

CSEKE GÁBOR

TORNÁC

Feleségemnek

A borítólap Árkossy István munkája

Kriterion Könyvkiadó
Bukarest, 1970

TARTALOM

HOMOKZSÁKOK

- I A VILÁG TEREMTÉSE
- II KÉT HÁBORÚ
- III FELSŐBB MATEMATIKA
- IV KICSINY ERDÉLY
- V KÓBORLÁSOK
- VI VILÁGBÉKE
- VII NYUGTALANSÁG
- VIII A DOKI
- IX ÉJJELI TŰZRAKÁS
- X PENÉSZ A FALON
- XI HARANGOZNAK A TORONYBAN
- XII NEKI HÁT!
- XIII ÚT
- XIV INTERJÚ
- XV IDEGEN RENDSZÁM
- XVI GYÖNGE FÜST
- XVII NÓTÁZÓ PINCELYUK
- XVIII KAPÁLUNK
- XIX FALU BOLONDJA
- XX MODERN TRAGÉDIA
- XXI MEGSZÜLETÜNK, EGYSZER
- XXII BŰVÖS KÖR
- XXIII KENYÉR
- XXIV TORNÁC

VISSZAPILLANTÓ

KISÁLLOMÁS

(Történet az utazókról.

Egy kis állomás előnyeiről és hátrányairól.)

(Történet a tűzről és egynémely emberekről.)

(Történet az asszonyok állhatatosságáról és állhatatlanságáról.)

(Példázat a sínról és az életről)

FÉK NÉLKÜL

„VITÉZEK, MI LEHET...”

SEBEK

EGY ÓRA, ÉLETÜNK

KOVÁCS JÁNOS: TORNÁCON

HOMOKZSÁKOK

Néhány szó a Tornác elé

Ha régész lennék, azt mondanám: találtam valamit. Egy vésetet, éles lenyomatot, bomló anyagba metszett, furcsa specimen. Nem hasítottam sziklákból megszámlálhatatlan sokaságú kőlapocskákat, könyveken, ritka forrásmunkákon át sem búvárokodtam én, mégis a felfedezők közé sorolnám magam - amit találtam, bomló anyagba véste az idő, agyam rezgő sejtszövevényébe. Pár esztendeje őrzöm a lenyomat rajzának finom erezetét, azóta kitörölhetetlen onnan a legapróbb részlet is, ébredőmosolyú röntgen-émlékem most nyilvánosság elé bocsátom: úgy érzem, kezdetünk vele valamit.

Éles kontúr benne: a gyártelep. A salakdombokat gőzöltető, törmeléktéglát púposra gyűjtő és megtűró hepehupás udvar; ívelt betoncsarnok; puffogó elszívóberendezések; suhanások közben el-elbődülő szállítótargoncák, egy-egy overallos kamasszal a tetejükön, kezükben a nedvesre-fogott ebonitrúddal; köpködő, nyomorék szökőkút egy satnya virággrupp mértani középpontjában - s aztán egyre inkább benépesül a táj: széldagasztott munkaköpenyek feszülnek, mint viharvert, ám röptető szárnyak; falatozó kubikosok a félig kész betonúton; a csarnok roppant, emberi mozgásokat átszűrő s picit torzító üvegfala; a nyitott ajtó, melyen át csak úgy dől a gépek sipító, hisztériás zaja; s az így támadt belső üresség magához szippant, becsal a fényszűrő boltozat alá; fura látvány lehetek - valahol megállok; dühödten riog hátam megett a mozgódaru csengője, valaki kabátomba akasztkodik s visszaránt:

- Vadmarha! Ki akarsz nyújtózni?!

De szemem nem a veszély felé rebben: a kezét bámulom, ébredő csodálkozással, ezt az ismerős, húsigragott-körmű kezét, hüvelykujján a két barna sümölcessel, s ő, a tintafoltokat! - a dohányzástól kissé elszíneződött, de kétségtelenül oly ismerős, szívemhez oly közelálló jeleket... Iskola, folyópart, fölénk boruló fűzkisasszony, az első szippantás s görcsberántó köhécseles - V. Sanyi!

- Te?!

- Szóval te vagy az a hülye?

Tudhatta, sejthette volna. Úgy ismertük egymást, mint a tenyerünket. Egy udvaron laktunk, telekkerítő bérkaszárnnyák grundján, két évvel idősebb, de velem barátkozott, feszült is érte akkori kamaszmellelem.

- Mióta?...

- Évek... sok-sok év, vagy tíz.

Magas, vékony alakja kissé fölém görbül. Ő lefelé beszél, s én felfele szólok. De ezek személyes ügyek - eközben Sanyit figyeltem. Szemei mosolyogtak, alattuk megbújva halványlila, mélyülő árkok. Keze, mellyel cigarettára gyűjtött, remegett.

- Sanyi elvtárs... - lépett közénk egy peckes, pisze orrú fiatalember - a raktárban, Sanyi elvtárs, zűr van.

Sanyi moccan, mint a riasztott állat, siettékben hátraszólt: - Keress meg!

Aztán megkerestem. Vagyis ő keresett meg... már nem tudom, hogy történt. Kerestük egymást. Azt hiszem, ez az igazság. S ülünk tehát, valahol a folyóparton, de leginkább -

kamaszkorunk zöld gyepén, mikor legutolsó baninkat is megosztottuk, cigiztünk és bélyeget gyűjtöttünk, cirkuszbá jártunk, ha megült a trupp, tízszer is végigcsodáltuk az egyetlen műsort, a magára hagyott szódás-szekerek üvegeivel spriccolódtunk, mozik első sorában feszengtünk jegy nélkül, meg Grant kapitány, Egri csillagok - kettészakítottuk az egyetlen, rongyos példányt, hogy hamarabb olvashassuk...

Mindenkinek vannak ilyen élményei, s nem szeretném másokra tukmálni; csak nekem szólnak, húrjai bennem cincognak-ciripelnek, no és Sanyiban; de azt még el kell mondanom, hogy szülőföldünk az aszfalt volt - az aszfalt horzsolta le annyiszor csontos térdünket, aszfalt vont a magához iskolából csent krétáinkat, az aszfalt mindenhová elkísért bennünket, s most itt vagyunk, valahol a folyóparton.

- Nagyon eltűntél... - mondom.

- Inkább te, én itt voltam végig.

- De nem találkoztunk.

- Nem hát! Hogy a fenébe gondolod? Egyik erre, másik arra, nem normális?

- Normális. Persze...

Közgazdász lett, az üzem beruházási osztályán dolgozik, de ki akarják emelni: magasabbra! Korán megnősült, fia van. Felesége vidéken tanít, egyelőre semmi lehetőség, hogy együtt éljenek. Ennyi. Tömör, szaggatott mondatai közt ki nem mondott terhek feszülnek.

- Mi bajod?

- Van. Miért, neked sosincs? Na látod... Nem stimmel valahogy az egész. Túlzottan érzékeny vagyok, ez az! A változások kora...

- Túlzottan érzékenyek vagyunk, akarod mondani!

- Esetleg nem is túlzottan. Hát akkor, érzékenyek... Látod azt a betonoszlopot? Megöntötték, szériában gyúrták. Valamikor még szurok- s mézgaszaga volt, emlékszel? És vasmacskán kapaszkodott föl az ipse, mi is megpróbáltuk, apám meg leparancsolt... Így most olcsó, tartós. De beton!... S napjaim tele vannak betonnal: ennyi és ennyi tonna cement, sóder, acélváz, nyavalyák. A daru csenget, visít az üzem. Anyagi javakat termelünk, hallod? Nem gyártunk, termelünk!... Ez szép, lelkesít is... talán a zaj, az idegesség... Tudod, hogy az idén még nem voltam szabadságon? Hiába, épít az üzem.

Valószínűtlenül enyhe novemberünk van.

Folytatja:

- A feleségem, tudod, falusi származású. Sármányi. Mondhatom, gyönyörű hely. Az isten háta mögött. Tele sárral, villany nincs, aszfalt nincs, de nem ez az érdekes. Üdítő világ. A mai világ egy része. Egy földrész, ahol élnek. Mi pedig a szomszédos földrészen élünk. Ezt, a miénket ismerem, csak most ideges vagyok... Ipari termelés, lám, mégis visszacsúszom: korunk pozitív ereje, érzem, tudom!... De ott?... Mi van ott? Kell legyen valami, vonz és taszít...

- Tudod mit? Vegyük ki együtt a szabadságunkat!

Ebben maradtunk.

Tíz napig voltunk együtt: egy hűvös távirat visszaszólította munkájához. S míg nap nap után kiültünk a sármányi háromszögelési pont rozoga tákolmányára elé, a Juhos tetejére, lázasan, riadtan hullatta elém lelkét lehúzó homokzsákjait.

I A VILÁG TEREMTÉSE

Ahogy térkép kerül kezembe, azonnal a falut keresem. Némelyiken hiába, s inkább csak sejteni lehet; másokon apró pontocska csupán, hajszálvékony kék vonalka szomszédságában. Sokáig elidőzök a térkép e kedves, parányi részén, ujjaim begye finom siklással tapogatózik a pár négyzetmilliméteres körzetben, ilyenkor úgy érzem magam - simogatásom a kicsinyített vidék nyalakodó napja, mely felszippanjtja békanyáladzó pocsolyáit, araszokkal toldja meg a füvek derekát, növények hajlékony törzsét, kamaszos kedvvel szánkázik végig az ér parancsoló pletyka-tükrén, buján nyúl az oltott tőkék érzékeny hóna alá, s mosolyog hatalmas áradással - akkor is, ha huncut szemébe könnyes nedvek gyülekeznek alattomosan...

Mindent elképzelek magamnak: a harsány reggelt, a favágás illatát, fahidak baljós recsegését, öregek halk, visszafojtott köhécselését, az élet bármely jellegzetes moccanását, gesztusát, s mellé, köré, ezek értelmeképpen a higgadt természetet, az ekét visszafordító láthatatlan határvonalakat, magányos fákat és szakadékokat, sásfészkeket, kígyótojásokat, az akácos patakpartot, a part omló homokját, kutakat és erdőfoltokat, vadmacska-prüsszögést, és riadt nyúl-makogást, s bár mindezek tán az egész világon föllelhetők, a részek összhangja, együttes simulása mégis megdöbbenően egyszeri, hiszen az ember mindennek nevet adott - megnevezte a szívéhez, dolgához közelálló, mozdulatlan világ tárgyait, s így Pipók keresztje csak egyetlenegy van - egyszerű pléhfeszület, melynek említésekor a sármányi ember azonnal érti, miről van szó. Vagy a Tilalmas erdő, a Boglyas, a Gorgány, az Iszak: ha történetesen engem hidegen hagy tájékoztató jelzése, a név veretes szépsége, függetlensége rejtélyes zümmögéssel indítja be agyam dinamóit.

Ne mondd, korholom magam, hogy nem jelent semmit, hiszen az emberi dolgoknak közel kell állniuk hozzád; vond szívedre őket, ma inkább, mint valaha, s legyen ez nyelvész-szenvedély vagy bármi más, a világ teremtve vagyon, itt van, s tovább kell javítanunk.

II KÉT HÁBORÚ

Földjébe nem vajt sivító bomba, sortűz sem ropogott a cserjés alatt, miközben két háború majdhogy föl nem perzselt egy egész világot. A falu felett átbögték sietős bombázórajok, a környező dombok tompán dübörögték távoli városok ostromát, a hónapokon keresztül veszetten vöröslő ég aljában dühödt tüzek hánykolódása keverte színeit.

Csak katonának való férfiai búcsúzkodtak részeg gajdolással otthonuktól, ígervén táborigetést s szerencsés visszatérést, időnként néhány szakasz katona vonult át, pár napra letelepedve a félelemtől összeszorult községen - ricsajoztak, rekviráltak, feltörték a pántos pincaajtókat, minden ehetőt megzabáltak, s egy-két könnyen kapható fehérszénpet futtában elintézték a kazlak tövében.

Sármány továbbra is megmívelte békén hagyott földjét, saját magát fogta az eke elé, ha kellett, éjszakánként fogvacogva számlálgatta az ég csillagait, hogy jaj, az övéi közül vagy egy le ne csússzon a szédítő magasból!

Nem kellett azoknak lecsúszni - hulltak az emberek százezrei anélkül is, egyre vesztebb iramban. Sok helyütt késtek a beígért táborigetek, majd halálhírek is érkeztek, mindenik elesett - hős volt; fia, férje, apja: hősi halált halt, s értelme csak az utolsó szónak maradt, a többi cicoma volt, utolsó kenet. Meghalt.

A község gyászolt és siratott, robotolt és rebbenve szunyókált, várta szélnek eresztett fiait, s apró tragédiáit takargatta. Ma is mesélnek egy asszonyról, kinek sorsa halk tiltakozásként zümmög az emberiség örök békemenetében. Hamar elfeledett, szimpla falusi sors, de a zűrzavar teljes csődjét hordja magában.

*

Jolánnak hívták, két gyerek anyja volt. Férje bevonult, hónapokig nem adott hírt magáról. A menyecske emésztette magát, lobogó nőisége nem egy éjszakáját tette a poklok poklává. De - enni kellett, enni adni - kellett, maradt hát a munka egyedül, mellyel magányos asszonykéz oly nehezen birkózik.

A szomszéd ajánlkozott, összefoghatnák tehénkéiket, kettesben majd boldogulnak valahogy. Előbb a munkát, aztán az ágyat is megosztották, s a két gyerek kerekre nyílt szemei elől leplezve édesítgették bizonytalanul morzsolódó napjaikat.

Jolán teherbe esett. Amíg csak lehetett, titkolta, mikor már hiába volt minden, nem mozdult ki hazulról. Ahogy megszülte a gyereket, azonnal belefojtotta a szuszt. Az ember apja vitte ki szekérrrel, egy pántos ládában, az erdőre. A tehénkéek egykedvűen húzták az értelmetlen halál kicsiny terhét, s míg az öreg elföldelte halott unokáját, ők lósóskát majszoltak az erdőszélen.

Az asszony néhány óra múlva talpra állt, félt a falu száját, hát sürgött-forgott a ház körül, mintha mi sem történt volna. Kétnapi képmutatás után azonban leverte lábáról a láz, ágynak esett, később meg már félrebeszél - egyre azt hajtogatta, gyereksírást hall az ágy alól. S egyszer aztán nem hallott többé semmit.

Az ember pár évvel a háború után Lupényba költözött, a bányában dolgozott, majd családot alapított, de valamelyik hóvégi-hajrás műszakban agyonnyomta egy rázúduló kötömb.

A tanács íróasztalán sokáig hányódott még a gépírt értesítés, melyben egy bizonyos csapattest törzskara tudatja a hozzátartozókkal, hogy ez és ez a közkatona hősi halált halt.

A hősi halott - Jolán férje volt.

*

Apósomnak összeszűkül a szeme, remegni kezd a gyomra, ha valaki háborúra tereli a szót. Ilyenkor pálinka után néz, megerősíti szorongó belső részeit édesen zsongító itallal, gondolatain átvonulnak a halántéköszítők, halálos évek, melyek annyi félelmet szítottak benne, szökésére gondol, felesége rejtegető elszántságára, távolba nyúló gondjai közt meg se hallja, mit Pali bácsi az osztrák hadsereg vitézségéről áradozik; lám, a fura vénembere, pedig Szibériában fagyott el mindkét lába, azóta is szürke kenőcsöket hozatnak a városból, s kenetik vele a rothadó, bűzös húst, aztán... mégis „szép idők!”-özik itten! Hát hol volt, mikor a fritzek fogcsikorgatva menekültek?

Apósom éppen a kertet ásta. S a falun hirtelen átsüvített a hír - járőrök érkeztek, összeterelik a férfiakat, munkára viszik őket. Hirtelenjében a ház előtt lombosodó almafa csücskébe mászott, s fogai összeverődtek, mikor a géppisztolyos német berúgta a kaput, majd a házba nézett, durván kiáltozott, hogy - van itt valaki? A rejtőzködő ember félelme daccá változott, csak agyonlőtt testét lett volna hajlandó átengedni az áruló zuhanásnak - de a járőr elment, embereket hajtott maga előtt, schnell, schnell, árkot ásni, bitangok, s a fához tapadó paraszt szívében gyökeret vert a szó: GYŐZELEM.

Ki akkor elment, sosem tért vissza.

III FELSŐBB MATEMATIKA

Apró szarkalábak lehetnének a szeme sarkában és hunyorogva megnevetetne. Kis, duzzadt pocakot sem eresztett volna, s lenne higgadt, bornemissza vezető ember. Csak a háza tája, abban nem vagyok biztos, hogy téli napokon a kurta kémény melengető füstöt vegyítene a falu égett-bükkszagú levegője közé; az élet biztonságot adó konkrét zenéje minden bizonynal elkerülné, s ő naphosszat keresné az emberek idegnyugtató közelségét...

Ezt gondolom én a koporsó előtt. A nyitott, feketére pácolt hatalmas láda tövében, a pállott levegőjű, asszonyi csuklással tapasztott halottasházban. Majd gunnyasztva, szótlantul telepedek le a látogatók között. A két öreg - két öreg árva, ki-kifordul a csöppnyi ajtón.

- Le kéne már zárni - szólta a tanító -, mindenképpen, nemcsak törvény szerint.

Oly szakszerűen döndülnek az ütések! - csattog a szeg, s szegtől a deszka.

Huszonkét éves volt G. László, KISZ-titkár. Tréfamester, Csendes, rendes - ahogy most visszaemlékezem. Egyszer a barátok felől kérdeztem.

- Nincs - mondta -, azaz, hogy van egy, a P. Dani, odajárok hozzá rádiót hallgatni. Más nincs.

Hallottam, a szomszédjában lakó két leányka sokszor kíséri erre-arra. Mintha testőrei volnának.

- Nincs - szólta még egyszer -, azok csak úgy jönnek. A szédülések miatt...

Több ízben vesztette már el az eszméletét - utcán, a mezőn, erdőben. Olyankor nem tudott magáról, s mikor csodálkozva szemét nyitotta, hazáig kellett vezetni. Mindig akadt valaki, hogy ezt megtegye. Legtöbbször a két lány.

Ettől még akár száz évig is élhetett volna. Legutolsó napja felhőtlen volt, mező s verejték szagától kába, hogy azt nem lehetett tréfa nélkül hagyni. Nélküle amúgy sem cséplés igazán a cséplés, nem tánc igazán a tánc; hijával furcsán erőlködő az évődés - most is a munkacsoportok kovásza. Bogánccsal, útilapuval, katángkóróval, nyúlsalátával, meg az isten tudja, a földnek milyen koldus növényével bokrétázza föl titokban lányok, menyecskék bő árnyékot vető szalmakalapját. Senki sem saját magán - a másikon nevet. G. László szája széle alig rezzenő mosolyba fordul, úgy kell ide, keresztbontáshoz a móka, mint szálló pelyva helyett a kristály-levegő. Így halad a cséplés, sötét lehulltaig... De az élet nem tartja tiszteletben a számok törvényét. Számára nincs első és utolsó. Ezért volt szokványos, ínfeszítő nyári munkanap G. László utolsó napja.

Nincs már mosoly felkötött állú arcán.

Mezőségi kút, mely kiszáradt - jaj annak a néhány embernek, kik innen merték mindennapi hűsítő italuk!... Soha senki nem kérdezte: „Honnan a vized, kutacska? Hogyan jut neked még arra is, hogy adni tudj belőle?” - a kutacska hallgat.

Cifra, csipke-szemfedőjén még érzik a bolti szag. Ma reggel, lóhalálában vásárolták a koporsóval együtt. Sír a két lány, sírnak sorban a lányok.

„Miért sírtok? - kérdezné a kutacska. - Hiszen csak a vizem kellett. Iszapomra, gyűrűző tükrömre ügyet se vetettetek!”

G. László nem szólhat. Tűri, tűri a hagyományos elsiratást, már a mozdulatlan természet vakvilágába tartozik. Ki mondaná most végig az egyszeregyet? Pedig illik ide...

„A sármányi fiatalok is gyakran a vízben kerestek hűsülést a fülledt augusztusi napokban... Néhány nappal ezelőtt azonban majdnem tragédia történt a vízparton, illetve a vízben.

A gyermekek versenyezni kezdtek: kinek sikerül hosszabb ideig, víz alatt maradnia? A versengésben G. László is részt vett. Amikor ez a 22 éves fiú a víz alá merült, a körülötte állók számolni kezdtek. Laci azonban meglepően sokáig bírta a víz alatt. A különleges és váratlan rekord feltűnt Z. István nyolcadik osztályos tanulónak, aki gyorsan a víz alá bukott, hogy megkeresse a fiatalembert. Amikor ráakadt, Laci már eszméletlen volt. A kisdíák nagy nehezen kivonszolta a csaknem nyolcvankilós fiút. Öccse, Mihály segítségével megállapították, hogy pulzusa ver. Ekkor a lábánál fogva felemelték, kirázták belőle a vizet, és örömmel látták, hogy a fiú fokozatosan -, de eszméletre tér...”

P. Dániel levelező. (Megjelent az Igazságban.)

Hideg, szakszerű a szöveg, csak a végén izzik föl benne váratlanul az élet melege. Mindezt azonban eltaposták bennünk a távirat hibásan vert gép-betűi. LASZLO MEGHALT - STOP - GYERTEK GYORSAN HAZA. Feleségemnek rokona volt Laci, s roppant becsülte. Élt, gondolom át, ha találkoztunk, köszöntöttük egymást. Mindig kérdezte: meddig maradok. Hozzátartozott Sármány mindennapi életéhez, vasárnaponként megszervezte a táncot, helye volt a faluban.

Pont mi hiányozzunk a temetésről?

Anyjának azt mondta azon a reggelen: pár hónapja elhunyt öregemberrel álmodott, kegyetlenül huzakodtak valamiért.

Aztán indult a mezőre.

A Cigányok sikátoránál apja hangját hallotta, ki oda volt a tehenekkel a közeli domboldalon.

Ezt kiáltotta az apja: „László, gyere, vidd le a tehenet a bikához!”

Dombról kiáltva minden szó lesiklik a faluba.

László felment.

„Nem téged hívtalak, más Lászlót” - bosszankodott az apja.

De: „Ha már itt vagy, szólj neki útközben, jöjjön szaporán.”

Újra lefelé a Cigányok sikátorán.

Egyik udvaron formátlan, kövér lány csecsemőt babusgatott.

Lászlónak eszébe jutott, elkérhetné a tagdíjat...

Utolsó gondolata ez volt. Mire a lány visszajött, Laci már a földön hevert, arccal az árokban, tenyéryni kis pocsoltyában. A lány sikoltozva futott segítségért, s a kiáltásra odaszaladó ember már egy halott Lászlót húzott ki a sáncból. Megdöntötte a rekordot...

Az orvos azt mondta: rosszul lett. Ilyenkor a legkisebb légzési zavar is könnyen végez az emberrel. Jelen esetben - a tenyéryni pocsoltya.

Az újságban aznap jelent meg az életmentésről szóló krónika.

- Írd meg a búcsúztatót, fiam - kérlelnek -, tanult ember vagy te!

Ceruzám rágom, búcsúzom - miközben társai sírt ásnak az új temetőben. Az öreg mellé, kivel utolsó éjszakáján álmodott. Az előző napi zivatarok miatt nyúlós az agyagos föld, az ingujjra vetkőzött legények beleizzadnak a munkába.

Legények, társai viszik a koporsót. Sötétruhás vállaik mögött lassan imbolyognak a lányok, fehérben, karjukon hordván a koszorúkat s a teméntelen virágot. Tulajdonképpen itt van az egész falu - románok, magyarok, cigányok. Csepeg az eső. Flattyanva hullnak gödörbe lapátnyi földek. A papírpántlikákat fülsértően zörgeti a szél.

Még mindig búcsúzom - egy embertől, akit nem ismertünk eléggé. Nem érdekelt minket a kutacska sorsa, csak a vize, mely hideg volt örökké. Iszunk, letöröljük a cseppeket, s tovább, dologra!

A halál azonban - felsőbb matematika. Kész az eredmény, s egyformán fáj a világnak.

IV KICSINY ERDÉLY

Hármastükör

Sármány hivatalos népösszetétele a negyvenes évek elején: „A falu vegyes lakosságú - románok, magyarok, cigányok és zsidók lakják.” De azon a háború végi napon...

I

Három porlepte, fekete személygépkocsi jelent meg a faluban, s bukdácsolva kanyargott a csendőrszertű léckerítése elé. Magyar táborig csendőrig pattantak le a plüss-ülésekről, vezetőjük valami tisztféle, a kapaszkodó napba hunyorogva nézett farkasszemet a riadt faluval.

Furcsa pillanat volt: sehol egy lélek nem mutatkozott, mintha Sármány nyolcszáznyi lélekszáma hirtelen nullára apadt volna. A tisztféle feltette napszemüvegét, tekintete még egyszer végigpásztázott a tetszhalottságba merevedett községen, s kurta, feszes léptein eltűnt az őrsajtaja mögött. A táborig csendőrig kerítésnek háttal, kifli alakú láncba fogódzva álltak szabályos terpeszt, s kezüket a mellükön átvett géppisztolyokon nyugtatták.

A tiszt nemsokára ismét a tornácon feszített, az őrmester kíséretében. Csak a börcsizmák nyikorogtak, szűköltek, s por szállongott puhán, csöndesen. Két házat üritettek ki: a kereskedőt s még egy zsidó családot. Lobogtatták az írott parancsot, hogy a tíz emberből álló kába csoportot Újvárosba kell kísérniük. Apákat, anyákat, gyerekeket. A falu „zsidó lakosságát”. S e tífőnyi, eredetében bűnösnek, ártalmasnak bélyegzett lakosság mintha készült volna e pillanatra: ingóságait már hetekkel előbb gondosan összecsomagolta, a kereskedő becsukta boltját, csak éppen az időt nem tudta pontosan - mikor. Élt volna bennük valamelyes reménység? Hogy talán egy ilyen isten háta mögötti helyen mégiscsak megmenekülnek az Európa-méretű őrvongástól, pusztulástól? Nem tudni. Azon a napon bebizonyosodott, hogy a készülék legapróbb fogaskerekéig kitűnően működik, vagy ha nem is, de **ezek** a fogaskerekék annál inkább...

Sután és felemásan telt be a törvény: az embereket feltuszkolták az első két gépkocsira, míg a harmadikat bőröndökkel, dobozokkal rakták meg - a nagy utazás akkurátusan előkészített, az egyén számára immár fölöslegessé váló kellékeivel. S úgy mentek el, ahogy jöttek - billegve, zötyögve a kerékvája, gödrös úton. Az őrmester hosszas vigyázzban állva tisztelgett a tova-vonuló expedíciónak, majd a tisztól kapott papírlapot gyűrögette bütykös, pofába-sújtó kezében.

Néhány ember előmerészkedett addigra. Kótyagosan, zsibbadtan ácsorogtak az út porában, a füllelt déli melegben. Férfiak, asszonyok, gyerekek jöttek, majd tódultak, némán cserélgették lábaik a háborúvégi ég alatt, az egészből kukkot sem értettek, gondolataik egyetlen sarkalatos pontja: **a törvény - az törvény**, és kábultak voltak, mert soha egy szikrányi ellenszenvet sem éreztek a boltosék iránt, és zavarodottak, mert az őrmester vontatott, nyögdecselő hangján betűzni kezdte a papírra gépírt sorokat: legyen tiszta a faj ezután, s az elhurcoltak földjeit - ó, **a földeket!** - szétosztják az itthon maradottak között. Igen, e szavak megtették hatásukat: senki sem gondolt már a fekete gépkocsikra, a pillanat rettegésére. A földre gondoltak és hagyták - házaik, kerítéseik előtt csak zúduljon tovább a történelem.

Évek múltán, mikor a sebek nagyrészt már behegedtek, a tíz deportált közül kettő visszatért Sármányba. Két fiú. A többieket elnyelte, ellapította a végtelen hernyótalp dübörgő ereje. Tízből kettő - öszülő, ideges, fiatal fiúk. Apósomék még aznap bekopogtattak az álmából riadt, kongó házba: „Visszaadjuk mi a földet, tessenek nyugodtan megdolgozni. Minekünk nem kell...” Egyszerűen, természetesen mondták, s közben - maguk sem tudják, miért - lángokban állt az arcuk. A fiúk bólintottak, ültek még néhány napot a lezsaluzott házban. Senki sem látta őket a faluban járkálni. Ugyanígy, senki se tudta, mikor disszidáltak a faluból, e kicsiny Erdélyből. Egyszerűen nyomuk veszett.

*A kezünkbe adott hatalom nem játék
- emberségünk próbája.*

2

Gyuri, ki a téglánkat vetette, most pácban van: a milicista magával cipelte az irodára, a személyi tulajdon megkárosítása miatt. Valójában az őrmester nem látott semmit, egy falusi ember jelentette - Gyuri kukoricát és krumplit lopott apósom kertjéből. A milicista meg, kötelességét teljesítve, bekísérte, s most a megkárosult után üzen.

Apósom éppen falt valamit a viaszosvászonnal behúzott asztal mellett. Amikor a hírhozó belép hozzá, némán rág, így hallgatja, de az utolsó szavaknál félrecsúszik kenyér s szalonna - hangosan, kétségbeesetten köhécsel, mire Sarolta anyám is előjön a veteményesből, s csak annyit mond:

- A tolvaj cigánya!

Észrevétlenül robbant hát ismét a múlt időzített pokolgépe. És milyen alattomosan! Hisz anyám a színtiszta igazat mondta, mert Gyuri: cigány is, meg hogy most rajtafogták: tolvaj is, együtt a kettő mégis bántó élt adott a mondatnak. Elég lett volna annyit mondani: „A tolvaja!”, s így is igazság marad az igazság, csak éppen nem tekereg el a lényeg mellől. Az, hogy cigány valaki vagy bármi más, már elirányítja, megtéveszti a figyelmet, különböző rendű és rangú igazságokat emel közös szintre, alvó indulatainkat piszkálgatja, ostobán lázít, visszaveti az emberi értelmet valamely primitív, kisszerű állapotába - a szúrás helye megkelt, idő kell hozzá, míg lohad, elsimul a daganat.

Apósom egyet forrongott magában, míg a posztra ért. Asszonya szavai egy pillanatra elhomályosították tekintetét, keze remegett a belső felindulástól.

- Józsi bátyám, nézze ezt a jómadarat, mind azt fújja, maga engedte meg neki, hogy a kukorica közt turkáljon.

- Semmit sem engedtem, őrmester elvtárs, megmondom úgy, ahogy van...

- De Józsi bátya...

Gyuri remegett.

- ...azt mondtam, ha valami szüksége van, hát szóljon. Ennyit mondtam én.

- Szóval hazudtál, Gyuri - pengette hivatalának biztonságos húrjait az őrmester. - Még hazudsz is... Nem elég, hogy lopsz, hazudsz is!

- Instállok, kegyelmezzenek, nem akarok én a tömlecbe menni!

De az őrmester tovább duruzsol.

- Most a kezünkben vagy, Gyuri, s én azt csinálom veled, amit Józsi bátyánk jónak lát. Tíz perc múlva visszajövök, s akkor majd jósolok neked a jövődről. Megjósolok én mindent, Gyuri fiam!

Egyedül maradtak, ketten.

A tettes meg a sértett fél.

Gyuri magába roskadva, a lócán, apósom gőzölögve, az ablak előtt.

- Mért nem hagyta rám, Józsi bátyám - nyögött fel a cigány -, mi lesz most a rajkókkal, mi lesz velük? Kiegyezhettünk volna mi ketten...

Pukkadozva tespedt közöttük a súlyos, ellenséges csend.

Apósom, a rátarti paraszt, keményen birkózott a nagylelkűséggel, ütötték, püfölték is egymást a szenvedélyek, irgalmatlanul. S valahol köztük, mint a vörös posztó, ott lábatlankodott-libegett Sarolta anyám két szava: „A tolvaj cigánya!” Most egyedül kellett döntenie. Sorsot tettek le kezébe, teljhatalmúan ítéltetett fölötte, odaengedték a kormánykerékhez, s most igen nehezebbre esett forgatni egyet rajta.

- Nem volt mér rád hagyjam, Gyuri - mondta végül. - Szeretem az igazságot. S megmondom, ahogy van, te becsaptál engem.

- Józsi bátyám, hát a rajkók, gondoljon a rajkókra...

Tíz perc múlva nyílt az ajtó.

Minden ezen a pillanaton múlt, egész eddigi élete, minden... Mintha kő lenne nyelve alatt, sután bukdácsoltak a szavak.

- Hagyja dolgára menni, őrmester elvtárs!

- Ha maga akarja, megtehetem...

Gyuri izgett-mozgott a lócán. Gyanakodva, riadtan figyelt, nem ilyen csodára számított. Várt valamit, igaz; de nem ezt. Villanyélként sújtotta fejbe a felismerés - apósom tanácstalan! Majd, valami ősrégi ösztönnek engedelmességgel, a hála szózuhatagával árasztotta el a csuromvizes ingű embert. Mert apósom szabályszerűen beleizzadt a küzdelembe, s úgy érezhette magát, mint háború idején, ott a fán, mikor a német járőrt elhaladni látta a győzelemig nyúló poros, fűzfabokrokba vesző mezei úton.

Számomra kétfelé oszlik az emberiség: vannak emberek és rongyemberek. Megmondom úgy, ahogy van.

3

Betegek a disznók. S ha már az alacsony, keszeg állatorvos szavai is igazolják a tényt, nincs más hátra, mint gyorsan torkukba döfni a kést. De ehhez aztán hozzáértő ember szükségeltetik, mely fajtából manapság egyre kevesebb van a faluban, mert nem elég, ha valaki csak úgy elnyisszenti az állatok torkát. Kell oda tudomány - felmetszeni, kibelezni, darabolni, szóval komoly mészárosi munka ez, betölti a mesterember reggeltől estig húzódnó napját.

Apósom egyike a még élő mészáros-tudományú parasztembereknek. S mivel amúgy is a disznóknál dolgozik - irigylik, piszkálgatják elegen az állandó munkanapok miatt! -, a brigádos érte meneszt egy csellengő suhancot: „Mondd meg Józsi bátyámnak, hogy jöjék a késivel ide, az istállókhöz, mert az a néhány étvágytalan disznó levágattatik”. Elismételte a gyerek szóról szóra, s trappolt az úton felfelé, dolgára.

Jött is fél óra múlva szerelékével apósom, sorra köszönt a technikusnak, a brigádosnak, majd a báméskodó embereknek. Elévezették az első állatot, szabály szerint leölte, elkészítette, nyújtózott egyet utána. Aztán jött a második, a harmadik, s mire szálegyedül az utolsó húsokat koncolgatta, a fájdalom szokásos göcse derekába pattant. Csak állt a vérszagú, feltornyozott húsrakás mellett, fáradt mosolygással gondozatlan bajusza alatt, kalapja alól ernyedten pislanított az ügybuzgó technikusra: energikusan hadonászott, nógatta azt a pár ott levő embert, rakják szekérre a húst.

A brigádos, bizonyos Petra nevezetű román ember Național-pakkjával elégedetten oldalazott apósom felé, ki nem szokott, de most kapart belőle, ügyetlenkedve gomolygatta a terjengő füstöt, Petra dicséreteit hallgatta - hogy ez fáin munka volt, ezután is téged hívunk meg ilyesmit. No, és sajtó derekát lapogatta.

Elmenőben megkérdezte a brigádost:

- Hát attok nekem legalább vagy egy kilót? Ha már nem jár érte norma...
- Nosza, nosza, Józsi bátyám, akár többet is, lelkem, sze' rászolgált, igaz-e, Petra?
- Rá az, rászolgált bizony, mitülünk vehetsz is, Józsi, de most, míg nem késő.

De csak egy kiló kellett, s azzal bicegve vonult el, a patakon túli tornác felé.

Másnap hívták a téesz-irodára: maga a nagy csontú elnök! Keményen elővette, amiért a közös húsával kalmárkodott. Biztos helyről tudja, toldotta meg, s úgy vélte, szavainak itt rejtőzik főbekólintó súlya.

Apósom csúful káromkodott: nem magyarázkodott, hisz nem szokott hozzá. Ha igaztalanul rátámadtak, valami forró düh bénította el a nyelvét, az agyát. Csak annyit kért, álljanak elő azok a tanúk.

Előálltak - a technikus, Petra meg a többiek. Az elnök megkérdezte:

- Ki mit látott?
- Hát vágtuk azokat a beteg disznókat, tudja, aztán hogy végzett velük, csak hajtogatni kezdte, hogy viszen haza húst. Mondom, vigyázz te, baj lesz ebből, de ő nem tágított, szidta mindenemet, s hogy azt kiérdemelte, aztán csak vitt haza. Mit csinált vele, eladta vagy megette, azt már nem tudom, nem ültem a gatyamadzagján, de annyi bizonyos, hogy az ángya disznóhúst evett ma, le lehet kontrollálni... Tehát? - kereskedett, ha nem egyéb, s méghozzá a műk kárunkra. Én figyelmeztettem őt, tessék... - hadarta a technikus.

A többiek hallgattak. Leszegett fejfel tartogatták maguknak az emberi hangot. Azt se mondták - tolvaj, azt se, hogy - ártatlan.

- Azt mondom, le kell váltani, van itt elég becsületes ember ebben a faluban - toldotta meg a technikus. Erre már felcsapódott a brigádos nyelvének zára:

- Én mondtam neki, hogy vegyen. Egy kilót vitt haza, úgy vélem, megkínlódott érte. Ez az igazság, tik is megmondhatnátok.

Hát erre építettél, átkozott - kínlódta végig gondolatait -, hogy nem leszek ember, mer hogy Petra vagyok? A keserves jó-reggeledet!...

A legközelebbi közgyűlésen megszületett a büntetés: a brigádostól s apósomtól levágtak fejenként két-két munkanapot „a téesz javainak megkárosítása” miatt. Gyűlés után a két ember cammogva lépdelt, magába komorulva, az italbolt felé. Nem szokták, nem kívánták, de most muszáj volt. Erősebbnek érezték magukat, megosztva a közös terhet, de - tíz emberét, vagy még többét cipelték ketten, hát cujkát rendeltek a csaposnál.

- Hej, Petra, Petra...

- Măi losife, să ia dracu pe ăștia, care mint... să ia dracu, toți dracii!

- Vigye, Petra, a poklok legmélyére vigye, de mi azért ihatunk...

„Sármány vegyes lakosságú falu: románok, magyarok és cigányok lakják. Lélekszáma több mint nyolcszáz...”

*

Nyolcszáz lélek közös jövője közös emberségre kötelez. Törvényünk átbillent a múlt akadályán, ott sütkérezik, déli verőn. Átlendülünk mi is.

V KÓBORLÁSOK

„Az emberek mégis elmentek Fogarasra, utat építeni. Tőlünk vagy tízen indultak, fiatal, férfikor delén levő emberek. Kora reggeltől várták az autót. Levitték a csomagokat a Szügyig-sár útig és ott várták késő délutánig. Akkor megérkezett a teherautó és elvitte őket...”

Feleségem egykori levelének e szavai mélyen belém préselődtek. Akkoriban szinte magam előtt láttam az egész tájat, a sármányiak életformáját, melyben tíz kemény embernek nem volt maradása. S gondolatban kiálltam a Juhos tetejére, onnan néztem, hogyan metszi el egy kanyar hirtelen a szellős utat s rajta a sok kibogozhatatlan nyomot, melyeket eső szétmos, szűrő nap elomlaszt; hányan mehettek s hányan jöhettek időtlen idők óta, mennyit kopott kerekek s lábak alatt az egyetlen ösvény, az országnak milyen tájaira húzódtak, kibújni az életépítés terhe alól?

Lupényban s az ezt környező bányavidéken élnek a legtöbben. Nehéz munka, szép fizetés. E távoli bányaváros valahogy úgy él már bennem ezután, mint a lelkek temetője: új kezdetre buzdító, fecsegést nem tűrő alkalom a feledésre, biztos nyugdíj, ha az ember kibírja végig, merész álmok vidéke, melynek varázsa sokszor apáról fiúra száll, kisebb-nagyobb ballépések könnyen elérhető mentsvéra, hiszen elegendő - a váltás ruha, mit faládikóba gyömöszölsz, s az útiköltség, még zsebkendőbe kötve, aztán megváltani a másodosztályú vasúti jegyet, s egy éjszakai utazás látszólag elsimít mindent; nem látni, nem hallani, eddigi életedet nem élni már...

Ősz közepén, délutáni csavargás közben feleségemmel a kertek fölé jutottunk. Jel nem állt sehol, kinek hol ér véget s hol kezdődik fás-füves tulajdona, az almákon kívül néhány fán fonnyadt, leszedetlen szilvák fityegtek a levéltelen ágakon - aszott húsú, kövér és öreg levelei a termésnek. Szakítottam pár szemet, s mikor már felkapaszkodtam volna, arcomba röpített az alkonyi lángpászta: ablaküveg küldte rám a völgyből, futószőlőbe gubózott, roskatag ház oldalából, s olyan érzésem támadt, mintha ellenséges, merev, hideg tekintetek matatnának kezeim után.

Lefelé indultunk. Indás gazokon, derékig érő törpe őserdőn csörtettünk keresztül, s ahogy a ház kezdte visszanyerni megszokott méreteit, úgy illant el a falak közt sejlő emberi élet melege. Az ablakszembről már lecsúszott a nap korongja - maszatosan, vaksin ásitott az üveg, alatta félig lerogyott, korhadt tornác, melyen egerek futkároztak hihetetlenül vékony zsidvásári zajokat kavargatva, valahonnan a bejárat felől galamb hussant föl lustán, jóllakottan, néhány pompás kört írt le fölöttünk, majd visszaszállt s mocorogva elült.

Az ablakhoz merészkedtem: láttam leszakadt mennyezetgerendát, sarokban poros zöld üveget s a földes szoba közepén valami undok, fehér szálú, lengedező tenyészetfélét, mely az örök nap utáni epedésében hatalmasra nőtt, s a száguldozó léghuzat bábáskodva cirógatta a terméshet e szomorú, megőszült szakállát.

Innen Lupényba mentek, mondta nagy későre a feleségem. S említette a család nevét, az utca felől már könnyebb volt tájékozódnia. Talán megjönnek egyszer, öregem, tiszteletre méltó betétkönyvvel, majd berendezik hátralevő napjaik itthoni színpadát, leszüretelik fáikról a minden évben megújuló szilvatermést, a gazda pipázik, asszonya tyúkot ültet, s mikor már végleg menniük kell, majd a gyerekek is idekényszerülnek...

Szeretnék vidámabb perceket szerezni magunknak. S máris azt számolgatjuk, ki távozott a faluból egy cél után, egyszeri és megmásíthatatlan életet kezdeni. Mondjuk sorban a fiatalokat, rokonoktól távoli ismerősökig, s de jó, hogy a célon túl valami mégis hazahúzza őket!

Vasárnap jön: a község ébredésének ritka pillanata.

Aludjunk.

VI VILÁGBÉKE

Hetes szakállon habzik a szappan: apósom borotválkozik a tornácon, kétarasnyi beretvájával. Mellette Peti sógorom kaparja pengével ritkás kamasz-szörzetét (s ugyanezt a szertartást végzi e pillanatban pár száz sármányi ember - hetente egyszer, de akkor simára!). Államat simítgatom próbaképpen, nekem kétnapos nyűg telepedett mindennapjaimra, persze ez azzal jár, ha ünnepi alkalomra kerül sor, hogy - ahogy esik, úgy puffan. Városi életünkben valahol elvesztettük a készülődés nyugalmát, a testi szépitgetés eseményszerűségét - lám, Sarolta anyám tiszta inget készít, mosdóvizet forral, aztán maguknak csizmát, sógoromnak kunkori orrú félcipőt subickol, miközben úgy-ahogy: lekefélkezem.

Ebédelünk - tyúklevest, tyúkhúst. S következik az öltözködés, egy-egy étkezés utáni cigaretta az árnyékos küszöbön, míg az asszonyok magukra húzzák többrend-szoknyájukat, anyósom néhány percre megoldja kendőjét: fésülködik, sógorom toporászik - a kultúrotthontól idáig leng a hangoló zenészek szívbizsergető cincogása. Két óra felé járhat, s kezdődik a tánc.

- Én indulnék - köszön el a Peti gyerek, s városi vagányoktól csent, kissé kacskas, imbolygó járásával végiglépeget a Kertmeg utcán, megkopott Szmena-kettőjét himbálva. Fél óra múlva

aztán mi is megeredünk, egész csapat, most nem rövidítve a kertek alatt, hanem a sikátoron át kerülünk a néptanács elé, s ballagunk az elült porban, kétoldalt csöndesen szunnyadó, magukra hagyott házak között.

Ilyenkor mindenki a bakterlámpa körül lézeng. Kis tér gyűrűzik körülötte, amolyan központ-féle: egyik oldalon a nyárikertes italbolt, a vegyesüzlet - a hajdani Hangya szövetkezet - szomszédságában, s vele szemben nyújtózkodik a kultúrotthon, fel a füves kertig. E két biztos pont közötti úrt töltik ki az ácsorgó, csoportokba verődött, a nyárikert árnyékában üldögélő-sörözgető emberek, a kart karba fűzve sétálgató lányok, hancúrozó gyerekek, mámik és tátik a kisunokákkal, táncból az ivóig átruccanó, áldomásozó legények.

Összetolt asztalok mellett kártyacsaták folynak. A falu mindkét őrmestere ott izzad nyári öltözetében a játékosok között, egyikük táskarádiója torz népzenei recseg, melynek cifra ütemére bütykös, kimunkált ujjak kaparásszák a megszírosodott lapokat.

A bakterlámpa alatt álldogál a postás, vállán bőrtáska. Nagy karimájú kalapja arcát védi a naptól, mégis izzad; zöld inge facsaró vizesen tapad lapockáihoz, ám - jobb neki így, fél láb-bal a hivatal mezsgyéjén, másik féllal a sármányi vasárnapban; ki újságot járát vagy levelet vár, odalép hozzá s megkapja. Egy-két összecsavart napilap kukucskál még táskája rekeszéből, s mikor azokat is elsózta, beül egy-két sörre, szóra; még fizetőcimbora is akad, most éppen a téesz részeges főkönyvelőjének személyében, ki maga elé motyogva nyolcasozik keresztül a téren, az emberek somolygása közepette - kétségbeesetten ölelgeti a bakterlámpa reves oszlopát, borotvátlan, italtól ellágyult arcát odadörgöli a fához: „Szeress engem, Jolánkám!”, mintha egy asszony vállába hajolna-csókolna, majd hátratántorodik két lépésnyit, s otromba, félretaposott cipőjével dühödten rugdalja a póznát. „Te piszok, te bestia!”... Ekkor nyúl hóna alá a postás, s immár közös útjuk újabb kacskaringókkal vezet a nyárikerthez.

Négy-öt ingujjas legény kíséri most az öreg prímást. Pöttöm, vérmes cigányember ez, nevetégesen hadonászik, igyekszik lerázni a minden oldalról fülébe könyörgő nótarendelőket; pihen a zenekar, rikoltja, meg - eriggyetek a babátokhoz!, s mukkanás nélkül húzza be kijáró porcióját, a két deci seprópálkát.

A táncteremből ömlik, tolong kifelé a fiatalság - meg a pállott, heves hullámokban gomolygó izzadságszag. Ott a sógorom is, a kertben kattogtatja fényképezőgépét, mereven állnak be hunyori lencséjének fagyos tekintete elé a párok, legény-bandák, lába körül gyerekek tolonganak, a masinát bámulva; feljebb, a fák alatt néhány izzadó táncos halaszthatatlan szükségét végzi - a tátongó, padlós teremben ülepedik már a por, s a takarítóasszony vedernyi vizet pancsol az agyondobbantott deszkákra.

Közben az aprónép a moziteremhez gyűl, nemsokára kezdődik a délutáni vetítés, s mikor felhangzik az áramfejlesztő puffogó, feketés, benzinbűzt árasztó motorja, már ki is alakult a délutáni falu életrajza, helyükre kerültek a megfelelő hangok és motívumok, tán csak a délutáni harangszó hiányzik, mely a dombon ülő, roskadozó templom felől kellene közbelépjen - a legváratlanabb pillanatban. A pap azonban nincsen itthon, azt mondják, ő is jobb helyre pályázik, valahol Ditró környékén prédikál jelenleg, jövendőbeli híveket meghódítandó. De ez már nem szenzáció Sármányban, a vasárnap délután így is megmarad teljes mulatságnak, legfeljebb néhány öregasszonnyal és vénemberrel több koslat az utcán.

Whitman verséből tolakszik fejembe két sor, szabadon: szépek a fiatalok, de az öregek még szebbek - hát ez itt fordítva van. Mindenki a daloló, táncoló ifjúságban gyönyörködik: az öregek is. Sallangtalan a vasárnap köntöseinek kavargása: az idősebbeken sötét ruha, a fiatalokon műanyag, városiasan szabott holmik, túsarkúk, csónadrágok, nyakba eresztett legényfrizurák... Néhány olyan merész kreatúra is felbukkan, hogy a feleségem szisszen: ilyet még városon se igen látni!

Az újrakezdett táncnál már több a falak mentén szorongó nézősereg, mint a padlót rugdaló párok. Tangó, csárdás, hora, valcer kavarog monoton, cigányos intonációban - nézd csak, ki a harmonikás! A dési Angyalka néni egyetlen fia - a Fiú -, aki csak gyerekkorában járt itthon, de azóta is, ha teheti, hét végén hazajár, azzal a bestelen nagy harmonikával a hóna alatt, és cipeli hat kilométeren keresztül, hogy másfél napon át jól érezze magát hajdani pajtásai között. S e fiatalok nagy része ugyancsak hét végére ruccan haza a városból - ki távolabbról, ki közelebből -, sógorom például Kolozsvárról, de a vasárnap délutánért csapot-papot hagyva jön: esőben, sárban, kánikulában, neki mindegy, itthon legyen.

Ilyenkor felfrissül, megifjodik a falu. Pezseg a kamaszok bódult kedvétől, eladó lányok, csitrik kacagásától, elszármazott, de szívükben hazahúzó emberek tárulkozó derűjétől - no, egy-két csetepaté is megesik, hogyne, s legalább van miről beszélni hétfőn, kedden...

Pali bácsi akaszkodik most belénk: kedves, mokány arcán ital oldotta mosoly, kapacitál, hogy van még bora, pálinkája, diskuráljunk el a ház fölötti kiskertben, hát elindulunk. Lassan szélednek a többiek is, csak az állhatatosabbja nem tágít a bakterlámpa tájékaról. Nemsokára egy roskadozó barackfa alatt ülünk, Pali bátyám szaporán töltöget. „... S mikor Olaszországban jártunk, csak elámultam, hogy élnek ott a parasztfélék. Uramisten, még a sziklára is földet hordanak!...” Mesél, mesél, katonaemlékek szösze száll, akkor még délceg volt és nyalka; Mámikó, a felesége szerényen, szégyenkezve mosolyog fekete kendőjébe (hányszor hallhatta már mindezt!), az alkony hűvösen simul verejtékező homlokunkra...

Éjfél tájt megébredek a cserge alatt: füttyörészve dobban a föld hátán valaki lépte, setét, egész setét ül mindenütt, majd megismerem a Peti gyerek hangját, mert már kapaszkodik föl a létrán, a szénapadlásra, ahol hál, nyikorognak a kopott létra-fokok, fészkesen zizeg a szalma is - még egyszer tétován felüti fejét egy nótafoszlány (talán a Csitári hegyek alatt?...), s olyan csönd lesz, hogy egész éjjel a világbékéről álmodom.

VII NYUGTALANSÁG

I

Rosszul van Sarolta, ötvenegynéhány évével alig-alig bírja. Második anyám - feleségem anyja, valamikor formás lábán egymást érik a duzzadt, feketés színben játszó visszerek. Magas, erős természetével maga az élet, akarat; sokráncú, falusias szoknyája elfödi az esendő emberit.

Perc nyugta sincsen - a kemence melletti kicsiszékre is csak akkor kuporodik le, ha tenni kell a tűzre. Istálló, malacól, tyúkketrec, kenyérsütés, szülések, kapálás, aratás, sírás, rövid búfelejtő álmok közt vergődött alacsonyabb sors szigorú fegyelme hajszolta, fojtotta el értelmének lázadásait; szerelmet nem ismerve maradt hű családjához és szegénységéhez. Riadtan mosolyog a fényképről, kiálló, romlott fogait rejtegetve, ájultan-fülledt tavaszi napfényben, a tornác előtt. Sarolta anyám igen-igen rosszul van, a tüdőgyulladás ágyhoz szegezte: hozzánkig vetődő, savanyú tejszagú sármányi asszony hozza a hírt. Feleségem nyomban utazik.

Vigasztalnom kellett búcsúzásakor.

Pedig hát különös nem történt. Egy falusi asszony, Sármányban vagy éppen másutt is, megroggyant a növekvő súlyok alatt. Orvosok, figyeljétek! Törvényt-törő lázában ott vannak a kenderáztatás szűrő, hűvös vízi-párái, melyek kegyetlenül az altestbe marnak; a ki nem fe-

küdt, dologidőre beteljesülő szülések szoknyamögötti titka, a futó pihenések, aratási görnyedő derékfájások, a szüntelen lábonállás, gyatra ebédek, a nyirkos, agyagpadlós ház, hol a könyvre szürke penész-szeplő bársonya terjeszkedik, hiába rejtegetik szekrény mélyére... Apósomat látom magam előtt, amint munkából hazatérve az ágyszélre görnyed, őszülő kefe-hajában babrál, keményen szűrő fekete szemei mélyen ülnek homloka alatt, s fogcsikorgatva tűri a szaporodó jajgatásokat. Gyomrában nyers tej kotyog, főzött étel híján minden mást visszaadna, ő sem az a szíjas, derék asztalossegéd már.

- Piramidont meg mit tudom én, micsodát rendelt az orvos - suttogja feleségem, mert két nap múlva én is megérkezem kerékpáron. - Az istennek se akarja bevenni.

- Fiam, lábon akar járni - dűnnyögi apósom.

Belső házban alszik a beteg, legyek zümmögik körül csatakos arcát. Fején sötét kendő, lába - makrancos gyereké - minduntalan kibukik a durva lepedő alól. Zihálva lélegzik, majd nyöszörögve ébred, valóság és álom közt még felismer, kőműves fia után sóhaj, ki egy héttel ezelőtt városon állt be kenyérkeresőnek.

- Nem fogom látni, jaj-jaj, nem látom soha! - tör fel a balladás fájdalom, s nyomában könny hull, duzzadt szemaljat áztatva.

Estére előhózzák a doktort. Szükszavú, török emberke, milyen sors vetette e vidékre, nem tudom, hümmögve áll az ereszkedő homályban, makogó beszédéből annyit értünk, sürgősen városba kell vinni. Kórházba. Hogy telik el az éjszaka, meglátjuk. Álomban is hallom a szaggatott jajgatást, érzem a betegség fülledt, kóválygó szagát. Hajnalban szekér zörren a patak túloldalán, apósom nadrágot rángat, feleségem lámpát gyújt, anyja tehetetlen, elomló testére vastag ruhát aggat („Tartsa magát, na, egy percig csak!” - rimánkodik), aztán eltámoogatjuk a patakon túl, a szekérig...

Magamban állok a tornác, házőrzőnek. A házelőt négy szál, patinássá szikkadt gerenda támasztja alá, úgy homlokába hull a rothadó, feketés zsúpfedél, mint a mesebeli bolond Ivanuska boglyas haja. Ez a tornác. Földjét agyaggal tapasztják, a padlásdeszkák füstös résein át rám mosolyog a maradék füstölt hús, szalonna. A fal mellett tüskés gallyak, ne kapjon a baromfi a mézre, úgy is minden hónapban újra kell kenni, az eső miatt.

A kiskertben szárnyra kapó méhek próbálgatják a repülést. Disznó jajong, malac visít az ólból, türelmetlen ormányuk a deszkaajtót döngeti. Moslékot keverek, csámcsogva habzsolják. Éles kakasdallal szökken földre a tyúkok ura, amint sarkig nyitom a reteszelt ketrecajtót. Nyomában felajánlkozó tyúkok kotyognak, csirkék riadoznak, veszett futkározás kezdődik a letarolt, kemény földű udvaron. A borjúnak szénát vetek, növegető tőgyét tapogatom. A majorságnak kukoricát, kevert-málét szórok... asszony dolga mind!

Jön a disznópásztor:

- Eressze a süldőket!...

- Nem mondták...

- Baj az? Minden reggel velem jönnek.

Majd feldöntenek, ficánkos kedvű állatok.

Valahol most zötyög, nyikorog a szekér. Kövekről gödörbe, gödörből kövekre...

Tehénbögés harsog a főutcáról, a kerítésen átszól a csattanó hangú, ideges szomszédasszony.

- Küggye a bornyút is, mert lemarad! - s rohan két, mezítláb hancúrozó kölyke után, ajkára gyülemlő szitkok között.

Hetes kenyeret szelek, teát hörbölök mellé, s leereszkedem a tornác földjére, cigarettázni.

2

- Kiderült, hogy bazedovja van - folytatja feleségem, miközben étvágytalanul rágcváljuk a dermedt palacsintát. Három órája, hogy ügyel-bajjal elkészültem vele. - Úgy délfelé bejutunk az orvoshoz, irtó rendes ember, csak ránézett édesanyára, már mondta is, hogy néni, magának bazedovja van! Meg, szó sincs tüdőgyulladásról, lehordta magában a török doktort, aztán vakarja a fejét: most hogy fektessem be magát a kórházba? Nincs hely...

Ahány szekérhossznyival közelebb jutottak a városhoz, annál többször ismételte: vigyék vissza, érzi, ez az utolsó útja, nem akar idegenben... A kórháznál ellökte a kétoldalt támogató kezeket. - Egyedül is bírom! Hagyjatok! - S fűjtató tüdővel, emelt fejjel kapaszkodott a csarnokba vezető lépcsőkön. Fent, a kőpadlón, összeesett.

- Egész nap csak szaladgáltam. Megtudtuk, ürül egy ágy, még a délután, le kellett foglalni. Egyik hivatalból ki, a másikba be. Végül a doktor is segített, telefonált a betegosztályra, hát ideadták...

Asszonyom vörösre sült lábszárát tapogatja, tán még a bokája is megdagadt - visszaúton gyalogosan jött.

- És édesapa?

- Nem mozdul, míg el nem intéződik minden.

- Te... téged elengedett?

- Eljöttem, az állatok miatt. Aztán... édesapának is főznék valami meleget, mire megérkezik...

Elsírja magát. Este sokáig vackolódnak a megnémult házban, egy-egy bosszús légy zümmög fejem fölött, a tapasztott falon, a gyapjúcserge szűr, feleségem sóhajtozik.

Késő reggelre apósom is megjön. Szótlanul leül, szuszogva lábat mos, inget vált, tekintetét konokul maga elé szegezi, kérdezni kell, hogy kibökje: megvan. A szövetkezet malacaihoz biceg reumás lábain, estig elő sem kerül, akkor is néma, ételhez alig nyúl.

- Elég nekem a tej!...

A nyomasztó falusi csöndet fel-feljajduló tücskök szaggatják szerteszéjjel.

3

Klatty-klotty... Klatty-klotty...

Ormótlan fapapucsok koccannak a cementpadlón. Sára anyám járkal ablaktól ajtóig, ajtótól ablakig, a két sorban nyújtózó, fehér vaságyak között. Idegesen tépdesi ciklámenszínű flanellköpenye övét, egy hét múlva fogják operálni. Felvágják a nyakát... te jó isten, mi lesz akkor?!

Másfél hónapig kötötte ágyhoz a láz, melyben megcsontosodott, elrāncosodott nemrég még feszes alma-arca. Orvosságokkal, injekciókkal tömték, meg szokatlan, városias ételekkel - aztán lassan-lassan hízásnak indult. Egyik nap levetette az agyonizzadt, kényelmetlen főkötőt, fonatba fogott ősz haja derekáig ér. Mint lánykorában, régen, éjszakánként lebontja a meggyérült sátrat, csöndesen, hogy társait ne zavarja, elsírja örök bánatát - az egyedüllétet.

És küldjük, meg visszük neki a gyümölcsöt. Újvárosban dolgukat intéző sármányi emberek, asszonyok néznek be hozzá, palacsintával, lepénnyel kedveskednek, s - ne búsulj, Sári, túl leszel rajta!

Operáció előtti délután felhívjuk telefonon. Alig bírja tartani a kagylót - soha nem járt még durva, fényes bőrű kezében. „Hogy van, édesanya? - Fiaim, én... - akad a hangja, néma panasz rohanja meg, szorítanám a karját a dróton keresztül. - Izgulni fogunk, és... beszélünk a doktorral, mindent megtesz.” Hallotta vajon? Valahol szétkapcsolják a vonalat, zúgásba fulladnak a simogatások.

Hosszú éjszaka. Küszöbön vacog a halálfélelem, a kések s a vér rettegése. Ha mellécsúszik?!... Előre elképzelt, filmszerű jelenetek ördöge táncol szemei előtt, látja az orvosokat, a villogó acélt, csak egy ujjnyira a gége mellett... Hervadt szekfűk rothadó bűzét érzi, percenként szalad a gyér világítású klozettra, eredménytelenül.

Nem tudják elaltatni, a legerősebb kábító sem használ. Durván élcelődnek vele az orvosok, hogy elvonják figyelmét. Még találós kérdésekkel is előhozakodnak, nagyságának szólítják, megbotránkoztatják - hiába. Feszült idegállapotával a gyanús, nyakán matató mozdulatokon függ, hisztérikus csökönnyösséggel érdeklődik minden művelet felől, sír, majd kacag, maga sem tudja, mire gondoljon... aztán már fáslizzák a sebhelyet, sajgó vágásra: szikrázó géz, s nem kell hordágyon cipelni - meg-megpihen az ablakmélyedésekben, de saját lábán megy vissza a kórterembe.

Estig ájultan, nyugtalanul alszik. Éhes lesz. Veszekedne az üres tea miatt, a beszédet azonban megtiltották. Még testében vibrál a rettegés, ám kezében az élet, melyet pokróca csücskével húz magára. Pár nap múlva már lábadozó, társakat vigasztal, ágyról ágyra jár elmondani mindig ugyanazt - az operáció részleteiben pontos történetét.

Most, hogy újra az otthoni világ malomkerekei közé kerül, bajai nem múlnak el, gyenge és sovány, mint gondozatlan kukorica, nehezen bírja a munkát, pihennie kell, s ő talpon lesz reggeltől estig, a kicsiszekre is csak akkor húzódik le, ha már rakni kell a tűzre.

VIII A DOKI

Fürge homokfutón cocókázik, maga hajtja a lovat, patyolat nájloninge buggyosan lobog a hátán. Pufók arca ilyenkor szélnek feszül, panyókára vetett kabátja válláról leszánkázik. Magányosan szeli át a néptelen völgyet.

Egyszer megállította egy darai asszony. Vásárból igyekezett hazafelé, lába fejét feltörte az ünnepi magasszárú, csöndesen nyögdecselt egy fűzfa alatt, mikor a kanyar mögül fölbukkant a robogó saréta.

Kis ideig szótlánul rázkódtak egymás mellett az ülésen, majd az asszonynak megeredt a nyelve, halkán panaszolt testét elhagyni nem akaró betegségére, majd elmondta - ő biza nem megyen orvoshoz, hisz annak nincs ki egy kereke, nemrégiben is mit csinált az egyik vénemberrel? Parancsba adta, hogy a kutakat bé kell fedni s megtoldani cseréptetővel. Hát ilyet ki hallott? A vénember mér csinálta volna meg, s ha nem, hát jól tette. De jött a kutya orvos, egyenest bé az öreghez, széthányta a kutat egy mukk nélkül, hogy aztán már muszáj volt megcsinálni. Hát ezér nem megyen ő doktorhoz, inkább nyugszik a bajában, de biz'isten, ha udvarára ily szándékkal tenné be a lábát, menten kiüzné, hegyezett karóval!

Nevetett a sarétás ember, sokáig villogtatta fehér fogsorát, s csak búcsúzaskor árulta el az asszonynak: ha ilyen szándékai vannak, jöjjön el szombaton a gyűlésbe, s hozza a karót is, mert ő fog beszélni, s éppen erről, a hülye orvos...

A doki pár hónapja telepedett meg a körzetben. Az emberek már nem is hitték, hogy a szerény, kissé bugyuta török után még lesz doktor, ki majd őérettük töri magát. De lett - itt van, s most mégis azt hajtogatják, bár ne jött volna. Csak felkavarta az egész falut.

Legelső ténykedése a rendelő átvétele után az volt, hogy végigjárta a házakat, ismerkedett az emberekkel, azok meg is kedvelték, hogy ennyire becsüli őket, csak éppen azt nem sejtették még, mit is forgat magas homlokú fejében, mit jegyezget időnként kis noteszébe, melynek gyűrött vége kilógott kabátja oldalsó zsebéből.

Néhány hét után gyűlést doboltatott össze a kultúrotthonba. Tódult a falu - mi lesz ez? S a doki elmagyarázta a fészkelődő közönségnek, hogy igen sok fertőzés, betegség azért leselkedik a falu körül, mert egészségtelen környezetben élnek. Ezt felszámolandó, első tennivaló az lenne: mindenki fedje be az udvarán található kutat, meszelje ki és fertőtlenítsse az árnyékszékét, mert ha nem, szigorú pénzbírságot ró ki rájuk.

Telkünkön négyszer is megfordult: nem szólt semmit, szipkáját rágta vagy sűrűn szippantgatta olcsó cigarettáját, csak a kút meg az árnyékszék érdekelte. Így búcsúzott:

- Csinálják meg...

Sarolta anyám szégyellte már negyedszer a dolgot - addig mondogatta hitese urának, míg az egy nap otthon maradt, leszedte az illemhely régi ajtaját - valamikor napraforgó-szárakból drótozták össze, s ha az ember magára zárta, válltól fejtetőig látható volt nemes kínlódása a harmadik szomszédból is. A fülke falai ugyancsak ebből a nyersanyagból készültek, s a réseket régi tankönyvek kitépelt lapjaival toldották be.

Le kellett bontani az egészet, s felépíteni deszkából, kimeszelni frissen, de meglett - mikor elkészült vele, apósom elégedetten szemlélte művét. Tetszett neki a formás házikó.

Ötödízben a doki már kezében hozta az előregyártott jegyzőkönyvet, a látvány azonban megpuhította szakmai szigorát: a papírt Sarolta anyám kezébe nyomta, hogy - használják egészséggel.

A meggyőzés, természetesen, nem mindenütt járt hasonló, koronás sikerrel. Dokink megkegyelmezte szívét, szorgalmasan osztogatta a törvényszabta bírságokat, s hangosan ismételtette az egészségügyi statisztika helyi adatait: évekkal ezelőtt, éjszaka, üzekedő, szerelmes kutya szökött a kútba, odaveszett, s hetekig itták bomló testéről a vizet. Eredmény - számos mérgezéses eset. Ugyanígy történt egy macskával is.

A szomszédasszonnyal sehogy sem lehetett zöldágra vergődni. Nyelve csípett, hangja mart, s a doki megírta a cédulát. A huzakodás zaja átcsapott a sövény fölött, Sarolta anyám előjött a konyhából, mire az orvos lecsapott rá s tanúnak szólította - alá kellett írnia a jegyzőkönyvet, minthogy a szomszédasszony annyira megkutyálta magát.

Nagy harag lett belőle; miért ártjuk magunkat a más dolgába? S jelentkeztek a bosszú látható eredményei is: néhány törött lábú csirkénk bánta. De a kutat végül is lefedték - mikor az asszony oda volt kapálni, férje hazaszökött az irodából, s egész délelőtt hallatszott fűrészs s kalapács eszeveszett feleselése.

Hát így mutatkozott be a hóbertos doki.

Mikor nagy nehezen célt ért, lakásán egyenként elégette az összes jegyzőkönyvet. S a kéményből míg halvány füst derengett az égre, lassan elszállingózott a falu haragja is.

IX ÉJJELI TŰZRAKÁS

A Juhos tövében, szőlők alatt szunnyad a régi temető. Betelt a létszám, s az egymásba kapaszkodó, kusza rendszerű sírok fölött elburjánzott a vadnövényzet, fülledt meleget himbál az időnkénti levegőmozgás - vihart jelez. A temetőkaput bedrótolták, pár nyaláb tövissel a kerítés foghíjait is eltömdösték, csak tolvaj módra tudok átpréselődni a szétfeszített vesszők között. Fűvét helybéli ember bérelte el, ezért az elköltözöttek nagy magukba zárkózása: védeni a szénánakvalót, tehéntőgyet duzzasztó buja mindenfélét - a szél ősönként zsák-számra hord a temetőkertbe százféle magot.

Nyugodtan lépkedek: három napja kaszáltak.

*

Furcsa temető, sírkövei ellenére is jeltelen. Mikor valakit kinyújtóztattak s eltemettek itt, hatalmas követ állítottak a sírra: egyszerű, szürke terméskövet, melyet idővel lecsiszolt, bepácolt a múlandóság, éles formái lekerekedtek, s már nem tudni, ki nyugszik alatta. Tán egy-egy igen közeli hozzátartozó még emlékszik helyre, betájolásra; névjelzés viszont sehol sincs, csak a természet szeszélye tette mégis változatossá a képet. Nincs két egyforma kő, mindenik valamihez hasonlatos, képzeletem lázas gyorsasággal viszonyít és kombinál, de ez csak olyan, mint mikor a felhőket bámulja az ember - csalóka, önemésztő játék. Rendetlen a sírok hepehupája, le-fel botladozik köztük a láb. Ilyenkor, nappal, semmi félelmetesség nincs e süllyedő földrészen, békélt nyugalom játszik az ágak közt szitáló fénnel, s avarszagú óriás-gomba-tenyészetre emlékeztet.

Pedig... innen, e néhány ár földdarabkáról indultak, s indulnak ma is útra hátborzongató történetek, ide nyúl vissza a sármányi ember babonás rettegése. Alkonytól hajnalig jó talajnak bizonyul ez a temető: földjét a képzelet gazdagon beülteti rejtélyes eseményekkel, melyet bőven trágyáz az éji sötét is; százados mondák, furcsaságok légygökerei tapadnak a mához, bárhogy veszi, forgatja, szaggatja őket az ember - vagy kacagjon rajta, lelkébe csöppen a félelem vírusa...

Ezt is, azt is mesélnék a faluban.

*

„Egy román ember, azóta Kolozsvárra ment, most ott lakik a Szamos partján, hát azt ma se tudni, mi volt vele, de úgy történt, hogy valahol elülte az időt, látogatóban. No, menni kellett, sötét is volt már, felállt, hogy elköszönjön, de aztán csak kibökte a gazdának, hogy - nézd, bátyám, én nem merek hazamenni. - Mi van veled, te Gyorgye, kérdi a gazda, mi van veled, hisz nem vagy te asszony! De Gyorgye biza nem tágított semmi pénzért, mert hogy őt egy fehér ló kísérgeti, folyton-folyvást. - Ha szaporázom aszongya, kocog az is, ha megállok, ő is megáll, s mind a hátam megett. Bátyám, én biza félek hazaindulni... Addig-addig huzakodtak, míg a gazda elévette viharlámását s ment az ember nyomában. Haza is értek minden baj nélkül, a fehér ló nem mutatkozott. Azzal az emberrel megesett még vagy kétszer, de hogy mi volt, senki se tudja.”

*

„Hát az én fiam, a Peti (oda van Lupénybe), azt a gyereket egy álló hétig követte egy kicsi kutya. De ippeg, mint az árnyéka. Várt rá az iskola előtt, éjszaka a tornác fáján üldögélt, mukkanás nélkül, sohase láttuk addig, s csak nézett, égett a szeme, mint a karbunkulus. Na, egy éjszaka még a pajtalajtorjához is oda állt, Peti fenn aludott, a szénában, s indult volna piselni, szóval a dolgára. Mikor mászik lefelé, látja, a kutya ott. Rákiáltott, de az nem mozdult. Deckát hajított feléje, hiába, ült, ült. Szegény gyermek odacsínált ijedtében, reggel meg

nem akart lejönni. Aztán egyszer, ahogy megjelent, úgy el is tűnt, nyoma veszett, azóta se láttuk többé.”

*

„Én biza jól megjártam a békákkal, majd belepusztultam azon az éjszakán. Még lánykoromban történt, apámék öröltetni voltak, de csak másnapra tudtak hazajönni, merthogy későn végeztek. Messze volt a malom, maradtam hát egyedül, az öcsémmel, már előre féltem, nem tudom miért. Szürkületkor az iskolában voltam, valami kultúrdolgot próbáltunk, lett úgy tizenegy, mikor hazaindultam. Az Ilus néni Árpija kísért a patakig, ott ő továbbment, s ahogy egyedül maradtam, ráléptem egy békára. Úgy megijedtem, majd hanyatt estem. Nem tudom, hogy mentem át a pallón, szemem előtt táncolt a világ, sütött a hold, mindenfélét láttam én a vízen - na, átalértem, s be a házba, öcsém már aludott mélyen, lebújtam én is. Már alszom el, akkor meghallom a sötétben, hogy: hopp! hopp! hopp!, szóval valami volt a szobába’. Lámpást gyújtok, semmi. Kicsit lehúzó a lángot, hát egy béka. Azt már nem tudom, az-e, melyiket legázoltam, én akkor azt hittem. Moccanni se tudtam, s mind csak közelebb szökdecselet, hopp-hopp, brekegett egyet s a párnámra szökött. Jaj, akkor egy hang nem jött ki a torkomon, ledobtam a párnát, erőre tettem a lángot, majd elpattant az üveg, s a seprűvel kihajítottam az udvarra az undokát. Egész éjjel mit se aluttam, reggelre beteg lettem...”

*

Hétfévi érkezés, szekérrel. Apósoméknál üres házat találunk. Ténfergünk feleséggel a kiskertben, fáradtan, zötykölő úttól összetörve, onnan vesszük észre, jóval a kert fölött, a temetési menetet. Ott van az új temető. Kapaszkodunk a dombon, s meg is találjuk az öreget a csupasz, úgy-ahogy elkerített helyiség közepén, frissen kotort sír mellett. A pap mondta a magáét, én Sarolta anyámat faggatom - ki s mi? Valami távoli nagynénje, mondja, egy öregasszony, ez az, aki egy este látta, a régi temetőnél, mint tanácskoztak a békákba költözött lelkek nagyapja sírján. Beszédjüket is hallotta, de nem értette. Sokat, sokat élt már...

Négy-öt sír van még mindössze az új cinteremben. Igen sivár így. S a földhányásokon már nem is kő, keresztbe rakott fűzfadorongok meg egy málló sasfa a jelzés.

Eltelik egy hét, s most kapálásból hazajövet arra ereszkedünk le a dombról. A friss hant megroskadt, közepén gödör tátongott, mint egy rossz fogú száj, nyomhatta a föld nagyon az öregasszonyt, aki megleste a békákba költözött lelkek kupaktanácsát.

*

Ángyóék udvarán, a régi temető mellett, szilvaízet főznek. Több asszony, közösen, köztük Sarolta anyám. A tűz ilyenkor éjjel-nappal ég, az asszonyok tuskóra kuporodva körbeülik az üstöt, s felváltva kavargatják az ébenszínű, fortyogó kulimászt. Férfiembernek itt semmi dolga, de - megtűrnek.

Bizonyos Juli néni - egyik fia tanár a hegyen túli Bagolyvárban, csökönyösen úgy intézi, hogy szembekerüljön a temetővel. Az udvarról a sírok közé látni, ahogy a komótosan táplált tűz oda-odavillantja csóvját. Ugratják - így, közös traccsban az emberek sose félnek.

- Mi az, Julis, vigyázod az őseid?

- Ne kacagjatok, én félek. Csináljatok, amit akartok, de én félek.

- Nézz te oda, s mitől?

- Egyszer megjártam, valami nemtudommicsoda a hajamba szökött. Onnan... - és a sírok felé bök.

- Mink is odakerülünk, meglásd! - mondja Ángyó.

- Juli néni, a legjobb, ha mindennek a végire jár az ember - szól közbe a feleségem. - Félek, félek, de megnézem, mitől.

- Ha olyan könnyű volna!

Kapnak az alkalmon, mesélnek - feleségem kezdi.

*

- Iskolás voltam még, augusztus huszonharmadikára készültünk. Minden este tíz után mentem haza, s tudják, milyen sötét nálunk a sikátor. Egyik este látom, hogy a szomszédok sövénye tetején villognak, pillognak valami kicsi fények. Megijedtem. Mindenre gondoltam, de aztán odaléptem, hadd lássam, mi az. Hernyók voltak, vagy olyanok, mint a hernyók. Másnap mondták édesapámék, hogy az szentjánosbogár. Én addig még nem láttam olyat, persze, hogy félttem.

*

- Ez semmi - harsogja a nagydarab Ángyó az üst mellől. - Tudok én olyat, hogy egy legény összeizélte magát, majd hogy frászt nem kapott, úgy ráijesztettek. Vagy harminc éve lehet, de még ma is kacagni lehet rajta... Szóval, a legény udvarolni járt szegény, a falu felső végére, merre a téglákat vetik a cigányok. Van ott egy híd a patakon, közel az itatókúthoz, azon menet át kellett menjen, visszaúton át kellett menjen. Mindenképpen át kellett hogy menjen. Legénybarátai gondoltak egyet, hogy megréfálják. Egyszer meglesték, mikor a lányhoz ment, akkor aztán gyertyát gyújtottak, beállították azt egy faragott tökébe, azt meg egy botra tűzték, ők maguk lepedőbe csavaróztak, s elbújtak a híd alatt. Jött vissza éjfél tájt a legény, hát csak kiállnak a hídra a tökkel meg a lepedővel, ugye, éjszaka nem is tudod, mi az, pont olyan volt, mintha kísértetek zsinatolnának. Megmeredt a legény, hányta egyre-másra a keresztet, azok meg illetlenkedtek ott tovább. Mikor látták, hogy egyszer elvágódik a földön, kiabálták, hogy mik vagyunk te, lekapdosták a vásznakat, kiemelték a gyertyát, de a legény még sokáig remegett. Mikor odamentek hozzá, hát látják, csupa nedvesség a ruhája, még az ingit is összeresztette!... Hát ezt lehet művelni az emberrel, ha egyedül van...

*

Juli néni is mulat a történeten és leteszi a garast:

- Hallgassátok meg, ami velem esett. Jó, hát félős vagyok, kicsináljak? De ezt még ma is restellem, amit el akarok mondani. Az uram oda volt valahova, én otthon, a három kicsinnyel. Szegények, látták, mennyire odavagyok az ilyesmiktől, hát ők még jobban remegtek, akkor este is, egy ágyba feküdtünk, bújtunk össze, mint a juhok. Fekszünk, duruzsmolunk a sötétben, éppen a Miatyánkot mondtuk, hogy szabadíts meg bennünket..., s a szoba közepiről puffanás, döngés, zenebona szakított félbe. Mind a négyen reszkettünk, szólni se mertünk, csak fogtuk egymás kezét, a gyerekek alig szuszogtak, így ültünk reggelig mozdulatlanul. Hát mikor megvirradt, nagy sokára, látjuk, az asztal alatt három marhatök lapul, ki is ment az eszemből, nemrég tettem oda őket, s a negyedik, hát az volt a zenebona oka, merthogy a küszöbig gurult. Így volt, egy tök miatt virrasztottunk mi akkor!

*

Hümmögetünk - úgy érzem, teljes a kép. Saját világuk kuszasága, s az elődöktől örökölt magány-iszony munkál ma is bennük. Erjedő mustban a seprő. Itt, a közös tűz mellett kinevetik egymást, zsolozsmázó szófűzésük bele-belehasogat az est ványolt posztójába. Juli néni néha-néha a temető felé pillog, faggatja a sírok fölött elúszó megfoghatatlant, feszült felsőteste vár valamire, de csak Ángyóék fehér, evilági komondora szemez vele lustán, álmosan. Zavarja az éjjeli tűzrakás.

X PENÉSZ A FALON

A könyvek.

Két helyen szoronganak polcon: a szövetkezetben és a könyvtárban. Máshol ládák mélyén kushadnak, szekrények tetején portokba bújnak, rejtőznek a világtól, íróiknak roppant rava-szoknak kell lenniük, hogy nyílt utat találjanak e nép szíve és agya felé. Izgalommal spékelt, nehézkes Afrika-expedíciókat képzelek ilyen lassú vonulásnak, különleges metszőszerszámok vágják át a buja bozótot, s ha valaki ma elvétí, nem leli az irtás valódi titkát, másnapra még nagyobb a kuszaság, forróbb a levegő, mint valaha.

S mi a lehető legrosszabb expedíciókat pénzeljük: kényelmes vagy magatehetetlen szerzői elmék mentésére önkéntes zsoldosokat szerződtetünk, hogy a nagy, kollektív útépitést magányosan vagy a hónap végén kecsegtető haszonért végezze el.

Papírok szerint: háromszáz sármányi emberhez ösvény tekereg már - nem elég! - hallani itt is, ott is, ami igaz: de örökérvényű-e a zúgó folyam fölé vont lengőhíd, kőház helyett a vályogviskó, igaz szavak helyett a helyes szavak? Örvendjek, hogy egyáltalán ülök valahol, ha kényelmesen kellene ülnöm? Elégedett legyek, ha ködben az orromig látok, mikor tenger s az ég ölelkezését kellene fürkésznem?...

Kicsit örvendjek, papír szerint. Úgy illene.

A könyvtár.

Siralmasabb már nem lehet. Hiányzik abból rendszer, gazdagság, minden-eshetőség, bőkezűség. Vannak - a polcok, körben, három falon, tákolt ácsmunkák, roskadó csontvázak, s a könyvek. Olyan papírkötegek foglalják itt a helyet, melyek már egyik könyvtárnak sem kellene. Ide küldték őket. A jóhiszemű, szőke hivatalnoknő befogadta mindet. Statisztikai Szemle tízéves évfolyamai. Két hosszú sorban. Pont itt, ahol a művészet, a kultúra ábécéjéből kellene roppant mennyiség? Hát papírkosár ez? Mikor gyorstalpaló enciklopédiának kellene lennie? Hát mindez elfér az Iliász mellett?

Nem fáj ez senkinek?

A szövetkezeti bolt könyvrészlege.

Áporodott szagú ruhák mellett szerénykedik - két rekesz. Telezsúfolva mindenféle kacattal. Állítólag - az iskolai év végén az igazgatóság felvásárolta az összes valamirevaló köteteket. Végül már mindegy volt mit, csak könyv legyen, csak hamarabb végezzenek. „Jutalmul X.Y. kiváló tanulóknak”. Rothadt narancs, mihamarabbi gyógyulása érdekében. Fonnyadt virág, házasságuk alkalmával. Lelkes kézfogás, hogy problémái megoldást nyerjenek...

Jókai, Mikszáth.

A két isten, kiket trónusaikról letaszítani nehezebb, mint egy éjszaka elsimítani a környező dombokat. Mint termővé kényszeríteni a föld csontjait - a sziklákat. Mint körbeloholni az ország határait. E község az olvasás gyerekkorában él. Száz éve már, hogy nem tud felnőni. Hiába adnék rá felnőtt ruhát, gyereknek tudja magát, míg csavaros gondolkodását, igényeit fel nem neveljük. Mondd rá egy könyvre: ne olvasd, jaj, ezt nem szabad!, s egy hónap alatt mindenki passzusokat idéz belőle - hát nem gyermek az ilyen? Nem elég bizonyíték e falánkság? s vele: a tilos mágikus hatalma?

A könyveket látom magam előtt, ahogy a nedves falhoz érnek. Belekóstol a penész, majd ráharap, ízlik a papír, s a szürke gomba bársonya undok tűzvészként terjed polcról polcra. Penészszagú a levegő is, a könyvtárosnő naponta szívja be, megszokta. Nézzétek, milyen egyedül van: arca jelentés fölé borul, szőke haja lángol a homályban, bármi más lehetne belőle, de úttörőnek szegődött, s most letáborozott a dzsungel előtt.

XI HARANGOZNAK A TORONYBAN

Az estéli kongatás messzire hallatszik, nyugalmat prédikál bongó ércszavával. Alacsonyan száll el a házak, fák, sövények fölött, beleszól a moslékkavarásba, vacsorakészítésbe, elmetszi nótáskedvűek torkát, ránehezedik a patak tikkadt vizére, sülő kenyerek mellé csusszan a kifűtött kemencébe, olcsó vekkerek mutatóit igazgatja; Domonkos bátyám ki tudja mióta húzza, mert húzni kell, amióta a templom áll. Igazán régi, ha az ember elgondolja, hogy hétszáz éve mindennap megszólalnak a harangok, mindig ugyanúgy... Béke veletek!

Béke... Sármány fiatal lelkipásztora sokszor ejti e szót, maga is csöndes, befeléhúzódó férfi; vasárnap délelőtt megoldódik könnyen repdeső, simogató hangja, esendő gyámoltalanságának jeleit - a zakó elhasadt ujját, lepergett gombok hiányát, a harmonika-nadrágot - befödi a sima palást, a szószék körül most is sokan hallgatják, hét közben viszont mosolyognak emberi esetlenségén. Nemrég nősült - azóta úgy ahogy, kibékült a hétköznapokkal; ritkán látni viseltes ingben, a puszta ember is mintha gondozottabb lenne. Csinos, fiatal felesége van és rövid útja. Hogyan préselte be magát e szűk életbe, nem tudom. Ott lakik az elterpeszkedett kúriában, hol az elmúlt hatvanöt esztendőben legalább négyen adták át egymásnak a kilincset - magányosan áll a kőház, domboldalon, vén templom tövében.

A falusiak gyönyörű, szemnek-tetsző virágoskertre emlékeznek, még az öreg Bálint pap idejéből, melyben fehér ibolyától a hatalmas húsos tövű dáliáig minden ott pompázott. Most elhanyagolt, fölverte a gaz, nagy néha vetnek valami gyalogpaszulyt, ha éppen eszükbe jut. A templomhoz vezető kaptató fehér, árkosra koptatott lépcsőfokai közé betolakodott a fű, a papék gyermeke pizmog majd nemsokára a hepehupás kiskertben, pásztoráskát meg zörgőfüvet keresve a pityangok elszaporodott bóbítái között.

Bezzeg az öreg papéknál!... Pedig négy gyerek volt, s abból is kettő csintalan fiú, de a rend, az igen, senkinek kifogása nem lehetett azért. S az öreg papék így, az öreg papék úgy... Vénemberek, vénasszonyok éltek fel emlékeiket, vasárnaponként istentisztelet előtt vagy után folyik a templomkerti terefere, miközben a papi konyhában egyszerű, falusi ebéd fő, jól látni a felfelé tekergő füstöt, otthonos, meleg családi fészket képzel a be nem avatott idegen, pedig aki már járt a három hosszú lócával bútorozott hodályban (valamikor hittanórák rettegett-ájtatos színhelye), örökre megemlegeti a vastag kőfalak dermesztő hidegségét. Innen kisebb szoba nyílik, a lakás; oldalt a konyha meg elhagyott könyvtárterem, hajdani dolgozószoba. Csak a konyhát meg a szobát lakják, bútorra nem is futja, s ha futná - minek? E házat kifűteni egy vagyombba kerül.

Semmi sem emlékeztet az itt élt elődökre, csak a túlméretezett, néma kúria. Meg a kiöregedett, összezsugorodott gyümölcsös, a kövek, melyeket valamiképpen megérintett a hétköznapok salakos kigőzölgése, a hajdani pöffeszkedés, a kifelé mutatott pompa, az agyagos dombok levének mértéktelenül elfolyó mámora, fülledt nemiség, látszat és valóság, s amint fentről tisztán cseng a völgy minden zuga felé az esti harangszó, pince-leheletével múltat idéz a környék.

Jönnek az öreg pap lányai, s ez nem képzelgés - valóság, a régi fészek pókszájai húzzák-vonják őket távoli városokból. Íme, itt a két tisztos természetű nagyságos asszony, régen férjhez mentek már, az idősebbik elvált asszony, nagyvárosban él húszéves múlt fiával. Ott befutott tanárnő, Sármányban azonban ez nem jelent semmit, itt ugyanaz a dús keblű, divatos paplány ma is, kinek karperecek koccannak csuklója körül, ujjain súlyos gyűrűk feszülnek, s ez feltétlen alázatra inti a hajdani híveket. Sokan járulnak eléjük, egy fogatlan vénasszony meg is kockáztatja: emlékszik-e a nagysága, valamikor régen, még állapotos volt, aztán gyalog mentünk a hegyen át Désre, mert hogy itt bába is csak úgy volt, hogy egy asszony valamit értett hozzá, s csinálta - akkor pedig éppen az utolsó pillanatra érkeztünk?... Zavartan mosolyog a természetes szép asszony, s magyarázza, hogy mindez valóban régen lehetett, ő már nem emlékszik rá; nézik egymást tovább, a néni hitetlenkedve, a paplány idegenül és talán keresztülnéz a töpörödött alakon, üres tekintete valamelyik öreg almafa tetején kóvályog, száján faragott mosoly - csókra nyújtja kozmetikázott, szép kezét. Sorra csókolják a körben álló asszonyok, idősebbek-fiatalabbak, s már vonulnának a másik lányhoz is, ki elrejtí kezeit s lángba borulva szégyenkezik - pedig nyolcgyerkes anya.

A sors nem vetette oly távolra, mint nénjét, tordai paphoz ment feleségül, egyedüli tudományaival - főzés, pelenkamosás, gyermeknevelés. Ezeket is egy szolgálólánytól tanulta, ki évekig cselédeskedett a sármányi kúriában, s mikor az álmodozó, szerény Esztert férje kiröpitette a tunya családi életből, hozomány mellé a szolgálót kapta, ki két esztendeig lakott még velük; míg az első gyermek épphogy megtanult járni. A tűzrőlpattant székely lány ma - ráncosodó, jólelkű asszony, szívesen látja vendégül Bálint pap családjának maradékát, hisz nincs kihez visszatérniük - negyvenötben meghalt az öreg pap, majd felesége, a szép Ibolya papné is.

A másik vendéglátó ugyancsak öregedő asszony, ki annak idején szerelembe keveredett a tiszteletes testvérbátyjával; bizonyíték rá idősecske leánya. Míg friss volt a tett, kirekesztették rokonságukból, most pedig milyen remek, van hol vakációzni, az Eszter nyolc gyereke közül mindig nyaral egy-kettő Sármányban, jó falusi levegőn.

Bálint pap meg a bátyja, bár alig hasonlítottak egymásra, nem voltak elütő jellemek. A veres arcú, italkedvelő tiszteletes vérmes természete ugyanúgy lánggra lobbant egy-egy lenge szoknya láttán; futó kalandjainak áldozatai közül néhányan még életben vannak. Alacsonyok, köpcösek, kövérek, hamar előnti fejüket a vér. Úgy látszik, az öreg pap az ég áldása mellett gyermekáldással is sietett megörvendeztetni Sármány forrófejű, szoknyás híveit. Sokat szenvedett emiatt a puritán erkölcsű Ibolya papné, ki fanyar erényéből s négy gyereke létéből sem tudott fegyvert kovácsolni kutyálkodó férje ellen. Vagy talán - nem illett, a külszín tiltotta ezt, sőt - az így megesett lányokat adakozásával sietett kiengesztelni. Soha panaszos szót ajkára nem vett, szigorú kőfegyelme a család fölötti zárt toronyba emelte; titkon mindenkin uralkodott, s legelnyomottabb volt közöttük.

Hanem, ha vendég jött, feje tetejére fordult minden. Nem volt egy ivókészlet, bár a család férfitagjai ugyancsak szerették - no, és fogyasztották - a bort, hiányzott az ágynemű, sebtében tüntettek el ezernyi hasznavehetetlen limlomot, a vendégszoba rosszabb a jégveremnél. Az egymást váltó szolgálók szégyelltek ezért magukat, szóltanul elveresedtek, hiszen tudták, a tiszteletes asszony vasárnaponként két kézzel szórja a pénzét az emberek között.

És az istállóban ápolt lovak serege dobogott. Törleszkedő, nagytokás disznócsordára ügyelt a felfogadott kondás. A Szilvás alatti gőzmalom jövedelme Bálint pap acélkazettájába vándorolt, minden határfordulóban beláthatatlan szélű-végű parcellák nyújtózkodtak, teméntelen baromfi kotyogott az udvaron, az emberek kezet csókolva hajlongtak és alázatosan, pontos időre (kínos arccal) - vitték a képét - a kis szolgálólányoknak mégis szégyenkezniük kellett.

Érkezik aztán a két fiú, Feri és Árpád híre is. Nagyenyeden állapotok meg, beléjük nevelt, gögös álmaikból egyedül az ital vált valóra, s mire már nem is gondoltak - a börtön. Feri, a nagyobbik, hosszú ideig vezette a sármányi boltot, egyszer aztán hiány mutatkozott - vétkesnek talán nem egyedüli -, nem tudta igazolni magát, s élete fordulója a fegyházban kezdődött. Mióta családos, kissé lehiggadt, ma a kórház élelmezési beszerzője. Kopaszodó, vénülő férfi, léggömbként felfújt ambíciói végképp zátonyra futottak. Őszül, gyér hajú, keze alig észrevehetően reszket, s ha ital csúszik le a torkán, veszettül káromkodik.

Árpád tán mindüknél mértéktelenebb volt. Odáig jutott, hogy mikor szülei asszonyt kerítették neki - fiatal, vidéki tanítónőcskét -, s összeeskették őket annak rendje, módja szerint, az erővel szerzett menyasszony megszökött újdonsült férjétől a nászéjszaka után, itthagya ezt a piszokfészket s a halszemű, rideg kúriai életet. A falu szája természetesen kétségbe vonta Árpád férfiaságát, bár másodszori házassága nem végződött hasonló kudarccal. Krisztina, kivel ma is együtt él, a papi családnál szolgált néhány esztendő. Lassan Kriszti néni lett, köznapi városi asszony, régen feledte már férje rangos származását. Az egész ember nem egyéb, mint nadrág, pár váltás ing, rend ruha, cipő, zokni, s az ezeket kitöltő alakjavesztett, gyengülő test.

Az öreg papot halála után szőke, szépfiú-teológus követte a szószéken. Furcsán hatott e kettősség: tisztelendő és szemrevaló fiatalember egy személyben. A tehetősebb lányok istentisztelet előtt hivalgó ráncokba rendezték szoknyájukat, feszes hajukban csontfésű fészkel, nyakukon többszörösen körültekert üvegkaláris, elől feszülő blúz. Mert a lányok mindenre készek, ha itt az idejük - sok közül egy, éppen a csapodár M. Lila lopta be magát Isten ifjú szolgájának agyába-szívébe.

Különös história ez, mert végül felbomlott a jegyesség, a lány hibájából. A falusiak azonban mást is tudnak - a sármányi embereknek ugyancsak egymásra nyíló ablakaik vannak. Miért okolják mindjárt a lányt, mikor a falu félkótya Sulija egyebet tapasztalt?

Ez a süsü-ember korban közel jár a negyvenhez, születése óta hiányzik valami az esze tokjából; a háborúban fél szemét veszttette, még nyomás is érte, s tovább romlottak agybéli képességei. Családot alapított, gyermekei vannak - egészségesek, erősek, virgoncak, mint bármely más gyerekek. Történetünk idején még itt élt a régi tanító, népes famíliájával. Egyik lánya, temesvári orvosfeleség, a nyáron leutazott Sármányba, szüleihez, egyedül. Első pillantásra megtetszett neki a szőke tiszteletes, forgott utána, mint macska a farka körül, s nem hiába. Bolond Suli szikrázó, kora nyári délután lépett kettejük édeni idilljébe - akaratlanul. Éppen cseresznyét lopott a dombon átnyúló templomkertben, buggyosodott is az inge elől a jófajta, kövér gyümölcstől, mikor sétájukat egyenesen feléje fogva, összebúvó pár lépdelt a surrogó fűben: a tanító asszonylánya meg a pap, s éppen a dézsmált fa alá telepedtek. Suli izgett-mozgott ott fenn az ágak között, csoda, hogy nem vették észre; csak úgy estefelé szabadult, bukdácsolva rohant szőlőkön, kerteken át, toronyiránt, haza. Otthon tollat fogott, papírt vett elő, lógó nyelvvel rótt a sorokat: „Kedves doktor úr...”, és így tovább. Harmadnap autón jött meg a doktor, beültette feleségét, elmenőben még felkutatta bolond Sulit, s két ropogós huszonötöst nyomott a markába, hasznos szolgálatai fejében.

„KÖZÖS ERŐVEL!” - hirdette a falu alsó végén álló malom vörös cserepe, szürke pala közt, a Sármány számára érthetetlen latin nyelven. A malmot hárman birtokolták - Bálint pap, L. doktor s a füleki földesúr. Gőzmalom volt ez is, mint a szénafűi, már csak a teteje áll négy görbe gerendán s valami rozsdás vasak az eresz alatt. Földjét benőtte a fű, a tetőn át kilátni az égre - a fenséges szavak ócska cserepeinek jó részét rendre lelopkodták. Most drótkerítés veszi körül, az elkerített gyepen a traktorállomás brigádja rendezkedett be. Az évek elsodor-ták, vénemberi emlékké fonnyasztották a hajdani világot. Bálint pap halálával (azt beszélk,

megrémült a forradalmi változásoktól s megmérgezte magát) eltűnt Sármány első ura, gazdája, ki nemcsak lelkeken, de az élő embereken is büntetlenül uralkodott. Évszázadokig megvolt itt a rend, a számítás, a birtoklók felé billenő törvény, aztán egyszeriben szertefoszlott, mint harang szava a völgyben. Az emberek még ott ülnek a templomban, megszokásból; de már kezet fognak a tisztelendővel, alázatuk gyorsabban kopik, mint életrendjük. Újságot olvasnak, rádiójuk van, ma már kiköpnék az öreg pap maszlagait, de a fiatal pap békéről beszél és munkáról, megemlékezik harci ünnepeinkről; ájtatos, zengő szavai visszaverődnek a százados falakról, s fáradtan keringenek a légyviszkos lámpa körül. Estéli harang... nyugodt csengésében nincsen semmi más - béke veletek!

XII NEKI HÁT!

Ez a kalap itten - ócska, zsírszagú, szalmából font tökfedő - híres holmi, mestergerendán a helye, jókora bevert szögön. A kutya se bántja, ejsze még a legyek is beléje tojnak ősszel, azért van annyi belőlük, mert jó nagy darab.

Fejembe csapom egyszer, tréfásan.

- Teszed le! - förmedt rám apósom - tudod, hogy ebben hoztam el az egész méhest?

Június eleje lehetett, mikor a méhek rajzanak. Apósom favágni járt, s jött haza az erdőn át, ballagó-fütyösen, szóval úgy, mint aki az erdőhöz tartozik, csak éppen hálni jár haza; az ilyen egy halk mozdulásból, játékos áglengésből is sok mindent tud kiolvasni - egyszerre megtorpant egy véznácska fánál, melynek legmagasabb ágán méhraj csüngött-zöngött, lustán, vaskos tarisznya módjára. Egyéb se kellett az erdőjáró embernek: felkapaszzkodott az ágak közé, szalmakalapját vigyázva a raj alá tartotta, s mind egy szálíg belésöpörte az egymás hegyénhátán csüngő bogarakat. Ebből lett a mostani tizenegy család.

Mint általában, a méheknek itt is nagy a becsületük. A sármányi ember a szorgalom, az összetartás jelképét látja bennük, s véteknak számít egy isten tudja honnan kirajzott családot pusztulni hagyni: ki megtalálja, fonott kasba fogja, ha gazdája keresi - visszaadja, ha nem, ő foglalkozik vele, de a fán semmiképp sem lehet hagyni, mint ahogy a beteg ember mellett sem lehet tuskószívvel odébbmenni.

A tudományos méhészethez kevesen értenek. Egyetlen idős bácsi él a faluban, ki a mézből szerzi kenyérnekvalóját - hát érdeke, hogy minél jobb, minél több termést pergethessen ki; hogy a családok erősek, jól tápláltak legyenek. Annak az embernek könyvei vannak, meg vándorlakása, néha be-bejár Kolozsvárra szaktanácsért, egy-két szerszámért vagy éppen műlépre cserélni be a régi viaszt.

Apósom viszont csak a gyakorlat, az ősi tradíció embere. Amit ezekről a bogarokról tud, mind évtizedes kudarcaiból vagy sikereiből tanulta. A kifejezések azonban nem pontosak, hiszen tulajdonképpen csak arra törekedett, hogy méhei megéljenek; ha mézre volt szüksége, egyszerűen elvette tőlük, a család meg belepusztult.

S még hányan vannak Sármányban, kik hasonlóképpen tesznek, pedig ha jól meggondoljuk, nagyszerű jövedelmi forrás - azonkívül, hogy egészen fellendítené a helyi gyümölcssterméseket, mint vitamindús táplálék, a méz bevonulhatna a falusi gyermek étrendjébe, gyerekek, öregek táplálkozásába - lehetne?

- Messze vagyunk a várostól, meg aztán időm sincs sok - mentetetőzik apósom -, csak úgy, szórakozásból babrálok velük. Van két szabad órámm, míg otthagyhatom a disznyókat, hát nekiállok, ezt-azt igazítok nekik, szóval pihenek. Ha megvolna az út...

Kora tavasztól késő őszig duruzsolnak az istálló háta mögött, a kiskertben. Szinte állandó kísérőzene a tornácbeliek életéhez, még éjszaka is halkan zsonganak a vesszőkban, keretes kaptárokban, álmos zszibongásuk eloszlik az éjszakában s a ház körüli csöndet valami különös, lágy zöngével mélyítik.

Méhei úgy élnek, mint ő. Tengődnek, gyűjtögetnek, igénytelenül, távlat nélkül, ösztöneikre bízták őket, s így nem ismerik erejük, a fejlődés tágasságát. Ha rossz az év, meghúzzák magukat; ha sikerül a leltár, kihíznak.

- Ha meglesz az út - nyaggatom apósomat -, nekiállunk?

- Neki hát!

Az út - mindig csak ez az átkozott mezei út!

XIII ÚT

Pocsék út ez, nincs rá szó. A Veresmalomig hagyján, de onnét az a hat kilométer... Ha napokig szép idő van, a bakancson ujjnyi vastagon ül meg a por. Mindent elnyelt már a mezei út: fát, követ, meg amit hordtak rája, kavicsot. Csak homok és agyag. Az útnak kemény, érdes taraja van. Két oldalán ide-oda kanyargó, kerékvágta kátyúk. Ritka az olyan nap, hogy a szövetkezet teherautója nem akad fönn rajta: egyik fele megbillen, alváza a talajra tehenkedik, alig húzza ki három traktor. Ha esik?... Csak szekér merészkedik a felázott sártengerbe, még a gyalogos is a patakmenti csúszós ösvényt választja. A patak kis semmi, éppen csak csordogál valami a fenekén; olvadások, esők azonban harsogóvá duzzasztják. A malomi elágazásnál keresztet vet az ember - vagy, mert ezután jön a java, vagy: hála istennek, kiért a kövesútra...

A kövesút már nincsen, aszfalt borítja. Néhol felrepedezett, kikopott, bár alig éve, hogy megöntötték. De a mezei utak naponta küldik rá a sáros lószekereket, kerékagyig maszatos, csimbókokat hányó teherautókat - a veresmalomi elágazás például öt faluból indítja Újvárosba a vásárba menőket, kórházi kezelésre szorulókat, ügyes-bajos dolgaikat intéző embereket.

Rekkenő nyári reggel. Míg az otthoni tornához ér az ember, alaposan elbágyad. De - alig tesz le Veresmalomnál a szurkos keveréket szállító gépkocsi, a máskor oly csöndes, törpeakácok árnyékában magányosan tekergő dülőút két szélén falusiak lapátolnak. Első pillantásra is lehetnek vagy negyvenen, szerszámmarkoló asszonyok-férfiak, malomkő nagyságú vagy „emeletes” szalmakalapok hűvösében, útra hányják az árokból kiásott, zizegő homokot; kövér, gumicsizmás ember mérőszalag mellett izzad, néhány legény cövekel - sorra kell bölintani az embereknek, végig az úton. Egyre jönnek, a kanyar mögül is, hegyekről, hegyek tövéből, csoportosan vagy egyesével. Lapát, csákány, ásó. A közeli falvakból valók már dolgoznak, akik távolabbról igyekeztek, most érkeznek.

Harmadik kilométer. Három öregember billeg, egyre közelebb. „Dolgoznak már? - kérdik. - Aztán... gyűtt valami gép? - Gép, az nincsen. Nem láttam. De dolgoznak... - Akkor gyereünk.” Csenevész, szétszórt település Vadasmajor - alig-alig járható főutcáján (minduntalan feltörrik a barmok) bukácsol a dobos: aki még itthon van, menjen a malomhoz. Tamtarattattam... A darai hídon szapora menyecskék csivitelnek, vállukon kapa. A sármányi határban ugyancsak töltik az utat.

Kellett - a másik út miatt. S az emberekért. A kocogó lovakért, káromkodó sofőrökért, pállott ülepű traktoristákért, a vajúdó asszonyokért, szőlőért, mit a városba visznek, naponta hazakerékpározó munkásokért. Minden családból megy valaki: apa, az anya, nagy fiú, csitri lány - valaki, aki már nem néz lába alá. Hányszor képzelt ide sima utat, várni nem lehet, tenni kell; öt falu találkozik és osztozik a munkában. Alkonytájt tornácról lesem apósomat, mikor tér meg az útról - számára ez a Terv egyik kézzel fogható, zsályák buja szagát lehelő valósága -, várja a méhes, a malacok, no meg a tűzhelyen sercegő szalonnáskrumpli.

XIV INTERJÚ

- Maga volt, ugye, maga volt, aki a reggel érkezett? Láttam, hogy jött felfelé a patakon...

Igen, én voltam - az égbe szálló harmattal együtt értem a faluba, vékony talpú, könnyű cipőm még nedves a törleszkedő nyári rét virágaitól-füveitől, kezemben kis, kockás huzatú bőröndöm ingott, szemem lépteimet ügyelte, hasig nyitott ingem alá buggyos fészket rakott a szél, a leomlott malomnál átvágtam egy buja krumpliföldön, játékos lendületemben fölruágtam az utamba akadó első konzervdobozt, e gesztusom a sivár futballpályán úgy hatott, mint érthetetlen, bogaras erőlködés a magam választotta világban - nos, még átszökkenem a posványgyűjtő útszéli árok fölött, s az alsó faluvégen voltam, hol a téesz láncolt komondorai viháncos, fülhegyező éjszakájuk után lustán morogva emeltek fejet porban csoszogó lépteimre...

Ezt látta hát P. Dániel a távolból, dombalji házuk mindentudó tornácáról, honnan csak a farkasvaksággal köszöntő, szösös este tessékeli befelé ezt a veres képű, párnás arcú öreglegényt, ki arra haladtomban most megállított.

- ... S ment, olyan sietősen szedte lábait, aztán rúgott egyet, hogy gondoltam, na, ugye, de jó ez a kis szabadság, mindjárt röpül az ember tőle. Ugye, jól érzi magát nálunk?

Egyet-egyet kattog kimustrált kötőgépe, míg a hallgatás szüneteit feloldjuk. Igen, jó itthon, mert most az egyszer igazán magam választottam otthont s családot. Elnézem fürge, babráló kezét, mely a szem parancsa nélkül is tudja tennivalóit - ördögös gyorsasággal sodorja meg az elszakadt szálát, kapja vissza a virgoncul leszaladt szemeket. Érdeklődve bámulom a tömpe, kopott körmű ujjakat, melyek - ha simogatón, óvón a kanapé mélyére rejtik a kötőgépet, papír s ceruza után matatnak, kövéren erőlködő betűk dülöngélő libasorait indítják útnak, időnként meg-megzörgetik, bársonyosan átfutják a szerkesztőségtől kapott hivatalos borítékok kincset érő paksamétáját.

Ez az öreglegény Sármány sajtólevelezője. Napokat rostokol át a szőlővenyigék árnyékában megbúvó tornácon, előtte kisasztal, rajta a kötőgép s újságok, lapok tömkelege, két cserépkorsóban a fogyó holdra emlékeztető gyapjúgomolyok, s oldalt, könnyen elérhető távolságra a pihenő mankó-pár: nélkülük meg se tud mozdulni.

S míg anyja, a sokat átvészelt Teri néni, árnyékos szalmakalapja alól ide-idepillog a kicsiny, kapálnivaló kukoricásból, áradón meséli betegsége történetét.

- Tudja, paralízis... Tízéves voltam, csontos pocok, levert a betegség, ez a két beteg láb maradt utána. Apám szegény már nem élt akkor, csak az anyám, ő veszekedett fenemód égiekkel-földiekkel, hiszen csak pusztultunk, roskadtunk, kik hozzá tartoztunk. Előbb az apám... vasutas volt, Désen, aztán egyszer, mikor megnőtt a Szamos, fogadott egy csomó kópéval, hogy ő átússza a vizet. Odaveszett, még a fogadást is elvesztette... Aztán én... a többiek épek, szépek, ki erre, ki arra. Magunk maradtunk.

Kerc-kratt, kerc-kratt...

A tornác körül forog a világ. A két mankóval strázsáltatott asztalhoz elvánszorognak a falu kis hírei, rosszak is, jók is, a kötnivaló szvetterekkel is befut egy-kettő, s mond az arra haladó ember olyasmit, amit hallott; néha meg Dani maga nyúl két húséges segédje után, s ereszkedik be a patak mentén a téeszbe, a Hangya tájékára, a néptanácsához, ahol az élet lassú szíjjátételei moccannak; hatéves múlt van mögötte, hat éve körmöl levelet lámpavilágnál. Iskolázatlan, gyerekes írására számít a helyi rádió, a megyei pártlap, krónikáit szívesen olvassák a sármányi emberek - „Lám, a Dani gyerek megint írt rólunk, de jól kiírta azt a csiricsaré könyvelőt, te, a kollektívtul, emlékszel?”

- Igen, nagyon haragudott reám akkor az az illető. Az történt, kérem, hogy jött egy levelem, az újságtól. A posta meg, ahelyett, hogy idehozta volna, a téeszbe vitte, ott hányódott erre-arra, mikor meg anyám meghallotta, elment, hogy hazahozza. Na, az a könyvelő fogta magát s jó viccesen belévert egy vasvillát, úgy atta át anyámnak. Nesze, Teri, elegáncsan, így mondta, s nevetett melléje. Hát ezt én megírtam, hiszen pocsékba ment öt darab, érti? Öt boríték, mit az újság küldött - nem lehet így, kérem! Jött is aztán valami hivatalos írás, az örsre, pontosan nem tudom, hogy volt, mert éppen Kolozsvárra hívtak, értekezletre, addig történt. Na, a parancsnok beszólította szegény anyámat, aki semmiben hibás nem volt, nem is sokat tudott, csak amit látott ott, az irodán. Elmondta, háromszor is elmondta az őrmesternek, az pediglen hajtogatta a magáét, hogy a fia így, a fia úgy, kákán is csomót keres, gyalázza az államot, a rendszert, ugye, vallja csak be, majd megpuhítjuk az átkozott anarchistáját, majd közös erővel, ugye, Teri néni? Anyám menten sírva fakadt, úgy is fogadott: fiam, mibe keveredtél, ládd, hagyd az egészset a kutyáknak, meg akik ezt jobban tudják, kösd csak a szvettereket, egyeben ne járjon az eszed, mer nekünk a föld hasadékaiban is meg kell élnünk, két kézzel kapaszkodnunk... Mírges lettem, nem csodálkozhat. Másnapra viszont meglett a tervem is: szépen leírtam ezt is, újabb levélbe, boríték volt, mindenem volt s elküldtem az újságnak. Nemsokára rá aztán kijött egy elvtárs, meg a milíciától is egy magas rangú, jöttek, s én nem hagytam a magamét, látták, minden úgy történt, ahogy írtam, azóta békiben hagynak dolgozni, de érzem, a falun át megérezem én, az egész mindenségen - köszönésen, beszéden, szemeken át, hogy szálna vagyok pár embernek. S ugyan, mi az nekem? Nézem innen a tornacról, ahogy az élet történik, egyik nap is, másik nap is. Valahogy összegyűl a kenyérnekvaló, anyám meg én összekaparjuk, itt ez a telepes rádió, egyetlen jó pajtásom, mióta István... szóval, tudja... most már ezzel beszélgetek hosszasan, majd lesz valahogy.

Még elmeséli következő cikk-tervét: idegenből hazalátogató családról szólna, már beszélt is velük (láttam, egy vasárnap, miközben táncolt a világ, két piruló csitri-lány között állt szélesen, jámboran, hóna alatt a két mankóval, sugárzó kék tekintete befogta a falu látványát, az örömmel-idegenséggel körülzsongott bennszülött vendégeket...), s megírja, mit találtak itt régi községük helyén.

Érdekes lesz, állapítjuk meg mindketten, aztán még marasztal - a világbajnoki selejtezők egyikét közvetítik, hallgassuk hát együtt a találkozás örömére, közben kezére nézek, mellyel billentyűkön játszik, s meg fogja írni azt az érdekes cikket... Ugyanolyan együgyű lesz, mint a többi - szimpla krónika és semmi más, csak szívében fog lüktetni a sorokban elmondani nem tudott valóság igazsága; de az írás számára is gyötrelmem, egy szárnyalni akaró gondolat tehetetlen vergődése, melynek tollaiba ollózott a közeledő ősz.

XV IDEGEN RENDSZÁM

Napokkal az esemény előtt gyermek-előőrök telepedtek meg az útszéli fák fakó koronái közt. Nem játék volt ez: a postáskordén cammogó távirat hírül adta a falunak, hogy huszonöt évi távollét után hazalátogat Sármányba, évszázadosra töpörödött szüleihez egy hajdani templomegere, ki a háború zürzavarában előbb a messzi Szlovákiában, majd még nyugatabbra telepedett meg. Felesége kisebbségi család gyermeke volt, s ott látott napvilágot lányuk is - jelenleg ifjú feleség, ki szép szál férje mellett gunnyaszt a hőségtől pálló Opel-Rekord habpárnáin.

Autóval jönnek az idegenbe származott atyafiak, elől az apa és az anya, villogó hátú Volkswagenben, hátul az Opel-Rekord a fiatalokkal. Lazán imbolyog a tetőre szíjazott poggyászok halma, az út két oldalán felfüstölög a nyári por áruló nyoma, gyerek-Tarzánok huppannak árokba a vadkörtefákról, ujjongó trappjuk a sosem látott idegenségnek szól, maszatos arcuk a krém-színekben pompázó, áthevült karosszériák szomszédságában ijesztő ellentétbe kombinálódik, az ápolt bőrű utasokban felszabadítja a kétségek gyötrő galambraját, nyolc pár út-figyelő tekintet bolyong riadtan a golyóálló üvegek mögül, a világváros hadakozik a föld megátalkodott, fantáziaszegény kis településével, működésbe hozza a vágy, a kíváncsiság robbanómotorjait, a kopár Mezőség bájos egyszerűségét küldve csaléteknek, a honi föld tikkasztó porát rebbentve az orrok nyálkahártyáira - a külföld Sármányba látogat, kényelem a mocorgó mélységbe, az autós kőműves a lószekeres mezőségi parasztokhoz, kik avasszagú szalmakalapjuk alól figyelik az utcába gördülő karavánt.

A fogadás nem merészkedik túl a báméskodás kényelmességén. Két világ csápjai fenik össze egymást tapogatózva, paraszt módra, csípőtől fejtetőig megítélődik az idegenek külseje, minden apróságban valami szokatlan vetődik felszínre, pedig csak a ruhaanyag drága, a kozmetikázott bőr elütő - az ízlés szárnyaszegett formákba szabdalta a viszonylagos jólét javait, az asszonyon a szita felsőrészű magas sarkú cipő sem újdonság már itthon, nem is különösen elegáns, a kockás tergalok is csak a kocsik varázsából rájuk villanó fénycsóvában tűnnek előkelőnek...

S a falu máris ítél az elszármazott atyafi magatartásán: hallatlan, hogy ki se száll anyja eleibe, míg be nem hajtott kocsijával a disznótúrta udvarra, pedig szegény öregasszony, alig állt a lábán, lám, ilyenek ezek a gyerekek, idegenek, ki se nyitnám nekik a kaput...

A vendég homlokán izzadság-koszorú. Maga sem tudja, mit tegyen, s mikor fedél alatt a két kocsi, remegő térdein odalép anyja elé, hatalmas medve-karjaiba szorítja elaszott, a földi örömtől búcsúzkodó testet, a kerítésen kívül topogó kíváncsiság még inkább zavarba hozza, meredek, nagy csontú fejében pattanásig feszülnek a szikkadó gondolatok, mészrágta, vörös kőműveskeze erős, alvó madárként billeg anyja feketeruhás vállán, kínosan bólint az emberek felé, a vele egyívásúakat nevükön szólítja, te vagy János, te Péter, te Marica, te meg Ilon vagy, rossz fogú s bájos mosolyú szájak húzódnak elégedett vigyorba, a kocsi üléséről előkerülnek a cigarettás-csomagok, a fiatal férj marokkal osztogatja a hálálkodó férfiak közt, merész kölykök otromba ábrákat rajzolnak a kocsik poros tetejére, színes, nyomasztó álmokavarog, s reggel, az ölelő csergék melegében majd szétfoszlik minden idegenség: szűk ablakon át szítál a nap, s mindannyian alatta élünk!

XVI GYÖNGE FÜST

1 - - - - -

Koponyája az erdő iránt ficamodott, bakancsos lábai tehetetlenül fűrődtek az árok laza hóval borított, sárga fenekére. Szemének üveges, savós kékségével a nedves földre bámult, mintha tekintetét kényszerítené, hogy valamiképpen a fekete, vizült-kérgű fáig csússzanak, de a megindult mozdulat odafagyott merev, zúzmarásodó nyakára. Szürke, szálazó gyapjúgúnyája szagát fojtóvá keverte a nappalok és éjszakák felszívódott nedvessége.

Hétfőn találtak rá, közel a falu széléhez, a legutolsó - már dombon ülő - ház foghíjas sövénye mellett. Mindenki azt beszélte, megölték szombaton éjjelen, mert szombati napon még látták itt-ott feltűnni Bagolyvárban.

2 - - - - -

Negyven-negyvenöt éves asszony, kőfundamentumos ház tornácán. Pofozza a szitát, s kötényébe békésen hull a máléliszt. Valaki mozog ott a kiskapu mögött, öregember kocog a tornác alá. Fehéredő, elvadult szakáll-borosta, gumós orr, csuli-kalap. Leül a szabálytalanul rakott kőhalomra, maradt az építkezésből - a gazda, hát mit csináljon, elszámította magát.

- Kit keres?

- Adjon isten sok szerencsét, jó asszony!... A tehéncémet én, a tehéncémet. Hej, elkódorgott valamerre, hogy csapjon belé a mennykő!

- Tehé-én?

- Az, az... Erre mehetett.

- Nincs itt tehén, évek óta, a portán, a magáét meg éppen nem láttuk!

- Nem azt mondom... hát ha nem látták. De egy darab málé... akad, talán...

- Fogja, jó ember, s menjen, keresse másutt!

- Áldja meg mindenért, csak hát megkérdeztem... na.

Nem állt föl azonnal, ujjasa zsebébe gyömöszölte a száraz bálmos-málé darabkát, hunyorgott kicsit a napba, s mikor indult, az asszony utána nézett - nehezen húzta lábait, mintha kőből lennének azok is. Kő, miből a fundamentum készült...

3 - - - - -

Látták másutt is: egy fiatal, tarka kötős fiatalasszony a mosott ruhát aggatta végig a hátsó kerítésen, mikor a kertek felől megjelent az idegen. Most szabadult a börtönből, motyogta, ez az egy ruha van rajta (meg-megtépdeste gombjaitól fosztott vászoningét), hogyha valamit lenne szíves, se pénze, se semmije... A menyecske maga elé engedte, a ház felé, adott neki valamit, talán karéj kenyeret, már nem emlékszik, s becsukta utána a kaput. Még kiszaladt néhányszor a lábasok mellől, szemmel tartani a fagyosan zörgő ruhákat.

Feltűnt a tanyán is - egyszerűen csak kért. Nem adtak, adtak. Volt, aki csöndes háborodottnak vélte, mindegyre csak prüszkölt, köhentett bele a napba. Néhol pohár itallal kínálták, s tuszkolták az útra, tovább. Szombat volt, hat óra utánig már mindenki megfeledkezett róla. Két napig feküdt az árokban. Idegen volt, egy korcs kuvasz botlott belé s dühösen megugatta.

4 - - - - -

A helyi milícia intézkedett: lóhalálában érkezett a törvényszéki boncolóorvos. A tetemet eközben beszállították a szövetkezet pajtájába. Ott feküdt, dermedten, fakón aranyló szalma közt; az ajtón lakat függött, kinn az éjjeliőr strázsált naphosszat. Ki lehet, mi lehet? - a pajta körül nyüzsgött a nép. Hogy megérkezett az orvos, alig tudott utat szorítani a tömegben. A bakter lekulcsolta a lakatot, két-három városi ember s az őrsparancsnok bementek, dongott utánuk a deszkaajtó.

A törvényszéki doktor boncolt: erőszaknak nyomát sem lelte. Természetes halállal halt, szív-szélhűtésben. Fejjel az erdő felé, a szekérút árkában...

5 - - - - -

A holtán nem találtak iratokat. Két-három türelmetlen telefonbeszélgetés azonban kiderítette, hogy a többszörösen büntetett előéletű F. Jánosról van szó. Utoljára néhány hónapja szabadult a nagyenyedi fegyházból.

Mindenütt dossziék, feljelentések, iratok kerülnek elő. Pontosabban: ismert iratok, most azonban újra szükség van rájuk. Hiányzik a kép F. János fejfájáról. A teljes kép.

Valószínű, szülőfalujába, Sármányba igyekezett, második vagy harmadik község az erdei úttól, mely örökre fogva tartotta azt, ki melléje hullott. Enyveskezű ember volt, először otthon próbálkozott: majorság, gabona; hol ebből a házból, hol túlnan. Az őrsparancsnok feldühödött - valaki rajtakapta, meglett a magyarázat számtalan jelentésre. Ha még egyszer eltűnik valami, tagolta a szavakat, magát keresem. Azonnal, megértette?

F. János útilaput kötött a talpára, egy reggel nyoma veszett. Bányavidékre kódorgott, Lupény környékére, ott összeállt egy asszonnyal, senki se tudta, hogyan élt. Megunta, hazajött, aztán ismét eltűnt. Állomásokon lopott, máskor a piacon emelt el valamit. Nyomára akadtak, leültették. Kiszabadult, élt, mint addig. Ismét leültették, így ment ez addig a bizonyos szombati napig, mikor a hó előbb megolvadt, majd újra megfagyott körülötte.

6 - - - - -

„Édes lányunk!

Tudatjuk veled, hogy leveledet megkaptuk és mindent megértettünk, amit írtál. Mi jól vagyunk, édesapád fájlalja a derekát este, még most is gumicsizmába járunk, a pénz, amit küldesz, mindig másra kell. Továbbá tudatom veled, hogy ma temették Jánost, az S. Idáét. A harmadik határba találtak rá, holtan, isten nyugosztalja. Nem jóféle ember volt, tudod, még ismered, mikor idehaza laktál, mindig elbódorgott valamerre. Felesége most már szálegyedül maradt, az már nem számít, egyedül vót ő mindig szegény, de azért becsülettel megsiratta a holtat. Egyéb írivalóm nincsen, maradok a messzi távolból szerető édesanyád...”

Mi az: dolgozni? Soha nem ízleli már. Mi az: munka? olyan messze állt tőle, mint fa gyökerétől a nap. Élte kis szerencsejáték-sorsát, alkalmi, könnyű kalandjait, szemére húzta zsíros csulikalapját, talpas pohárral kecsgettette az élet könnyebbik vége, nem érdekelték gyorsan lelepleződő szélhámosságainak következményei, ette a rabkosztot, aztán napokig dorbézolt a játszva-szerzett portéka árából, kéregetett, az életkörülmények állandó jobbulásán vágott eret. Talán csavaros eszűnek hitte magát különiségében, zavaros lelkiállapotában, rötta a kegyetlen utakat, ezzel próbált fizetni az emberiségnek. Földje kivetette, torkon ragadta a munkátalan csavargót - tekintete végképp beleveszett a határtalanul megnőtt nedves göröngybe, bárhogy akarta, nem jutott el a fáig, s még így, holtában is többlet-gondot okozott a társadalomnak. Emberi mivolta azonban, mint gyöngye füst, semmivé lett a világegyetemben.

XVII NÓTÁZÓ PINCELYUK

A szilva szeszes büze minden ház felől az utcára tolakszik. A tornác előtt is, a soványka tehén szállása tövében, két hatalmas kádban erjed, habzik a fehér húsú, aromás gyümölcs. Két derék fa a kiskertben, négy-öt napi hajlongás: s megteltek a kádak, szuttyogva moccan a feltornyozott szilva, kábító szaga belengi az egész konyhát. Apósom gondolatban már ízlelgeti az idei kisüstit. Az italos ember ilyenkor kocsmába jár, palackozott, állami pálinkával öblöget - majd csak újév előtt köszönt be itt a „jó világ”, mikor tisztul a bor s kifőzve a pálinka is!

E satnya vidék egyetlen ajándékai ezek. Nem kell érettük különösebben megizzadni, mint a gabonával, melyet csökkenté nyomaszt a homokos agyag; vagy mint a takarmánnyal, mely nyápicon kínlódik a kiégett talajon. S ez a szorító szűkmarkúság befészkelte magát az állatok bögő torkába, tejmirigyeibe, zsírszövetébe, lemondóvá teszi az embereket, gyenge-gyomrúakká az aprónépet; a változott gondok között még mindig elterpeszkedik az időjárás és a föld szeszélye - szőlő s pálinkánakvaló viszont bőven terem, így hát az őszi gondolatok is körülöt-tük forognak, s bizony az évszázadok óta beállítódott érzékszervek, fásult gyomrok, kába fejek is.

Mindenki iszik. Az egészséges ember kedve szerint, a beteg mértékkel, a gyermek kispohárral, de kap, hogy vért csináljon s hogy szokják a holnaphoz, meg aztán kényelmesebb is - poharazgató társaságban csak nyűg a kunyoráló pulya, ki még víznek nézi a pohárba mért átlátszó folyadékot, hát adnak neki is, s aztán - már kissé ittasan, jókat mulatnak a berügött csöppség bolondságain.

De hát ez csak az idegennek furcsa, bár városon nemegyszer hasonlóképpen történik, s így száll nemzedékről nemzedékre az ital kultuszának nyomasztó folytonossága. Ha ott vagyok, nekem is inni kell, legalább a gazda egészségére, ez már az etiketthez tartozik, s innia kell az ellenőrnek (nem is nagyon utasítja vissza), az őrmesternek, a tanácselnöknek, a tanítónak, de még a papnak is.

... Ülünk az asztalnál, rajta zöld üveg s poharak. Egyre-másra tölt apósom - alig ürül meg a pohár, már dönti az üveg nyakából az erős italt. Gyorsan iszik - amit kitölt, egyből lehajtja, krádog, árnyalattal vérmesebb lesz az arca, de ez nem látszik a vaksi ablakok szűrte félhomályban, három pohár után apró csöppek jelennek meg metszett orra tövében, unszol és korhol -

mindegyre lassítom az iramot, mindenik pohár az utolsó, majd ugyanezt ráfogjuk a következőre... S így iszom a vendéglátó rokonoknál, különféle ízek és italok keverednek gyomromban - na, de ezt még meg ke' kóstolni, ezt a picikét; bágyadtan kuporgok kicsiszéken, hokkedlin, kanapén, vetett ágy sarkán vagy pincegrádicson, nyelvem akadozva forog, gondolataim, mint a sétálni vitt ebek, el-elszaladnak, leilletlenkedik a fatörzseket, póznákat, lusta vagyok füttyenteni nekik, fáradtan sandítok a hulló estére, végül kótyagos-délcegen leereszkedem a főúton, fülem zsong, megszépül minden, a jókedv ringató felhőin lebegek a falu fölött, két biztos fogalom veti meg lábát agyamban - **ágy** és **alvás**, s ez a délutáni vízió olyan, mint egy jövő századi remény: hatalmas szárnyairól lerázza a kétségek porát. Reggelig alszom...

Távolba sülyedt öszvégeken majd minden házban készítgették - porolták, tisztították, fényszerítették a főzőgépeket. Akinek nem volt, népi egyszerűséggel eszkábált nagyon szimpla szerkezetet, agyag, néhány edény s tűz kellett hozzá, de az ingyen hullott szilvát nem hagyta kárba veszni, s leste a kinnal cseppenő, tiszta folyadékot, a kavargó gőz- és szeszfelhő elbódította, ha betoppant egy rokon vagy a szomszéd, azon melegében kóstolgatták: „De jó rövidre sikeredett!” - ez volt a leggyakoribb ítélet, s az utca, melyen az emberek jártak, mintha beszívott volna, úgy táncolt a lábuk alatt, a környező hegyek hullámosan imbolyogtak, a falu fölött megrekedt a nótaszó, s mire a hűvös, őszi csillagokhoz ért, biztosan angyalivá szelődött.

Később eljött a foglalások ideje. A néptanácshoz szigorú utasítás érkezett, hogy minden be nem jelentett pálinkafőzdet el kell kobozni s a helyszínen megsemmisíteni. Mellesleg: most is tökéletesen egyetérték a rendelettel, hiszen undorodom az iszákosságtól. Azon kívül, a rövidre főzött kisüstiért az emberek hajlandók bármilyen borsos árat megfizetni, s nem egy élelmes paraszt tollasodott meg tíz-tizenkét szilvafájának bőkezű adakozásából. A többség viszont!... Hiszen a pálinka itt, Sármányban ráadás volt, fájdalomdíj, elvetélt termékek nyomorúságos torzképe, nagyvonalú fricska a paraszti kitartás és szívósság orrára, s a rendelet ezt a pót-illúziót is szétrombolta egyúttal, ahogy a néptanács emberei zúzták darabokra az ostoba, szeszes-masinákat.

Apósom akkoriban küldönc volt a néptanácsnál. S mivel az elnök még idegenül élt a faluban, nem értette a sármányi embereket, nem is nagyon ismerte őket, hát egyedül nem merészelt elindulni a törvényszabta úton: maga köré szólított néhány helybélit, köztük apósomat is, aztán így, mint egy furcsa, kertek alatt surranó rohamcsapat, lepték meg - legtöbbször munka közben - a pálinkafőzőket. Olyan sokat azért nem találtak, mert a váratlan betoppánások híre legtöbbször kiszivárgott valamiképpen, s elég, ha csak a helybéliekből toborzott rekvirálókra gondolunk... na, hát ők se voltak fából. Egyazon földből éltek meg, dolgaik körülbelül ugyanúgy mentek, s e kis törvénytelenéget közlőre igen természetesnek, már-már becsületesnek ítélték.

Egyszer éppen L. háza került sorra: egyike volt azon embereknek, akik nagyban kupeckedtek italokkal. Apósomék érthetően haragudtak rá, s az istenért se szóltak volna előző este, hogy „Te, Sándor, aztán holnap...!” Váratlanul lepték meg a házat, hol vidáman szörtyögött a masinéria, egy sötétebb sarokban kisebb-nagyobb demizsonok sorakoztak, L. kicsiszéken ült, ingujjban s olcsó cigaretta bűdös füstjét eregette.

- A törvény nevében - tette rá kezét a pálinkafőzőre az elnök, vigyázva persze, nehogy megéssze magát. Az érzékeny szerkezet percek alatt darabokban hevert a tornác kövén, L. veszettül káromkodott, lötytyedt pofazacskói kipirosodtak, apósomék csak somolyogtak az elnök háta megett, majd utasítására lefoglalták a demizsonokat is. Egyik, olyan közepes nagyságú, színültig volt frissen főzött kisüstivel - de nem szóltak, dehog szóltak volna, az elnök gyanút fogott - túlságosan hosszasan egzaminálták azt az árva fonottast, odalépett, elvette s belékortyintott.

- Bűnjel ez... - s apósom kezébe nyomta. - Vigyázzon rá, Józsi, mint a szeme világára!

Pontosan-kínosan elkészült a jegyzőkönyv is, s a kis csapat az egyre sűrűbb estében távozott, ugyanazon az úton, melyen jött - egy kisdud kukoricáson által. Apósom ment leghátul, a korszóval. Egyszer jót húzott belőle, aztán még egyet s ismét egyet, megérintette az előtte haladó karját, s nyújtotta a fonott üveget. Így járt az kézről kézre, szájról szájra a libasorban haladó sármányi emberek között, éppen csak az élen járó elnököt kerülte el, ki gondolataiba mélyedve taposta az ösvényt. Mire a néptanácsához értek, hátul már halkán dudorásztak az emberek, a korszó is megürült félig, s az elnök gondolatai visszatértek hivatali teendőihez. Beszólította apósomat az irodába, ki mikor beállított - szemére csúszott kalappal, virágos jókedvvel s a kidugaszolt, lityegő demizsonnal kezében, olyan volt, mint a rekvirálás paródiája. E hasonlat futhatott át az elnök szívéen - ha nem is éppen ilyen világosan, de tény az, hogy kiragadta a korszót apósom ujjai közül, lehordta ennek meg annak, végül büntetés fejében lekísérte a rácsos ablakú pincébe, s saját kezével tette az ajtóra a lakatot.

Apósom gajdolása még sokáig tekergőzött kifelé a pincelyukon, átúszott a tanács füves udvarán, lesiklott a gyér vizű patak tükrére s onnan tovább, a tornác boglyas haja alá - Sarolta anyám hallgatta egy darabig, szidta mint a bokrot, aztán megfejté a Szürkét.

XVIII KAPÁLUNK

Vállunkon a patinás, kalapált élű, fűrge szerszámok. Kapálni megyünk. Fölöttünk langyosan burukkol a málénövesztő idő, úti füveken, térdig nyelvet öltő csalánosokon lemérhető - mily gondos földünkhöz a hevült nap, hogyan tolódik át a szív aggódó sajtása végtagjainkat rángató-izgató izomzatok kellemes feszülésévé, majd: álomban is kísértő mocorgássá.

Úgy lépünk ki a hevenyészett, zöld-mohás kerti kapun, hogy a dimbes-dombos, sokarcú határ egyből szemünkbe tolakszik, s nem hallani ma senkit, hogy a földet apró diribdarabkákban, kusza tulajdonjogi függvények sovány szeletkéiben tartaná nyilván agyának leltárán. Együtt, az egész - táj, festői szépség, ragaszkodásra számottevő gyerekkori környezet, az élet külső díszlete, helyi diskurzusok örökös szenvedő tárgya, mindez most a miénk. Neki kell állni - gondozni, hasogatni, táplálni, becézni: muszáj, s mindig voltak Sármányban, akik ezt öntudatlanul is öntudatosan vállalták - azaz csinálták inuk szakadtáig, s bár néhány pohár kóválygó ördögtánca nyomán maguk is átkozták, istenverésének nevezték a kollektívet, ez csak olyan volt, mint az ekébe fogott hátslovak nyalka truccolása - fölösleges, kacsokkal indázó előre-nyomulás máig, holnapig, holnaputánig...

Itt is voltak fogcsikorgató telek - a természetben, s emberi viszonylatokban egyaránt. Egy-két kiugrott, a kezdeti időkben elkérgesedett lelkű, botcsinálta gazdasági vezető pár garázda, önhatalmú tette évekkel vetette vissza az emberek bizalmának lomberesztését: nagybani málésikkasztások, italfőzéssel való visszaélések, megemésztetlen, föld-gyilkoló gazdasági intézkedések, egyéni sorsok csizmatalp alá taposása, számokkal való felelőtlen játék. Sosem telt év anélkül el, hogy valami új, valami bizalmatlanság-élesztő intézkedés ne született volna. Távolatilag izgalmas, emberileg nemegyszer fájdalmas iskola volt ez Sármány népének is - megtanulni éveket lépni egyetlen hónap alatt tudományos alapozású, ám dilettánsan igazgatott erőltetett menet ritmusát kiverni, loholni az örök példák, a pár száz felfújt s önfényükben süt-kérező apró napocskák lába nyomában, melyek szerencsés csillagzatukban bízva megelégedtek a gazdag föld parázsló adományaiival, s ugyanakkor árnyékot vetettek a silány talajon minden erejükből kapaszkodó, viharvert fácskákra - elszívták tőlük az alkotó gondolatot, felhőrbölték századok kicsiholta ötleteit, hagyományait, egyetlen sík egésszé lapították volna

országunk napszitta, barázdált arcát, s mindez most ott feszül még, dacos cselekvésre készítve a szik, az agyag nagyszámú népét, a család, a falu embereiben.

Mekkora volt a zúgolódás, mikor a környező gazdaságok a sármányihoz kapcsolódtak! Kis híja, hogy az erdei úton általkelő, igen szorgalmas csorgópataki parasztokat agyon nem verték az első indulat izzó pillanatában. Mindenki csak azt látta, hogy ekképp felduzzad a munkanap, értéke esik, s káromkodva, fogvacogva várták az őszi, tél eleji osztást... Ezen is túl vagyunk, összeverődtek, rázódtak szépen az emberek, mint egy gyorstalpaló tanfolyamon; a munka közel hozta a lelkeket, bár e kijelentésből senki se faragjon majd idilli képet, hiszen minden emberre vonatkoztatva nem éppen helytálló - de e fura, szokatlan helyzet kinnal leszűrődött iránya mégiscsak ez.

Aztán, mikor megszűntek a háztáji szőlők, szinte kiveszett egy igen szép, igen vonzó hagyomány - a mezőségi szüret! Hányszor derítette már kedvre történelme folyamán a sármányi embert, gyermeket, öreget a közeledő szőlőprézelés? A sikált hordók bűgő kongása? Távoli iskolákba vetődött apróságok elszántan vágtak útnak - sárban, esőben, tüdőbosszantó porban, hogy legalább egyetlenegy fürtöt a tőkéről kedvük szerint szemelhessenek, megkóstolhassák a szüreti kürtöst, melynek mézes máza és gőzölgő rengése csodálatos, utánozhatatlan ízek garmadájával ruházta föl a máskor unottan harapdált otthoni csemegét. Ha négy sor, gerincig nyúló tőke volt csak, az is sok mindenért kárpótolta az embert, feledtette vele apró marások, sebesülések sajgó hegeit - hogy, hogy nem, megszüntették őket, odacsapták a közöshöz, s bár igaz, hogy ezzel tetemesen növekedett a gazdaság szőlőállománya: de elszállt a megfoghatatlan, a könyvelhetetlen, a jelentésekből még minduntalan kimaradozó: öröm, kedv, lüktetés, lesilányult az egész mindenség, pedig az emberek hallanak innen is, onnan is melljük álló, igazoló hírt: egyes vidékeken gyorsan visszacsinálták e ballépést s a hajdani szőlőtulajdon gondozásképpen, használati joggal visszaszármazott a családok kezére, míg a közös szőlőállományt új telepítvényekkel bővítették. S ha ezt a szót hallom - szüret, kissé fanyalogva gondolkodom a helyenként kiherélt népszokásra, gondolatban oly tájakon kalandozok, hol mindezt komolyan, embernevelő gondoskodással oldották meg; s hol ilyenkor éjfél tájt is csak nehezen szűnik a nótaszó, ballagó ökörfogatok furikáznak a falu utcáin, a családok ünnepi ebédet ülnek, s a szüret nem olyan facér, utolsó helyen topogó muszáj-munka: ha jut idő, meglesz, ha nem jut, rátátja fene torkát a tél.

Ha azt mondjuk - föld, ezer és ezer elképzeltető változatban hullámszik, terem, hallgat vagy duruzsol nekünk. Egyik helyen bölcs traktorok, roppant gépek nógatják szüntelen, másutt még kell e vállraláló fegyver itt. Valahol van a kombájn, másutt kasza, sarló örökbecsű holmik, s persze, hogy egyszer majd múzeumba kerülnek, de a tökéletesítő elme tőlük fog tovább indulni, hogy a nagyobb szeretetet, babusgató anyaságot váró agyag-világok, szik-világok kinőjenek az acsargó árvaságból.

Itt e patakpart: homokos földje, melyet a nagyvizek jólelkűen meg-megtetéznek, roppant málétöveket szoptat elcsigázott mellén. Hátát az értő gondolat osztotta föl családi parcellákra, melyről a rokoni igyekezet, az összetartó munkabeosztás sosem látott terméseket remélhet.

Beállunk a kijelölt táblára. Ameddig látni, Vadas-major határáig, a Szilvás távolba vesző völgyéig, emberek hajlonganak veszett, monoton ritmus kényszerítő sodrásában; átkiáltanak egymásnak, nekünk is, ki hányadszor kapál már, a gyerekek lent pancsolnak a patakvízben, apósomék kritikus szemmel méregetik városi izmain igyekvő szaporáját. Nem virtus ez, tanulmány. S folytatom majd egész nyáron át, míg szabadságomból futja, néhányan görbén néznek langaléta testemre, amint sorzárónak haza vagy kapálni igyekszem.

Nem mertem volna egy szót se szólani, ha a próbák próbáját ki nem állom. Innen, a kapa mellől azonban bölcsebb, bonyolultabb, de bizakodóbb a világ. Kapálunk.

XIX FALU BOLONDJA

Szelíd volt, s mindenem vigyorgott.

Míg iskolába járt, egyike volt a sok száz hancúrozó, csínytevő suhancnak, mely egyéneket ritkán, inkább tömegeket számlál.

Később szállta meg valami csendes örület: ahogy az alkony le szokott ejtőernyőzni, feltűnés nélkül, a házak tetejére, úgy borította el agyát a feledékenység kínzó tompasága.

Billeg az utcán, elhízott teste himbálódzik nevetséges léptein és lám, nem ismeri föl a szomszédasszonyt, nem látja meg gyerekkori pajtását, elfeledi, hogy a pap - az pap és hogy mire szolgál, egyetlen mondatot gügyög csupán tejtestvérenek, kihez a sikátorból valami ismeretlen ösztönnek engedelmeskedve betévedt, s kivel, bár nem vér szerinti testvérek, de anyáik hajdanán felváltva szoptatták őket, hogy egyikük mindig elmehessen a mezőre is - motoz a nyikorgó fakilincsen, szelíden vigyorg, s ez az egyetlen hallható mondat: „Én téged ismerlek valahonnan...”

Elismétli ötször-hatszor, megborzongatja vele a lány idegzetét, ki András távozása után szívdobogva s kissé sietve teszi be a kiskaput. A szerencsétlen hazatámolyog, ott megül a sutban, maga elé mered, hallgat. Különös, érthetetlen világa töviseként fúródik a szülők kedvébe, szunnyadó világvégét sejtenek benne, s valahányszor tekintetük vetik rá, átcikázik rajtuk a kétségbeesés - miért pont a miénk, ó, te isten, mért ez a gyermek, s mi a vétünk?...

Időnként kiszámíthatatlanul erőt vesz aztán rajta a tombolás ördöge: vicsorog, hörögve tépi magát, táguló kék szemében zavaros vizek kavarnak, ilyenkor rá kell zárni az ajtót, kívülről, s keresztet vetni a házra, míg az ablakok tompán öklendezik szerte a világba artikulátlan panaszait.

A kapuzásra is gondja kell legyen a családnak, nehogy elkószáljon valamire András. Egyszer elbolyongott, bejárta a falu határát, majd csendes vigyorával betévedt az ivóba is - meg-megállt a poharazgató emberek előtt, fújtató szuszogása egyenletesen áramlott a megrettent falusiak felé, mindenki elhúzódott tőle. András nem értett semmit a körülötte megülő fojtott hangulatból: vaskos lábát szétvetette a kocsmá közepén, s ha ráhagyják, talán még ma is ott találnánk, ahogy nyílegyenesen előrefúrja bávatag pillantását. De egy beszszelt atyafi táncoltatni akarja, többször is rászól, eredmény nélkül. Az ital istenes poffal toldja meg emberünk homályos szándékát, majd még eggyel és még eggyel, úgyszólván András néhány perc múlva vérbe fagyva fetreng-hörög a küszöb előtt, az utca közepén.

Azóta jönnek rá ezek a magatépő rohamok, s csak az vet véget nekik, ha apja vagy anyja vasvillával fenyegetőzve, barmoknak szánt szitkokat üvöltve állnak eléje - András belereszket, s ájultan dől el a földön.

Csendes örülségét később már csakis vasvillával lehetett kordában tartani, azt is kizárólag szüleitől túrta el. Bár ha megkérdezték tőle, ki az az asszony, ki enni ad neki, s ki az az ember, ki megdolgozik érte, szájalmas heherészéssel válaszolt. Hozzájuk nőtt, megszokta őket - csak ennyit érzett, ezt kifejezni azonban nem talált szavakat. Néha kényszeríteni lehetett, hogy vizet hozzon, ha öntözni kellett a tikkadt veteményesben. Elomló, puha karja gyújtóst is hasogatott nagy ritkán, téli estéken paszulyt szemelgetett, de a szülőknek ettől nem lett könnyebb.

Elhatározták: beadják a hülye gyerekek intézetébe - egy szorítással kevesebb - s gondolták, így Andriská is szakorvosi kezelésben részesül. Valóban, be is adták az intézetbe, s aztán hazautaztak - feledni, megszokni a lelki nyomástól mentesült hétköznapiakat; ritka pillanatokban, megszokásból el-elmorzsoltak egy könnycseppet az orruk tövén: nem is András, inkább a sors miatt.

Vajon tudták, mit áll ki ezalatt, idegenben, egy ilyen lelkipendezésen segíteni hivatott intézményben, az állat értelmi szintjére süllyedt legényke? Ételhez nem nyúl, ágát el nem hagyja, magába temetkezik, mint a vásáron elhagyott jószág, senki szavát meg nem hallja, s egy éjjel csak úgy, hálóköntösben eltűnik a menhely mögötti, őszi kukoricásban. Három nap múlva találják rá, önkívületi állapotban, egy boglya tövében reszket, testén a csuromvíz, facsaró ing szutykos foszlányai csüngenek, arca-homloka láztól tüzel. Szemöldökét vonja a doktor: tüdőgyulladás.

Míg injekciózzák, mesterségesen, vénán keresztül táplálják, hazaizennek Sármányba, hogy Andris beteg, de a történekről egy szót se szólnak. Jön a két szülő: elemózsiás kosárral. András felvidul, mint a hónapos csikó, nem ülne párnák közt egy pillanatra sem, farkasétvágya villámgyorsan fenéig üríti a hazai, fűszeres ízeket, s e lángoló életkedv, primitív ragaszkodás az emberiséghez, a világhoz másnapra kialszik - a látogatás, mint egy foszló álom, vonaton rázatja magát, másodosztályú fapadok füstölt deszkáin, András megérzi az ásító hiányt, a gazdául fogadott élőlények elpártolását, s pár nap múlva vigyázva, szakszerűen eresztik le felpuffadt testét, arra hivatott emberek, a meszesgödörbe.

*

Sármány feledékeny falu: mint egy bomlott anya, el-elhullatja bolondjait. Kimúlik az egyik, helyébe másik lép; nem szűnik az embert fegyelemre intő jelzés, eszelős kivétel a világ roppant józanságával szemben.

Emlékszel, Sármány, bolondjaidra? S mondd, Andrisra emlékszel-e még? Figyelj tovább: poros utcádon vánszorog még az öreg cigányasszony hibbant lánya. Formátlan testéből sok gyerek kiszakadt, s már unokái is vannak, de látod-e, falu, mint motyog, átkozódik maga elé, térül s fordul, ő se tudja, merre, s pelyhedző állú, makacs suhancok előtt ki tudja, hányadszor járja már unott, szárnalmas, szoknya-libbentő táncát?

XX MODERN TRAGÉDIA

Mindig a csorgónál egyezkedtek, a falu szeme láttára. Ott állott köztük a ridegszürke betonvályú, vékony sugárban eregette a szőlődomb agyagos rétegeiről lecsúszott vizet, lassan megteltek a vedrek, s a nagybögös csitri lány szürkületkor vagy más kijelölt időpontban konok hallgatagsággal besurrant az öregek házába.

Hatvanesztendő volt az öregember, szikár, csupacsont mezőségi paraszt, felesége évek óta magas vérnyomással tengett-lengett mellette, a gyerekek szerterepültek a faluban, s egy-két unoka erejéig megtoldották az élet hosszát.

Tizenkét éves volt a lány, korán kibomlott, együgyű jószág, kit pár szem üveggyöngy rikoltó szikrajátéka áradó öröme hangolt. Ha valahol felfedezett valami primitív szépséget, mindjárt nótába kezdett, s lefekvésig fülsértő, durva hangján eregette megszokott, unott kis dalait.

Az öregember kivetette rá szemét: nem is sokat teketóriázott, legelső csorgómenti találkozásukkor hajasbát ígért neki. A lánykának két sor, erős foga azonnal kivillant az ajándék hallatára, s az öreg tudván, mikor biceg el, apró járásával, gyenge szívével szerelemből kidőlt asszonya a csarnokba, hogy leadja a napi pár liter bivalytejet, arra az időre berendelte magához a kislányt.

Nem lett semmi baj - a találkák és meghívások rendszeresen ismétlődtek, mindkettőjük öröme, a falu hallgatóságos beleegyezésével, hiszen látniuk kellett az együgyű praktikákat, ahogy a lány felizzó kedvvel behúzza maga mögött az öregember házának nyikorgó ajtaját.

Csak a lány családja nem tudott semmit. Továbbra is gyanútlanul, szokáshoz illően, jószomszédi nagykeblúséggel köszöntötték az útjukba kerülő öregembert vagy feleségét, az élet baktatott a maga kerekein előre, míg egyszer a leányka sógornője - mint minden hónapban - egy július végi pénteken beáztatta a ház szennyesét, s a szapuláshoz elhívta segítségül a kislányt. Máskor is megtette ezt - a lánynak annyi volt a dolga, hogy a csorgóról vizet hordjon a megdegedt fateknőbe.

Az ötödik vedret állította éppen a csorgó alá, mikor korsójával a karján feltűnt az öregember, megállapodott a lány mellett s beszélgetés indult. A sógornő türelmetlen volt - többször is kilesett a kerítés hasadékán, jön-e már a víz, hisz dolga volt még, épp elég. Látta, amint ott egyezkednek, szavuk nem értette, csak a lány elomló kacérsága tűnt fel neki: ugyanbiza, hogy jöhet ehhez egy ilyen béka-fruska, s míg eszébe jutott, hogy meg kellene néznie a kemencébe rakott kenyereket, s míg megnézte, a lány letette a vedret a kapu mögött s ment az öreg után, idétlen ugrándozással, nappali fényben.

Az asszonyka nem tudta mire vélni az egészet. Kereste kis rokonát, átfutott a bal oldali szomszédba: ott az asszony látta konyhája ablakából, amint eltűntek az öreg házában. Találgatták, mi történhet odabent, asszonyi eszük azonban sehogy sem hibázott rá a valóságra, egyszerűen csak - féltették a kislányt, de hogy mitől, arra már nem mertek gondolni...

Órákig tartott ez az állapot - s végre, megnyikkant az udvarkapu, kilépett rajta a kislány s indult lefelé a sikátoron, a falu központja felé.

- Micsináltál odabe? - kiáltott utána az asszony. - S hova mész?

- A boltba. Ni, pénzem is van! - és puffadt arcán elégedett mosoly ömlött szét.

- Mi lehet ezzel a gyerekkel - kapott fejéhez az asszonyka -, sze' rá se lehet ismerni...

- Hát nem tudja? - könyökölt át a közös sövényen a jobb oldali szomszédasszony, ki eddig a fák alól figyelte a fejleményeket. - Iszen már mindenki tuggya, csak nem akartunk szólni, ugye, ha kiderül, azt a szegény öregasszonyt a hír menten agyonsújtja, így van, bizony így, lelkecskím!

A sógornő érezte, elgyengülnek a lábai. Férfjéhez szaladt, pirulva hadarta fülébe a történeteket, s kérte, szóljon az apjának, mert ő nem meri megtenni - még azt gondolnák, a család ellen áskálódik, azért mond ilyen szörnyűségeket. Férfje veszettül káromkodott s a tisztaszobába ráncigálta favágás közben meglepett apját.

- ...így történt. De csináljon ám valamit, mer a falu, én mondom, röhög rajtunk.

Nem szólt az apa, rákvörösen nyelte felszakadozó flegmáit, s visszaállt tuskója mellé, csak úgy szökkent keze nyomán a forgács.

S akkor benyitott kapuján az öregember, nyájas köszöntéssel az ajkán. Hogy miért jött, nem lehet tudni, de a ház felé indult, hol a leányka sírdogált az asztalra borulva: apja fenyegetéseire mindent bevallott.

- Megállj, rühös - sziszegte dühösen az öreg felé.

- Hogyhogy... hát... de mi az...

- Megállj, vagy széthasítom a koponyád! Te mersz idejönni az udvaromba? Éppen te?!

- De komám...

- Nem értesz a szóból? - s már ugrott is, de a fiú lefogta apját, s erre az öreg elkotródott.

Elkövetkezett a megtorlás. A lányt törvényszéki orvoshoz vitték, ki megállapította: tizenkét esztendeje ellenére is túl van azon, hogy hajadonnak szólíthassák. A kiállított bizonyítványt a perirathoz csatolták: az öregember ellen törvényes eljárás indult.

Napok múltán kiszállt Sármányba a békéltető bizottság, s az apát hívták. Rá akarták venni, szüntesse be a pereskedést, hiszen lánya nem maradt viselős a történetek után sem. Az apa hajthatatlan maradt. Még kétszer jöttek, ugyanazok az emberek: nézze, feledje el, gondoljon arra, hogy ha elítélik az öreget, börtönben fejezi be életét - hát bocsásson meg neki! Az apa hajlott már a csendes érvelés felé, indulatát megcsapolta a kemény munkában elpergő idő, s kezet adott - ám legyen!

Csakhogy ezzel a történet nem ért véget. Mert alig tették **ad acta** a periratokat, az öregembert szűkebb rokonsága máris vértanúnak kiáltotta ki, akit ártatlanul meghurcolnak. Harmincéves lánya volt a lehangosabb prókátor: bemocskolták szegény aput, lám, édesanyám is miattuk betegedett le, még belepusztul, s mindez a nyavalyás kis kurva miatt! Ki tudja, hol, kivel állt össze, hogy rogyjon rá az ég!... Itt az igazság, emberek, édesapám makulátlan, még a törvény is elismerte!

S a falu fejet hajtott a harsogó igazságnak: az elmaradt pert, a beteg vénasszonyt s egyéb nyilvánvaló tényeket a lány családjának nyakába varrták, mely most vonszolhatja-átkozhatja embersége visszás kölöncét. A falu nem bocsátotta meg, hogy fiai megtagadták az ősi törvényt, s kiközösítik őket, mintha leprások lennének.

Különben is, hát hogy legyen bűnös, aki **hős**?

XXI MEGSZÜLETÜNK, EGYSZER

Ki vagy, mi vagy, rongybuba? Fekszel a régi, dohos ruhák közt s én keresem benned a játékszert, lányok első, karon ülő gyermekét. Bizony, se szemed, se szád; hajad - kukorica bajsza, formád - silány, bogozott kendő; mikor mondták néked utoljára, hogy: aluggy szípen, Annusnak bubája?!

Melletted néhány összeaszott, csupa-ránc fűzfasíp, egy lószőr ostor kicsiny, fényesre maszatolt nyéllal, egész arzenál, gyermekek első szimbólumai a JÁTÉKról, az elérhetetlen nagy semmiről, melynek igazi képei néha ki-kivetültek két mestergerenda közé, a sötétbe süllyedt ágyak fölött, majd a szalmán-zörgő álom jöttével hirtelen kihunytak. Sarolta anyám egyszer-egyszer köztük matat - tiszta alsóneműért vagy másért -, ujját éppen csak végighúzza rajtuk, esetleg meglegyinti párszor az ostorkát, de rejti is vissza szaporán a gyülemlő bánat elől...

(Nagyon prózaian fedezem föl őket: hosszú gatyát keresek éjszakára.)

Valamikor szörnyen csattanhatott ez az ostor! Az ég tehenei szertemenekültek, tán ketté is nyílt a boltozat, s a résen át az óriássá növekedett, terpesztett lábú, maszatos legényke könnyedén elbámult a világ fölött, nézett jobbra, nézett balra, s hogy a pattogás emléke is elfakult fülében, pöttöm és földhözragadt lett megint, a havasi tehénkére gondolt, melyet most ki kell hajtania valamerre - az a szerencse, hogy többen is összeverődnek ilyenképpen, a bandában-legeltetés százszorta érdekesebb!

Talpalnak a selymes, puha porban, előttük békésen riszálnak állataik, ők meg tanakodnak, hova menjenek, mit eszeljenek ki és hogy - kinek milyen kincs lapul a zsebében. Gyufa? Jó,

az kell. Bicska, az még jobb. Két-három agyonnyomorgatott, olcsó cigaretta a felnőttek lajbijából - de ez már ritka, rendszerint papírba sodort pásztordohányt pöfékelnek, mit az erdő alól gyűjtöttek s kahognak tőle nagyokat, tölgyek árnyékában, nevetséges felnőttpalánták. Ez aztán a játék!

Meg a kertek vámszedése... Mennek kifelé, a falun végig, ne adj isten, hogy ezt meg azt el ne ragadjanak a szűk veteményesekből, gyümölcsérlelő fákról. Lám, most is sietnek, a rajtakapást félik, paradicsomot-paprikát úgy, gyökerestül tépik... De hát mit hoztak otthonról? Szalonnát, kenyeret. Szalonnát, kenyeret. Szalonnát, kenyeret. Túrót s kenyeret. Hagymát. Kenyeret.

A gazda vagy felesége egykettő látja a dúlást. Fáj, mintha odaszúrtak volna. Sármányban a zöltség amúgy is ritkaságszámba megy, föld se a legjobb, az emberek esze-türelme sem áll hozzá. Kinek van, tíz körömmel keríti. S akkor a bitang kölykei! Na, megállj! - fut az asszony a néptanácsig, szipogva mond, hadar a kárról, s hogy kik lehettek. A tanács embere szürkületkor kiáll az útra, várja a görcsnyi ördögöket, legalább egyet sikerülne elcsípni!

Jönnek, már jönnek... Porzik előttük a főutca száraz sara. A néptanácsig már csak egy fog elhaladni, Peti, a sógor - magafonta ostorát lóbálgatja kezében s egy nótát próbál füttyögetni, mit a minap hallott édesanyjától. Az ember terelné be az állatot, int, mozog a karja, aztán ha már benn van, jöhetnek a váltsággal! - de a gyermek is érti a dolgát, megcsattan a derék ostor, a Szürke farába csípve, ugrik az állat (aki ember, kénytelen kitér előle), s tovább tudja az utat maga is. Peti szép illedelmesen belép a tanács udvarára, s egy óvatlan pillanatban eltűnik a kerten át. Áldás s békesség! Nincs szemtanú, haza már nem jöhetnek utána.

Hamar kitanulják ezek a csőszbosszantó fifikákat. Tilosba téved a marha, s csörtet diadallal az őr? Sógorom bizzeg, mint egy dühödő légy, a tehén erre, ő meg arra fut s akár a tréfás mesékben, marad a fejét vakargató, pórul járt kerülő. Néha azért ráfizetnek ők is, ha nagyon belefeledkeznek a játék lázába.

Tilalmas erdő... a név komor, ellenséges rengeteget sejtet, levelek mögül elősütő, kemény tekinteteket, marcona ágrezgést, taszító homályt. Itt terem a legfinomabb csípősgomba, erre fáj az állatok mögött trappoló suhancok foga. Bátran nyomulnak előre a fák közt, hallgatóznak - a kerülő vajon merre bujkál? Teleszedik ingüket illatos gombával, apró tisztáson roppant tüzet raknak, de hogy? A gyufát elfelejtették, bizony! Kerül néhány száraz, kemény gally, dörzsölik őket, míg lobban a láng, a tűz dühe veszettül hányja az izzó pernye-felhőt. Gombasütés, kellemes illatok tekergése. Hanem az ágreccsenésre eliszkolnak, s nemsokára valamelyik távoli bokor mögül lesik az előlépő s jókedvűen falatozni kezdő erdészt. Még a száját is megtörli keze fejével, míg vasalt csizmája a parázsra tapos.

Állatok, növények világa keríti az itt fölnövő gyermeket. Csoda-e, ha ezernyi fortélyt eltanul, hogy játszótársává tegye a földet, mely szülei erejét szívja el? Leleményük csodálatos és - mégis köznapi. Sohasem tudnak egyvalamit végigjátszani. Sípot faragnak, a síp elszárad. Ha vízbe rakják, megunják sipító füttyét. Elrekesztik a patakot, szép nagy víz gyűl oda egy éjszaka, a szerény, csordogáló erecske megduzzad, szelíd tavacskává változik, gyermeknek övig ér, ott pancsolnak, henteregnak estig. Következő napon már mordul a víz, le-leszakad egy darab föld, lustán gázol a patak, s akit elvisz, kétségbeesetten kapaszkodik a legközelebbi fűz csüngő, vesszőkarú ágaiba. Ilyenkor dől a gát Vadas-major alatt is, sorban a patak mentén, ahol csak gyermek él s uszodát zsugorgat magának. Télen szánkó, tavasszal fészekrablás a szakadékok kő-párkányain... így ismerkednek a természettel és nem az öregek meséiből, aztán mindent tudnak majd a rókáról, a vadmacskáról, borzról, görényről, vaddisznóról, farkasról, s ha komolyra fordul a játék - életükbe az iskola lép, mint Peti sógorom is, ott sűrögnek-forognak a füleki igazgató állatsereglete körül, nyaggatják a két ketrecbe zárt rókát, vadmacskát; döglött vadakat preparálnak, csontvázat főznek, drótoznak, s ma mindez itt még egy igazgató vagy tanító szenvedélyén múlik!...

Értékek vesznek el, játszva szerzett tudások, megmozdult agyak dugaszolódnak, néha fel-felvillan a „boldog kor”, mint bizsergető emlék, ám kiszárad az érdeklődés vízrendszere, jönnek a gondok - pénz, család, gyermek -, a palackba zárt szellemek dugóhúzója elvész, s aztán már ki tudja, mi rejlik az üvegben. Tán poshadt víz. Valami ilyesmi...

Azért - csak megszületünk, egyszer.

XXII BÚVÓS KÖR

*Egyik (állami díjas) festőnk mondta:
„Képzőművészeti intézeteinkben még
mindig sok a féltehetség. Csakhát...”*

(Gyerekek játszanak a parti homokban.

A szikkadt, nyári ér locsog nekik.

Egyikük otromba kört rajzol, fűzfaággal, a málló fvényre:

- Tik vattok a foglyok, én meg a börtön öre. Eriggyetek közípre, de aki kidugja a lábát, az le lesz löve nyomban!

Hárman, négyen álldogálnak a kör közepén, mint a golya, váltogatják elmeredő lábacskaik, s a börtön öre vállára vetett fűzfaággal fel s alá strázsál, meztelen lábfeje hamuszürke a portól.

A tornácról minden látszik: riadt gyerekfejek, egymásnak támasztott hegyes faracskák - ni, most az egyik megfeszül, sovány lábikráján futásnak ered, puk-puk!, sipít az ör vékony hangon. - Allj meg, te le vagy lüve!)

Az iskolában csodálták Aranka rajzait. Rózsát, virágot, tájat, embereket - mindent ügyesen papírra varázsolt pár egyszerű vonással. Kapott is értük annyi tízest, hogy már ez predestinálhatta volna a képzőművészeti pályára. Családja egy közepes festőt is számon tartott rokonságában, különben kupeckedő, falusi emberek voltak. Zöldséget, vaját, tejet, mézet árultak Sármányban, épp hogy megéltek belőle. A tisztaszobában, szem előtt függött az apa bekeregetett mesterlevele: néha összetakolt még ezt-azt gyér számú rendelőinek a többre hivatott asztalos. Arankának - utolsó gyerek volt otthon - jobb sorsot szántak, biztos „úri” életet, nem olyan lecsúszott létfélét, melyre ők, a szülők - kényszerültek.

Diplomás ember!

Tanítónő!

Ötödik osztálytól városba küldték tanulni, két év múlva azonban már nem győzték anyagiakkal - Aranka hazajött, s hogy ne felejtse, még egyszer beírták a negyedik elemibe - akkoriban ez még általános szokás volt.

Csak te ne gürcölj, édes fiam!

Majd kínlódunk helyetted!

Végezz mennél hamarabb!

A város később visszafogadta a kislányt, aki elvégezte a hetedik osztályt, majd a tanítóképzőt is - csak két év! -, s mert a rajz mindenütt kötelező tantárgy volt, hát itt is megcsodálták rózsáit, virágait, a tájakat, embereket. Hogy esetleg festeni is tanulhatna - senkinek sem jutott eszébe.

Nézd csak, milyen úrilány lett a mi Arankánkból!

Nahát, hallotta, szomszédasszony?...

S Aranka nemsokára feleségül ment egy - asztaloshoz. A sors iróniája volt ez a szerelem? Mindenesetre, apja morogva fogadta fiatal pályatársát, cifrább álmokat faragott ő a kihülőfélben levő hitvesi ágyban. No de, távoli faluba kerültek a házások, vétó, ellenkezés mit sem értek s a későbbi nagy csöndben-nyugalomban rohadni kezdtek a harmónia mosolygós almái - a férj betegesen féltékenykedett, azzal gyötörte Arankát, hogy őt úton-útfélen megcsalja, ilyenkor verte is az asszonyt, hogy napokig ki sem mozdulhatott hazulról, annyira látszottak az ütlegek nyomai. Sehová nem engedte - se gyűlésre, se pedagógiai körre, se a rajonközpontba beutazni, jeleneteket rendezett, s az anyós még csak szította a tüzet: szapulta, miért nem dolgozik otthon többet, mint más rendes asszony, elszedte a fizetését - kemény, kegyetlen, egyáltalán nem úri élet.

Keserves anyaság, majd válópör, szégyenteljes hazavonulás Sármányba, a volt férj rimánkodásai, ígéretei, a szülői pofonok - Arankát oly hajlíthatatlanná szikkasztották, mint betonoszlopot a benne rejlő vasváz. S mert - hála az égnek! - a diplomának semmi bántódása nem esett, állást kapott a barai iskolában, ma is ott él, majd egy évtizede él ott. Itt fog nyugdíjba menni, élete hegeit nyalogatva, fia felnő - de a diplomán túl is?

Rajzolni - talán még rajzolgat a gyerekeknek, a táblára, aztán letörli. Órák után gólyalábon gázol át a Mezőség sarán, akárcsak otthon, Sármányban. S ezzel a szülők álma - beteljesedett.

Feleségem még most is őrzi egy gyerekkori skiccét. Tehetséges volt.

(- Állj meg, állj, te le vagy lúve!...

Olyan egyformák ott, a körben, azok a gyerekek! Talán csak egy-két jobban odatett folt, néhány pántlika elütő színe jelzi a különbséget köztük. Egyszer, mikor Aranka is gyerek volt, ott állt a körben a többiekkel együtt. Álltak és lesték a börtön őréit. Tulajdonképpen semmiben sem különböztek egymástól. Mindenki futni akart, átlépni a tétova vonalat. Legtöbbször csak a forma kedvéért, fél lábbal. Hogy elmondhassák: Én kiléptem egyszer!, aztán gyorsan visszahúzták lábfejükét, mozdulatlanul merevedtek, hogy a fűfavesszővel lépegető őr semmit se gyaníthasson.

Néhányan a közeli fáig jutottak.

Egyetlenegy futott lélekszakadva a sok százból, fel a marton, s mire a strázsa észbe kapott, már csak reppenő hajfonatát látta villanni az ég alatt...)

XXIII KENYÉR

Oda se kell nézni, mérődik minden magától: liszt, kovász, só, víz, s fateknőben háborodnak eres, asszonyi kéz alatt.

- Elmentek hát, mindenki elment... Nézz körül, fiam, minekünk se jó már, hát a gyerekek, mért ne hagynák itten? Szültem őket világra, rendre, ez az asszony sora, tehettem volna

másként? Azzal kezdődött, hogy a legelsőt, szép fiúgyermek volt, apja büszkesége, korán elvitte a kórság. Feküdt, csak feküdt, veres arca süttött, de sokat ríttam mellette, egyszerre becsukta a szemét, úgy maradt. Nem látta azt se doktor, se senki, ki hogy lássa? Mikor szültem is, csak Ángya jött át s mosogatott vízzel, csinálta, mit a bábák ilyenkor csinálni szoktak. Valamikor tanult ilyesmit, kevéske ideig, azt ha hívták, ment becsülettel, különben ő is csak falunkbéli asszony. Hát eltemettük Péterkét. Akkor én még fiatal voltam, erős, pár évre rá megint úgy maradtam, imádkoztam is eleget a jó istenhez, de már ezt az egyet hagyja meg nekünk, meghagyta, a feleséged, Annus lett az. Hét évig nem is volt semmi: nekem vigaszom, apjának ölbéli játék, mezőre vittük, ha menni kellett, meg a szőlőbe; mikor aztán elbágyadott a levegőn, aludt ott a napon, messziről vissza-visszanéztem a szőke fejére, úgy világított, fénylett, mint a legjobb töklámpás, és olyankor megnyugodtam. Hét esztendő elmúlt mint semmi. Annus is nőtt, mi meg maradtunk, ahogy voltunk. Valami kis földet kaptunk a háború után, később megvettük ezt a házat, ennyit haladtunk. És, mondom, iskolába is kellett már járjon Annus, s valahol benn megérztem, itt, fiam, mert az anya megérzi, hogy e lány elhagy minket egyszer, s akkor sikerült még egy fiút kihordani. Péternek kereszteltük, akár a másikat, ez a sógorod. Meglett volna hát a szívünk vágya, a vékonydongájú legényke. S míg cseperedett, egyre csak nőtt, Annus bevégezte a négy osztályt. Jól tanult a lelkem, adtuk tovább, ötödikbe, de már itt nem volt olyan iskola, csak négyig, s két hegyen keresztül így vittük Barába. Csak vakációkor meg ünnepeken láthattuk, kinek volt ereje, ideje minden héten megmászni-megjární azt az utat? Itthon meg, hogy nem szoktak egymáshoz, nehezen egyeztek, mindegyre összeverekedtek, s én annyit keseregtem akkor, hogy egy életre elég. Kérdeztem magamtól, miért nem szívelhetik egymást. Miért áll oda Annus azzal a okos fejével bosszantani a kisebbet, mért nem hagy rá sok mindent, mert olyan makacsok voltak mindketten, ha egyik igent mondott, a másik rávágta, hogy - de nem. S ez így ment reggeltől estig, az apjuk csak ritkán volt haza, hát ilyenkor megrakta mind a kettőt, de különösen Annusra haragudt, ő volt a nagyobb. Hetedik után Annuskát hazahoztuk Barából. Mi legyen vele, mi legyen vele, hiába akartunk mi bármit, pénzünk nem volt hozzá. Ő mondta, menne a pénzügyibe, azt hamar elvégzi, s aztán segít bennünket a keresetéből. Mi már el voltunk szánva rá, felmentem vele Kolozsvárra, hát éppen akkor szűnt meg a pénzügyi, hogy nekünk sosincs szerencsénk!... Vittük volna más iskolába is, már késő volt, eljárt az idő. Azután meghallottuk, Szigeten még lehet, oda felutaztunk. Be is vették középiskolába, én meg szomorogtam hazáig, táncolt a szívem a mejjem alatt a nagy sóvárgástól. Mi lesz vele, ki viseli gondját a hideg íszakon, lesz mit ennie? S hogy akkor indult a sógorod is iskolába, megint csak egyedül voltunk, mint házasságunk elején. Nem mondom, munkából s gondból kijutott nekünk, ami kevés erőnk maradt, Petire fordítottuk, legalább ez az egy maradna meg nekünk, ha előregszünk, ugyanbiza ki fogja föl a hónaljunkat, ki adja szánkba a levest? Ki lesz az? Aki még itt maradt, velünk - gondoltuk.

Sarolta anyám most lesíríti kezéről a tapadós kenyértésztát, s hátramegy, a düledező nyárikonyha küszöbéig, honnan könnyűszerrel eléri a befűtött kemencét. Lángoló arccal tér meg a fateknőhöz, dülledő hasán lisztes a kötény. Súlyosan odacsap a dagadó tészának, legyenek rebbennek róla szertesét.

- Keresztelőről jövénk, kezemen a csöpp fiútest, hát odalép egy ismerős asszon, majd egy másik, körülállnak, kérdik, milyen nevet adtunk ennek az utolsóknak. Mondom, Péter; te tudod, mért adtam, ők meg csak sápítoznak megállás nélkül, hogy nem lesz áldás ezen az életen, te Sarolta, ez is csak úgy fog elpusztulni, mint a másik, nem szabad kihívni istennek haragját, amit egyszer elrendezett, úgy van jól, hagyhatnád már a bánatot, akkor fiatal voltál, most idős vagy, el kell azt felejtetni... A sok sipánkoló nyelv egymás szavába vágott, én meg futottam az

egyetlen fiúval, bé a sikátoron, a pallón át, hazáig. Féltük a jövődölést, bár szóval se hittem, s egyszer mégis majdnem úgy lett, ahogyan mondták. Kétéves se volt, tüdőgyulladásba esett, nyögött a párnán mozdulatlanul, alig hallottam szavát - máamá, máamá -, jaj, akkor én bolond voltam egészen! Hát féltettük, húsvéti tojást se jobban. Na, s hogy járta ő itten az osztályokat, Annuska közben elvégezte az iskolát fenn, a hegyek közti Szigeten, jött haza, pufókon, jó egészséges színben a tablóképpel, itt van né, a falon. Akkor két ilyen fonatban viselte a haját, nem mint most, olyan kurtán. Szép volt, mit tagadjam, neked azt jobban kell tudni. Kérte az apja, most már mi legyen veled, elvégezted azt a középiskolát vagy mit, most már mihez értesz? Erre az én Annuskám meg azt mondja, biz' ő egyetemre akar menni! Jó, lányom, feleli Józsi, menjél, de tudd meg, én nem segíthetek és senki se segíthet rajtad, tán kiérdemled az ösztöndíjat, ha itthágysz minket, én megmondom úgy, ahogy van, kedved nem akarom szegni, csak ha nem lehet, hát nem lehet. Nem is hittuk egész nyáron dolgozni, pedig de sokat segített másszor, vakáción! Együtt aratott az asszonyokkal, sarlóval aratott ő is, kapálta a földet, most arra kértem, ha tudja, főzzön minekünk valamit, hogy mehessek hazulról. Mégsem engedhetem el egy szál ruhában! Hiszen tudom én, fiam, mi az - tanulni, hogy akartam volna én is! A könyveket most is szeretem, csakhát a szemem, az nem a régi, szemüveg kellene már... Úgyhogy én értettem Annuskát, evés közben jött meg az étvágya, és gondoltam, most aztán egészen útnak indítjuk, elrepül a nagyvárosba, soha többé vissza se néz.

Kanapé-ládából tiszta vásznat hoz elő, három szép dombocskára formálja a tésztát, sorba rakja őket, s a vászonnal teknőt terít sebesen. Majd jércét kerget lába alól a lécajtón túlra: hessentve csapja össze kezeit.

- Sokat tanult, már attól féltettük, megzavarodik, aztán felutazott Vásárhelyre vizsgázni. Várjuk, várjuk, egyre csak várjuk, sírva jön vissza: ídesanyám, ídesapám, mindennek vége, nem vettek föl! Nem baj, lányom, majd dolgozol velünk. Napokig nem hallottuk szavát, tett-vett a házban, rossz volt ránézni. Megsoványodott, na. De nem telik bele sok idő, levelet hoz a posta. Az állt benne, hogy lett még két hely azon az egyetemen, s hát eszerint őt is felvették, menjen vissza békében. Most már nem tudtuk, mit csináljunk. Egyik nap így, másikon meg úgy. Minek higgyünk? S vajon jó lesz-e neki, Annusnak? - Elment, ezt tudod, ott akadtatok össze, s maradtunk az utolsóval, hogy ez a miénk. Hogy bevégzi még a hét osztályt, s ezért a szomszéd Fülekbe ment, bentlakásba, de mikor csak tudtuk, meglátogattuk. Ha éppen a városban jártunk... Eljött a vizsgák ideje is, szekérral vonult haza a legény, hozta a cókmojkját, s Józsi, mint szokta, most is előállt: ezután mi lesz? Pedig egészen másat akart tudni, előre vártuk a kívánt választ. S akkor halljuk, szeretne mesterséget tanulni, mert hogy a tudása nem olyan nagy, és líceumba nem akar járni, valami inasiskolába jó lenne... Szólni se mertünk, a jövődölés miatt, hagyni kell, gondoltuk, nehogy a végén bánjuk meg. Nézttem, egyre nézttem az újságot, hát megjelenik a hír, hogy a kőműves-iskolába jelentkezni lehet. Készültek a faluból, fiúk, többen is, velük tartott. Hogy volt, mint volt, te tudod, mert akkor istápoltag, s mióta bekerült, én sokat sírtam azóta, hamar elered a könnyem, lám, parkettos most a fiú, de messze van mitőlünk. Igaz, ha teheti, haza-hazalátogat, kerékpárt vett magának, de mi az nekünk? A vendég érkezik s megy. Mi meg maradunk, vénül a ház is, maholnap felhúzzuk az újat... kinek? Annuska... olyan ritkán jön, esztendőbe ha kétszer... Tudom, tudom, ott a gyerek...

Túl gyorsan fordul el, szeméről visszahull fakó köténye, aztán kiáll a küszöbre - bánatát nyeldesi.

Szusszanva sóhajtanak néha a tésztahalmok, most már eleven mozgás újra minden. Gyorsan, a lábást kitörölni, abba a tésztát, s be a kemencébe!

A várakozás néma percei hangosan kattognak agyamban, bűnösnek érzem magam: végeredményben elvettem tőle a lányát; a fehérre gyalult széken, melyen görnyedek, most is őt látja ülni, a hajdan-volt Annuskát, kivel együtt sírtak-nevettek, ha kellett, s bár hírt hoztam róla s öccséről is, ez meg nem nyugtatja, tán még jobban elkeseríti... Szégyenkezésem meddő: a sorsot föloldani nem lehet, mert mentség nincsen, s most olyan biztosan érzem, tudom, látom az árat - örök tartozásomat leróni csak úgy lehet, nem ereszttem őt magam mellől soha.

XXIV TORNÁC

Van-e jogom?

Kedves kuporogni-jó-tornác, talán utoljára látlak. Ha erre gondolok, kissé megszorul a torkom; ha meg arra, hogy átellenben akkor majd új, verandás ház vereslik elő, a mostani pinceverem helyén, a sajtó vizek bennem elcsendesednek.

Furcsa helyzet: magam a város szülötte vagyok, tíz éve sincs, hogy először kiálltam, gőzölgő hajnalon, tapasztott földedre, s végignéztem a kuporgó házak - a falu fölött. Nyújtózkodtam. Innen öleltem magamhoz e parányi világrészt, cirkáltam dombok ormán, szőlőhegyen, s a kelő napban csillámlani csodáltam a műemlék-régiségű templom bádogtetejét, magamba ittam a faluzajt - zörgést, kopácsolást, bégetést, hápogást, múgást, nyújtott emberi kurjantásokat, méhek zöngését, kaszapengést, követtem az út felett elúszó porpalástot, mit a traktorok eregettek szüntelen-szorgosan. Messzi útról érkező, ha meglátalak, tudtam már - közel az ernyedés várva várt perce a kemence melletti fejszéken, jöhetnek a vége-hosszat nem érő mesélések és hallgatások, bekukkintanak a rokonok, szomszédok, ismerősök: ki paszulykölcsönt mímel, ki egyenest megmondja, értem kocogott idáig. Aztán a rád terített csergére dőlve jó az esti csillagszámolás órája, mikor is fiam a belső házban aludni készül, s fennhangon meséli a szegre akasztott ünneplő csizmának, hogy mámijától biciklit kapott... Innen vontam szívemre minden emberi-földi egyszerűséget, búcsút mondván az értelmi-érzelmi üresjáratoknak, itt borotválkoztam nagy ritkán, itt füttyültem, danoláztam jó ízzel... - mi lesz most? Jogom van-e magamba zárni a helyet, hol sosem szenvedtem, míg mások ezer és ezernyi napok egyhangúságát morzsolták itt végig? S akikkel nem a szeretet, de a több évtizedes megszokás, röghöz kötöttség sirattatja el, tornác, a sorsod?

Nem tudom, mit érezhetnek Sarolta anyámék. Övék itt a szó, a rossz ház falai közt ők kaptak reumát s annyi más testi nyavalyát, hogy tíz embernek is elég volna... Nos, ők új házat építenek. Vályog helyett téglából, szalmatető helyett cserépfedéllel, árva földes szoba helyett két tágas, padlós szobával, konyhával, kamrával, s elöl kiugró verandával - ahogy manapság Sármányon építkeznek.

Tervezgetések

Egyszer én is kimentem a falu felső végébe, hol az elajánlkozott cigánycsalád téglánkat vetette. Azt mondja apósom: minden héten elsétáltak arra, mert ha nem, a munka is lassabban halad, „látják, hogy nem sürgős, aztán nyúzzák, mint macska a csirkebelet”.

Künn volt az ember pereputtyostul. Ő maga térdig túrt nadrágban, mezítláb taposta a bőven vizezett, agyagos földet. Sötétbarna lábikráján cserepesre száradtak a sárfoltok, meg vékony inak feszültek, s meztelen felsőtestéről fényes csikokban ömlött alá a verejték. Hollófekete haja szemére bukott, ajkai közé finánclás Nációnált csippentett, s mint egy megszállott, ropta munkájának testfeszítő táncát.

A formázóasztalnál vaskos, szétvetett lábain állott az asszony. Mély kivágású, seszínű blúzából előbuggyant agyonrágott, tenyérsimibimbós melle, egész teste hullámzott az erőfeszítéstől, ahogy a dupla formába nyomorította-gyömöszölte a férje taposta agyagot. Egyszerre két téglával készült el, s miután lucskos ronggyal végigsimított rajtuk, a legnagyobb gyerek - még félig kamasz - vigyázva rakosgatta őket hosszú sorba, le, a földre.

Az ember s asszonya egyszerűen csak rám villantották szikraként parázsló tekintetük, a munkát azonban nem hagyták abba - tán féltették az így megtörő ritmust, melyet újraíveltetni csak súlyos energiák árán lehet.

Millió bosszúsággal jár, s nemcsak az út miatt, míg összehozod Sármányban az új ház építéséhez szükséges anyagokat. Persze, ha az emberben csöppnyi csalafintaság van, mindjárt más a helyzet - apósomtól viszont mindez távol áll. Becsületesen számol, éjszakánként a disznók melletti szolgálatban ezen töri a fejét, s ha másodnaponként otthon hál, a néhány órai merev álomba-zuhanást nem számítva: suttogásaik mellett virraszt a hitvesi ágy is...

Ha elkészül a téglá, azt ki kell égetni, ehhez meg fa szükséges. Rengeteg fa. A tanácselnökkel volna jó beszélni, adjon valami olcsó engedélyt, törvényeset persze, de a gatyakorca se szoruljon azért nagyon.

Mikor már udvaron a fa, s a vizslató őrmester gyanakvását is eloszlatták, még mindig marad gond elég. A pénz... miből teremtsék elő? Hiába, neki kell állni az idén is, hogy felszedjék a kertből a szilvát, mind egy szálig, a pálinka még a kalákához is úgy kell, mint egy falat kenyér. Aztán ott a háztáji, rajta kukorica, paszuly, borsó, krumpli megterem, és a kender! Szerencsére, fiatal kocájuk az évek során erősnek bizonyult, egyszerre nyolc-tíz malacot is fiadzik, meg a Szürke is hasas, ha kihordja terhét, ismét csak pénz áll a házhoz; ha vetél, eladják - kétszer már megesett, számítani lehet rá, de hát csak pénz ez is, ugyebár.

Hat méhecsaládot nélkülözni tudnának, valaki megveszi, egészen biztos... S valóban, nemsokára akad rájuk vevő, Zilahra elszármazott sármányi ember; apósom fájó szívvel válik meg kincseitől, de nem mutatná - Sarolta anyám s mi ellenben kitaláljuk, ahogy ott téblábol a kasok megürült helyén. Jól látni, hol álltak nem is olyan rég - a karók között, melyeken nyugodtak, óriásfüveket lenget a szél...

Aztán a faanyag, a gerenda! - honnan szerzik be mindezt? A két öreg nehéz gondolatokkal játszik. A cserepet már megvették, itt hevernek rakáson, a virágoskertben, feleségem bosszúságára, ki mentené kedves virágait, ha lenne még parányi szabad hely. Terméskő is kell, ez valamivel könnyebb dolog, csak a súlya, mi tetemes: a közeli szakadékból, ha szekeret kapnak, saját kezűleg is kitermelik...

Soha nem mondják, de jólesik, mikor a fiú hazaad valamit keresetéből - ha éppen jó szezon van kőműveséknél. Mi is küldünk néha, ha úgy adódik... hát valahogy ekképpen gyűl, gyűlöget, cseppenként a háznakvaló. Csöpp, csöpp, csöpp - pöttyen végtelen türelemmel edény alján a kifővő pálinka. Csöpp, csöpp, csöpp - múlnak a napok, a hetek, percenként harapdál rajtuk a kor egy-egy láthatatlan falásnyit. Csöpp, csöpp, csöpp - így telik ki lassan a világ.

Séta a telek körül

Nem mertek nekem szólni. Feleségem bökte ki egyik este, lefekvés után:

- Édesapámék mind kérdik, vajon te nem tudnád megcsinálni a terveket.

- Miféle terveket?

- Hát a házhoz... Mondtam nekik, nem vagy te földmérő, bólogattak is, de ismerem őket, nem tudtak belenyugodni. Azt hiszik, mégiscsak egyetemet végeztél...

Keservesen mosolygok a sötétben. Végül is nekem szóljanak, hadd lám, miről van szó!...

Nem mertek nekem szólni. Elutazásunk előtt egy nappal tapogatózni kezdtem:

- Hát a tervek, azokkal mi van?

- Meglesznek - feleli apósom velősen.

- S hogyan képzelik el? Be kell azt adni, jó előre, ha jövőre építeni akarnak!

- Beadjuk.

- Mégis, mikor? S mit kell abba a tervbe rajzolni?

- Hát... csak úgy né, a telket, meg hogy a ház miként jönne rá, de csak olyan vázlatos kéne, mi után a mérnök pontosabban csinálhatna...

- Segíthetek?

- Hásze, nem bánom!

A két öreg arca boldogságtól sugárzik. Apósom semmi pénzért nem mozdulna most mellőlem, Sarolta anyám viszont feltűnő sietséggel nekiáll a dagasztóteknőnek, néha azonban ki-kilép az ajtóba, minket fürkésző, kék tekintetével.

Papírt, ceruzát kérek, s előbb lerajzolom külön a házat. Apósom mondja az adatokat s nyomokban lassan formát kap a két szélső szoba, köztük a kamra, a konyha, elől meg a lépcsős veranda. Se fölőseleg, se sallang - egymás mellé rakott négyszögek csupán. Az öreg hangján kiérzik, hogy már maga előtt látja a művet, gondolatban kinn ül a verandán, s onnan néz rám hunyori szemmel, ahogy ott állok papírral a kezemben az udvar közepén.

- S most?

- Föl kéne mérni a telket, s arra berajzolni a házat. Az a fontos, hogy a ház s a sövény mellett meglegyen a törvényes méter, meg a szomszéd kerítéshez se legyen közelebb, mint egy méter... Van hely elég.

- Méteres van?

- Nincs.

Milyen szerencse, hogy katonáéknál az ember megtanulja a lépve-mérést, hát most nekilátok, körbelépegetem a telket, mérem széltét és hosszát, a kerítés dőlési szögét saccolom, majd a tornác fájára telepedek, s laskanyújtót használva vonalzóznak, megkezdem életem első „mérnöki” munkáját.

Kissé még kicifrázom, kedvem telik a csinosítgatásban, majd apósom kezébe nyomom a papírlapot. A veranda nem tetszik nekem - otromba, kiugró, kicsi.

- Nem kéne ezt egy kissé formásabbra csinálni? Hogy lakhassanak is benne?...

- Jó lesz ez, mindenki így épít nálunk - mondja türelmetlenül, s rajzom a konyhába viszi.

*

Délután véletlenül megláttam őket: ültek az árnyékos kert fűvén, egymáshoz bújva szájuk szüntelen mozgott, fülemig azonban nem úsztak el a hangok a konyhaablakon át - hogy mit beszéltek, nem tudom.

Így hát én is megpecsételtem tornácuk sorsát. Földjén végigdőlök, még langyos a déli naptól, utoljára fekszem rajta.

1965. június-1966. október

VISSZAPILLANTÓ

I

Előttük csapódott le a vasúti sorompó. A hirtelen fékezéstől meglódult terepjáró féloldalt farolt a hepehupás macskaköveken, míg a szürke törpeautó éppen az utolsó pillanatban gördült át a magányos sín páron s nyoma veszett a domb alatti kertes, külvárosi házak között.

A sorompót igazító forgalmista széttárta kezeit, hogy immár semmit sem tehet, bár látja a fehér alapon díszelgő, nagybetűs jelzést a kocsi oldalán, a szélvédő mögött hadonászó, vörösre gyúlt milícia-tisztet, hallja az idegesen fel-felbödülő túlköt. Bosszúsan vakarta álla alatt a kétnapos sörtét, majd hirtelen eltűnt az őrházban, s mielőtt a kattogva száguldó, szál-fákkal rakott szerelvénnyel elérte volna a legközelebbi váltót, becsavart zászlócskával a kezében újra az ajtó előtt állt. Nem érdekelte más, csak a jól sikerült, feszes testtartás; végigköszöntötte a hosszú vagon sort, mozdonyvezetőtől az utolsó fékezőig. A felkavart levegő utolsó hullámai még mellén csapkodtak, mikor a sorompó mögött kétszeres erővel zúgott föl a türelmetlen terepjáró.

- Négy percet veszítettünk - pattogott a csillapuló hadnagy, miközben a legutolsó házak mellett húztak el. Károly, a sofőr mereven figyelt a kerekek alá futó, közömbös aszfaltcsíkra. Feszültségét igyekezett legyűrni, mert nem jó, ha az ember mindent magára vesz. Bárkivel előfordul, hogy a sorompó mögött reked, azért a négy percért igazán nem érdemes elrontani a napot. Úgyis az országúton vagyunk, legfeljebb Simon majd behunyja a szemét, vagy kis ideig elfordul a sebességmérőtől, s máris visszakapta a négy percet, ha olyan fontos neki...

- Behozod, ugye?

Károly bólíntott. Végül is két hónapja nősült ez a dacos Simon, szeretne az asszonnyal még búgni, galamboskodni egy kicsit, de azért nem kellene elfeledkeznie arról a fél óráról, melyet ő, Laczi Károly, az unokatestvére naponta saját zsebéből, idegeinek feszültségéből, tiszta ingyen odaajándékoz neki. Mert mindig fél órával hamarabb érkeznek a városba, a külső utcákon át Markos Simonék új házához. Közélen a fakombinát ezüstös, tölcészerű kéményei sisteregnek, ő bekapcsolja a telepes rádiót, járattja a felhevült motort, hogy bármelyik pillanatban indíthasson a parancsnokságra... Hogy az útépitéstől ide került, fix fizetéssel, nyikorgó teherautóról a suhanó terepjáróra, ezt persze Simonnak köszönheti, ki immár két éve dolgozik a rajoni milicián. Szóval... a dolgok sokkal bonyolultabbak, elűzte hát a gyomrát feszítő szorongást, s visszakanyarodott mestersége mindennapos világához: egyik keze a volánon, másikkal a homályos szélvédőt törli. Simon elé pöccintette a cigarettáscsomagot, később ő is rágyújtott, tekintete lustán kóválygott az út pusztá szegélyén, az eléjük türemkedő, erdőborította dombok hajlatain, a kétoldalt nyugodtan forduló, tocsogós szántóföldeken, a ködben fuldokló napon, gépiesen nyomogatja a dudát egy-egy kanyarban, vagy ha kerékpár, ember - vagy állat került útjába.

Simon bízik Károlyban, tudja, hogy jó sofőr. Kitűnő reflexei vannak. Nem beszélnek sokat, tulajdonképpen nincs is mit mondaniuk egymásnak. A hadnagy úgy gondolja - a beszélgetés veszélyes eszköz, mely megfosztja az embert határozottságától. Ha már egyszer dobra vertük gondolatainkat, álláspontunkat, ezzel súlyának felét el is veszítettük, s az agy mélyén fészket ver a bizonytalanság. Mindenki végezze a maga dolgát. Károly is. Nézze az úton, amit néznie kell, s minden rendben.

Laczi Károlyt nyomasztja az örökös némaság, és Simon egy-egy kurta szavára már földerülne. Legtöbbször azonban nem tudja, mire gondol unokatestvére: fél szemmel ritkán arcélére les, mely hegyesen ugrik előre a sapkaellenző alól. Duzzadó, veres nyakán a borotválkozás árulkodó nyomai, orrából dúsan nőtt szőrszálak göndörödnek elő, szemöldökei közt három merev ránc feszül, amint túlzott figyelemmel az útra mered. Kis tokát eresztett, mióta elkerült a faluból, tisztiiskolába; ajka fölé erős, fekete szőrgyökerek tolakodtak.

Mikor először összetalálkoztak annyi év után, Simon épp egy szekeres mócot igazoltatott. Szép, hosszú szalú deszkák, gerendák heverték összegúzsolva a gyatra járművön. Károly megnézte a kis termetű, csúnya mokány lovakat, amint egykedvűen bólogattak pofájukkal az országút közepe felé. Még fékezett is, nehogy megriadjanak a robogó gépkocsitól, s akkor észrevette Simont: terpesztett lábán, egyenes derékkel állt az út közepén, előtte a födetlen fejű kocsis, bozontos haja nyakába lógott, háta a sok üléstől kissé megroggyant, s ijedten nézett a tiszt kezében levő papírjaira. Akkor Simon maga volt az erő, a tekintély. Ő fékezett. A hadnagy megfordult, hosszan vizsgálta a maszatos fülkeablakot, a kocsit, s homlokáról nem tűnt el a három merev ránc. Károly lecsavarta az ablakot, örömeiben intett is neki, de Simon visszafordult a szekereshez, pattogó hangon magyarázott valamit, s mikor már megindultak a lovak, kínosan lassú trappban, a hágcsóra lépett.

- Hát, Káruj, te nyolcvanassal mész!...

És Károly nevetett...

Most is nevet, hogy Simon így a gondolataira tapintott. Valóban, a kis lengő mutató nyolcvan és kilencven között remeg, vehetné lassabbra is, hisz mindjárt beérnek az első faluba.

Lustán elnyúló, unalomig ismert kép. Szinte már azt is tudja, melyik ház kerítése alól röppennek a kerekek elé libák, tyúkok. A falatozó előtti hídon majd szekerek állják útjukat, aztán a cigánysor vályogházai futnak el a jobb oldalon, kerítés nélkül, egy-egy lézengő malaccal s a sárban koslató, apró gyerekekkel. Majd minden küszöbön asszonyok, férfiak kuksolnak, cigarettáznak, s nagyokat bámulnak az arra haladó járművek után. Aztán újra kinyílik a szemhatár, az árok mentén törpeakácok süvítenek, majd egy szakaszon fiatal nyárfasor strázsálja az utat...

- A szürke kocsi... Behoztuk!

Károly ismét felnevetett, jókedvre hangolta Simon szokatlan bizalma, s derűsen vizsgálta az előttük guruló kis Fiat farát.

II

Öt perce látja maga mögött a terepjárót. A visszapillantó-tükörben mindegyre változik a hátraszaladó táj, csak a motorház rácsos orra remeg egyazon helyen, a kissé megszínésedett foncsoron. S a nedvesen pergő első kerekekben mintha saját kocsijának futását látná.

Míg nem vett észre semmit, szinte egygyé vált a külvilággal. Egyenletes, nyugodt ringás hordozta az ismerős vidéken, gyermekkorának sejtelmes, esti utazásait idézve. Nagyot változott azóta e föld! Itt még - emlékszik - valamikor göbbenős, sóderes út futott át a kanyargó völgyön, a távolsági járat folytonos zötykölése mindig álomba ringatta, valahányszor - hét végén, az iskolából szülőfalujába utazott. Azóta immár tíz esztendő is eltelt, s bár érettségi után két évig még otthon maradt - szülei földjén segített a gazdálkodásban -, azok az idők kevés lelkesítő élményt jelentettek életében. Ha rájuk gondol, semmit sem lát a világból; ha meg a világot nézi, megfedkezik róluk.

Egyre gyakrabban sandít a tükörrre: a terepjáró, világos, nem tágít. Talán előzni akar, próbálkozik a kormányval, s az út jobb oldalára húzódva csendesíti a kocsifutását. A terepjáró azonban makacsul ragaszkodik ehhez a tempóhoz, lassít s ugyanúgy követi, mind eddig. Legjobb lesz, ha elcsavarja a tükröt. Pár milliméternyit fordít rajta, s megnyugszik a nyárfák csöndes futása láttán. Elhatározza - nem is néz hátra, még csak arra ügyel, hogy a sebességmérő mutatója ne billenjen át az ötvenesen.

Tárukozik ismét körülötte minden: a hegyoldalban álló magányos, villámsújtotta fa fekete, üszkös csonkja számtalan, gyermekkorában hallott történetet juttat eszébe - vásáros emberekről, rablókról, két háború idetévedt katonáiról, magányos pásztorokról, csodás jelenésekről. A szomorúan ágaskodó, rozsdás pléhkrisztusok lábához erősített bádognázákban barnára fonnyadt, rohadó virágok kókadoztak: a mindenkori búcsúk emlékei. Szinte látja is a harsogva éneklő, porverően csoszogó batyus, asszonyi sereget, amint egyetlen zúgó bolyban, imbolygó templomi zászlókat égnek emelve, naptól kifótt, izzadó arccal közelednek, letérdelnek a keresztel előtt halk imákat mormolva, majd virágot tűznek a vázába - zsályát, pipacsot, árvalányhaját meg mindent, vegyesen, amit csak találnak a környéken. Úgy emlékszik, mindig csak asszonyi arccokat látott, pedig a búcsúsok közt voltak öregemberek, de még gyermekek is. A sármányi legénykéek, lányok évről évre átvágtak az erdőn a bekötőútig, s órákat vártak az elhaladó menetre. A búcsúsok mindig ugyanabban az időben érkeztek: elől egészséges, fiatal menyecskék, hátrébb az öregek s a nyomorékok...

Jobbra - vékony, füzekkel szegélyezett ér mellett - a szilárdi úton tértek le a kolostor felé. Visszafordítja a tükröt; lássa, ha Szilárdra, s hátha oda igyekszik a terepjáró. A távolság mintha csökkent volna közöttük, s a ponyvás GAZ éppúgy elhaladt a szilárdi bekötő mellett, akárcsak ő. Ideges lesz. Nyurga lába nyersen rugdalja a pedált, mozdulatai hirtelenné s szögletessé válnak, most már szemmel tartja üldözőjét, mert meg van győződve róla, hogy követik.

Hirtelen fékez, veszetten sikítanak a lefogott tömlők, jócskán belemarva az útszéli füvekbe. Pár pillanat múlva a terepjáró elsuhan mellette, szemébe villan a hivalgó felírás meg a mereven ülő, szigorú hadnagy arca, melyet még akkor is maga előtt lát, mikor a gépkocsi már eltűnt, duruzsoló bűgással, az első kanyarban.

Talán... ismeri? Ő lenne az?

Igen, ismeri: falujabeli. És most nem bírna indítani, annyira reszket a keze. Lecsillapodna - körülnéz, de semmit sem lát a világból.

III

Apját, Dajka Istvánt egy februári napon kuláknak nyilvánították.

Mindez az érettségi előtt történt. Fagyos reggel volt, s a düledező kerítésen ezt olvashatták, kátrányos betűkkel: HALÁL A REAKCIÓSOKRA!

A kicsiny, aszott öregember, fején vedlett báránybőr kacsula, lábán foltos, túl nagy csizma, szótlanul, sűrűn pillogó szemekkel meredt a csűffá tett palánkra. Bekecs nélkül, lógó karokkal állt háza előtt, mintha valamilyen hatalmas kéz odatette volna s egyúttal a kemény földhöz is ragasztja.

Bertalan elolvasta a szöveget, előtte mindez nevetségesen hatott.

- Látta, édesapám, az S-et fordítva írták, a csirkefogók!

- Fordítva, fiam - bökte rá az öreg, s szó nélkül bement a házba. Nem nyúlt a kerítéshez senki, fiainak is megtiltotta, hogy valamelyik buzgón vakargatni kezdje. Ezenkívül mukkot nem ejtett, miért, hogyan és honnan került oda az írás. Továbbra is ellátta állatait, szántott, vetett a hat hektáron, mit apjától örökölt, az meg a nagyapjától.

Bertalan életében kezdetben semmilyen változást nem jelentett ez az irkafirka. Letette az érettségét, hazajött, s azzal állt elő otthon, hogy egyetemre készül. Mérnöknek. Anyja, ki örökké az ócska varrógép mellett ült, sírva borult az összefércelt, olcsó parkettanyagra. Apja nem nézett rá, morgott valamit, öccsei - János, Pisti és Ferkó - csodálkozva bámulták, mozdulni se mertek a kályha mellett, hol aprófát válogattak szét a nagyobb tuskóktól.

Megértette: magára maradt. Ezt a passzióját már nem tudják pénzelni. Ha akar, nem tartóztatják. S bízva saját erejében, nyáron át könyveit bújta, matematikát és fizikát tanult a sátoros diófa tetején, öccsei nagy megértéssel mondtak le kedvenc búvóhelyükről, hová nemrég ócska deszkadarabokból s szalmából egész rendes kis kuckót ácsoltak - őérette.

Mikor jelentkezett az egyetemre, a néptanáctól származó igazolásról mellbe verte a szó: apja - kulák. El sem fogadták iratait, azt mondták, ne koptassa hiába az egyetem küszöbét, élőködtek eleget, hát most már ennek vége.

Nem emlékszik, miként jutott haza. Apja most is hallgatott - éppen vacsoránál ültek -, le sem törölte ajkáról a tej fehéres foltjait, csak úgy visszakézből pofon verte Bertalant. Anyjuk sikoltozott, a fiúk ágyba menekültek, s Dajka István, mielőtt dolgára ment volna, odaszólt:

- Ne halljam többé... amit mondtál!

Másnap ő is kiment apjával s két nagyobb öccsével a földre. Szántottak, kukoricát törtek. Később a néhány almafáról, melyek a kert végében álltak, leszedték a fonnyadó, vöröses gyümölcsöket, ládába csomagolták, s Dajka István beszekerezett velük a városba. Éjfél tájt ért haza, részegen, a házból is hallani lehetett, mint veri a lovakat.

Nem voltak szegények, de jómódúak sem. Újév előtt disznót vágtak, s a legnehezebb munkák idején mindig került hús a levesbe. A búzát máléval keverték, így kitartott valahogy következő esztendőig, mikor a Veres-malom új búzát kezdett örölni. Cipőt, ruhát a kisebbeknek esztendőben egyszer vásároltak, az öregeknek jó volt a régi is. Bertalan - hát neki kellett még egy viselőruha, munkához. Melyet a városban hordott, szekrénybe került, naftalinba rakott ünneplők közé.

Bertalan keveset értett a gazdasági dolgokhoz. Végezte, amit apja kurtán-furcsán rábízott: favágást, kaszálást, vízfordást, s gondozta azt a pár méhcsaládot, melyet egy hajdani nyáron Dajka István talált fiatal tölgyfa ágain, mikor az erdőn által hazafelé tartott. Szalmakalapjába fogta be a valahonnét kirajzott családot, ebből szaporította a mostani négyet. Bertalan szeretett babrálni a fonott kasok körül, elbódította a méhviasz átható, fűszeres szaga. Új, korszerű kaptárokról álmodozott, melyeket majd ő készít el, s mikor apjával próbált osztani ötletein, az ráhagyta:

- Csináld, ami tetszik.

Mindeddig nem érezte, vagy legalábbis nem vette észre Sármányon az emberek tekintetében, miként vélekednek apjáról, ki négy-öt helybeli emberrel a kulákságot képviselte. Azok sem éltek különbül, sőt egyikük, Vajda Sanyi bácsi alig tudott valamit is megtartani magának, pedig húzta az igát reggeltől estig. A falun azonban hajtott fővel, sietősen, aprókat lépkedve haladt végig. Egyik sem járogatott apja házához, az sem igen mozdult hazulról. Gyöngye, agyagos föld volt a határ, a víz rögtön lefutott róla, s mi gazdagon termett mindig, az a pálinka volt. Itt éltek hát, dolgoztak, ahogy bírtak, egyébire se idejük, se kedvük nem maradt.

Télen aztán, hogy megkezdődtek a táncmulatságok a vakolatlan kultúrotthonban, Bertalan is el-eljárogatott hazulról. Első ízben nem engedték a kapunál messzebb: ott strázsáltak pörge kalapban, füstöt fújva az ifjúsági szervezet megbízottjai. A néptanácselnök fia - Peti, meg egy másik, bumfordi legény.

- A kizsákmányolóknak itten semmi keresnivalójuk! - intézték el röviden Bertalant, s erősen megpenderítették. Magyarázni próbált, hogy talán mindenki bemehet ezen a kapun, azért van itten, mire Peti nagy hangon kioktatta:

- A kulák, az más!... Eridj csak, majd megkérdezzük.

Rá se néztek, támasztották a sásfákat tovább. Egyszer-kétszer még próbálkozott, ám mikor látta, milyen döfösen és félvállról beszélnek vele („Örüljél, hogy nem rúgunk farba, az kellene nektek!”), ki sem mozdult otthonról. Elővette számtanfűzetét, esténként példákat fabrikált vagy oldott meg, míg kisebb öccsei valahol a kert alatt sündörögtek a kisszánkóval. Anyja varrógépe kattogott, apja pálinkát szopogatott a sarokban és nagyokat krárogott.

Eltelt a következő év is - munkában, napsütésben meg esőben, kulákságban, elszigeteltségben. Bertalan nagyjából le is szokott az értelmes beszédről, kurta mondatokat ejtett, azt is csak akkor, ha éppen szükségesnek látszott, öccseivel nem tudott elszórakozni, nem is értették volna őt, hiszen ő sem értett meg semmit, két esztendővel az összemocskolt kerítés után sem.

Újév előtt apjával begyalogolt a városba. Csak egy-egy vékony mogyoróvesszőt vittek magukkal meg valami pénzt - néhány téli holmit vásárolni a családnak. Dajka István napok óta köhécselt, egyik este meg is szédült, fejés után, mikor remegő kezekkel feltápászkodott a kicsiszékről.

- Majd kiszellőzöm a nyavalyát - csöndesítgette az ellenkező öregasszonyt és - lám, elindultak, egész úton semmi baj nem történt. Míg a városban voltak, embereknek érezték magukat. Senki sem ismerte őket, meg nem is érdekelte a sok idegent ez a töpörödő, falusi öreg meg az a nyurga, nagy orrú. A város hullámozása elmosta félszeg mozdulataikat, megajándékozta őket az egyén felszabadultságával - valójában egész nap a piactértől a központig nyúló szűk utcán botladoztak, egyik üzletből ki, másikba be. S hazafelé sem csökkent a lebegő érzés, két ember éjszaka, a téli erdőn - a maguk urai voltak. Átvizült csizmáikkal gépiesen szurkálták az arasznyi havat, a kopasz fák finom ágainak furcsa ácsolata támasztotta meg az eget, melyen hűvösen szikrázott át a hold.

Hanem hogy a dombról az aljba ereszkedtek, el kellett haladniuk a régi malom előtt, így értek volna a kertek alá, hol jóval rövidebb az út hazáig. Árnyékuk messzire nyúlt a havas krumpliföldön, majd rozsdás szegesdrótokba akaszkodott, s nemsokára a sikátorba léptek, melynek kacskaringója végén házuk állt.

Az egyik kapu alól rekedtes hahota röppent fel, nyikordult a zár is, s ott voltak szemben négy, fekete legény-alakkal, kik nagyokat böffentve s egymást támogatva közeledtek. Bertalan oda-köszönt, hogy - jó estét.

- Mi az, te, kutya vonított valahol? - kérdezte egyikük álmosan, s Bertalan a hangban Petire ismert. Megbűvölten állt, lábai remegtek, elkábította a felharsanó röhögés. Apja ment tovább, kimérten, ahogy csak egy idős sármányi ember tud lépni, s most visszafordult:

- Jössz már, fiam?

Mielőtt válaszolhatott volna, elterült a hóban.

- Ki merészel az utunkba állni?!

Négy pár valószínűtlenül nagy csizma sötétlett orra előtt. Bertalan feltápászkodott, míg a többiek kacagták, s ide-oda lökdösték, durva szavakat kiáltozva.

- Hazamennék, fiúk - próbált kitérni, ám a legnagyobb ekkor állon vágta, s ő zuhant, zuhant, azt hitte, soha nem áll meg - a kétméteres martról a patak jegére hajították. Nagyot nyekkent a kemény, darabos fenéken, arcát éles szilánkok hasogatták, s meghallotta fönn a legények hangját.

- A vén hörcsögöt tán eleresszük? Fogjátok, nehogy ő szúrjon ki minket!

Páni félelemmel tapadt az árok fenekéhez, tudta, hogy meg kellene akadályoznia, ami most készül, ám tagjai nem engedelmeskedtek, s aztán néhány méterrel arrébb apja kis, fekete alakját látta legurulni a meredek, havas marton. Mikor a mélybe ért, teste megdermedt, elnyúlva feküdt a kékes fehérségen.

Bertalan megvárta, míg a legények részeg nótázása elhal a sötét sikátorban, s imbolygó léptekkel apja felé bukdácsolt. Dajka István a hátán feküdt, alatta sötét, bugyborékoló tócsa falta a havat. Bertalan hirtelen azt hitte - vér, de hogy megérintette, érezte a víz fagyos égetését. Az öreg egyre csak hörgött:

- Emberek... segítség...emberek...

Hangja gyenge volt, mint a beteg állaté, csak a fiú lelkében tűnt harsogó, fültépő jajgatásnak. Hátára kínlódta s hazacipelte apját. Másnap hajnalban eltűnt a faluból.

Azóta nem járt otthon. Kapott néhány tintaceruzával írt levelet édesanyjától, ez volt minden szál, ami Sármányhoz kötötte. S most a terepjárón ülő hadnagyban a tanácselnök fiát vélte felismerni!

Három cigarettát is elszívott egymás után, s még mindig nem mert az önindítóhoz nyúlni.

IV

- Iratokat!

A szőke, busa fejű legény rimánkodó, kampós tekintettel akaszkodott Simonra, s mikor látta, hogy hiába, nagy lendülettel kivágta a teherautó ajtaját.

- Hadnagy elvtárs, de hát csak egy ujjnyi sört ittam, itt az elnökünk, megkérdezheti...

Hatalmas bakancsai erőltetett vidámsággal csattogtak a szutykos aszfalton. A kabin mélyén, ellenzős sapkáját szemére húzva szorongott a sármányi tanácselnök. Duzzadt, pufók arcán egymást érik a rózsaszín hegek, bal szeme minduntalan hunyorításra rándul össze.

- Hát... a szabály elöl, Jóska fiam...!

Sajnálkozva paskolta bőrrel foldozott nadrágszárát, az alsócomb és a térd tájékánál, kerülte a sofőr meg a hadnagy tekintetét, a legközelebbi póznát ostromolva tekintetével.

A legény dühösen nézett rá, s kockás zakójának belső zsebéből előkotorta papírjait. Hiszen ez... ez a labdafejű hívta be magához, nem is sörre, hanem pálinkára. „Ne törődj vele - hajtogatta, megpezsdlünk tőle, na! Aztán... ha arra kerül a sor, te egyet se félj, én is ott leszek ám!” Tessék!... egy talonjába került. Végül is a büntetést majd kifizeti a szövetkezet, a tanácselnök hajlamos utólag elsimítani ilyen ügyeket... csak ne kellene szembenéznie ezzel a morcos hadnaggal, olyan döfös tekintete van... Fentről elbődült hirtelen néhány borjú, s az eszébe juttatta, hogy menniük kell.

Károly a sánc mellé húzott terepjárójában ült, hallgatott. Nem szeret Simon ügyeinek tanúja lenni s ezt senki sem kéri tőle számon, legkevésbé unokatestvére. Pedig undorodik az ilyen

ügyektől. Az a legény rendesen jött, semmi kifogás nem lehetett a sebesség ellen, azt egy pillanat alatt fel lehet mérni. Simon meg... beintett, kipenderült a kocsiból, s tüzet kért a szőke sráctól. Persze, megérezte, hogy ivott... S az öngyújtó közben itt hever az ülésen! Minden sofőr lélekben szolidáris valamicskét. Igaz, a hibákat ő is elítéli, de ez a furcsa modor, ahogy Simon csinálja!... Károly tudja, mi az - sofőrnek lenni, teherautón. Vidéken. Egyszóval, sajnálta a srácot.

Hangos túlkölésre kapta föl a fejét. Körülnézett, s a kocsi mögött észrevette a gyorsan közeledő kis Fiatot. Simon az út közepén állt, a teherautó meg a terepjáró közt, a föld biztosan simult lábai alá. A Fiat fékezett, riadtan kért utat, s a hadnagy csak az utolsó pillanatban lépett fél métert előre, kezében a sofőr papírjaival. Anélkül, hogy megrezzent volna, arcát a távolodó jármű után fordította.

- ...nyád keserves mindenit!

Káromkodását Károly is meghallotta, pedig közben bekapcsolta a rádiót. Maga elé idézte a szűk kocsiban görnyedő férfit, vékony nyakán ingó hosszúkás fejét, a hatalmas, tág pórusú orrot s nevetséges kefefrizuráját. Úgy emlékszik, görcsösen kapaszkodott a kormánykerékbe, mielőtt Simon félrelépett volna... Nem tudott mit kezdeni ezzel az emlékekkel.

V

Még egy pillanat és elveszíti lélekjelenlétét. Homlokán már hideg verítékcseppek súlyosodtak-híztak. A szőke legényt is megismerte. Ferkó öccsének volt testi-lelki jó barátja. Mikor elkerült hazulról, még pacalisták voltak, de aranyosan villogó, dús üstöke azonnal elárulta a hajdani szomszéd fiát.

Mi történhetett ott? Csak a szőke fejre s az előrelépő hadnagyra emlékezett - minden idegszálával azon volt, hogy visszatartsa kocsiját jogos lendületétől.

Súlyos emlékeiről teljesen felszakadt a varrás. Maga előtt látja anyja levelének szétfolyó betűit, melyben egyszerűen, a banális szavak és fordulatok álarcában közölte vele apja halálát.

Esztenő se telt bele, hogy otthagya Sármányt, mikor hosszú hallgatás után megjött az ismerős levél, olcsó borítékban.

„...ha e sorok még helyben találnak, édes fiam, akkor tudatom veled, hogy apád nincsen már többé. Itthagytott bennünket, küszködni a világon, a tüdeje vitte el szegényt. Nem volt ő már ép ember, mióta elmentél, fiam, s mire doktorhoz kerültünk, késő volt már. Nem tiltakozott, nem jajgatott, türelemmel viselte a sorsot, s ha te most olvasod e sorokat, könnyezd meg a te drága apádat, kit annak rendje s módja szerint eltemettünk. Válaszodat nagyon várom, szeretettel csókol a messzi távolból özvegy édesanyád, Dajka Istvánné.”

Bertalan eközben dolgozott: a kőműveseknél Kolozsvárt, vasútépítőknél Tövisen. Lakott albérletben, rövid ideig egy utcalánnyal költözött össze, hált izzadságszagú barakkban, katonai sátorban, aztán a tövisi állomáson összetalálkozott egy sármányi emberrel, ki évek óta Lupényban dolgozott. Sármányról jött, s mesélte, hogy néhai Dajka Istvánnak meg még néhány embernek visszaadták a jó hírit, törölték őket a kulákságból. Azt beszéltek otthon az emberek - hajolt Bertalan füléhez a vendéglői restiben váratlanul előkerült földije, azért volt az egész, mert az éveken át kifőzött pálinkából nem voltak hajlandók leadni a vámot a tanácselnöknek. Apád sem. Tudod, akkor még mindenkinek volt otthon üstje, egymás között hall-

gattak róla. Aztán az elnök ezért... Mindenesetre, most már megvan a becsületetek, fejezte be elbeszélését a kissé már kótyagos sármányi ember.

Másnap azonnal elszámolt, vette az iratait, betétkönyvét meg azt a néhány apróságot, melyek egy kis faládjában mind elfértek, s felült a Brassó felé haladó első vonatra. Brassóban leszállt, még aznap munkát kapott az építkezéseknél, s ősszel beiratkozott az erdőmérnökre.

Csöndesen teltek ezek az évek. Igyekezett minden rossz emléktől megszabadulni, rávetette magát a könyvekre, s az elsők között végzett, majdnem jeles diplomával. A Hargitára került, kitermeléshez, most is ott dolgozik. Az autót sorsjegyen nyerte, véletlenül. Úgy sózták rájuk a szelvényeket, munkásokra és a többiekre egyaránt, hogy a jegyek árát levonták a fizetésből. Most már hazatérhet, gondolta, erre szánta egész szabadságát.

Távol állt tőle felhánytorgatni a múltat. Ami történt, elfelejtette - előre akart nézni. Ez a találkozás, az üldözés azonban fölkaparta, s idegei egyre ajzottabban zakatoltak...

A tükörben felbukkant a terepjáró. Minek is szerelte oda? Maga sem tudja... más kocsikon van, elfér - gondolta akkor. S most már mereven, sajtó szemmel figyelt a remegő tükörré, szembenézett a mögötte guruló valósággal, mely a múltat hozta felé, pattogó ütemben.

Mindjárt az útszéli fészülethez ér, a sármányi bekötőhöz, de nem hajtott gyorsabban, mint eddig, gondolatban dacosan viaskodott az egyre közeledő terepjáróval,

Hiába túlkölt dühösen a sofőr, az út közepén maradt.

A terepjáró így is beérte, még látta a hadnagyot, amint öklét rázza feléje s megállásra kényszeríti. Ekkor döbbsent rá, hogy tévedett - nem Peti szállt ki a kocsiból, a tanácselnök fia, hanem egy - idegen! Soha nem látta: csak éppen nagyon hasonlítottak egymásra.

1965

KISÁLLOMÁS

Egy láda ürügyén utaztam Tatárszegre. Egyszerű, zöldre festett falááért. Vonaton kellett volna érkeznie Kolozsvárról. Egyik barátom tette fel, bizonyos rokonának, de hogy hamarabb odaérjen, azt mondtuk, az én személypoggyásom. Így valamivel olcsóbb is volt. Terv szerint „a láda már vár reád az állomáson, csak ki kell váltanod, értesíted a rokont, átadod az üzenetet s ezzel kész”. Vannak ilyen ostoba kérések, de ha ellenkezem, megharagudott volna. Amúgy is a közeli Bálmoson volt dolgom, gondoltam, idáig még elkocsikázom, s a ládának is bőséges ideje marad megérkezni. Még rémlett valami barátom magyarázatából: az illető ott lakik a piactéren, két eperfa áll a házuk előtt - egész Tatárszegen csak ez a két eperfa van.

Az autóbusz a kis vasútállomás előtt állt meg. Menetrend szerint nem kellene, de talán szokásból. Leszálltam, az út mellett kövér fű nőtt a fakó léckerítésig, távolabb zömök épület állingált. A peronra vezető pántlika-útról kavics szökött cipőmbe, később kipiszkálom; bólogtattak árnyékukkal a gesztenyék, nagy, terebélyes faóriások, csak úgy permetezték a hűvöst. Balra meszelt kerek kút várakozott, a vederben víz, kezem ügyében spárgával megkötött bádogcsupor. Jó a víz. Pár csöpp ingem alá gördült, összeborzadtam.

Az iroda ajtaját kitámasztották, fölötte rozsdás jelzőharang, a homályos teremben senki; néhány asztal irathalmazokkal, a falon telefon, vasszekrény. Olajos-kormos zászlócskák egy sarokban, szegen az indítótábla, megkopott, különösen a zöldje, de indítótábla volt. Sorra nézegettem minden szerszámot, persze, amiről úgy gondoltam, nem számít hivatali titoknak. Vártam, hogy valaki idedugja az orrát.

Kiléptem az irodából, azonnal körülfogtak a szerényen díszelgő virágágyások, a három vagy négy pár sín közül kettő fényesre koptatott hátát villogtatta a délelőttben; aztán megláttam a raktárt, magas betonalapzaton pöffeszkedett, itt-ott elszórtan néhány mozdulatlan tehervagon barnállott. Kisállomás. A vágányok keskenyek, a kocsik amolyan játékszerek. A gesztenyék mellett az épület csak kuporogni látszott.

Ezt is meguntam. Az irodában, ott ülni lehet. Elővettem a szállítólevelet, nézegettem, tízszer is átböngésztem a láda személyleírását, mikor hirtelen rám dörögtek.

- ...napot!

Felriadtam s már billegett is befelé kezeslábasban, seszínű vasutassapkával egy medvetermetű ember. Egyszer villant rám szeme, éreztem, amíg köszönt, aztán mindenestül az íróasztal felé kanyarodott, s nehézkesen székbe zötytyent. Mindez elég hosszú ideig tartott; nem tudtam, mivel kezdjem, ő se szólt. Mikor már kényelembe helyezkedett, előkotorta pipáját, a dohányt, gyufát - ez ismét jó időre lekötötte.

Illett felelnem - köszöntem -, erre bólintott, mintha csak a pipát gyújtotta volna meg. Elégedetten hátradőlt, szippantgatott. Még sehol sem láttam ekkora lassúságot; a legkisebb mozdulat is legalább száz még kisebb egységre bomlott; minden rezzenése gépies, de teljesen idegen attól az ideges gépiességtől, mellyel a köznapi élet számtalan helyzetében találkozunk. Hirtelen úgy tűnt, lassított filmet látok, pedig mindez valóság. Nevethetnékkel vegyes ámulattal adóztam e ritka csodának. Látszólag nem zavarta jelenlétem, természetesnek vette lelkiállapotomat, vagy nem is törődött velem. Semmit sem erőltetett, fogadnék, az lehetett a melléretetoválva, hogy mindennek ideje jön.

Így is volt. Egy idő után visszanyertem józan fellépésemet, eléggé természetesen szólaltam:

- Egy zöld falááért jöttem, valamikor kaptár volt. Nagy, ormótlan láda...

A cédula után nyúlt, maga elé kaparta, belepislantott, az asztalon heverő bélyegzők közt turkált, telefon szólalt. A készülékhez cammogott: - halló - belebrummogott a kagylóba, pár kellelten **igen** hallatszott, a kagyló a fémfülekre csusszant, ő pedig visszaült, majd felállt, behemót jegyzőkönyvet ráncigált elő a vasszekrény terhe alól, felnyálazta a lapokat, talált egy tintaceruzát, s dülöngélő betűket kezdett róni a rideg, nyomtatott rubrikák közé. Nem tudom, mi történt velem, de akkor elfeledtem, mi dologban járok, s azt lestem, hogy keze alól minél sikerültebb betűk kerekedjenek, hogy a telefon csak addig csengjen, ameddig éppen kell; visszaültem a székre, arcát vizsgálgattam, most szedtem először ennyire szét emberi arcot, aztán összeraktam. Széles, húsos arc volt, fekete barázdákkal, az ajkak puhán előrebiggyedtek, körös-körül fekete szörtüskék koszorúzták, ádámcsutkájától szétálló füle tövéig, orra egyenes volt, csak a gumója ugrott előre terebélyesen, mint egy hirtelen megnyugodó lejtő, a sapka éppen hogy megállt a fején, azt hiszem, kisebb szélroham azonnal elsodorta volna; szóval az egész arc egyszerű, nagy, bölcs. Ez utóbbit a megnyugodott vonások, a meghittséget árasztó összjáték miatt merem állítani.

Egy másodpercre félrenéztem, elém ugrott a kitárt ajtó, mint egy önkényesen lefaragott festmény: ragyogtak rajta a kecsesen hajló, távoli dombok meg távírópózna-sor, a dombok alatt vonat tűnt fel, dohogó tehervonat, éppen a nagy kanyart vette, az állomás felé. Szóltam volna, ám ahogy visszatértem e széles archoz, valami elvette a hangom, leszerelt. Ő - ezután csak Főnöknek nevezem -, szóval a Főnök rendíthetetlen nyugalommal róttá betűit, fordított, törölt, ceruzáját rágta. Az indító élettelenül csüngött a szegen, a vonat még sehol. Az ajtóból, látom, már eltűnt.

Mikor az ismerős sistergést, dohogást is jól lehetett hallani, a Főnök moccant, de csak úgy, viszketősen. Aztán húzta szemére a sapka ellenzőjét, porolta le ki-tudja-mióta-viselt overallját. A peronra lépett, kezében lengett a tábla, mint az inga, ide-oda, talán perceket fogott egybe egyetlen lendülettel.

Szépen begördült a kis mokanyica-tehervonat, lassan kúszott végig a nevetségesen keskeny vágányokon. A mozdonyon a kémény helyén valami tölcseárszerűség füstölgött, a vezető fülkáját jókora rézkeretes, ovális ablakok díszítették. A fiatal masiniszta lazán könyökölt a vasajtón, egyik kezében olajos satyakját szorongatta, ebből szemelgette a kövér cseresznyét, s messzire köpte a felvillanó magokat.

- Szerencsét! - szólt le két falat között. - Ne, markolj belé, Rücs után hablézoltuk, az öreg Iván kertjéből... Ne!

Főnökömmnek fülig szaladt a szája, közelebb húzódott, s megkezdődött a csere, imígyen: átadta az indítót, a sapka fölé hajolt, megforgatta szájában a feszes szemeket. Ne! - nyújtotta aztán nekem, s elkapta fentről a gyűrött, olajos szállítólevelet, valamit bejegyzett, majd visszavette az indítót, felnyújtotta a levelet, én átadtam neki a sapkát, még vett egy pár szemet, addig az indító hozzám került, végül a sapka is, az indító is megállapodtak az őket megillető kezekben. A kopott-zöld folt láttára picit megremegett a szerelvény, s búcsúzól vörös cseresznyemag koppant a salakon.

A Főnök ekkor jókorát nyújtózott, fordult, lépett. Az indító: tak-tak.

- Jani volt.

Perc múlva úgy ültünk egymással szemben, háborítatlanul, mint akik szerencsésen túladtak valamin.

- Jani volt... ki az?

- Mm..., ... öcsém.

Behajtott a könyvet, ekkor nézett meg hosszasan.

- Egy láda?

Ezt már el is felejtettem.

- Az. Zöld láda, faláda.

- Mm... - állt fel -, nem jött.

- Most mi lesz?

- Még - a telefonhoz lépett - várni kell.

Hosszan fújt a kagylóba.

- Ejnye! Gacs? Na, jó napot. Egészség? ... („Zöld láda volt?” - fordult felém.) Te, egy zöld láda. Ott van?... Küldd el... Igen.

A végállomással beszélt.

Röpke kalkuláció: ha Gacsban van, az éjjeli vonat föltétlenül elhozza, a zéró-ötvenötös. És csak másnap mehetek haza.

A Főnök párszor némán megcsóválta a fejét, majd a sarokba telepedett, a kis vasszekrény elé. Kulcsok után kotorászott, egyiket óvatosan megforgatta a zárban. Kattanás hallatszott, s ahogy az ajtókat széttárta, az egész szekrény csöppnyi szárnyasoltárrá változott, belül furcsa kis kazetták, direkt vasúti jegyeknek gyártják az ilyesmit. Volt ott mindenféle, ezer és sok száz helységbe, első- és másodosztályú meg különbözeti jegy. Ki-kihúzogattott egyet, alaposan meg szemlélte-tapogatta, valamikor vagyonokat számoltak így, keze reszketett. Az egész olyan volt, mint egy szertartás. Fene tudja, nem bírtam nevetni: csak ültem és néztem.

És majdnem fél napom volt várakozásra. Ha ebből leszámítjuk az alvást, mondjuk három órát, akkor is marad egy becsületes munkanap. A Főnök nem kérdezte, mi a további szándékom, látta - ülök, nem küldött el, megszokott. Óraműszerűen végezte, amit végeznie kellett.

Estig még két vonat érkezett: egy teher, építőanyagokkal rakotton, s aztán este egy személy, Gacs felé. Gacs volt a végállomása. Kevesen utaztak, nagyrészt ezek is aludtak. Csend volt, s a csöndben alig észrevehetően roskadt, roskadozott a nap.

Éppen a kútról jöttem.

- Itt maradhat - reccsent a Főnök hangja.

- Estére!

Láthatóan sajnálkozott, de aztán érzelmein uralkodva bevezetett a szobába, ahol lepihenhetek. Ott volt, rögtön a főnöki mellett, egy ajtóval odébb.

Négy sarka van a szobának, négy sarka a mennyezetnek.

Pókháló? Nem látszik.

Az ágy nyikorog.

Sötét az ablak, valami erősen illatozik künn, valami virág.

Na, ez meg egy elkésett autó!

Felhúzom az órám, felhúzom az időt.

Jön a Főnök is, csörrennek a kavicsok, ágyára ül, hallom „Mi a frász!”, oldja cipőfűzőjét.

Kész. Koppannak a bakancsok, nyögdecseles a sarokból. Forgolódunk.

- Aluszik?

- Igen.

Csend, később tétován:

- Máris? Hiszen látja, kicsi állomás ez...

Felkönyökölök. Aztán csöpögnek a szavak, sötét van, azt sem tudom, meddig ér a víz, úgy csobog.

**(Történet az utazókról.
Egy kis állomás előnyeiről és hátrányairól.)**

- Kérem, nagyon kicsi... ez a putri... Kőből van ugyan, de mi haszna? Jön az a sok vonat, napjában három-négy, tudom én már fejből, mikor kell... Na, hát jönnek. Állomás vagyunk. Füttyöl a masina, ha ideér, oszt ki kell állni, ez a rend: nappal az indítóval, este lámpással. Tessék, aludjék nyugodtan! Aztán itten ácsorgok, nézem a leszálló utasokat, isten bizony kevesen vannak!

Ki érkezik, inkább autóval teszi: hosszú út, esti út, ki a fene dül be az állomásnak? Ki a fene?... Tovább, Gacs csak egy macskaugrás. Ha kell, odakarikáznak, vagy mennek az apostolokén... Látogatóm, az van, falumbéliek. Fene jó a vizem, vette észre? Úgyhogy jönnek... Csak éppen utazni nem akar senki. Pedig ma sokan császálnak erre-arra, ha az embereken múltna, csak futnák körbe ezt a nyomorult földet, ez a módi. Itt, a faluban is... Hányanak van rokonja külföldön! Én azt mondom, csak egy pár sín kell s előre!, de nem, nem jó nekik a vasút, szíják azt az átkozott benzinbűzt, csak gyorsan, csak sebesen! Szóval a rokonok vendéglátó emberek: Németországba, Magyarországra, hozzájuk hogy mennek! S mind a hátam mögött. Az én hátam mögött!... de csak ne lódítsak... ugye, nem alszik? Volt egyszer egy emberem, bizonyos Katona nevezetű. Hát az rokonok dolgába olyan árva volt, mint a kisujjam, ez itten! Ne hagyjam holnapra? Ne, ugye?... Parasztember vót, kicsi szőlővel, házzal, fogattal, veteményessel, éppen amennyi kellett. Aztán az elindult egyszer világot látni. Nem is volt addig tovább a szegi erdőnél! Fejibe veszi egy nap, hogy ő megyen a Szovjetországba, bizonyosodni akar. Merthogy belépett ő is a szövetkezetbe, de semmi látszata, most az a drága sok szőlő, kukorica a maga sorsára maradt. Tudja, volt itt kérem zúgolódás, jómagam is hallottam nemegyszer, hogy hiába a munka, mikor kifizetnek, nesze semmi, fogd meg jól!... Az az igazság, az emberek eleinte nemigen dolgoztak. Mintha nem is az övéké lett volna az a föld! Aztán, ha szív nincs, persze hogy kisebb a termés. Meg aztán az autó... Nézze, itt még fiatal a téesz, most erősödik, mint a csikó. Nem várhatott volna a motorvásárlással? Itt van, fél éve fut, s máris mehet Brassóba, teljesen bedöglött. Valami tajdak traktoristát kaptak oda, a volánhoz, bejáratás nincs, első nap ládákkal, emberekkel tömve, irány a vásár! Oda a pénz, mindenki beszél ezt-azt... Ilyesmik... Pedig Katona mondogatta, hogy a terv fáinul van kikalkulálva, az utolsó betűig egyezik, s látni akarta, hogy van ez másutt. Ezért készülődött a Szovjetországba, kicsi pénzt kapart össze, pedig a felesége de sokat rítt! Meg a gyerekek is. Bizony, voltak azok vagy haton, szakasztott orgonasíp, ha mondom! De nem, ő megyen. Befizette a lejeket, várta szép csöndben az írást. Nem is késett, megjött, s mind mondogatták az emberek, hogy hibbant ez a Katona, né, mire költi a vagyonát! De azért az ő oldalukat is furkálta a kíváncsiság, hogy ezt nézd meg, meg azt, és hogy föltétlenül, aztán mesélj nekünk, te nagy utazó, mesélj! Nálam is volt, mikor megvette a jegyét, hát útnak ereszthettem volna, csak úgy, egy szó nélkül? Került valami kis itóka is, megvendégeltem becsülettel.

„Hát mész? - Megyek, mert menni kell! Hajt a szívem... - Akkor én megkérlek egy szíves-ségre, ha megteszed. - Hát hogyan, ‘szen annyinak megígértem. - Kicsi dolgot kérek én tőled, Katona. Nézz nekem széjjel ott valami nagyobbfajta állomáson, oszt úgy, amit látsz, mondanád el!” Megígérte, erre adtam neki egy jegyet, határig szólót, vagy majdnem, ott aztán árulnak a határon túlra is. Hiába van nekem sok, látta, de amivel átmehetne az ember, olyan nincs. Ide nem adnak, azt mondják, nem jár. Pedig be szép jegyek azok! Csudaszépek!... Na, és akkor pár nap múlva beállít az irodába, mert ő indul. Kösd fel a gatyád, mondom neki, nyisd ki a szemed, különben mindjárt itt a vonat. Asszonytól búcsúztál-e? Úgy mondta, igen, erre elmagyaráztam neki, hol kell átszállni, meg hogy vigyázzon, a vonatok pontosan járnak, egy percet se késnek! De nem ám! Ha az ember nehézkes és elbámul, egy-kettő és elment a vonata. Hát ezt mondtam meg Katonának. Mikor jeleztek Aknáról, csak kiálltunk szépen az estébe, vártunk. Húzták a tücskök, becsülettel. A sínek mellett meg szalad valaki felénk, szakad ki a lelke, úgy fut. Hát mit szól hozzá, a felesége volt, utána mind a hat kölök, van köztük tejfölösszájú kamasz, nem is egy, oszt bújnak közénk, nyalják-falják az én ámuldozó Katonámat. Pedig azt mondta, hogy elintézte! Lám-lám, a családdal nem olyan könnyű elintézni, akár a bojtortján, azt hiszed, levakartad a gatyádról, oszt addig csavarja a dolgot, míg a lajbidra kerül. Mondhatom, szép indítás volt, úgy böngött az az istenadta asszony, mintha esztét vették volna. De jött szerencsére a vonat, Katona arra felkucorodott, intettem, hogy mehet, s aztán elment. Szóval volt egy igazi utasom, azóta se... mert Katona hazajött, híresség lett a faluban, kilincseltek is nála. Megérhette az útja, mert csudákat mesélt. Hogy ott mi van! Az a Moszkva meg más, ahol mozog a lépcső, viszi az embert, akkora az állomás, mint egy falu. Nagyállomás!... No-hát, a kutyafáját!...

Ugatásra ébredtem: vékonyodó, távoli kutyabánat. Éjszaka volt még, kitámolyogtam, halaszthatatlan dolgaim intézendő. Jóleső borzongás fogott el a hűvös levegőn, agyam tompa volt, s fejem csak úgy, tehetetlenül ingott hosszú nyakamon.

Nadrágomat gombolgatva észrevettem a főnöki szobából kiszűrődő szennyes fényköteget. A pályaoőr messze, a síneken sétált, lámpása, mint egy furcsa csillag, ringatózott az ég peremén.

Visszafeküdtem, percek alatt jött a Főnök is, mintha csak kiszámította volna. Meg voltam győződve: reggelig már senki és semmi sem háborgat, s este már barátaimmal üldögélek a cukrászdában. Félálomban szövögettem tovább a holnapot, mígnem hangos kopogásra riadtam. A kopogás megisméltődött, majd halk női hang szólalt:

- Halló! Van itt valaki?

- He? - a Főnök nagyot ugrott, zseblámpáját kereste a sötétben.

- Halló, halló, ki van itt?

A fény fölöttem fúródott a falba. Aha, ott a pénztári ablak:

- Mi tetszik?

- Maga az, Fülöp bácsi?

- Én. Hát maga kicsoda?... Alsunk! - szúrta meg borultan.

- Veres tanítónő...

Egy ideig csönd lett, csak apró mozdulatok neszezték az ablakon túl. A Főnök megfészkelte a matracot.

- A tanítónő... Mért nem pihen ilyenkor? Egy óra múlt... Mi baj?

- Fülöp bácsi... ő... megjött?

- Ki?... Tudom, tudom. Nem, kisasszonyka, ma nem volt utasom. Talán holnap... - s mélyen recsegővé vált a hangja.

- Köszönöm. Bocsásson meg, hogy...

Kop-kop-kop és kop, játszottak a cipősarkok a cementes váróteremben. Azt még nem is láttam. Piszkos lehet, mint a többi.

Hajnaltalán találtunk rá. Ott feküdt, arccal a kavicsra, a kút mellett. A pohár élettelenül csüngött a láncon, alatta szikkadó tócsa. Lábát kissé szétterpesztve, két előrevertett karján nyugodott a lány. Haja szétbomlott, mint egy elejtett legyező.

Döbbször néztünk össze. Mi történhetett? Vállánál fogva megfordítottam: nehéz és élettelen volt. Akkor vettem észre terhességét. Nem látszott nagyon, de éppen eléggé, hogy megbizonyosodjunk állapotáról. Ajkából, arcából eltűnt a vér, sápadtsága kísértetiesnek hatott az amúgy is rideg hajnali fényben.

Meghallgattam a szívét, nagyon gyöngén és lassan vert. Élt. A Főnök felsóhajtott, sapkáját levéve többször is megvakarta izzadt tarkóját.

- Vigyük be.

Letakartunk egy ágyat, odafektettük. Testéből csak úgy áradt a hideg meg a nedvesség. Lábtól fogtam s éreztem: valósággal lucskos a harmattól. Ruhája szintén. Vetkőztetni nem mertük, mégiscsak fiatal lány! Mondhatom, ilyen kényelmetlen helyzetben még sose voltam. Csak néztük az ágyon elnyúló, merev testet, a Főnök időnként leült az ágy szélére, félénk ujjakkal babrált a hideg arcon, majd hirtelen vissza rántotta kezét. Hallgattunk. Egyszerre fejébe csapta satyakját.

- Na, megyek... Hívom a bábát.

Egymagamban féltem a lánytól. Jó negyedóra múlva filigrán, de már idős asszony robogott be. Szó nélkül félretaszított, megtántorodtam.

- Tűnjenek innen a fenébe, ostobák!

Dühödten visszavágtam volna, de a mogorva Főnök, aki időközben feltűnt az ajtóban, karom után kapott és kiráncigált onnét.

- Hagyja a..., hagyja! Mennyünk innen...

Rosszkedvűen követtem az irodába.

- Kardos fehérnép... - motyogta magának.

S az asszony valóban pillanatok alatt előhúzta spádáját.

- Fülöp, te!

Harsogtak a falak, a Főnök is belereszketett. Kiosont az irodából, s idehallatszott, hogy nyomban megkapta az első oldalvágásokat.

- Tüzet csináljon, maga bugyuta, de nehogy fukarkodni merjék a fával, mert a képibe mászok!... Mít totyog itt összevissza? Alágyújtott már? Akkor iszkiri. Kis Józsiékhoz, egy üveg pálinkáért! Nézd a balfékjét, még hasra esik nekem a küszöbön. Igen, mert guvad ki a szeme, nagy lóköttő, ami vagy!...

Szegény Főnök, egyebet se szólt, csak „hinnye, az áldóját!”, én meg dühös voltam, nem a lányra, hanem a bábára, hogy így semmibe veszi segítségünket. Bő verejtékét törölgetve tért vissza a hatalmas ember.

- Azt az áldóját!... Él már...

Legyintett egyet.

- Hogy történt?

- Szegény kislány. De megjárta!... Várt.

- A gyerekek miatt?

- Aha...

Telefon berregett, kezdődött előlről minden, mint tegnap.

(Történet a tűzről és egynémely emberekről.)

- Talán most nem zaklatnak jó ideig. Ugye, ránk fér ez a kis pihenés, fenemód táncoltunk a reggel. Az volt a baja, az állapota. De hát erről nem tudtam. Honnan is gondolhattam volna, akkor nem kergetem el! Mert mit csinált az a lány? Ivott a kutamból, mint mindenki más, ott megszedült, érti, hogy szokott lenni, különösen ilyenkor, s ottmaradt. Átfázott. Most már jobban van, bizonyosan meggyógyul. Az a tűz, meg a szintén langerős pálinka, csodákat művelnek. Hiányzott neki a tűz, ugye, mert mióta itt van a községben, hát csak didergett szegénykének a teste. Ismertem én, hogyne! Jó, hát a hangjáról nem gondoltam rá az éjjelen, akkor aludtam. De attól még ösmerhetem, különösen a sorsát. Nos, nem kerülgetem, elkezdem. Jó? Szó, ami szó, tavaly ősz fele járt, mikor a kislányom megjött az iskolából - olyan suttyó-forma gyerekek -, s mondja, hogy új tanítónőjük van.

„Olyan szép, apa, fekete a haja, én is olyan akarok lenni, ha megnövök! - Aztán hogyan bánt veletek? - Nagyon jól! Mind csak mosolyog, és képzeld, nem vert meg senkit. Adj egy pusztit, apa!” Ezek után én is megnyugodtam, milyen helyre tanítónőt kaptak Juciék. Nem azért mondom, de hát egy gyerekeknek kell észrevenni, hogy né: ez rongy ember, a másik meg: arany? Vannak ott az iskolánál, kérem tisztelettel, mint a Medve tanító meg a Szász tanítóné, nem érzik jól magukat, ha nem csaphatnak szét a lurkók között. Nádpálcájuk van dögvél, oszt a fiúk, már oda se neki, „Üssél, bitang!”, csikorogják, míg a tanító dolgozik, de a kislányok, azok finomabbak, csak sikoltoznak ilyenkor. Értem én, kérem, fenerosszak a kölkök, tudom azt magamról is, de pálcás-rendben búvik meg az ördög, minden ütés után nyalint egyet a szája szélén, hogy milyen fáintos falat volt! Úgy ám! Ki is mondták valahol, hogy a nádpálca fabatkát sem ér. De hát nem is erő kell a kölköknek, hanem meleg. Éppen úgy, mint a Veres tanítónőnek kellett. És én csak kotyogok itt a melegről, ahelyett, hogy kimondanám kerekén: ez az asszonyka szenvedett, hiszen az elején még mosolyogni tudott az aprónépre, aztán a virág is, ha nem öntözik, lehervad. Igaz, az emberek sok mindent beszélnek, hallottam én is egyet s mást, meg aztán nekem is van fülem, szemem, azok örökké nyitva tartanak. Lássuk, mit is hallottam. Mondogatták akkoriban, hogy megérkezett: csöndes, szerény leányzó, nem hivalkodik a városi neveléssel. Akkor fönn lakott a dombon, Kurucz néninél. Szép kert, szőlő, minden, de már ősz volt, kérem, a Kurucz né háza meg olyan istentelenül hideg, mint egy jégverem. De hát szegény, honnan tudhatta volna? A vénasszony meg tüzelt, amikor igen, s mikor nem, jó napot! Pedig ott, ha folyton-folyvást ég is a tűz, akkor sem mennyország. Ősztől tavaszig hidegek vannak ám! Ezen aztán összekaptak. A Kurucz né, hogy ő nem szarja a fát, ami igaz is volt, mert az erdésztől kapta pár veder kisüstiért, úgyhogy öt évre nem fáj a feje. Na, és a Veres tanítóné erre köszönte a vendéglátást, ment más lakást keresni. Már éppen ideje volt, december közeledett. Mondta is Kurucz né fűnek-fának, büszke ez a lány meg összeférhetetlen, de ki is tette a szűrit, ne flangáljon az ő házában... szóval tudja, milyen csúf egy vénasszony nyelve. A pénzecskéről meg, amit kapott, hallgatott szép csöndesen! A Veres kisasszony végül is talált egy magának való szobát, Szilvásiéknál, ott letelepedett. Persze, fát

maga akart venni. Járt is a néptanácsához eleget, azok ígérettek neki, jöjjön holnap, aztán „Jaj, drága kisasszony, olyan sok dolgunk van, nem tudna várni egy kicsit?” S így ment ez hetekig. Hát most mondja meg, igaz lelkire, lehet-e ilyen esetben várni? Még egy nap is sok, nem-hogy... Na igen, azoknak ott pattogott a tűz napestig, teli volt a fészter derék bükkhasábokkal. Így mindenki tudna várni, hogyne! Szívesen... De a kisasszony nem tudott várni. Az öreg Szilvási, igaz, megsajnálta, cipelt is neki egyik este jókora kosárral, de mi az egy éhes kemencének? Egy falás és jó reggelt, kérek enni! Úgy december elején történt, mentem a néptanácsához bizonyos ügyben. Még be se lépek, valami éktelen hahotát hallok. Na, ez Rác volt, a titkár, megismertem a nyerítését. Nyúlok a kilincserő, hát abban a minutumban kivágódik az ajtó, horgasztott fejjel elrohan mellettem valaki, majdhogy össze nem ütközünk: a Veres tanítóné! Ezt meg mi lelhetette? Az ajtó nyitva áll, látom a nevetéstől pukkadózó Rácot, görnyed a székén, ráborul az asztalra, az öklivel pediglen hadonász összevissza. Jó estét mondok, ugye, mert akkor már setét volt, kérem, mire e nagy jókedv. Rác, még mindig nevetve, meséli, hogy itt volt a kisasszony s megfenyegette őket, ha nem lesz fa, azon nyomban elutazik! „Mondtam, várjon, de ő nem! Erre meghívtam a szobámba, hogy ott megmelegszik...” És fogta az oldalát, tovább dülöngélve. Jó vicceid vannak, atyafi! Látom, ott van Kocsis Gyurka is, hallgat az istenadta, odaintem s kihívom. „Te Gyurka, mi volt? - Semmi, csak ez a Rác... mit akarsz? - Rájöhettél volna magadtól is. Azonnal velem jössz, megyünk a párthoz, Tamás elvtárshoz. - Hagyjál, ...mit csináljak én ottan? Különben is, nem az én dolgom! - Lári-fári, mondd az öreganyádnak! Jössz vagy sem? Te láttad, és... - Nem láttam semmit, eredj dolgodra!”

Jól van, tudtam én az utat egyedül is. Na, hagyjátok el, Rác meg Kocsis Gyurka, kaptok ti még a púpotokra! Olyan gőzös voltam, csak mentem egyenest bé, Tamás elvtárshoz. Ő meghallgatott, felírta az esetet, azt mondta, jól tettem, hogy eljöttem. Há már hogyne tettem volna jól, a gazembereknek nincsen pardon! Elmosolyodott Tamás elvtárs, megnyugtató, mindent elintézte. El is intézte. Két nap múlva volt fa. Rác meg Kocsis behúzták a farkukat, azóta is morognak rám. Morogjanak!... Így jött el az új év. Igen, és akkor még történt valami. Éppen szilvesztereste volt, ilyenkor nálam csak az történik, ...hogya falon kicserélem a naptárt, kész. A bál, a mulatság, oda más jár, meg aztán tudom én, nem vagyok az a tüzes legény... de folytassam. Jó, roppanós téleste volt, magamra szedtem minden kacabajkát, csizmát, oszt vártam az estéli gőzöst. Mondják már a telefonba, közeleg. Egy csöppet kicsinosítom magam, mégiscsak ünnep van, még egy szalmavirág a gomblyukamba, oszt mehetsz, kiállhatsz! Messziről látom már, van egy utasom, ott áll a lépcsőn, valami csomagfélével. Na, szeretlek, újév koma, mégsem bánsz olyan mostohán a szegény emberrel, így morfondírozok magamban, közben a szemem le nem venném a fehér hollóról. Fiatalnak nézném, divatos legény, szép, szálegyenes. Ez aztán utas! Meg se várja a fékezőket, leszökik menetirányba. Igaz, a sebesség sem olyan óriási, mit csináljunk? Kicsi a masina. Ő meg fürgén igazgatja frizuráját, gyors léptekkel az út felé tart. Aztán tudtam meg, hogy a Veres kisasszonyhoz érkezett. Mondták már, jegyben jár valakivel, valami mérnök az illető, aztán küldözgették egymásnak a leveleket, láttam mindent, idehózzák őket, már ismerős volt az írásuk. „**Veres Anna tanítónőnek, Tatárszeg.**” Mindeniken csak ennyi volt, ugyanazon a helyen, ugyanolyan borítékon. És mindig jobb sarokban egy bélyeg. A másikon meg: „**Gál Dezső, Vásárhely, Hajnal u. 9. sz.**” Az írás néha kapkodó volt, máskor napokig egyforma. Mondom, elég sűrűn írogattak. És akkor láttam életben is azt az embert. Büszkének tetszett, magabiztosnak. És most őt várta. Azér jött az éjjel. Különben a fiút már hetek óta nem láttam, pedig azelőtt gyakran megfordult erre. Minden héten... Nem, még nem esküdtek össze. A gyerek? Ki tudja? Én csak azt tudom, hogy sajnálom az asszonykát, látja, tüzet rak, de akkor is fázik - itt valami nem stimmel!

Ekkor lépett be a bába.

- Miket hord itt összevissza, vén gazember! Inkább segítene! Nézze azt a beteg asszonyt, alig áll a lábán. S maga is, fiatalúr, fél órája osztják itt a semmit, ahelyett, hogy kocsit kerítenének s hazavinnék. Szép dolog, mondhatom!

Most már forrt bennem az indulat. Ki ez a szipirtó? S egy ilyen nyavalyás testbe hogy fér ennyi házsártosság? Már-már kitörtem, mikor elkaptam a Főnök könyörgő kutyapillantását. Mintha ezt mondta volna: „Nem szól szám, nem fáj fejem. Kardos fehérkép...” Megütköztem a dolgon, valamit gyanítottam, nem mertem ellenkezni.

- Mit tegyünk, asszonyság? Parancsoljon velünk!

Megvetően végigmért, s bevágta az ajtót.

Vigyázva tettük a szalma közé, szájalmasan és mentetetőzve mosolygott.

- Hagyjanak, majd én...

És fel akart ülni.

- Nem lehet, most feküdnie kell.

Erőtlenül visszahanyatlott, kedves arcán ugyanaz a vértelen, hajnali maszk, összeharapdált ajka néhányszor megvonaglott. Önkéntelenül kérdeztem:

- Fázik?

Összerezzent.

- Ó, dehogy... a nap... - és fáradt mozdulattal az égre mutatott.

- Persze, a nap...

Valóban, csak úgy ringott a meleg. Hiába, május volt. Kijött a Főnök, magához intett.

- Elvinné? A kocsis tudja az utat. Én... hát szolgálat, na... az szolgálat!

Bólintottam, s felültem a bakra. A kocsis - rezesorrú, harcsabajszú öregember - cuppantott halkán, s a fogat szép csöndesen kigördült a kocsiutra.

A tanítónő a felvégen lakott, takaros szobában. A bútor a házigazdáéké volt, de a rend, az otthonosság, az kívülről jött. Az nem volt kiadó holmi. Nem is ültem sokat benn, gyógyulást kívántam és elköszöntem. Megdöbbenettek s zavarba hoztak az események, éppen mert önmagukban köznapi dolgok voltak.

A falut keskeny, de mély patak szelte ketté. Elszórva, rendetlenül fahidakat ácsolt rá az emberi szükség. Láttam a két eperfát is, meg a mögötte tespedő, vaskos téglaházat. Körülötte üzletek sorjázta, a piac; a túlparton ugyanúgy. Falusiak rajzoltak a boltajtó körül, petróleum jöhetett, kimért keksz vagy szalámi. Különben minden kihalt. Igen, dél volt vagy múlt valamivel, por - néha traktorok verték föl az állami gazdaságtól, ökrös fogatok a szövetkezettől, átrobogó teherkocsik. Alkalmatlan idő az ismerkedésre.

A bábát még ott találtam. Amikor megpillantott, szó nélkül elment. Évei ellenére egyenes, peckes járása volt, ide-oda ringatva dupla-harangú szoknyáját. Hátra se nézett, úgy ugrott ki az útra.

Most láttam meg a Főnököt, a sínek mellett, a váltóval babrált, néha oldalra lesett, ilyenkor talán a melegtől, talán a hajolástól, nehézkesen beleszusszant a levegőbe. Arca veres volt és feszült, mint almán a héj.

- Mit akart ez a nőszemély? A lányt hazavittük.

- Pszt!... Mindent hall, olyan asszony ez!

- Ugyan, ne izéljen, hát nem emlékszik, milyen cirkuszt csapott? Szavamra, csak a lány, no meg a békesség kedvéért hallgattam. Mit akar? Most se fújhatom ki a mérgem, mert a hölgynek - (szörnyen gúnyos voltam) - bocsánat, túlméretezett fülkagylói vannak?

A Főnök lassan felegyenesedett. Maga elé nézett, kezeit leejtette, mintha minden csepp ereje elhagyta volna.

- Az az asszony... az a... egy rohadék!

Nagy nehezen megmozdult, s az ajtónak tartott.

- Beszélgettünk...

Kukkot sem értettem az egészből.

- Maga tudja, mit jelent örökké vele beszélgetni?... Nem, dehogyan tudja...

Utánamentem, tehetetlenül.

- Bocsásson meg, talán valamivel...

Sokáig ingatta a fejét.

- Az az asszony... a feleségem volt.

(Történet az asszonyok állhatatosságáról és állhatatlanságáról.)

- Jól figyeljen, ezt még nem mondtam el senkinek. A falumbéliek látták-hallották, de az igazat, azt csak én tudom. A keserűjéből meg nem jutott senkinek, csak nekem... meg talán Jucinak... Régóta nem láttam, nem eresztik hozzám. Már meg se ismerne, olyan mogorva lettem. De nem fogok panaszkodni, megígérem. Csak elmesélem... (Itt pipára gyújtott, a dohány elég soká nem akart tüzet fogni. Valószínű, figyelmetlenül, csak látszatra tömdöste tele a pipa fejét. Végre füstöl. Én is rágyújtottam.) Hol is kezdhethetném?... Na, én nem voltam idevalósi. Ő igen. Mikor Tatárszegbe szegődtem, hogy mikor, azt nem tudom, nagyon rég lehetett, még nem volt bába. Csak az anyja. Ő lány volt, fiatal, marokba illő leányzó. Minden héten beutazott a városba, tőlem vette a jegyet. Visszaúton megpakolva, hatalmas terükkel tért meg. Egyszer-kétszer segítettem is neki, a lelépésnél. Ilyenkor kaptam egy-egy szemvillanásnyi huncutságot fizetségképpen, fiatal voltam én is, nem csoda, ha megkedveltem. Igaz, csak bejül, titkomat ki nem kottyantottam volna! Cimboráim nem voltak, neki még úgy se, csak csöndben igyekeztem a kedvibe járni. Vihetett ő tyúkot, malacot bátran, mintha ott se lettem volna, sőt, még egy keveset csúsztattam is a kalauznak néha-néha, s megvolt az egyezés. Máskor, télidőben be-beszólítottam ide, az irodába. A várószoba hideg volt, ugye, fa kevés, ilyesmivel is a kedvét kerestem. Újév táján egy-két sült alma, jó kézmelegítő körmös időben, egyszóval nagyon jól összeszoktunk. Én úgy szólítottam, hogy... ezt csak a maga kedvéért mondom meg, mert esküvel fogadtam a k k o r, soha a nevit ki nem ejtem... na, tessék, úgy híttam, hogy Borbála kisasszony, ő meg mindig nevetve, hogy „Fülöp úr”. Nem tudom, hogy tartotta az anyja, de annyi bizonyos, néha elborult arccal láttam. Úgy tudom, nem járt sehová, csak egyszer egy héten a városba. Többször is ugrattam. „Na, mennyi a tojás

ára, kisasszony? - Annyi, mint tavaly. Más nem érdekli? - Dehogynem. Egy pár jérce se két garas, ugye? - Szellemes viccei vannak, Fülöp úr! - Temető fölött laktunk, kisasszony. Szereti a kísértethistóriákat? - Tartsa meg magának a történeteit, inkább adna egy jegyet! - Hogyne, ahová csak parancsolja. Tehát, meddig lesz? - Kukutyinba, első osztály.” Örökké én kacagtam el a végét, nem bírtam már azt a nagy komolyságot. Átkozott perszóna! Olyankor kiöltötte a nyelvét, veres volt és hegyes, mint a kakastaréj, és faképnél hagyott. Feneszép volt az egész lány. Ez lehetett a vesztem. Már úgy gusztálgattam, mintha enyém lenne, s egyre inkább furkálta az oldalam, mit csinál ott a városba, kivel találkozik, kinek a szívét bolondítja. Alig vártam a vasárnap estét, hogy a szemébe nézhessek, legalább egy-két percig, lássam a szél-fúttá orcáját... Érti már, hogy voltam akkor. Egyik vasárnap, tömve a két kosara, csak lelép a vagonból, s fejét lógatva nem pillantana se jobbra, se balra, mintha ott se lennék. Mellbe vert a dolog, képzelheti, nem így voltam én szokva. Megeresztek hát egy kérdést, hogy ugyanbiza, mi történt. Mintha álomból ébredt volna, úgy fordult felém, letette a kosarakat: „Jó estét.” Olyan csendesén szólt, mint a kezesbárány, s most meg a cipőjét bámulta. Nem tudtam moccanni, olyan ijedelem szállt le a lábamba, hogy csak na. Valahogy kinyögtem: „Jöjjön be, pihenjen egyet. Fáradt lehet.” Nem tiltakozott, kukkot se ejtett, csak ment az ajtó felé, mint egy lunátikus. Valamelyest így léphettem én is a nyomába, mert utána már nem emlékeztem, miként kerültünk beljebb. A kosarak künn maradtak. Akkor, mint legényember, itt laktam a szomszéd szobában. Maga is az? Hiszen akkor tudja, m i l y e n lehetett!... Ott lett az enyém. Hogy s mint történt, nem tudom - megtörtént. Sírt. Azt mondta, nem akar az anyja kapcája lenni, mindenki már csak kofának mondja, „bába kofája, kofák bábája”, így kiáltanak utána a kölykök, ha végigmegy az utcán. Megesett a szívem rajta: „Anyádhoz többé be nem teszed a lábad!” Boldog volt, de eszibe jutottak a kosarak, mi lesz velük. „Semmi, itt maradsz! A többi az én dolgom.” Ott maradt éjszakára, s aztán haza se ment többé. Szorongtunk abban a likban, alig bírtunk moccanni, de semmi, mintha csak palotában lagnánk, olyan vígan voltunk. A bába persze elátkozta lányát, minden holmiját elzárta, úgy maradt, árva-szál ruhában, velem. Igazgattuk hát kettecskén az állomást... (A füst megköhögte, nehezen tudja abbahagyni. Szórakozottan órára nézek, húzogatom. Észreveszi.) Még egy kevés hátravan, oszt falunk valamit. Éhes? Magam is. De hadd hajítsam el ezt a cifra mézeskalácsot. Már rég nem az enyém, egy fityinget sem adok érte. Nahát, eddig szép volt, tavasz volt. De aztán én gyereket akartam, ő nem. Hogy az csak teher és minden poronty taknyos, koszos meg bög. Mesterkedett is valamit, az anyjától tanulhatta, aztán nem lett. Ezt már nem tűrhettem, meg is mondtam neki a magamét, ütni nem üttem, soha asszonyhoz még csak nem is nyúltam felemelt kézzel. Tudta ezt, hát csak rám akaszodik, körülfon azokkal a folyondár karjaival, bűg a fülemben, turbékol, csicsereg, ilyenkor mindig ráhagytam. „Bolondos asszony vagy te!” S ezzel vége lett. Jött a háború, bevonultam. Nem kellettem a vasútnak. Azaz, kellettem, csak másutt, ugye. Odamentem. Az asszony itt. Nehéz volt. Jó pár évig hírit se hallottam, nem tudott írni... Ennek is vége lett. Megszöktem: történjék bármi, én látni akarom a famíliámat. Nem nekem találtak ki a háborút. Ki-ki egye meg, amit főzött! Két álló napig utaztam, reszkettem, na most csípnek nyakon, mégis hazaértem. A végén már gyalog jöttem. Az állomásnak semmi baja, csak éppen hogy üres volt. Kirepült volna az én drága párom? Megtudtam azt is. Nem repült ő ki, várt rám hűségesen, csak hogy új házba telepedett, innen a harmadikba. Sok ház állt akkoriban árván, úgy hagyták itt őket az emberek, mint valami bűzös göncöket.

„Te vagy az? - csodálkozott szerfelett. - Én volnék. - De jó, hogy megjöttél! Tetszik? - Tetszik. - S leültem. - Anyám meghalt. A szívével... - Nyugodjék békében. S te? - Megvolnék... Látod, most két házunk van, egyszerre. - Minek annyi? - Csak. Másnak három is, meg négy... - Adj valami harapnivalót!”

Úgy ültem ott kukán, fene értette ezt az életet, nem is igen törtem magam. Fáradt voltam. Mindegyre csak aludtam volna, kimozdulni nem mertem, semerre. Az asszony meg, mint egy

gazdatiszt, intézte a dolgokat. Eladta az anyja házat, a pénzt félretette, gondozta a veteményest, állatokat tartott, mintha a háború csak egy tüsszentés lett volna; igaz, a becsület dolgában semmi hibát nem konstatáltam, mások is állították, hát hagytam, menjen minden a kedve szerint. Egyszer aztán, veszély múltával, nagyon vágyakoztam visszalépni a hivatalba. Hónapokig kérvényeztem, meglelt. Újra a régi voltam. Csak esténként vetődtem haza úgy hosszabb időre, de akkor is egy-két órát, s ugrottam vissza a hivatalomba. „Hogy vagy? - Jól!” Megsimogattam s kész. Nem volt köztünk semmi baj. Egyik este mondja az asszony: „Bubám lesz.” Nem hittem a fülemnek. „Mit beszélsz? - Azt, hogy úgy vagyok.” Azt sem tudtam, mit csináljak örömben, ölelgettem, babusgattam az asszonyt, nem gondolkodtam azon, mit jelentsen ez a változás, csak úgy futtában lepett meg a dolog, nem törődtem vele. „Fiam lesz! - Lány lesz. - Fiú! - Ahhoz én jobban értek.” Tényleg lány lett, a Juci. Akkor én már egészen más ember voltam, füttyös, nevetős, mintha csak legénykorom tért volna vissza. Hanem az asszony mind fújta a magáét, hogy így lesz, meg úgy lesz, ő az úr a házban, hiszen ki állította talpra a családot, ki szerzett házat, kertet, pénzt, mindent? És, hogy felszereljük magunkat, a gyerek még ráér, kis taknyos ő, tanuljon dolgozni, szóval láttam már, hogy a régi szög bújik ki a zsákból, erősen nem tetszett nekem. Mert mi lett később? Felcsapott bábának. Hogy azzal jól lehet keresni, tanult ő annyit az anyjától, amennyi két bábának is bőven elegendő. Kérdelem: mi lesz a kerttel meg az állatokkal? Ki látja gondját a háznak? Hát ott a kislány, már nagyocská, nem ülhet örökké ölbe tett kézzel. Se szó, se beszéd, a kis Juci dolgozni kezdett. Szegény, az elején győzte, még kacagott is, de mikor már iskolába is járt, csak látom, esténként görnyed a füzet mellett, a szeme meg ragad le, olyan fáradt. „Mit csinálsz ezzel a lánnyal? - kérdelem az ágyban. - Semmit. Mit hogy csináljak? - Olyan fáradt. - Sok a tanulnivaló... az a nyavalyás iskola! - Miért? Mi van az iskolával? - Nem tanul, Szászné panaszkolta. Mondtam, üsse meg nyugodtan, ha rossz. - Ezt te mondtad? - Talán rosszul mondtam, nem? Hát ki hozta világra? Kinek fáj? Ki szenvedett meg érte? Talán te?” Rosszul aludtam. Azután már csak úgy jött a sok csetepaté. Ronda szája lett, mint egy moslékosdézsa. Én meg nem tudtam, mit csináljak, a Juciért. Magamért? Semmit, hallgattam. Hogy vége legyen egyszer. De annál tovább tartott. Mit szaporítsam a szót? Ronda idők voltak, elmúltak... Megcsalt... valami jöttmenttel állt össze, tavaly őszön, egy szondással. Nem tudom, honnét jöttek, de itt voltak, fúrták a földet, kerestek valamit. Fizetésük volt elég, ittak, szédítgették az asszonynépet. Nem, nem mindegyik, sokan családdal jöttek. De volt köztük tekergő is. Na, egy ilyen... Most eteti, ruháztatja, amíg itt van. De télen, ha lefagy, elmennek. Az meg másutt éli világát, ő meg nem bánja. Miért lakom itt? Eladta azt a házat, megvette az anyjáját. Az közelebb van a népek, mondtam már, bába. Azóta kapott is valami igazolást... De a Juci nála maradt. Érti?... Nekem nem akarták adni. „Férfi nem ért hozzá, maga meg amúgy is elfoglalt ember.” Mondhatják, úgysem igaz semmi. Ő ért hozzá, igaz?... pedig nem szereti. Meglátja, azt csinálja majd, mint az anyja övele. Városba minden héten, eladni, venni, gyűjteni a pénzt, ehhez ért. Most se hívtam volna, nem én, csak hát miről van szó? Ez a lényeg. Azt hiszi, félek tőle? Tőle nem, a gyerek miatt... s mégis, félek, mint egy rühestől. Maga se szívleli, jól teszi. Felejtse el, én nem tudom... hát lehet?...

Befutott az első vonat Gacs felé. Ilyen késő volna? Kisétáltam a peronra. Világos este ígérkezett, hamvas-fehéren állt ott a hold, az ég egyik csücskében várta, hogy a nap végképp átadja helyét. Nem vettem észre a felém tartó fiatalembert, összementünk.

- Pardon!

- Nem történt semmi...

Fütyölni kezdtem. Ám villámgyorsan felötlött bennem valami, sarkon fordultam. „Ő volna az? Ki más lehetne?” Ekkor már a Főnök is csatlakozott hozzám.

- Nézze...

- Ő az?

- Persze, hát ismerem.

- Azonnal jövök.

Sietve a fiú után eredtem. Szóval te vagy a Dezső! Látom, szeretsz öltözködni, szörnyen tipp-topp vagy, hallod-e? Olyan hosszúakat lépett, alig bírtam követni, kezében aktatáskát lóbált, másikban pár kesztyűt szorongatott. Táncos mozdulatai voltak.

Vonásait próbáltam kitalálni, így hátból. Szigorú arcéle lehet, metszett orr és száj, keskeny szemöldök, szúrós szemek, kifogástalan frizura. És nyakkendő, természetesen! Talán legjobb lesz, ha megszólítom s elmondom neki...

- Gál elvtárs, egy pillanatra.

Bevárt, csodálkozott.

- Kicsoda maga?

- Lényegtelen. Mondjuk, XY. De valamit azonnal közölnöm kell önnel.

- Tessék!... Csak röviden, várnak.

Most láttam, hogy melléfogtam. Széles, húsos az arca, olyan szemekkel, melyre azt mondják, hogy „guvadt”; duzzadt száj, tömpe orr... csak az ápolt haj s a nyakkendő talált.

Történetem szemmel láthatóan fölingerelte. Élesen szisszentett, kesztyűjét csapkodta, cipőjével az úton heverő kavicsokat rugdosta.

- Hát... talán hibás vagyok valamiért?

- Igazán nem tartozik rám.

- Jó, jó, tudom. De ha meggondoljuk... miért nem írta meg?

- Gondolom, személyesen akarta közölni.

- Személyesen! És ha nem jövök? Vagy éppen nem tudok jönni? Nem, nem értem az egészet... Hiszen lett volna más m e g o l d á s ! Most már... Mondja, hát van értelme ezt titkolni?... A huszadik században!

- Kérem, a viszontlátásra!

Tovább sziszegett, s otthagytam játszadozó kesztyűjével együtt. Égetett a szégyen, amiért szóba álltam vele, s ugyanakkor örültem is, hogy jó párszor megdöfködhettem. A lánynak? Neki meg jobb. Az első kínos perceken már átesett. A többi pedig? Nélkülem is megszenvedte volna. Düh fogott el, mint a bába ocsmány nyelvelésének hallatára, s felindulásomban eltapostam egy teljesen ártatlan cserebogarat.

- Valóban? Ezt merte mondani?

- Úgy történt, ahogy elmeséltem.

- Na, megállj! Kitekerem én a nyakadat!... Bakkecske! Igen, bakkecske vagy!

A Főnök orrom előtt hadonászott, mintha máris Gál Dezsővel állana szemben. Fel s alá lépkedett az irodában, egyszer-egyszer kiállt az ajtóba, mélyet szippantott az estéből, aztán visszatért, mint mindig, idegölő lassúsággal. Teste és agya fordított arányban működtek: minél kimertebben az egyik, annál sebesebben a másik.

- Azt hiszem, nincs jogunk...

- Azt hiszem, jogunk van!

Ezzel csak olajat öntöttem a tűzre. Az ajtóban most nyolcévesforma legényke jelent meg.

- Kezit csókolom!

- Szervusz... Na?

- Édesanyám azt izente, hogy van, és itt küldi, né! - hadarta egy szuszra, s a lajbi alól előcsillantotta a zöld borvizesüveget. - Hús lej.

- Drágán méri anyád...

- Így mondta!

A Főnök fizetett, a fiúcska elszelelt.

- Azér... jó bor ez. Megéri.

Hunyorogva nézett át az üvegen, a lámpa felé tartva.

- Ezt megisszuk... de szolgálat után!

És odatette a vasszekrény mellé. Iratokat húzott elő, körmölni kezdett. Kimentem, és rágyújtottam egy cigarettára.

Mindjárt éjfél. Várjuk a zéró-ötvenötöst, időnk még van. A Főnök dolgozik, én a sínek mellett sétálok, cigarettát cigaretta után szívok. Elnémult a kútkerék, most már senki sem jön vízért. A bokrok egyéolvadtak a padokkal, csak a kavics szikrázik fehéren, ahogy felszökik talpam alól. A faluból fények pillognak át a lombokon, torkukat köszörülük valahol a kutyák.

Valaki jön az úton, idáig ért az árnyéka, aztán eltakarták a bokrok. Nemsokára éktelen kiáltás harsant. Megismertem a Főnök hangját: ekkorát kiabálni még nem hallottam. Az ajtóhoz siettem, de a látványtól megtorpantam. Az öreg görnyedten állt a kisablaknál, a nyitott vasszekrény mellett, s flegmáját sutba dobva gesztikulált. Az ablakon túl Gál eltorzult arcának érthetetlen, groteszkül kimetszett darabkája villogott.

- Mi az, hogy nem ad? Feljelentem!

- Az édesanyját!... Nézze csak, mennyi jegyem van, mindenüvé! És itt van né, Vásárhelyig is egy rakás! De én inkább elégetem őket, semhogy egy ilyen jöttmentnek, mint kend, adjak belőle!

- Vigyázzon, mit beszél!

- Takarodjon az ablaktól!... És miket mondott a kisasszonyról, mi? Azt hiszi, egyik nap itt, másik nap ott? És a becsület? És a tisztesség?...

- Mit kavarja itt a masszát, vén szivar! Jegyet adjon, mert...!

A Főnök keze megállt a levegőben, reszketve, mint egy elszabadult levél, mely isten tudja, hogyan, de fennakad még egy ideig, aztán egészen lassan alázuhan. Ő maga székbe rogyott, a semmibe bámult, jegyért nyúlt, félúton megtorpant, majd kihúzta s megvetően kihajította az ablakon.

- Itt van... a szabály...

Úgy ült tovább, görnyedten, a szekrénybe hajolva. A hirtelen kerekedett huzat besodorta, szét-szórta a pénzt. Észre se vette.

Utolsó vonat, ez is elment. Itt a láda. Ittunk. A Főnök nem törődött már a szabállyal. „Ott vigye el az ördög!”, aztán: „Ilyet még nem csináltam. Nem, nem...”

Ittunk, hallgattunk. Maradtam. Kolozsvárt úgy sem vár senki. Legfeljebb a barátaim. Talán hiányzott nekik a ma esti hallgatásom. Nem baj, még bepótolom.

- Nem sürgős...

- Sürgős?! Ugyan...

Néztük egymást, a Főnök töltött, s váltakozva egymás egészségére ittunk.

Ekkor lepett meg minket a Ferenc barátom rokona. Még nem tudtam, hogy ő az.

- Mi folyik itt, Fülöp úr?

Belépett az ajtón.

- Bor.

- Azt látom... na, de már megyek is. Csak azt akartam tudni, egy zöld láda jött-e. Faláda...

A Főnök többször is megrázta fejét, láttam, nem figyel oda, maga elé komorodva mélézött.

- Maga a Feri rokona? - kérdeztem örvendezve. Teljesen megfeledkeztem róluk.

- Én, miért?

- A barátja vagyok. Megkért, a ládaügyben... viheti is!

- Maga az? Isten hozta!... Igen, írt nekünk a Feri, hogy jön valaki, hásze persze! Pont ilyennek festette le a Feri. De hát miért nem kukkintott be hozzánk? Minden percen vártuk, kedves barátom!

- Dolgom volt.

- Jöjjön már, kísérjen el egy darabon. Tudja, vár az asszony, még azt hiszi, széttéptek a kuvaszok! Hehe... ilyen félős asszonykám van! No, meséljen valamit Kolozsvárról, rég nem láttam.

- Mit mondjak? Szép, modern... ott is csak emberek élnek...

- Na, és hogy tetszik Tatárszeg? Remélem, jól érezte magát.

- Hogyne...

Szavaim üresen kongtak az éjjeli csöndben. A rokonból semmit sem jegyeztem meg, csak a hangjára emlékszem, ahogy lelkemre kötötte, föltétlenül menjek el hozzájuk, várnak ebédre, és igazán, nagyon számítanak rám. Gyors kibúvó: még az éjjel utazom. Csodálkozott, hiszen elment az utolsó vonat. Hát majd a főnök különvonatot indít, zártam le gorombán, s faképnél hagytam.

Mit írhat ez majd Ferinek!

Azt hiszem, egy kicsit becsíptem.

(Példázat a sínről és az életről)

- Jöjjön már, fiatalember... nem élet ez így, egyedül. Lefekszem? Hideg a dunna. Eszem? Nem csúszik a falat... Ezzel se csúszik. Ez?... Mi ez? Bor, közönséges bor. Ettől disznók az emberek. Én is, te is... egy vasutasnak nem szabad innia. Neked sem, senkinek sem szabad!... hej-hej, a kutya meg a macska!... A vasutast megbüntetik, ha ivós. Úgy kell neki! A vasút nem játék!... Hát van játék a földön? Talán játékból élünk? Nem élünk játékból... Mire jó a vágány? Út: előreviszen, menni köll rajta. Az állomásokon megállni! Van, akit csak cepel a gőzös, ilyenkor nyög a sín alatta. Más meg tudja, hogy utazik. Nem zajong, nem zúgolódik. Ez a sín keskeny, azt hinnéd, porontynak való... nem igaz, komoly sín ez, kérem! Éppen olyan, mint más: föladata van. Aztán egyszer már nem lesz. Csinálnak másikat, hát ugyanott vagyunk... Vannak még karambolok is. De nem a sín a hibás! Mink hibáztunk, mert játszottunk, pedig nem lenne szabad. A szabály?... Az se volna, ha nem játszanánk... Tudja, a famíliám vasúti ember egy szálig, öcsém is, bátyám is, húgom is. Szerettük a síneket, a gőzöst, a füttyentgetést, de mi erről soha nem is beszéltünk, csak csináltuk, ahogy kellett... Gyula bátyám? Katona vót, fogoly, s én már itt ültem, ebben a székben, mikor hírit hallottam a hazajöttének. Beállt Vásárhelyen a fűtőházba. Jani? Ő masiniszta lett, már ismeri. Piros meg, na, ő autón szolgál, kalauz. Néha erre járnak, s ha eszébe jutok, megállítja a motort az út mentin, dudál egyet, én hallom, hogy itt volt, nekem elég... ez az én famíliám! Nem fényes, de jó. Egyszer még találkozhatunk mind a négyen, miért ne?... Egy pár sín kell, elég az. Kicsi, nagy, nem számít... komoly sín...

A Főnök valóban szerzett egy „különvonatot”. Amit én ostoba kibúvónak szántam, szemem előtt lett valóság.

Éjfél után két-három órával befutott Gacsból egy tehervonat, állatokat szállított. A Főnöknek erővel kellett feltuszkolnia, míg végül megadtam magam, üres marhavagonba kerültem, zsákok és bálák társaságába. Végigdőltem a padlón, zsákot gyúrtam a fejem alá. Kótyagos voltam még, a kocsi, a töltés, a bokrok, a Főnök lámpása velem együtt ütemesen himbálóztak. Aztán erős sípszó harsant, hosszúra nyúlt, mint egy bánatos dojna. Nem ismerem a vasutas-szabályzatot, nem tudom, jelent-e valamit, s mit, a percekig tartó fütty.

A padlón árva búzaszemet találtam, azt rágcsáltam, öröltem. Megindultunk, s a nyitott ajtón át, a friss levegővel együtt, utat talált a síp lustán távolodó hangja is.

1963

FÉK NÉLKÜL

Éjfél óta ülnek a nyeregben, hogy még este Kolozsvárra érjenek. Csapzott hajú kamaszok a kerékpárosok, szorosan tartják egymás közt a távolságot, míg a küllők nikkelesre kavarják a hajnali levegőt.

Most a második húz előre, útközben elhatározták, hogy felváltva falaznak az ellenszélnek, szemük amúgy is ég már a hűvös levegőtől. A lemaradó néhány lusta kört ír le, s illanó társa után kiált:

- Hé, dolgom van!

S míg az erdő széléig jut, Imi beéri.

- Hülye vagy, Lac, mikor olyan jól mentünk!

De azért ő is nadrágján matat. Többet nem szólnak, borzonganak a mozdulatlan földön, lábszárukban még a pedálozás reflexe kering. Kerékpárjaikat az árok fűvébe döntötték, most körbejárják, a nedves abroncsokat rugdossák. Lac valami tviszt-dallamot fütyörész, Imi cigarettára gyújt.

- Eltehetnéd a pipát, te ügetsz elől.

- Hagyd csak!...

Nemsokára eltapossa a félig szívott cigarettát, mert nem ízlik.

- A gitár?... Megvan?

- Azt nézem.

Lac aprólékos gonddal tapogatja a keresztrúdra gúzsolt elektromos gitárt. Végigsimít a húron, majd a tekercselt mágnesek következnek, nem lazultak-e le az eszeveszett rohanásban.

- Nincs semmi, vedd a bringád.

Mint egy uszály terül szét mögöttük a júliusi reggel. Fél óra múlva ismét Lac kerül előre. Ilyenkor jobbra-balra himbálózva hajrába vág, bár Imi mindenképpen tudja feladatát: szó nélkül lemarad. Házsorok közt, álmosan zöldellő kertek mellett suhannak - falu, s ismét az országút kanyargó végtelenje. Úgy kilenc óra tájt érnek a nagy szerpentinhez, ha megállnának, eléjük tárulna a Szamos völgye, lustán párálló nyugalomban, de Lac belevág, már meg is ugrott. Imi kézfékkal és torpedóval bajlódva, borzongó bensővel utána. Iszonyodik az ereszkedőktől, s ez minden mozdulatán látszik. Lac közben annyira felgyorsult, hogy már el is tűnt a kanyarban, s Imi pár percre szem elől téveszti. Magas sziklafal mellett pillantja meg, jóval túl az árkon. Ez is csak egy másodperc töredéke: ott a szétroncsolódott kerékpár, alatta elnyúlt barátja.

- Laaac! - tekerődzik lefelé a kiáltás, mert hiába fékez, nem tud megállni. Meg kell állnom, üvölti magában, s az első szelídebb útszélen szerencsésen fűbe dől. Gondolkodás nélkül vágat fölfelé.

- Lac! Lac! Jövök...

A kép ugyanaz, mint előtte. Fény és árnyék játszik a kiugró sziklafalakon, a repedéseken néhány igénytelen kóró vert gyökeret, a fal tövében pedig a mozdulatlan test, a kerékpár maradványaival. Imi zihálva távolítja el a girbegurba vasakat, s társát élesztgeti:

- Te... bediliztél? Lac!

Most pillantja meg a félrebillent koponyán tátongó öklömnyi léket. Vér maszatolta össze a füvet, a köveket, a seb mélyén tompán villogva remeg az agyvelő. Imi, ki orvosnak készült, most összecuklik, s öklendezni kezd. Bal karjával erősen dörzsöli homlokát, testét teljesen kiverte a veríték. A gondolatra, hogy tennie kell valamit, egy csapásra megszűnik belső remegése. Tenni, de mit?... Rendőrség... ha jön egy autó, leinti...

Az ereszkedő felől motor bög, tejeskocsi. Imi kézzel-lábbal integet, ám az autó képtelen megállni a meredek kanyarban, s elrobog mellettük.

- Álljon meg! Disznó, megállni!

Valahol a kerékpár mellett köt ki végül, s a fülkéből bőrkabátos ember kászálódik le, tenyerét ellenzőnek tartva, szemben a nappal. Imi hadonász, integet, észre is veszik, mert pillanatok alatt fordul a kocsi s kínlódik fel a kapaszkodón.

- A lábát fogd! - förmed rá a bozontos, durva hajszerű sofőr, aki Lac vállát markolja.

- És a milícia?!

- Marha! Egykettő, be a kabinba...

Ritkán hulló vércsöppek jelzik az utat a tejesautóig. Imi nem mer Lac mellé ülni a kabinba. „Nem leszek orvos, nem, nem...” Mégis ott kell ülnie, ölében tartva barátja véres fejét.

Sátrat egyedül Lac hozott. Az érettségi bankett után úgy egyezkedtünk, hogy Pista is kerít egyet, de csak Lac szerzett. Úgy látszik, a többieknek nem volt olyan fontos, s egyszer csak ott álltunk, térdig érő kövér fűben, s kiderült: négyen kell megosztanunk Lac kétszemélyes katonai sátrát, Pista, Jack és jómagam. Meg Lac, természetesen. Már-már öltre mentem Pistáékkal, mikor Lac mindhármunkat lehülyézt. „Annál érdekesebb!” - mondotta. Elment a kedvem az egész táborveréstől. Mert hegyén-hátán zsúfolódni, egymás fenekébe bújni, mint a disznók, - köszönöm, nem kérek belőle. De - Lac szerezte a sátrat, s az út végéről ennyiért nem fordulhattunk vissza. Szóval: nagyon ki voltam a szökdöső, papagáj Pistára, meg a nyámnyila Jackre.

Pedig mindenünk meglett volna, hogy kipihenjük az érettségi válogatott kínjait, tíz napra megfeledkezzünk a rohadt könyvekről, felvágós osztálytársnőinkről, szülői intelmekről...

Ráadásul, még indulás előtt, felbukkant Arany is. Minket nem érintett különösebben, jó pajtás volt, fiúsrá vágott haja illet örökké villogó szeméhez, még vele úgy-ahogy kijöttünk a liciben. Mégsem kellett volna találkozunk vele: gondolom, Lac lelki békéje miatt. Lac nagyon bírta Aranyt. Még először verődünk össze, mai klasszisok (mondhatom, csuda ürgék lehettünk hátulgombolós korunkban!), már akkor szerette. Nagy marha volt, eleget mondtuk neki, mert örökké ejtette szegényt hol egy úszóval, hol egy festő-tojással, s Lac úgy tett, mintha ez a világ legtermészetesebb dolga lenne. Mikor elvonultak előttünk, valami nyápic alakba kapaszkodott, „Szervusztok, srácok!”, még Lac vetette oda: „Szevasz, aranybogár, jó mulatást!” és még csak hátra se nézett. Hát igen, de ezt az egyet nem hiszem el neki: Arany azzal a pasással föltétlenül beleköpött a lelkébe.

És így tett most Pistáékkal is. Nevetgáltunk tovább, s hogy az erdőbe értünk, rosszkedvem is elpárologott. Mentünk négyen, s Pista, ki a környéken született, mutatta az utat. „Tudok egy jó helyet: forrás, bokrok, tüzet is gyűjthetünk meg minden” - mondotta, de már nagyon untuk a gyaloglást, s elhatároztuk, ha félórán belül nem érünk oda, istenesen elbunyózzuk. Szerencséje volt a fiúnak, mert Lac egyszer csak elüvöltötte magát: - Állati! - s letelepedtünk.

Valóban állati volt, különben Lac sosem tévedett. Deréknyi vastag fák övezték az elbozótosodott tisztást. Az ágakról hosszú, liánszerű indák lógtak, Jack mindjárt ki is próbálta, s úgy

lengett ide-oda a levegőben, mint egy hülye gorilla. Tán még az őse is intelligensebb látvány lehetett, gondolom. Fű, fű, combig érő fű nőtte be a tisztást, egy bokor mellett rábukkantunk a lusta, törpe tószerű forrásra is, s Lac gitárjával kiállt a napra. Hatalmasokat ugrott, míg a **Tviszt és kiáltást** énekelte, mi meg bögve, nyávogva, rőfögve kísértük. Annyit énekeltünk, hogy estig alaposan be is rekedtünk. A sátor állt, csak éppen nem tudtuk, hogyan alszunk az éjszaka. Javasoltam, ketten-ketten felváltva örködjünk, s aki pihenni akar, hát kényelmesen elnyúlhat a lombágyon.

Pista és Jack kezdtek volna el, a szerencse nekünk kedvezett. De még sokáig kinn ültünk mi is, a tűz körül, Lac megállás nélkül gitározott. Bámultuk a lángokat, s a napnak nem akart vége szakadni. Nagyokat ásítottunk, különösen Jack és én, felváltva - hol az egyik, hol a másik. „Dögöljünk le” - szoltam. Lac ránk nézett: „Menjetek! - Én is? (Jack meglepődött.) - Te is, majd helyettesítelek.” Gitárjához fordult, s többé nem törődött velünk. Jack suttogva faggatott: „Mi van vele? - Semmi... Nem ismered? - Jó, durmoljunk”.

Dobpergésszerű zajokra ébredtünk, hirtelen nem jöttem rá, hol is vagyunk. A zaj nem akart megszakadni, míg nagy későre magamhoz tértem: künn szakad az eső. Jack mellettem horkolt elnyúlva, hason. Nemsokára berontott Pista is, bőrig ázva, s én fogvacogva szorítottam helyet. „Lac? - Nem akar jönni. Hallod?” Künn finoman pengett a gitár, foszlányok keringtek, súlytalanul lebegve, fülem körül. „Add nekem a te szemeidet...” Bomba szám ez, Ray Charles, a vak énekes szerezte, Lac odavolt érte. Hiányzott belőlem az erő, hogy felkeljek s behívjam az ostobát, biztosan egy fa alatt ül és Aranyra gondol, miközben énekl, hogy add nekem... Igen ám, de az énekes az vak, s úgy kérte, egy másik embertől. Valami kiéhezett török jelentkezett, olvastam, százezer dollárért odaadja a fél szemét... szegény surmó! Arany, ő egészen más, nyugodtan odaadhatná, arany, arany, arany...

Reggel minden gőzölgött, szikrázott a kövér napsütésben, Lac egy öreg fenyő törzsének támaszkodva bóbiskolt, térdét álláig húzva.

- Miért nem jöttél be, te bunkó!

Kissé megemelte a fejét, fél szemmel rám nézett:

- Büdös volt.

ORVOSI RENDELŐ - olvasta a maszatos fülkeablakon keresztül. Lapos, fehér épület az út jobb oldalán, három derékig meszelt facsemete dárdái mögött. A tábla alatt ódon kapualj tátong álmosan.

Itt fékez a sofőr, oly hirtelen, hogy a kerekek hátborzongatóan nyikordulnak a tapadós aszfalton. Imi tehetetlenül nézi, amint hirtelen feltépi oldalán az ajtót. Nem hiszi, hogy ölében Lac fejét tartja, jobban mondva, hogy ilyen visszataszító anyagból készül az ember. Gyenge, nyomorult test így, véresen, még a legerősebbé is, hiányzik belőle akarat, méltóság...

- Vigyázz, hogy csúsztatod!... Lassan, így, így, most a lábát...

Nem keletkezik csődület, mint városon történt volna. A községi rendelő túlságosan kívül esik a reggeli falu érdeklődésén, legalábbis most ez történt. Csak a hófehér köpenyes, borzolt hajú lány fut ki a kapu alól, nőiesen szétdobálja lábait, s az árnyékos kapualjban nemsokára megjelent egy bordó pongyolás, nagy hasú asszony is. Szeme mélyen ül szemöldökei alatt, arcát piszkosbarna foltokkal hintette tele a terhesség. Úgy áll ott, ormótlan papucskban, zsíros, kontyba markolt haját babrálva, hogy bármelyik pillanatban visszaléphessen, menekülhessen a látvány elől.

Már nincs rá ideje, pedig a lány, ki már száguldott is befelé, hogy előkészítse a legszükségesebbeket, rákiált: „Menjen innen, Mariska néni!”, hiába. Gyorsan hozzák Lac súlyos testét, a sofőr és Imi, az asszony kénytelen látni a fejet is. S mire a látvány borzalma tudatáig hatolt volna, Lac már a viaszosvászonnal burkolt fehér kanapén feküdt, a sofőr öles léptekkel siet a kocsihoz, le sem ül s indít, egyből ötvenessel, a milíciára. Akkor sikolt fel, gurgulázva de valahogy még betámolyog a hatágyas patikaszagú kórterembe.

Az ápolónő körülbelül ekkor fedezi fel, hogy Lac - nem Lac többé, csak élettelen test.

Imi a hűvös rendelő közepén áll, barátja lógó cipőfűzőjét nézi mereven: a levegőnyomás megmegbillenti a pertlit, de ez már annyira idegen Lac életétől, barátságuktól, hogy remegni kezd a gyomra. Most mindjárt öklendezni kezd...

A lány sincs jobb állapotban Iminél. Ez az első halál prakszisában, és életében is, mert a kórházi hullák csak rideg szemléltetőeszközt jelentettek számára, az orrfacsaró formalin ki-lúgozta belőlük a tragédiákat, itt azonban minden lüktet, ápolónői mivoltát meghazudtolják beharapott ajkai s az arcán lefelé gördülő cseppek. Az orvos történetesen a harmadik faluban vizitel, kétkerekű homokfutójába fogott göthös lovával, s ő itt maradt egyedül, védtelenül, a halállal szemben, bár úgyis tudta, hogy egyszer bekövetkezik, mégsem számított erre. Zaklatott képzeletében megpróbálja életre kelteni Lacit, ezt a fiatal testet nagyon lehetett volna szeretni, talán egy életen át is, s a félig nyílt száj: vajon mit akart utoljára mondani, csókolta-e valaha valaki, az anyján kívül?...

Megjön az őrmester, cserzett arcú, szíjas férfi, hosszan nézi a halottat, a síró lányt s a csüngő fejű Imi.

- Baleset...

Aranynak észre kellett volna vennie, hogy Lac odavan érte. Én nem értem, de ezt a nők mindig tudják. Hiszen a bandából csak ők ketten készültek agronómiára. Lacról mindig tudtam, hogy mérnök szeretne lenni, már ötödikben teledumálta a fejünket, így vetésforgó, úgy trágyázás, ipari növények és a fene tudja még mi. Arany csak kilencedikben nyilatkozott, egy osziórán, valami újságíró is ott volt, hogy az agronómiánál nincs szebb pálya és neki falura kell mennie, ott a helye... Puff neki!... Szóval, gondolom, Aranynak tudnia kellett, és akkor mire volt jó az egész hecc?... Pedig Lac még a gitárt is megcsinálta. Mert otthon állandóan kétbalkeszesnek csúfolták, talán eltört egypár fene tányért meg poharat, de hát ki nem tör el? Ha elromlott egy csap, az apja mindjárt megállapította, hogy Lacnak halvány dunsztja sincs, mert ő így született, egy kétbalkéz. De kértem én, ha igaz is lenne, pedig nem igaz, akkor is, ki fabrikálta a Lacit? Talán az isten?... Eldugult a vécé, hibás volt; kiégett a körte, megint csak hibás volt; megállt az óra, Lac hibás volt... A suliban is elterjedt, nem tudom, ki volt az a hülye, aki belekezdett. Arany is emlegette eleget, és én is, mit tagadjam. Azt mondtuk egyszer, sok tvisztet meg madisont tud füttyülni, de azért egy gitárhoz ő hatökör. Akkor megcsinálta a gitárt és volt olyan jó, mint az üzleti, hiába csúfolták otthon kétbalkéznek.

Azt hiszem, nem volt az osztályban olyan, akinek Lac ne nyúlt volna a hóna alá. Ezt-azt adott, segített, pedig nem volt valami könyvbe búvó nyápic, mint Jack. Szépen, alkalomadtán bezúgott ő is, de szentül hiszem, hogy véletlenül. Ilyesmi mindenkivel előfordul. Jó csatár volt a focicsapatban, s ha lejön róla a komplett zománc, akkor is végigjátssza az egész időt. Előfizetéseket szerzett, s máig sem jöttem rá, mi volt benne az, mitől egyszeriben megnyíltak a bukszák, vagy a szülők sürgősen pénzt kerítettek valahonnan. Minden héten ő hordta szét osztályonként az újságokat, senki sem aggatta rá feladatként, egyszerűen csak csinálta. Úgy gondolom, minden fölösleges marhaságon át tudott lépni, ahogy a marhalepényen az emberek, s ha hiányzott közülünk, hármunknak egy bani ára ötletünk sem volt.

Kevéssel az érettségi előtt jól megjártuk. Úgy volt, hogy estefelé találkozunk négyen az egyik kertvendéglőben, valamelyik eldugottabb helyen, kerültünk minden feltűnést. Akkor dumáltuk meg a kirándulást, fejenként ittunk is egy-egy üveg sört, csak úgy ülni s beszélni üresen, azt nem lehetett. Nem időztünk sokat, de az utcán pokoli kedvünk támadt, kezdtük megjátszani a részeg tagokat, botladoztunk és örülten szórakoztunk. Hát, valahonnan a sötétből elénk toppant egy milicista, csak leesett az állunk, máris be akart kísélni. Lac kiabált vele, eresszen el, de ő: hogy mi igenis, huligánok vagyunk, ilyen fiatalon, mondta nekünk, és vitt az őrszobára. Irtó, hogy begazoltunk, Jack bóggni kezdett, neki haza kell menni, Pista is, én is csak makogtunk, Lac falfehéren kullogott utánunk. Érkezéskor betuszkoltak egy szobába, nemsokára jött egy tiszt és mindenfélét kért: mennyit ittunk, kik a szüleink, melyik suliba járunk. Erre Lac felugrott: „Nem igazság, hogy idecipeltek minket. Jókedvünk volt és kész! Miért lennének mi huligánok?” És szikrázó szemmel nézett a tisztre. Az először meghökken, majd hirtelen Lachoz lépett, és bekevert neki egyet. „Hogy ne pofázz!... Mars haza, taknyosok!” Lacnak bedagadt a szája, vérzett, másnap ferde pofával jött suliba. Azt mondtuk mindenkinek, családi balhé. Mert közben az is volt.

- Rágyújthatok? - kérdi rekedt torokhangon Imi az íróasztalnál ülő őrmestert, aki bólint, s nehézkes mozdulattal leveszi a tányérsapkát izzadó fejről. Míg a fiú gyufával bajmóldik, az idősebb, már őszülő hajú ember homlokát törölgeti, melyen vörös sávot hagyott a sapka.

A őrmester mögött, az ablakon túl lombos fa remeg a napsütésben.

- Hogy történt, fiú?

Imi elhatározza, hogy minden kérdésre a lehető legrövidebben válaszol.

- Jöttünk haza, kirándulásról. Itt, a közelben, az a nagy ereszkedő... előrefutott, azt hiszem, fék nélkül, mert úgy szokott menni, s mikor odaértem, láttam... hogy... de még élt!

- És maga... használja a féket?

- Igen, félek a nagy sebességtől. Nem tudom, de lejtőben mindig fékezek.

- De hátha az a fék volt rossz, vagy valami hibádzott... mi?

- Nem, jó volt, ő úgy szokott menni, direktbe.

- Hogyan?

- Hát úgy, nem fékez.

Itt megakad a beszélgetés, Imi csak néz maga elé, az őrmester az asztalát rendezgeti, néha meg-megcsikordul szétterpesztett lábán a bőrcsizma.

- Jól van, na... szóval baleset...

Elnézi ezt a sovány gyerkőcöt, ezt a városi legényt, ahogy arcán időnként áthullámszik a rémület.

- Most hazamegy, ugye?

- Nem tudom...

- Menjen csak, este itt megáll a vonat, felrakják a biciklit, s otthon van.

- Vonat?

- Az hát... mit gondol, ez olyan falu?... A többit meg mi megcsináljuk, a mi dolgunk.

Imi már az ajtónál van.

- Hogy is híják? - szól utána.

- Engem?

- Nem, a holtat.

- Lac... Darai Laci...

Sokáig mered a csukott ajtóra, keze üres papírokon matat. László az... hát akkor a Lac minek?
Most már... Szusszan egyet és kigombolja nyakán a gallért. Fene egy meleg van!

1964

„VITÉZEK, MI LEHET...”

1

(Az út)

Autóbuszra ült, zötyögött istenesen, aztán leszállt, már estébe hajlott, s indult gyalog, a sárga útjelző tábla nyomán, tovább. Füttyös őszi erdő futott le az út bal oldalán, fiatal fák közt kúsztak a keréknymok, azokon haladt Misi. Hetek óta tarthat már a száraz, szeptemberi meleg, az egyik kátyúban döglött béka heverészett aszottan, szánalmassá zsugorodva. Megszürkült hasa ráncos volt, mint a Pali bácsi arca, mikor részegen a szobába tántorgott. Persze estelente.

- Zzzz! - ugrott meg a hessentésre egy eltévedt bögöly, úgy riasztott Misi most mindent magától. Új életre, környezetre volt szüksége, hagyta elveszni Pali bácsi gúnyos fintorait a fakó égen, egész addigi életét, a veréseket, az árva gyerek seszínű sorsát. Kiszáradt benne a hála, mint ez a béka az úton, annyit unszolta vele a vén részeges. Asztalos Pali - summogják a sárgára fakult lombok.

Apja, anyja nincs. Volt, nem volt - mindegy. Egyedüli bizonyosság a külvárosi szoba-konyhás ház, a düledező asztalosműhellyel. Meg a trappos, szitkokkal terhes gyerekkor, a kényszerű inaskodás („Ez a hála, fattyú? Nem baj, embert faragok én belőled!...” mert Pali bácsi örök életében vastag nadrágszíjakat viselt...), szökés, aztán a csúfos visszatérés („Nem értem, maga intelligens fiatalember, hát nincs meg a lakása-kosztja?” - így a milíciatiszt. Misi akkorát nyelt, majd megtikkadt...), iskola, az egyetem, látszólag fejet hajtott az öreg, most már egész nap ivott és szitkozódott, egy banit nem adott... Mindez lassan szétfoszlik a fák közt, s csak a csönd hull vissza puhán a magányos gyalogosra.

Misi, a tanár. Most már így lesz, vág egy derék mogyoróvesszőt, a kutyák ellen, ha megtámadnák a falu határában. Hallott már olyasmit, hogy a békésen legelésző nyáj hirtelen kutyákká változik, ha idegen közeleg, legalábbis a hangzavar után ítélve. Látja előre, bundás kuvaszok rontanak elő a kiégett fűvön, hörögve vonaglanak, ám a bot látványa megzavarja őket, s a juhász békítő szavára eloldalognak.

Misi, az úttörő. Titokban, még átkozott kamaszkorában szeretett volna e kalandos vándorok nyomába lépni, eddig ismeretlen helyeket felkutatni, itt van, ez a vágya is teljesült.

Egészen megnyugodott, mikor az erdő szélére ért. Szinte észrevétlenül ereszkedett a völgybe a döccenő szekérúton, s minden igyekezete ellenére megszürkült a dombok fölötti ég.

A faluig lélekkel sem találkozott, mert nem láthatta az út fölötti kökénybokrok mögül kukkantó két borzas fejet, ahogy kíváncsian, az élmény izgalmaival arcukon, minden mozdulatát követték.

- Ki ez, te?

- Sss! Egy ember...

- Hülye vagy, Marci!

(Első óra)

- Tabák Mihály... Tabák Mihály... Tabák... Tabák... Tabák...

Feje zúgott a sok névtől: Pál, Erzsébet, Zsigmond, Zsigmondné, mintha forrongó vesszőkasz lett volna. Ezek most már kollégák, még félt rájuk nézni, ők pedig leplezetlen kíváncsisággal fordultak feléje.

- Tegnap jött?

- Gyalog, ugye?

- Hány éves?

- Most végzett?

- Kinél lakik? Igen? akkor szinte szomszédok leszünk...

Puff, puff, puff, detektívregényben olvasott ilyen indítást: egyszerre millió hullá. Tessék ki-nyomozni! De ő él, ez a széke, dió-pácos, itt a fiókja, nincs mit beletennie, csak úgy jött, sportzsákkal, na, Misi!...

Szorongva várta, kezdődjenek az órák, hadd szitálgassa kissé nagyon is nyers, darabos élményeit. A függönyön át befurakodott a nap, Misi ösztönösen hátracsapta hosszú, egyenes szálú haját.

- Tabák kolléga - könyökölt mellé, úgy álltából az igazgató -, ez itt az órarend. Különb... szervusz!

Miután arcon csókolták egymást, Misi a színezett kockákat vette szemügyre. Utolsó óra, az első órája.

- Hogy lecsillapodhass, öregem.

Az igazgatóra mosolygott, s tovább követte szemével a halványkék téglalapokat. Kék - ez az övé. Kék, kék, a tegnapi útra gondolt. Az erdő fölötti égre.

- Most pedig itt hagyunk, olvasgass, nézelődj, gondold át az órát, szóval... érezd magad itthon.

Elmentükben nevetgéltek, katalógusokat lóbálgatva. Misi felállt, óriásit nyújtózott. „Mint egy oroszlán.” Nemsokára nyílt az ajtó, az igazgató szólt vissza rajta.

- Tabák, legyél szíves... - és mikor odament: - Hívtak a néptanácsához, megtartanád az órát?

- Én?!

- Na, nem úgy, csak elbeszélgetsz velük, jó?

Az osztályig együtt mentek, az igazgató elől, pár szót mondott a szeppent gyerekeknek, s elrohant.

Misi állt.

- Szervusztok!

Pillanat múlva már csöndesen zajongtak, hagyta őket. Katedrához ült, a naplót faggatta: **V.b.** Majd: András István, András Pál, Asztalos Mihály... valami eszébe jutott.

- Gyerekek, figyeljtek ide.

Zümmögő csend.

- Meséljen mindenki magáról valamit, aztán majd én is, jó?

Kórusban mondták: „Jó-ó-ó!” Névsor szerint kezdte. A két Andrásról kiderült - testvérek, de állandóan verekednek, mint közmondás szerint a két dudás, kik nem férnek meg egy csárdában. Most is egymásnak ugrottak volna, ki az okosabbik, de Misi nevetve leintette őket.

- Asztalos Mihály.

Sovány, nyüzött arc, félénken egyenesedett föl az első padok közül.

- Te nem mondasz semmit? No, nézd csak, pedig druszák vagyunk!

Fejét horgasztja, így maradt.

- Zabigyerek! Bába kölyke! - mondta valaki félhangosan, de a kínos csöndben puska lövésnek hatott. Misi felkapta fejét, látja, az egyik András nyitva felejtett szájjal berántja nyakát vállai közé.

- Ki volt az?

A sovány Asztalos gyerek állt, mint eddig. Talán még pirosabb a szokottnál, de ez nem látszott.

- Még egyszer: ki volt?

Senki, biztosan senki.

Misi a padok közé penderült, egyre idegesebben sétált.

- Nagyon kérem, álljon föl.

Mindenki hallgatott, az Andrások is.

Mellettük állt, zakatolt benne a világ, mégis halkán szólt.

- Te voltál.

- Nem, nem, igazán... - vörösödött az András, most olyan kicsi, mint egy bolha.

- Ne hazudj, nyomorultja! - tört ki Misiből a gyermek, szeme tüzelt, pedig kétségbeesetten mondogatta magában: „Nem szabad így, egyáltalán nem szabad...”, s a szavak hideg zuhanyként peregtek forró testére.

(Szép, nagy ház)

Első ember, kivel összeismerkedett, Köő elvtárs, a néptanácsi titkár volt: feszengett az irodában a kézitелефon mellett, néha egymáshoz dörgölte gumicsizmás lábait.

Röviden szólt: szállás kell. Köő bólintott, és odébb taszította a zörgő iratokat, átszólt a szomszédos terembe - Jani bácsi! - egy sepregető, kehes mellű öregembernek.

- Jani bácsi, magánál elalhat, ugye?

- Hát...

A vendégszobában tudniillik finác tanyázik. Az éjjeliőr szaporán biccentgetett, s szótlánul imbolygott a kijárat felé. Előbb azonban sarokba állította a kopott cirokseprűt. A titkár még odasúgta Misinek: „Szép, nagy háza van az öregnek! Meglátja...” - a többi már nem hallatszott.

Az úton minden irányból ránehezedett a testetlen, vattás esti sötétség. Az ór pár lépéssel előtte botorkált, s felnézhetett a csillagokra, mert az időről mormogott valamit.

- Maga az új tanító...

- Én.

- Vigyázzon, merre lép.

Bárhogy igyekezett Misi, néha tompán koppanó göröngyökbe botlott. Mentek, mentek valamerre, s az öreg egyszer megfogta a kabátujját.

- Itt vagyunk.

Szárazon nyikordult egy kapu, puha érintésű füre léptek, a kert felől kutya hörgött, pár meredek grádics következett, zajfogó földes tornác. „Erzsi... Erzsikém, nyiss ajtót!”

Az ablakon át álmos sóhajtás, mocorgás hangja szűrődött ki, kattant a zár, meztelen talpak sustorogtak a padlón, az ablak alatt feljajdult egy szalmazsák. Az ember felcsavarta a villanyt, s Misi hunyorogva állt a ház közepén.

A falak mentén magas ágyak púposodtak. Hová a lány visszamászott, még aludt valaki: fekete, bozontos feje alig látszott ki a tarka ágyterítő alól. Gyermekről árulkodott akadozó, magas szuszogása. Beljebb asztal, mögötte padládával, még egy ágy. Ebben is ketten voltak, belül a fiúcska, kívül egy kamaszlány, ki a hátán feküdt, kezeit furcsán elvetette a pokrócon. Arcának bőre mély álomtól olajos, különben füstös cigányképe volt. S haja, mely rögtön a szemöldök felett nőtt, hollófekete. Nyitott szájjal vette a lélegzetet, erős, lapátszerű fogai kacagó, vérbő lóéra emlékeztettek.

Újabb ágy, ez már alacsonyabb és vetetlen, az öregé lehetett. A szoba itt fordulatot vesz, matracos heverő nyúlik az ajtó melletti kemencének, annyi közzel, hová fászlada s kicsiszék elférnek. Fejkendős, árnyékos arcú, öreg parasztasszony feküdt a dikón, halkán nyögdecsejt, vértelen, keskeny ajkai megállás nélkül mozogtak.

Az ember dörmögőre fogta hangját, az asztal alól kiemelte a zománcos levesestálat, jócskán lötyögött még benne a barnaszínű krumplileves. Szembeültek, hörbölve kanalazták a szétfőtt krumpli sűrűjét, Misi előtt lassan imbolygott a szoba - a hosszú út s a gyaloglás megtették a magukét. Az alvók lélegzete elkeveredett a ház átható, savanykás szagával, meleg volt idebenn, a családi élet melege - kipirult az arca.

- Kilenc gyermekem van, ez a négy itthon maradt. De elment az anyjuk, négy éve elment, a legutolsóért fizetni kellett. Mindegy már... Egyen, tanító úr, egyen...

Többet nem is szólt az öreg, kanalát az abroszba törölte, s az öregasszony melletti ágyról felhajtotta a pokrócot. Misi gépiesen fölállt, vetkeződni kezdett, s míg a gazda - dolgát végezendő - az udvarra ment, végignyúlt az alacsony ágyon. Hiába ellenkezne, nem engednék csupasz matraccal a földre, nincs mit tenni. Misi, a tanár...

Az ember befeléjővet eloltotta a villanyt, jó éjszakát kívánt, elment. Misi fálnak fordult, feje fölött a kamaszlány s a fiúcska versengve szedték a lélegzetet, zizgett a száraz szalma, a sarokban az öregasszony halkán köhécselt. Félig aludt már, de rögtön felzavarta az egyik gyermek fájdalmas nyöszörgése.

- Eredj pisikálni! Eridjél szépen...

- Jó!

Zörgött, majd csobogott az ágy alól előhúzott lavór, a gyerek visszamászott, aztán minden elcsendesedett...

Reggel erős hangokra ébredt. Szemét felvetve egy kíváncsi arcú, kócos fiúcskát s a cigányképű lányt látta, éppen reá néztek a szomszéd ágy magasából.

- Bújjatok le, mondtam már! - szólt a kemencénél tüzet rakó lány. Válla fölött ő is oda-pillantott, széles arcát veres hegyű pattanások csúfították. Aztán lángot fogott a rőzse, s Misi nem halogathatta a felkelést, várták az iskolában.

(„*Számolja meg a sarkokat.*”)

A lányok délutánonként vagy vasárnap már áfonyát meg szedret szedtek, s lilába játszó, fekete szájjal jöttek iskolába. Egyszer Misinek is hoztak egy csuporral, azt hazavitte a Jani bácsi gyermekeinek.

Első napokban alig akaródzott hazamennie, dühös volt az alacsony, zabolás ajkú titkára a szép, nagy ház miatt, melyet ígért. Nem szerette volna megzavarni Jani bácsi szomorúságtól terhes, bonyolult családi életét, nem értette, miért viseljen még egy púpot éppen ez az ember, ki hánykolódva, ébren köhög át éjszakákat, s hallatszik, amint vastag nyálát nyeli vissza, ami újabb köhögésekre ingerli; s hogy ezen eltöprengett a homályos, olajszagú tanáriban, világossá vált - csak neki kellemetlen az egész, Jani bácsi örömmel fogadja a házigazdának kijáró háromszáz lejt.

A sötétséggel együtt ő is megérkezett az éjjeliőr házába. A gyerekeket már ismerte: Sandri, ki éjjel leszállt a mosdótálhoz, elemista volt, az iskolában iszkolt előle; Lila, a kamaszlány pedig ott ült a hetedik osztályban, s mikor belépett a naplóval, a többiek felálltak, ő is, kivillantak erős lófogai.

Pista, ki anyját vitte sírba, Erzsí bő szoknyája mögé bújt, üzni kellett onnan: „Haggy mán békén! Haggyál!...” Az öregasszony most is csak nyögdecselt, mintha csak az elmúlt este folytatódott volna, meg se mozdult a fészkes szalmazsákon. Jani bácsi valahol künn járt, őt nem látta idebenn.

- Mutassam meg a szobáját - jött oda Erzsí. Pattanásai jó részét most eltakarta a feszesre húzott, virágos kendő. Hús körűl járhatott, izmos, vastag lábain elcsavarodott cérnahasnyia feszült. A szoba előtt tapasztott földű kamrácska hűvöslett, onnan nyílt a másik ajtó. Ezt most látja először. Az üveges részen kajlán állt a csipkefüggöny, a zár csikorgott, bent azonban minden ünnepi hangulatú volt.

Díszesen faragott, fényezetlen bútorzat fogadta Misit. Szemközt trónolt a behemót, csúcsívvel záródó, egyszárnyú szekrény, a remegő lábú asztal hosszútámlás székeivel. Jobbra, az ajtó mellett dobkályha, rajta ezüstözött, domború betűk: **Szt. + bányá**, balra az ágy.

Erzsí köténye sarkával minden darabot gépiesen végigsimított.

- Aztán számolja meg a sarkokat!

Ám bejött Pista, s elcipelte onnét.

Itt él már negyvenkét napja. Először úgy tervezte, elköltözik, de nem mert szólni az öregnek, s most már nem is gondol rá. Megszokta az egyetlen tál levest, hazajövet mindig ott gőzölgött a kemencezsebben, el-elhallgatta a hancúrozó, lármás gyerekeket, sajnálta a mozdulatlanul fekvő öregasszonyt - a Jani bácsi anyját. Szobájába minden behallatszott, még az ember estéli imái is, ilyenkor letérdelt boldogult felesége fakó fényképe előtt. Az utolsó tücskök mintha idehúzódtak volna ablaka alá, a törekeny szárú portulák tövébe, s a csíkos, kóricáló kandúr is beszkokott az ágy alá. Minden-minden szövetkezett egymással, hogy körülvegyék Misit; a maguk módján próbáltak elfogadható világot építeni e háromszor négyes szoba köré.

Nem lehetett nagyobb a Pali bácsié sem. Még pontosan emlékszik a kopott sodronyágyra, hányszor hortyogott rajta öntudatlanul a már-már száalmassá töpörödött, taplófejű vénember, s ilyenkor nem kellett tőle tartania, kiállhatott a szoba elé, számolta a sikátorukba tévedt lószekereket...

Semmi értelme sincs, ez az igazság. Mikor lesz hát végleges a leszámolás?... Az éjjeliórnél érdeklődött egyszer Asztalos Misi felől. „Az egy olyan kurva asszony, felszedhette valahol...” Ahányszor rajtakapja órán, mindig a mennyezetet bámulja; ha szólnak hozzá, összerezzen, hallgat.

A kollégák egyszerűen kinevették.

(Az irkalap)

- Egy hülye gyerek, kérlek szépen, ennyi az egész.

- Hát akkor ti még nem is tudjátok, milyen vízfeje van szegénynek! Felszólítom tegnapelőtt, nem áll fel. Mondom még egyszer, mintha a falaknak beszélnék. A gyerekek már pisílik össze magukat a kacagástól, ez mégiscsak sok, ne haragudj! És akkor egész közelről rákiáltok, és azt mondja: tessék? Szóval...

Misi a kályhának támaszkodik, a pulóveren át jólesően süti hátát a mázát vedlett csempe. A hosszú, kékposztós asztalnál Ligeti Pál, a számtanos ül, cigarettájának füstje a szobára telep-szik. Háttal az ablaknak Sípos Erzsí áll, csak sötét, elmosódott kontúrjai látszanak - immár harmadik éve tanítja a természetrajzot.

- Megmondom, mit csinálnék - hadonászok Ligeti -, az ilyen diliseket mentesíteném a tan-kötelezettségtől. Szimpla, mint a kétszerkettő: normális vagy, fiacskám? Rendben, de ha nem, mehatsz, ahonnan jöttél! Képzeljétek el...

Erzsí felkacag, most biztosan le-fel ugrál a melle, még domború hasa is hullámszik, csak ne visongjon. Azt nem bírná el Misi.

- És te, te mit mondasz? Nálad mit csinál?

- Semmit, mit csinálna?

- Ez az, hát éppen ez az! Na, ugye...

- S ti? Most ti mit mondatok? Bődületes marhaságokat. Mit nektek...!

Erzsí feléje indul, mellei egyre hatalmasabbak: - De hát!... - ekkor belép az igazgató, pár meglevő hajszála olajosan csillog, friss, ruganyos.

- Szervusztok, gyerekek! Csípősre fordult az idő... hogy vagytok? Megvagytok?

Mielőtt hármukra nézne, Misi kifordul az ajtón.

Pontosan tudta, mit mondanak majd róla az igazgatónak, s még csak nem is védekezhet, hiszen ő volt a hálátlan, ő dobálózott durva szavakkal, összeharapja ajkait, idegesen lépked az udvar kőkerítése mentén, hol az alacsony fű már szürkévé fakult az éjszakai hóharmattól. Nem fázik, bár erős szél fúj, mely néhány papírlapot kerget a vetkeződő fák felé. Misi utánuk siet, az egyiket sikerül el is kapnia. Gyűrött meg maszatos, kisimítja egy kövön; elmázolt, tintaceruzával rótt írást talál rajta. Valamelyik gyerek hullatta el irkájából, s a lap alján - vöröslő szekunda és Zsigmondné aláírása díszeleg.

„Házi lecke.

Mitt látála téli erdőbe?

Én a télt nagyon szeretem, mer a jó cipőmet huzom fel. És én a téli erdőt is szeretem, menyek a fák alatt, fejez gucsmákk vanag a hászakon és akor veszem az édes anyámnak,

a bottyát amékkal a mirges kutyákat üzi mer harapnak. Nincs ot senki csak az erdő, látok nyomokat a hoba mindenféle madárét, pedig hijába keresnek enivalót. Megeték a nyáron. Meg is fatyhatnak a kicsi madarak, nem mint az ember mer én nem akarok mekfatyni, akor hijába. Egyszer látam özet az erdőben, akora vót, mint bornyú meg szürke. Es nem féltem tüle, öse éntüllem. Jáccottunk. Attam neki a cukromat amitt édes-től kaptam, megete. Asztán furdót a hóba, fetrengözöt minden fele, nagyon kelet hogy kacagjak. Feemeltem egy mohát és ott bogarak aluttak, egy mokus nyakamra szorta a havat. És jó vot egyedüla téli erdőbe.”

Sokáig forgatja kezében a gyűrött füzetlapot, nézi a dülöngelő, kaparásszerű írást, s hirtelen mozdulattal farzsebébe csúsztatja. Jókor, mert piruló arcú lányka lobban ki a kopott rézcsengővel, többször megrázza kócos feje fölött, hosszú hajfonatai ide-oda repdesnek.

- ...állati, gyerekek! - hallotta Zsigmond Attila hangját, mikor benyitott a tanáriba. - Jó, hogy jössz, Misikém, vasárnap rendezünk egy kis összejövotelt, étel-ital meg minden, úgyhogy téged is elvárunk. Kell az ilyesmi, öregem, és... hát megsúgom, de az asszonynak egy szót sem! Valami meglepetés, na... Jössz? Jössz, persze.

Misi a naplót szorongatja, s mikor csengetnek, elsőnek távozik az ajtón. Úgy érzi, két szúrós szempár tapad a hátára, s még az osztályba is elkísérik.

(Jutka felbukkan)

Mit vegyen föl?

Fehér ingére, melyet úgy-ahogy kivasalt délelőtt, magas nyakú, fekete pulóvert húzott, kisubickolta egyetlen cipőjét. Nadrágjának élét még az este benedvesítette, s a szalmazsák alá dugta, most abba is belebújt. Szerencsére nem kellett borotválkoznia, álla-pofája alig pelyhedzett, s ami szőr kinőtt, az is szőke volt. Lányos, törekeny arc nézett vissza rá a faragott-keretes tükörből, a dúsan nőtt haj miatt hatalmasnak tetszett magas homlokú koponyája. Fintorgott magának.

Zsigmondék kertés háza előtt megállt, még sosem járt náluk. Nézte az útmenti karókra tűzött, tompán villogó díszgömböket, gondozott virágos közepén a kapuformán futtatott rózsát, belépett a reteszre nyíló kiskapun, s elindult a halványsárgára festett, alacsony ház felé. A cementes teraszon kellett végigmennie, lefüggönyözött ablakok alatt.

Elsőnek érkezett. Míg Attila többször is vállon veregette, körülnézett a félhomályos, ragyogó szobában. Karosszék, kanapé, székek álltak mindenütt, puha perzsaszőnyeg a földön, közepén hatalmas, fényezett asztal. Szép, nagy szoba...

- A rádiót nézed? Hát ez tiszta csoda, fiúkám, az ószeren vettem tavaly nyáron, hat darab kékhasúért. Tudod, hogy megy? Mint egy traktor, komolyan, egy traktor. Hiába, Philips, világmárka. De ülünk le!

Attila hátradólt a süppedős fotelben, cigarettával kínálta Misit egy furán nyíló fadobozból, aztán csak ő gyújtott rá, s szétterpesztette hegyes orrú cipőbe bújtatott lábait.

- Már most ontod azt a füstöt! - nyitott be a szomszéd szobából, habos selyempongyolában Zsigmondné. - Jaj, bocsáss meg, Misikém, nem tudtam, hogy te is itt vagy. Ez a szófogadatlan mindig telebűdösíti a szobát, aztán szellőztethetek utána! Ugyis annyian leszték itt pipások, legalább addig várhatna, igaz? Nézd csak, Zsigi, példát vehetnél Misiről!

- De Ilus...

- Kolléga, adj egy cigarettát - szólalt meg Misi, s ügyetlenül szippantgatni kezdte a füstöt.

- Bravó, ez aztán szolidaritás! Kösz, öreg...

Attila diadalmasan nézett feleségére, ki elpirult, s szótlánul közéjük ült. Jó ideig vontatottan csevegtek, Misi inkább a házaspárt hallgatta, de nem vett részt a beszélgetésben, gondolatai másutt kalandoztak. Azon tépelődött, hová is tartozik ő, merre vegye útját, hogy gyökeret eresszen ebbe a talajba, alakulni kezdjen a sorsa, hogy élete egyszer izgalmas regényre hasonlítson, melyet bár soha nem ír meg senki, fennmaradjon az embereknek.

Sorra nyílt az ajtó: Sípos Erzsébet tapadó, feszes kötött ruhában, összeborult Zsigmondnéval; majd Dobos igazgató jött nevetgélve a néptanácsi titkárral, aztán Krisán doktor elhízott, testes alakja gurult végig a szobán. Attila mindannyiszor felpattant, és szertartásos hajlongásokkal fogadta az érkezőket. Végül már csak Ligeti hiányzott, erről azonban senki sem vett tudomást. Kacagás, beszéd hangja söpört végig a szobán, az asztalra szilvapálinkás üveg került s poharak, a férfiak koccintgattak, mit sem törődve az asszonyokkal, kik most átvonultak a másik szobába.

Misi továbbra is ülve maradt a kényelmes karosszékekben, mi lesz, ha Paliék ismét előveszik meséjüket a hülye gyerekekről, akkor ő innen elmegy.

- Húha, te nem iszol? Gyere, gyere azonnal, bemutatlak a dokinak. Ez itt a Misi fiú, kedves lódoktorom. Fiatal, egészséges, mint egy csikó. Szervusztok!

Krisán doktor barátságosan hunyorított sötét, szarukeretes szemüvege mögül, s poharát széles mozdulattal a Misiéhez ütötte.

- Szervusz, pajtás!

Felhajtották a pálinkát, s a poharakat ezüsttel futtatott tálcára rakták.

- Rosszul nézel ki, bánt valami? - folytatta a doktor, még mindig Misi felé fordulva. - Tipikus vérszegénység. Kaja, mit eszel?

- Szalmát...

- Mi-it? Na, ez jó, csudajó-ó! Te, rendes gyereknek látszol. Hogy is hívnak, Tabák? De azért felírok neked valamit, persze csak baráti alapon. Figyelj ide: nő, nő és nő! Mi? Igazam van? Ne búsulj, az is akad majd. Hanem... gyere el egyszer a rendelőbe, megvizsgálalak.

És cinkosan hátba vágta Misit. Majd egy történetbe kezdett a felcserről meg a postáskis-asszonyról. Gyerek volt a dologban, az ügy később a törvényszékre került. Mulatságosan mesélt, pattogó, kedélyes mondatai, ajkának kemény metszése ellentétben álltak mindent betöltő, idéetlen testével. Misi visszaülhetett előbbi helyére. Vizsgálta, ki hogyan öltözik és... elkeseredett. Úgy érezte, kirí ebből a társaságból, s ha valaki most benyitna, őt fedezné föl legelőször. Gyorsan maga alá rejtette ráncos cipőit.

- Jó estét! - tárult az ajtó, s fiatal lány lépett a szobába, mögötte Ligeti bajuszos arca villant elő. „Szervusztok, megjöttünk!” - előzte meg rekedtes hangja. A lány tett néhány bizonytalan lépést, megtorpant.

- Misi! Hát te hogy kerülsz ide?

- És te, Jutka?

Minden teketória nélkül megcsókolták egymást, öt évig voltak kollégák a történelmen. Misi rögtön elszégyellte magát, s dühös volt makacs ösztöneire, miközben a többiek sorban kezdet csókoltak Jutkának. Semmi kétség, Ligeti ismét fölhúzta az orrát, most is tünetően elfordul, mintha nem venné észre, aztán mégis odajön: „Á, téged nem is láttalak.” Az igazgatóhoz

lépett, belekarolt. Újabb női hangra az asszonyok is előjöttek, tornyozott szendvicses tálakkal, nagy halom süteménnyel, s hogy együtt volt a társaság, az egész szobát monoton duruzsolás töltötte be, melyet csak néha tarkított egy-egy hangosabb közbeszólás. Ettek, ittak, csoportosan beszélgettek.

Senki sem törődött már Misivel, ő meg csak Jutkát figyelte, miközben szórakozottan rágcsált egy szendvicset. Kénytelen volt kivenni a tálból, mikor először körbehordozták az ételt. Sokáig forgatta szájában az apró falatokat, elképzelte a csinos, szürkekosztümös Jutkát két vastag varkoccsal a válla fölött, mint az első napokban, mikor összeismerkedtek. Lényegében nem sokat változott, csak a kislányos, sötétkéruha nem illett volna már rá, melyet évekig viselt az egyetemen. Mindenki tudta - egyetlen ruhája, úgy szokták meg, el sem lehetett képzelni másként. S mikor harmadéven új, pepita bolti-kosztümben jelent meg az első órán, Misi megdöbbsen: milyen csodálatos lány is ez a Judit! Mintha nem ismerte volna addig a napig. Rövidre vágatta haját, festéket azonban továbbra sem használt. Pedig a kolléganők akkor már összebarátkoztak a kozmetikával. Valahányszor ránézett, Misi furcsa, szorongó érzés lepte meg.

Valaki könnyedén megérintette vállát. Felnyitotta szemét.

- Megszöktem!

Jutka állt előtte kuncogva, kása-fogairól felhúzódott ajkai s apró, nevető ráncok nyilaztak le orra tövétől. Gyorsan a fotel mellé húzott egy széket, leült.

- Hogy vagy, Misi?

- Köszönöm, én itthon vagyok. Nekem ez a végvár jutott. De te hogy kerültél elő?

- Tudod, fenn maradtam a múzeumnál, érdekes, szép munka. Más újság nincs, azaz... albrétben lakom, irtó drága. Erre jutott... - és megrázta a kabát hajtókáját.

Misi maga elé nézett, hallgatott.

- Persze, mondjam el! Mi ketten, Ligetivel, földiek vagyunk, találkoztunk a nyáron, még előttünk végzett vagy négy évvel, s most elhívott, nézzem meg a faluját. Azt nem tudtam, hogy te is itt vagy, különben...

- Na? Megakadtál.

- Különben... semmi. Szóval, hoztam volna könyveket neked. Képzeld, rengeteg új szakirodalmat kapunk, ott állnak halomra a könyvtárban, alig győzzük olvasni, hát még jegyzetelni, alkalmazni!? Mondd, te csak tanítasz itt, vagy már...

- Figyelj ide, Jutka, megkérlek...

- Tessék.

- ...megkérlek, igen: menj vissza Ligetiékhez, s bár nekem nagyon jólesik, hogy mellettem ülsz, azt mondom, menj vissza!

Jutka lángba borult.

- Tisztára hülye vagy! Nem, ezt nem te, nem Misi mondta...

- Várj, hát megmagyarázom. Ligeti utál engem, mert megsértettem, mert a fejéhez vágtam valamit. Ne félj, csak szavakat, s ha kell, még egyszer megteszem. De...

- Nem érdekel. Ha akar, idejön... idejönnek!

Misi nem mert a lány szemébe nézni, félt elárulni önmagát. Pedig ha látta volna Jutkát, amint összeszorítja keskeny ajkait s szemével Misi tekintetét keresi, minden leegyszerűsödött volna.

A férfiak eközben összefogózva nótáztak a bömbölő rádió mellett; a doktor tömpe mutatóujja apró taktusokat vert ki a levegőben, Dobos idegesen simogatta kopasz fejét, Kőő ferdén az asztalra könyökölt, szemhéjai megduzzadtak, s bozontos feje lassan ide-oda ingott felfelé fordított tenyerén. Ligeti kurta bajuszát harapdálta, nyaka körül Attila ingujjas karja nehézkedett.

Az asszonyok Misiék mellé húzódtak - kézimunkáról, főzésről beszélgettek, majd a férfiakat ócsárolták. Messziről úgy hatott, mintha négyesben beszélgetnének, holott Jutkának, lévén idegen nő, nemigen volt mit mondania, Misi pedig oda sem figyelt. A mennyezetet bámulta.

3

(Hétköznapok)

Komoly, ágroppantó fagyok álltak be, s egy este megindultak a havak is - hullt, hullt három napon keresztül. A negyediken szétfutottak a felhők, s most látszott, milyen kicsi a falu. Jani bácsiéktól, hol a házak már a dombtető felé húznak, mindent jól lehetett látni, se lomb, se por nem zavarta a szemet. Misi úgy érezte, a házak egymás mellé húzódtak a korán jött télben.

Tűzifát keveset osztottak az ősszel, s a két szoba fűtése komoly gondot okozott az éjjeliőrnek. Más években úgy-ahogy elváltak, a belső szobában főztek, aludtak, éjszakára meg eloltották a tüzet, a gyerekek egymást melegítették az ágyban. De Misi is itt van, a vaskályha pedig éhesen falja a fát, meleget viszont nem tart. Mindezt tudta Tabák, hiszen Asztalos Palival is hányszor fagyoskodtak, persze az öreg nem érezte mindennapos részegségében, a gyermek annál jobban. Pedig a mester fával dolgozott!

Legtöbbször csak ebédelni járt haza, s fordult vissza az iskolába, mert az ottani cserépkályhát még körülöngte valami visszamaradt kis déli meleg. Így ment ez vagy egy hétig, a kongó, homályos épület azonban egyre inkább nyomasztotta. Sehol egy lélek, a padok üresen szunyadnak, a tanáriban fojtó, csípős a levegő és az olajos padlódeszkán mindenfelé elhullott krétadarabok, használt gyufaszálak. Ha felnézett munkájából, mindig ugyanaz az olcsó reprodukció ugrott eléje: ismert oroszországi vízierőmű építkezése, daliás termetű emberekkel az előtérben, gépek, föld, természetellenes színekben lobogó ég. Túl szabályos, rendezett rajta minden, már-már unalmas. Érezte kis szobája hiányát, kellett egy otthon, hogy apró változásoktól zsongó mindennapossága megsimítsa berzenkedő idegeit. Egy idő után leszokott a délutáni iskolázásról, pokrócba burkolózott, s fájó ujjbegyeit lehetőleg melengetve, görnyedten írt a hajlított lábú asztal mellett. Tüzet csak este gyújtott, lefekvés előtt, de akkor úgy megrakta, hogy a füstcső vörösen pattogott, s a kályha öntöttvas oldaláról semmibe vesztek a hivalkodó betűk.

December vége felé már nem volt mivel tüzet gyújtaniuk. Jani bácsi naponta érdeklődött a titkárnál, reménytelenül. Értse meg, nincs, nincs és nincs! A vénasszony csöndesen jajgatva sírdogált naphosszat, s vacogása csak azért nem hallatszott, mert hiányoztak a fogai. Akadt még valami panusa a padláson meg kukoricacsutka, de az csak füstöt csinált, meleget semmit. Újév előtti vasárnap Jani bácsi a szokottnál korábban jött meg a szolgálatból. Felköltötte Misit:

- Tanító úr, ha jönne...

- Hová - csodálkozott Tabák, s kiugrott az ágyból.

- Nem szólnék én, isten ments, de hát a gyerekek még kicsik, én meg egyedül vagyok... Már ne haragudjon...

- Haragszik az ördög, de hová megyünk?

- Hát... favágni, de ne szólják, mert büntetik...

Este nem vetkőzött le, úgyhogy a készülődés rövid ideig tartott. Erzsi előszedett számára valahonnan egy vattaskabátot, azt pulóvere fölé húzta, s kiállt az útra. Nem virradt még, csak a keményre fagyott hó világított. A kapu előtt csöndesen felhorkant egy ló.

- Siessünk - dűnnyögte az éjjeliőr, s kettőjükre hatalmas bundát terített. Erzsi is kiszaladt hozzájuk, arca elveszett a sötétben, hangja remegett:

- Vigyázzanak, nagyon vigyázzanak!

Az apró termetű ló nekivágott az útnak, de nem sokáig haladt rajta, hirtelen eltért egy hosszú, fonott sövény mellett, s az érintetlen havon, a falut elhagyva futott tovább. Negyedóra múlva már az erdőben jártak, ugyanabban, hol Misi útja vezetett még akkor, szeptemberben; most viszont nagy ívben kerülték az emberjárta helyeket, s igyekeztek minél beljebb, a sűrűbe. Mikor az őr már úgy gondolta, hogy itt biztonságban lesznek, visszafogta a lovat. A szánfenékről kevéske, zsákba kötött szénát vett elő, a zsákot leterítette a gőzölgő állat elé, a bundát meg a ló hátára vetette. Két fejszét emelt ki az ülés alól, Misi fogta az egyiket, s halkán kérdezte:

- Melyiket?

- Azt a hármát ott - mutatott távolabbra Jani bácsi.

Valóban, három comb vastagságú, sudár gyertyán állt vagy harminc lépésre mellettük. A szán valamivel magasabban volt, nem kellett félniük, hogy esetleg valamelyik zuhanó törzs agyoncsapja a lovat.

Gyorsan kellett dolgozniuk.

Váltakozva csapták a fába éles fejszéiket, s mikor az első megingott, majd tompán puffant a hóban, az öreg hunyorogva nézett körül, hallgatózott. Semmi. Misit kiverte a hideg verejték. A munka nem új számára, keze régóta hozzászokott a szekercéhez, mégis rettegett, hogy bármely pillanatban rajtakaphatják őket. Egyre nagyobb dühvel lendített a fejszén, bármi lesz is, nem fagyhat meg az öregasszony!

Mindhárom törzs a földön hevert már, ágaikkal egymásbafonódva. Kétfelől estek neki, egyre-másra hullottak a gallyak, felrakták, s a terhet lenyesett ágakkal fődtek be sietősen.

- Csak havazzék mielőbb! - fohászkozott Jani bácsi, miközben a lovat nógatta. Visszaúton már másfele kerültek, s lassan haladtak a teher miatt. Misi karójára nézett, hét óra volt csupán. Legalább fél napnak tűnt ott kinn, az erdőben. Közben szél kerekedett, kegyetlenül vágott felhevült arcukba, aztán mintha csak az öregre hallgatott volna, az ég sűrű, apró pelyheket szabadított a földre. Mire a sövényhez értek, a korai nyomok már nem is látszottak. Erzsi meghallotta a trappot, eléjük sietett, s alig nyitotta meg a kaput, a szán el is tűnt a ház mögött. Akkor kezdett derengeni az ég.

Néhány napig Misi rettegett belül, mint az üldözött. Minden pillanatban elképzelte: most, aztán most jönnek érte, még az óráról is kihívhatják és nem tudna mit mondani azoknak az embereknek. Mikor látta, hogy az éjjeliőrön nyoma sincs a félelemnek, lassan ő is megnyugodott, bár mindenre felkészült.

Megjött az újév, szilveszter estéjét Jani bácsiékkal töltötte. Erzsi fánkot sütött, tapadósok és nehezek voltak a felszívott olajtól, de azért ettek belőle, és senki sem gondolt arra, hogy jobb

is lehetne. A kicsinyek hancúroztak, éles hangon nyaggatták apjukat, nekik is töltsön a savanyú, kénezett borból, arcuk kipirult s mire megszólaltak a templomban az éjféli, ósdi harangok, hátravetett fejfel aludtak a takaró alatt. Aztán mindannyian lefeküdtek, nemsokára ellobbant az utolsó parázs is.

Egyhangú, téli napok következtek, megritkultak az ünnepek, az emberek szívesen jöttek össze egy-egy tágasabb háznál poharazásra, diskurzusra. Misi esténként a diótörőbe járt. Nagy szobát rendeztek be a harmadik szomszédban, itt gyűltek össze azok az asszonyok, lányok, kik a városi kereskedelmi vállalattal szerződést kötöttek: teherautó hozta nekik a zsákokba kötött, töretlen diót, s vitte visszafelé, mit az asszonyok addig feltörtek, tisztítottak. Erzsitől hallott először erről, ki maga is odavolt majd minden este, valami kevéske pénz ez is jelentett a tengődő családnak. Szólt Dobosnak, hogy ő szívesen időzne a diótörők között, - regényt, újságot, nők lapját olvasna föl nekik, lakásától úgyszint csak egy ugrás. Az igazgató örült a javaslatnak, Misi pedig elégedett volt, hogy végre tehet is valamit ebben a faluban. Erzsivel ment s vele indult haza, általában nem sokat beszélgettek egymás között, legfeljebb arról, milyen gondokkal birkózik jelenleg az éjjeliőr családja. Egyszer Erzsit is megkérdezte, vajon ízlik-e a főztje, biztosan máshoz szokott, mielőtt tanító lett volna. Misi azt válaszolta, ízlik, miért ne, különben is, neki nincsenek ilyen igényei. Ennyi volt az egész.

Valamelyik kedden, hat órával a háta mögött Misi rászánta magát: kimossa a fehér ingét, összekeresett mindent a roppant szekrényben, sehol nem találta. Átment a másik házba. Erzsit éppen vasalt - ott hevert az asztalon a fehér ing. Vidáman sistergett a forró vas érintésére s gomolygó párával vont be a lány alakját.

- Erzsit, mire jó ez? Eddig is megcsináltam... És tessék, ki is mosta! Na, adja ide, kérem...!

A lány tovább vasalt, csak a fejével intette, hogy nem. Tabák nem tudta, mit szóljon, zavartan meredt a hófehér vászonra, majd visszatért munkájához. Mikor Erzsit behozta az inget, halk köszönöm szaladt ki Misi száján, de nem szakította félbe az írást.

Este újra együtt mentek a diótörőbe, Tabák beszélni akart, de nem talált szavakat, gondolatai akadoztak. Dörzsölte, égette az ing, a felolvasás azonban teljesen kiverte fejéből a délután történeteket. Csak Erzsit mosolygott egész este furcsán, maga elé.

(Misi, a másik)

Rögtönzések heverték szanaszét az asztalon, még egyiket sem érintette piros ceruzája. Többször is felnevetett egy-egy kedves ostobaságon, nem húzta alá - csak kimásolta jegyzetfüzetébe. Nem tévesztette össze a gyermeki képzelet játékát a tudatlansággal, s az így összeírt történelmi tévedéseket különórán magyarázta el a gyerekeknek. Ilyesmit nem tanítottak az egyetemen, Misi mégis megérezte, hogy ez az eljárás könnyebben fényt gyűjt a tudásra váró gyermekfejekben. Csak a helyesírási botlásokat javította ki, s a leggyakoribbakról beszámolt Zsigmond Ilusnak, aki meghallgatta ugyan, de látni lehetett rajta, mint gyűri magába bosszúságát. Misit ez nem érdekelte.

Két órája ül a huszonkét papírlap mellett, még egyszer végigfutja őket, s jegyet ad rájuk. Pár pillanatig töprengett, melyikkel kezdje, végül az Asztalos Misié mellett döntött. Ahogy a kezébe vette, agyán végigsuhant valami sejtés, egy már-már elfeledett élmény, nadrágszébéhez kapott. Igen, itt van, azóta hordozza magával - a gyűrött füzetlapot maga elé terítette. Semmi kétség, ugyanaz az írás, árulkodtak a hórihorgas, reszketeg K betűk, a kegyelemért könyörgő T-k, az O-val rokonított A, s a gondolatok nem iskolai ízű csapongásai. Égette a kemény ültű szék, fel is állította az asztal mellől, a gyűrött papírról fensőségesen vigyorgott rá

a piros, fordított kicsiszek. Mindent a helyén hagyott, s kiállt a szürkülő ég alá, az útra. A falu felé indult, már elhagyta az iskolát is, mikor rájött, hogy soha nem járt még a bábaasszony házánál. Keskeny, foltozott kerítésekkel jelzett sikátoron kellett végigbaktatnia, valamikor Szegénysornak nevezték, ide is beléptek már a kátránytól csillogó villanypóznák, s a drótok lefutnak az ereszek alá... Még sok volt a szalmatető ház, most fehérek és roppant tömegűek a rájuk telepedett hótól. Egy drótkerítésű vályogháznál megállt, itt lakott a bába. A falakat foltosra mázolták az őszi esők, s később a hirtelen jött olvadások. Apró, utcára tekintő ablakai hunyorogtak, a ház egyik sarka megroggyant, lesüllyedt a földre, s ami még látszott, dagadt volt, mint a ficamodott boka. Hátról, a ház mögött, nyújtózó gémeskút magasodott a táj fölé, mint szélütött felkiáltójel.

Tabák a fal mellett haladt a letaposott havon, s belépett a rozoga, foltozott ajtón.

- Ki az? - röppent elő a ház mélyéről egy erős, meg-megcsukló női hang.

- Látogatóba jöttem, Misit tanítom.

Ugyanaz a hang most fojtottan káromkodott, a távolság azonban érthetlenné zagyválta a durva szavakat. Hangos szuszogás, ruhák sustorgása hallatszott, majd a valaki felkattantotta a villanyt. Idősebb, kissé elhízott, de még jó formájú asszony állt a szoba túlsó végiben húzódozó ágy mellett, nem viselt kendőt, zilált haja szabálytalanul hullott vállára, mellére, homlokára.

- Mit akar?

- Mondtam már, látogatóba jöttem.

Most vette észre az asszony arcán a számtalan irányba szétfutó, majd összefonódó ráncokat. Vastag ajkai lefelé görbültek, valami megfoghatatlan zavartság lobogott a tekintetében.

- Üljön le!

- Misi hol van?

- Az én dolgom! Elküldtem a boltba és kész... Ezért jött?

- Nem, valóban nem.

Az asszony nem mozdult előbbi helyéről, és merőn nézett Misire.

- Miért nem hagyják nyugodni a gyermekemet?

- Látja, engem is ez hozott ide. Mert Misivel baj van, panaszkodnak rá a tanárok, nem tanul, órán sem figyel, nem lehet vele szót érteni.

- Ne pocskondiázza a fiamat, mert...!

- Nézze, maga szülésznő, én meg tanár. Maga ott van, hol a gyereket a világra hozzák s én, ahol világba bocsátják. Meg kell értenünk egymást...

- Fene a kölykibe! Nem kellett nekem! Nem akartam, jaj, minek is hoztam a világra!... Nem, nem!

Hisztérikusan felvisított, haját tépkedte, és megtörten vetette magát az ágyra.

- Kérem, nem kell ezt... Miért sír?... Na...

- Francot ebbe a bűdös életbe, inkább öltem volna ki a testemből, de nem! Hallgattam az anyám tanácsára, hogy legalább ezt az egyet, ő meg szépen itthagyt... Meghalt! Hát sosem lesz nyugtom? Hát mindig megfeszítenek ezután is? Nem, ne-em!

Misi felállt.

- Akkor én most elmegyek...

- Miért? Mert ringyó vagyok? A ringyónak az anyja kínja? Nem állunk vele szóba, leköphetjük, félrerúghatjuk? Egy ringyó gyerekét bántani kell? Tanár úr...!

- Ide hallgasson: a gyereknek nincs nyugta az iskolában, csúfolják, mert nincs apja. Általában mindenért kinevetik. Nem tudom, itthon mi a sorsa...

- Ugye, ugye, mondtam, ha nincs apja, hát akkor kuss! Pedig itthon mindent megadok neki, nincs más senkim, látja, ezt mind én szereztem, itt tanul, hát akkor mit akarnak? Menjenek mind a...

Hirtelen megakadt, mintha most ébredne szavai tudatára, aztán halkán felsikoltott, az ablakhoz ugrott, s a párkányról leemelt egy cserép muskátlit.

Tabák csöndben kifordult az ajtón, lépett volna az utca felé, de maga sem tudta - miért, hirtelen hátrapillantott, a kút felé. Megtorpant. A kút káváján kis, fekete alak gunnyasztott, mint egy fagyoskodó veréb, mellette valami idomtalan dolog sötétlett a hóban. Odalépett.

- Misi! Mit csinálsz itt?

A gyerek hirtelen reszketni kezdett, rémülten nézett tanárjára, szeméből lassan görgötek alá a könnyek. Misi lehajolt, felvette a valamit, teli demizson volt, még neki is jó nehéz.

- Ezt kinek viszed?

Most sem kapott választ; eszébe jutott a cserép muskátli és hányinger környékezte. A gyerek nem jött be, mert... Képtelenség! - s mégsem az. Utoljára próbálkozott:

- Mondd, Misi fiam, szereted te a téli erdőt?

- Sose nem láttam...

Tabák úgy érezte, mindenre választ kapott. Szólnia kell valakinek, ezt nem lehet egyszerűen csak tudomásul venni. Cselekedni, intézkedni kell, bármi áron megmenteni, nemcsak egy gyereket, de az egész osztályt a lelki torzulástól. Kinek? Kinek szóljon? Négy-öt éjszakán töprengett ezen. Nemsokára Dobos közölte velük, hogy délután tanácsülést tart az irodában, ha lehet, senki se hiányozzék. Misi izgatottan várta a négy órát. Fél négykor már nem bírta tovább, elindult az iskola felé. Nadrágzsebében ott lapult Misi rögtönzése, s az a gyűrött irkalap, Zsigmondné aláírásával. Kellemes, verőfényes téli délután volt, ilyen enyhülést régóta nem láttak errefelé januárban, s ő mégis szüntelenül borzongott.

Az irodában már ott ült Dobos igazgató, apró betűket körmölt az előtte fekvő miniszterpapírra. Nem nézett fel, csak bal kezével simított végig homlokán s mutatta, hogy leülhet. Az ablak alatti széket választotta.

Négy óra öt perckor megkezdődött a tanácsülés. Attila és Ligeti rendületlenül dohányoztak, fuldoklott a szoba a cigarettafüstben. Dobos egyszer rájuk is szólt: „Most aztán elég!”

Az évharmadi tanulmányi eredményekről beszéltek, Sípos Erzsí olvasta a jelentést. Gyorsan, hadarva, minden szín nélkül ejtette a szavakat: túl sok a négyes osztályzat bizonyos tantárgyakból, ez pedig fokozott erőfeszítésekre szólít minket, tanárokat. Év végéig föl kell számolnunk a fölösleges százalékokat, ám nem szabad elnézőeknek lennünk, indokolatlanul elfogultaknak a gyengékkal szemben, mint ahogy egyes tanerők - és itt jelentőségteljesen Misire nézett - teszik, és fölöslegesen beleártják magukat más tantestületi tagok munkájába. Mindenkinek megvannak a maga jól körülhatárolt feladatai, elsősorban azoknak tegyen eleget, és ne szítson ellentéteket a közösségen belül. Továbbra is legyünk méltóak a vidéki értelmiségi hivatásához...

Misit váratlanul érte az ilyenfajta támadás. Az első pillanatban azt gondolta, említeni fogják a nevét, amin nem is csodálkozott volna, s akkor a nyílt vita minden félreértést tisztáz. Az ütés hátulról érte, s hirtelen nem tudta, miként védekezzen. Idegesen felugrott.

- Ne haragudjatok, de ez aljasság! Mondjátok ki, hogy velem van bajotok, mondjátok ki, mert tisztázni akarom a dolgokat!

- Tabák kolléga - mosolygott az igazgató -, foglalj helyet, amikor szót kérsz, akkor elmondhatod a magadét. Látod, most is csak feszítettél egyet a húron...

Misi összeroppant, és lehajtotta fejét. Nem tudott tovább figyelni. Leomlott benne valami, mely olyan világos volt, mint a nap. Tudta, róla beszélnek most, Sípos Erzsébet, Ligeti, Zsigmond Ilus, hallotta is szavaikat, de nem értette. Egyet bánt meg: a kitörését. Az elsőt meg a mostanit. Eszébe jutott az első óra, mikor érezte, hogy ez figyelmeztető jel lesz...

Akkor keseredett neki egészen, mikor a másik Misiről megtudottakat tárta föl. Langyosan hallgatták, sőt Attila még félbe is szakította:

- Ugyan, öregem, ezt mi mind ismerjük, de hát nem vagyunk sem gyermekmenhely, sem átnevelő intézmény. Te is tudod, hogy...

- Semmit sem akarok tudni! - kiáltott Attilára, s most már könnyű volt a lelke.

(Valamikor, messziről)

A gyűlés óta egyre gyakrabban gondol Jutkára, arra a makacs lányra, kivel e sárfészekben újra összetalálkozott, s aki harmadéven titokban foglalkoztatni kezdte. Akkor nem mert udvarolni neki, minden erejét lefoglalta a tanulás, hiszen csak ösztöndíja tartotta felszínen, az a pár száz lej olyan volt Misinek, mint levegő a fuldoklónak - ha csak egyszer is elmarad, vége... El sem tudta képzelni, hogy másvalaki is élhet így; sorsát kivételesnek tartotta, pedig Jutka is azok közé tartozott, akik foggal-körömmel harcoltak mostoha körülményeik ellen, s végül akaratauk bizonyult erősebbnek. Tudta róla - falun született, szülei örültek, ha magukat el tudták tartani, s hogy már gyermekkorában elszakadt otthonról a tanulás kedvéért... De annyira lefoglalták saját gondjai, hogy nem volt ideje körülnézni. Talán csak egyszer engedett föl ez a rideg befeléfordulás, negyedik év után, nyáron. A bútorgyárban vállalt segédmunkát, elrepedt furnérlemezeket kellett vékony papírcsíkokkal összeragasztania. Egyik vasárnap délután kisétált a kolozsváriak kedvenc kirándulóhelyére, s az árnyékos fák alatt megérezte a magányt... Otthon hosszú levelet írt Jutkának, hetekig hordozta zsebében, aztán mégiscsak a lemondást választotta - előtte volt az utolsó, a legnehezebb év.

Kegyetlenül korholta önmagát ezért az ostobaságért. Milyen jó lenne még egyszer elolvasni azt a levelet! S most minden idejét leköti, míg a halványan felbukkanó részletek értelmes egészé állnak össze. Levélnek igen furcsa volt, s emlékezés közben csodálkozott, hogyan is tudott akkor ennyi képtelenséget összehordani...

„Pontosan emlékszel, hogy lefeküdtél, s mielőtt talpad összedörgölted volna a magas ágyszélen kucorogva, a lámpa réseibe fújtál. Teljesen sötét lett, csak színesen hancúrozó karikákat láttál.

Távolról gondolok rád, s látom, mint húzod össze magad az álom előtt - sokáig nyitva még a szemed; vajon láttál-e engem, vagy csak gondolatban simítottál végig homlokomon. Kemény az ágy, merev derékkel forgolódom, döngölöm a szalmát, mikor rám szólnak:

- Aludj, te ökör! - kisurranok a házból, s talán megbocsátasz, ha háborgatni merészellek, de kihívlak - sétáljunk egyet az égbe vesző domboldalakon.

Orrod körül bosszús ráncok futnak össze, hatalmasan kinyitod szemed. Most meg nagyot sikoltasz.

- Mi baj? hát nyugodj meg...

Nem értelek, szabályszerűen bejöttem, az ajtóban meg is hajoltam, nehogy összeúzzam homlokom az alacsony mestergerendákon. Éreztem az ismerős, savanykás szagot, a nedves ruhákét, s egy ideig megilletődve hallgattam apró lélegzetedet.

Hirtelen felülsz, nyakig húzod a takarót, kedves lábszárad meg térdig elővillan. Nevetek.

- Már tőlem is megijedsz?

- De hát... hogy... hogy...

- Egyszerű! Itt vagyok, hívlak, öltözz fel, addig majd elfordulok.

Még most sem tudsz magadhoz térni a rémülettől. Gépiesen rángatod magadra a ruhadarabokat. A valóságban nem látom, csak a sustorgó zajokból kivehető a kapkodás, az izgalom.

- Nem kell nagyon melegen... enyhe a levegő.

- Jó.

Többet nem is szólsz. Mikor elkészültél, megcsodállak. Úgy, magamnak. Az egyre sűrűsödő sötéten csak a körvonalak látszanak. Aztán átfogom a vállad.

- Fázol?

- Nem... nem!

Erőteljesen tiltakozol. Pedig amint hozzád értem, csak az ujjbegyemmel, éreztem - beleborzongsz. (Mindeddig röpke igenléseken s tagadásokon kívül nemigen mondasz egyebet.) Megijedtél volna? Vagy: olyan hihetetlen, hogy itt vagyok, bejöttem és most átölelve sétáltatlak?

- Olyan hihetetlen?

- Nagyon... és... és álmodom, ez nem lehet igaz!

Első terjedelmesebb megnyilatkozásod. Különben csönd van, tele ismeretlen esti zajokkal. A kút mellett hatalmas keserűlapi-tő árnyéka háromszorosára nő és azt hiszed, guggoló alak.

- Pedig csak egy koldus növény!

Érzem, amint lassan megnyugszol, s tenyered hirtelen beletalál a kezembe. Már a kapaszkodón járunk, rád nézek, tekinteted keresem. Hirtelen lopva villan.

- Igen, most már kezded hinni. Hiszed!

- Hiszem...

És megcsókolsz. Ezután mintha felszakadna érzéseink zsilipje.

- Messze tudtalak, majdnem egy egész ország feküdt közöttünk dicsőségével, hegedő sebeivel. Hányszor sírtam éjszaka a dunna alatt, mikor rád gondoltam. Tehetetlen voltam...

- Neki kellett volna vágnod valaminek.

- Megpróbáltam, nem ment.

- Mert úgy láttál hozzá, hogy felejteni akarsz. Pedig belülről kellene jönnie. Onnan, a szívből. Kívánság, kényszer legyen...

- Apám egész nap dolgozik. Egyszer a szőlőhegyen, máskor a szérún. Anyám vele, vagy ahol kell. És ilyenkor a ház hatalmasra nő, én meg összezsugorodom. Az ég fénylik, a fény bántja a szemem. Nagyon éles. A szobában pedig ürök vannak, rengetegen hiányzanak az életemből. Csak te tudnád betölteni egészen, s ilyenkor mindig eszembe jutsz.

- Itt vagyok, menjünk hát csendben.

Megrendülök. Messze, a szilvafák mögött élesen hegyesednek a szőlőkarók. Az ösvény eltűnt lábunk alól, az égen megszámlálhatatlan sok csillag. Hatalmasra nyílt a nyári éj öle, kényelmesen elférünk benne.

Lenn a falut csak sejteni lehet. A petróleumlámpa nyelvét kioltották, vagy egyszerűen meg se gyújtották - takarékoskodnak. Éreztem az embereket messziről is, amint a konyhában ülnek, ki asztal mellett, ki a küszöbön, s hallgatnak. A csend azt jelenti, értik egymást. A földön, természetesen kívül eső élet-darabkáiban egyformán gondolkodnak. Ha nem, akkor verekednek.

Mi is hallgatunk. Megértem a csönd jelentőségét, külsőnk hangtalanul is árulkodik. S tudom, mikor menni kell, véget ér a némaság, füttyölni vagy egyenesen énekelni fogok. Úgy indulok el nyugodt, kimért léptekkel a dombokon, szakadékokon keresztül, átlépem ezt az egész éjszakát, s ha elég erős leszel, te is velem jössz, mások is megindulnak, s a völgy harsogni fog...

Füttyszót hallasz. Ijedten emelkedsz fel a szalmáról. A csőszkunyhóban állott, mezőillatú a levegő. Csak a bejárat szürke, derengő nyílását látod. Csodálkozva nézel körül, senki, senki, s még mindig görcsösen szorongatod az összegöngyöldött, halomba gubancolt pokrócot. A fütty nem szűnik.

Kinézel a kalibából, a közelgő hajnal láthatatlan fényekkel játszik a domboldalon. A tőkék között fel-feltűnő alak ballag, füttyörész.

- Misi!

Részeg legény, szomszéd faluból jön haza. Völgyből völgybe. Kiáltásodat én se hallom, bár pontosan tudom, mikor ejted ki a neved. És pontosan tudom, mikor ér hozzám a hang. Mert nem a távolságtól függ, hanem a napvilágtól.

Éles hajnal. Beleborzongsz, visszacsúszol a kuckóba, és újra megkapaszkodsz a pokróc csücskében.

Kihunynak a csillagok.”

4

(Városban)

Hajlott hátú néni cipelte vödörrel a szenet a rendelőbe. Félúton megállt, s hunyorgó szemmel vizsgálta a közeledő Misit.

- A doktor úr elment!

Sötét kérdőjelként nyomult be az ajtón. Misi topogva ácsorgott a roskatag, málló falú ház tornácán, tulajdonképpen semmi sem tartja vissza, tessék, eljött Krisánhoz, ki immár nem szólhat semmit; de nem tudja rászánni magát a futásra.

Alig telt el lomha öt perc, mikor az útról felbőgött a doktor kocsijának harsogó dudája. A meggyesínú, cserebogárra emlékeztető kisautó aprókat csúszva gördült be az udvarra. A napszemüveges Krisán nehezen préselte át magát a szűkre szabott ajtón, majd döngő léptű, szétvetett lábain Misi felé igyekezett.

- Minden jól, fiúka! Lám, lám, szót fogadtál. Bújj be, éppen csak kezet mosok, aztán meglátjuk, mi a baj... Na, nincs itt senki? Hát ilyen még nem volt... Jula néni, ég a tűz? Durranó meleget ide, mert megfáznak a betegek, a betegek, máris itt van egy, még a törlőt... tessék!

A váróteremben áporodott, jódszagú levegő hullámozott, a sarokba támasztva hordágy nyújtzkodott, s a mennyezetről fakó kartonfüggöny fityegett alá az egyik sarokban, onnan nyílt a rendelő.

A doktor szinte megszakítás nélkül beszélt, különféle témákon csapongva: igazán ráférne egy normális rendelő, ebbe már undorodva teszi be a lábát. Nem lehet kifűteni, kitakarítani, a műszerek sem férnek már, akarnak most egy röntgent küldeni, de hova az istennyilába tegyék, ha csak nem az udvarra, mint másutt például a mázsálót?!

- Na, és akkor le a göncökkel, öregem!

Misi engedelmesen derékig vetkőzött, Krisán szuszogva esett mellének a jéghideg sztetoszkóppal, majd tátott száját parancsolt; kurta ujjai végigtapogatták a meztelen testet, lehúzták a szemhéjakat.

- Kész, öltözz! Kis, ideges vérszegénység, úgyhogy a diagnózis, a múltkori, remekül passzol. És most rágyújtunk... Pardon, elfelejtettem, te nem dohányzol.

Íróasztalára telepedett, Misi meg a felfekvőnek támaszkodott. Hát erre is emlékszik!

- Keveset mutatkozol a többiekkel. Affér? Aha... Tudtam, azaz... tudom! Persze, úgy konkrétan nem, de könnyű elképzelni, nagyon könnyű... Most meg az arcodról is látom...

- Nézd, ez igaz, de...

- Ja, ja, nekem mondd?! Külön-külön olyan pofák, ide hívnak, oda invitálnak... mondd, mit tehetnék? Én itt egyedül ütöm a vasat, ebbe nem dugják bele az orrukat, de nem ám! A többit, hát valahogy elviseli az ember!

- El...

- Ez bizony szkeptikusan hangzott, öreg fiú. Hol szúrtak meg, mi?

- A bába fiával... ismered?

- Naná! Semmit sem tehetünk, legalábbis itt, most...

- Beszéltél már vele?

- Beszéltél?!!! Hát az csak úgy megy? Nem, tata, a fiúcska, azt hiszem, már lélektani eset, oda jutottunk. Az asszony meg... kiégett, semmire sem megyünk vele... Azt mondd, ezért? A magasságos mindenit!... De nem baj. Tudod mit, bemegyünk a városba, oltóanyagért, akarsz jönni? Na... és mért nem jöttél hamarabb? Te...!

Az öregasszony bólogatva hallgatta az utasításokat, s mikor a kocsi felmordult, gépiesen töltögette tovább a kopott vödört: tőzeggel, szénnel. Tőzeggel, szénnel.

Két óra múlva Misiék bent voltak Kolozsváron. Az oltóanyagot percek alatt megszerezték, utána a menhelyre hajtottak. Krisán ismerte az igazgatót, előadta az ügyet, s azonnali igenlő választ kapott.

- Az anyát azért próbáljátok meggyőzni.

- Szervusz, Nyíri, örülök, hogy láttalak!

A főtéren Misi szólt a doktornak: álljon meg.

- Meddig ülsz?

- Nem tudom... Azt hiszem, inkább menj haza.

- Beváltod a receptet? Ne is törődj, így kell ezt!

S a meggypiros Fiat elrobogott.

Misi körülnézett az ismerős téren, mintha először látná a gótikus templomot, tornya körül a magas kőműves-állványokkal, meg az ódon hangulatú söröző boltíves, kovácsoltvas ajtaját, a sorsjegyirodát, a templomkert mellett parkoló gépkocsikat, az úttesten nyüzsgő járműveket, sietős, cikcakkban közlekedő embereket; tett néhány bizonytalan lépést, nem tudta eldönteni, merre induljon. Fél egy volt. A múzeumban vajon meddig dolgoznak? Ott valószínűleg nem csengetnek, mint az iskolában, mégis korai lenne most beállítani. Többször elsétált az egymást érő kirakatok előtt, az egyikben ruhák, azután szövetek, majd virágok hivalkodtak, később meg az ékszerek következtek. Az ismerős látvány nem bolygatott mélységeket, közömbösen, idegenül vizsgálgatta az eléje ugró díszleteket, egyetlen gondolat zakatolt agyában. Jutka-Jutka-Jutka...

Két óra előtt néhány perccel elindult a keskeny sikátoron a múzeum felé. Épületét kívül-belül jól ismerte, eszébe jutott a hűvös olvasóterem csöndje, a futószőnyegekbe fojtott léptek zaja, az előcsarnokban felhalmozott, töredezett síremlékek, szobrok sugárzó nyugalma, a keskeny emeleti gangok saktábla-mozaikja, s a kapu előtt meg kellett állnia: kifulladt a nagy sietségben. Aztán belépett az aljba, elhaladt a portásfülke előtt, senki sem kérdezett tőle semmit, kettesével vette a kikopott lépcsőfokokat.

Az első emeleti gangon majdnem fellökte Jutkát, ki ölnyi könyvet cipelt valahová, s mindketten kétségbeesetten kapkodtak a szerterepülő, vaskos kötetek után. Elnevelték magukat.

- Te... vadember, így kell köszönni?

- Ne haragudj.

- Jó, jó, de ezeket még beviszem, aztán mehetünk is.

- Haza?

- Hát persze.

Míg várakozott, felvillant benne, hogy az előbb kétértelműen beszélt. Vajon Jutka észrevette-e? Nem ez a fontos, csitítgatta magát, semmi köze az egészhez.

Megjelent a lány, kissé kopottas télikabátban. Gallérját nyakánál magasra hajtotta, hóna alatt szürke levéltáskát szorongatott.

- Mivel jöttél? - kérdezte Misitől, miközben lefelé indultak a lépcsőn.

- A doki behozott, egy gyerek ügyét intéztük.

- Elmondod? Lehet?

- Várj... különben nem titok...

Lehetőleg közömbös szavak után kutatott, nehogy bensejét újra felkorbácsolja az indulat. Eleinte sikerült is, ám közben a gyűlés történetéhez ért s elhallgatott.

- Rossz ott?

- Nem tudom... Veled most azért jó, mert van kivel beszélgetni. Különben... Mondd, emlékszel még Velúrra? „Tabák, legyen szíves, olvassa föl ezt a passzust, innen idáig.” Emlékszel?

- Nyugdíjba ment szegény, feljön néha a könyvtárba, de már elhagyta a velúrt, valami mást használ... Hogy jutott eszedbe?

- Arról, amit kérdeztél. Tudom, ti röhögtetek rajtam, valahányszor kihívott. Pedig legelőször az öreg kérdezte, ki akar felolvasni, és egyikünk sem jelentkezett. Ezért álltam föl, soha nem olvastam szépen. Éreztem én belülről, mit kellene mondanom, de a kifejezés! Hallgasd meg: „Vitézek, mi lehet e széles föld felett szebb dolog a végeknél? Holott kikeletkor...”

- Olyan voltál, mint egy prédikátor.

- Most másként olvasnám, lehet, de akkor úgy éreztem minden szavát... öreg Velúr!

Némán lépkedtek, Jutka megborzongott, összehúzta magán a kabátot.

- Te - kezdte a lány -, én éhes vagyok.

- Én is!

- Akkor együtt eszünk, gyere, az önkiszolgáló vendéglőben. Megfelel?

- Ott szoktál?

- Ott.

Kapkodva és keveset ettek, hosszasan civódtak, ki fizessen, végül kezét fogtak: a levest Jutka, a második fogást pedig Misi állja.

Útban a lány lakása felé (fenn volt valahol a dombháton, régi villanegyedben) Misi egyre azon töprengett, miként magyarázhatná meg a legpontosabban Jutkának, amit a levélben írt valamikor. A lány is hallgatott, fel-feltekintett a szánalmasan csupasz fákra, a szürke téli égre.

- Jó lenne?

Misi csodálkozva hallotta saját hangját. Idegenül csengett, és kavargó, távoli gondolat közepéből szakadtak ki a szavak.

- Jó...

Szembefordultak.

- Te most mire gondoltál? - faggatta csöndesen Jutkát.

- Amire te.

- Biztos?

A lány bólintott, biztos. Misi a keze után nyúlt, s a magáéval együtt kabátja zsebébe csúsz-tatta. Most, hogy a kétségek távolodó varázsszőnyegen kuporogtak, eszükbe jutott - Misinek el kell utaznia.

A búcsú felemásra és rövidre sikerült. Misinek loholnia kellett, hogy még elérje a négyórás autóbust. Zötyögött istenesen, aztán leszállt, már estébe hajlott, s indult gyalog, a sárga útjelző tábla nyomán, tovább.

(Nász)

Február kurta hónap, nemsokára továbbáll; szeléből-havából azonban semmit sem enged. Elutazott a kis Asztalos gyerek is, Krisán vitte be a városba. Az anyjával könnyebb dolguk volt, mint gondolták, csak mások mesélték, falusiak, hogy akkor este részegen káromkodva ténfergett a nagy úton, míg Jula néni hazavezette s ágyba parancsolta.

Az iskolában Misi körül semmi sem változott, talán csak Ligeti szemében bujkált továbbra is megbántottság. Valószínű, megtudott mindent, de ha nem, akkor sem tartják sokáig titokban. Úgy egyeztek meg levélben, hogy nyáron összeházasodnak, minden külön értesítés nélkül. Legnagyobb gondot a Jutka állása jelentette volna: a lány mindenáron falura akart költözni, Misi azonban tiltakozott, hogy Jutka miatta otthagyja a múzeumot. Néhány napig ezen vitatkoztak sűrűn érkező leveleikben, míg egy este gyerek trappolt lélekszakadva az éjjeliőr házába. „A tanár bácsit... hív-ják... a telefonhoz!” Jutka kereste, magasan zengő hangját rejtélyes sercegések, különféle zajok szaggatták szerteszét.

- Kihirdették a szabad helyeket, olvastad?

- Tudom.

- A szomszéd faluban üresedés van... Miért hallgatsz?

- Hát... komolyan akarod?

A vonal túlsó végén elcsuklott Jutka hangja.

- Ne sírj, na, kedves... mondd, mit csináljunk?

- Nem várhatunk nyárig, érted?! Kell a kérvényhez.

- Igen, de hogy lehet... ilyen gyorsan, hol?

- Holnap ismét felhívlak, addig szerezz orvosi bizonyítványt a doktortól. Kiadja, ugye?

- Meglátjuk...

Krisán kedélyesen csipkelődött.

- Akár hármat is adok, előre. Fiú, fiú, tejbe estél? Nem baj, így kell ezt, látod, nekem nem sikerült... Az a pofi lányka? Nahát, gratulálok!

Zsebében az igazolvánnyal, szürkületkor már a postán várakozott. Nemsokára Jutka is jelentkezett.

- Hallasz? Akkor jól figyelj: holnap indulj el hozzánk, a faluba. Tudod, hol lakunk?... Honnan? Jó, majd máskor. Szóval várlak, eléd megyek. Az iratokat...

Valamelyik központban szétkapcsolták a vonalat, s a postáslány hiába igyekezett összeköttetést teremteni, Kolozsvár nem jelentkezett többé.

- Sajnálom - fordult Misihez.

- Mit csináljunk?

Dobos morgolódott, de elengedte, még óráit is magára vállalta.

- Csak három nap, érttem? A szünidő később lesz, tudod...

Hajnalba indult útnak sportzsákkal a vállán, melyben pizsamája s a fogkefe szerénykedett. Egyenletesen tapodta a havat, hátán érezte a felhők mögött bujkáló, néha átsejlő napot, s mikor az országútra ért, felkérezkedett az első teherautóra. Egy elágazásnál aztán elköszönt a sofőrtől, onnan ismét gyalogolnia kellett. Átbújt az alacsony betonhíd alatt, s a dülőút mellett

kanyargó patak jegén botorkált előre. Így nem tévedhet el, gondolta. Egy óra múlva elhagyott egy apró, terpeszkedő falut. A csupasz kertek alatt karnyújtásnyira tűntek a vályogházak, s mikor már azt hitte, megint csak a puszta, élettelen táj veszi körül, a távoli domboldalon megcsillant a templom bádogteteje.

Dél körül találkozott Jutkával, a falu határában, összeölelkeztek, ezentúl a lány mutatta az utat. A patak szakadékos, mély medret vágott magának, egyre több sövény meg kerítés nyújtózott a partig, aztán gerendapalló állt eléjük, akkor felkapaszkodtak az ösvényre, s Jutka kinyitotta a kaput. Megérkeztek.

A szűk, alacsony mennyezetű házban homály volt, a szülők - idősebb parasztemberek - elfogódottan álltak az agyagkályha mellett, ünneplő ruhában, csizmásan.

- Isten hozott, fiam! - borult nyakába Jutka édesanyja, s félszegen arcon csókolta a hunyorgó Misit. Az ember is mormogott valamit, felvette az asztalon sorakozó pálinkáspoharak egyikét, példáját a többieknek is követniük kellett, s megitták mindnyájuk egészségére. Aztán a fiatal pár egészségéről gondoskodtak, a harmadik poharat pedig az ital kedvéért hajtották fel.

Valaki bekopogott a néptanácsból, hogy az elnök várja a fiatalokat, bármikor mehetnek, azonban beírja őket. Annak is tölteni illett, s így a negyedik pohár is kiürült. Akkor Jutka és Misi vették a kabátjukat, a lány édesapja is elkísérte őket, nevetve diskurált a néptanácsi emberrel.

Lócán kuporogtak az elnöki szobában, míg a természetes, hulló hajú férfi nehézkesen bevezette adataikat az anyakönyvbe, majd kiállította a bizonyítványt. Rögtön el is készítették a megfelelő másolatokat, s a fiatalok csak azt érezték e ceremóniából, hogy utcai öltözetben is fázna a fűtetlen hodályban.

A szomszéd teremben várakozó apa megcsókolta őket, hazaindultak, velük tartott az elnök is, szerény lakodalmi ebédre. Jutka édesanyja már a gőzölgő levest mérte a tányérokba, mikor megérkeztek; ittak még egy pohárkával, mert az étvágyat csinál, utána tyúkleves, majd tyúkhús, krumpli és savanyúság következtek. Mindenki ellakott, beszélgettek a viaszosvászonnal leterített asztalnál, lassan besötétedett...

Hajnal felé aludtak el, egymáshoz bújva Jutka hajdani fekhelyén. Később Misinek úgy rémlett, apósa vaskos megjegyzéseit hallja, még felvisított egy fűrészt, talán kalapács dongott, de mindezt álmodhatta is, mert csak a déli harangszó ébresztette őket.

(Epilógus)

Ősszel újramezdődött minden. Jutka kérvényét elfogadták, s ezentúl fenn tanít a tanyán, jó órai járásra a háztól, melybe még a nyáron beköltöztek. Szép ház, tulajdonosai elhaltak, a legutolsót májusban temették - összeesett a barázdában a városból hazajövet. Harmadnapra találtak rá, már kikezdték a férgek, sáros darócruhája savanykás bűzt árasztott. A doktor azt mondta: szívszélhűdés, de a faluban még most is beszélnek, hogy a határban, itt és itt megöltek egy embert, isten nyugosztalja.

Mikor elköltöztek, az éjjeliőr Erzsije hátraszaladt, az árnyékszékre.

1965

SEBEK

A kórterem hosszan elnyújtott üvöltésre ébred. Órámat nézem, fél három. Az éjszaka legmélyebb pontja. Kábán hallgatjuk a jajongó, időnként el-elhaló hangot. Alulról jön, a nagy női kórteremből - nyitva a szalonajtó, hadd kapjunk valamicske levegőt, különben tűrhetetlen bűz úszik az ágyak fölött.

Az alvó sebek most újra sajognak. Működnek a berakott szondák. Mi, járnai tudók kicsődülünk a folyosóra - mintha éppen a fülünkbe hörögne az ismeretlen asszony.

Papucs-csattogás, majd az igyekvő orvos lépteinek dobogó zaja... Valaki tárcsáz.

- Jaj, istenem, jaj, jaj...

Hullámokban támadhat a fájdalom, hullámokban érkezik hozzánk a hang, Aztán kis időre elhal, az udvarra sietve fordul be a mentőkocsi. Elviszi az asszonyt... A zajok lassan elülnek.

*

Arra ébrednek: lázmérő szorong a hónom alatt.

Az éjszakás nővér szelíd, meg se halljuk, mikor pontban reggeli hatkor besiet ágyaink közé, s hálóruhánk alá rejti a kis üvegműszert. Nem ébreszt, nem riadóz senkit, de megérezzük, hogy itt járt, s felébredünk magunktól.

Az ablakok már világosak. A fény: fehér tejbevonat a szobán. Sugárzó reggeli fényesség. Megreccsennek az ágyak. Ki nyújtózik, ki szellent; más dolgára siet, megelőzni a sorbanállást a klozett előtt.

Az egész emeleten két klozett van. Egy a fürdőszobában, egy pedig mellette. Igen hasznos helyiségek - nekünk sokat jelentenek.

*

Fémtaalak csörrenése jelzi az éjszakás nővér közeledtét.

- Jó reggelt! - harsogja kedvesen, s összegyűjti a lázmérőket. Beteglapjainkon fél centit tovább kúszik a lázgörbe, megindul a csevegés, beszélgetés.

A nővér mosolyogva, sietve adja az injekciókat. Fél óra múlva lejár szolgálati ideje. Szeme alatt mélysötét karikák, arcán készülődő ráncok, haja csapzottan vállára hull. Tudjuk: még nem talált élettársat magának, pedig már elbúcsúzott a harminctól. Hosszú évek óta ő az éjszakás, nappal egyetemre jár. Ha minden jól megy, végez az idén: sokszor áttanulja az egész éjszakát.

Ma feltűnően siet.

- Vizsga lesz, szörnyen izgulok! - magyarázza, és elrohan.

*

Kitárulnak az ablakok, s az ajtó csukva marad. Takarítanak. Gömböc kis asszony forgolódik közöttünk vizes ronggyal, míg a cementpadló tükörként ragyog.

Belép M. Estére hazaengedték, már csak kötözik. Javuló visszéperáció. Köszönése erős parfüm, árasztja magából a kinti világot.

Míg pizsamát húz, mesél:

- Mit gondoltok, kivel találkoztam?... Hát P.-vel...

P. néhány napja hagyta el a kórházat, teljesen gyógyultan. Nemrég szerelt le, civilben fogatos, s a Burgya-kert alatt lakik, egy viskóban. Sérvvel feküdt be a kórházba, s mikor már vágták, akkor bukkant már-már perforálódó gyomorfekélyére az orvos. Kipucolták azt is - ahogy mondják: P. „klasszikusan szép” operáción esett át. Az első két napon mégis attól féltünk, hogy elpatkol. Jajgatott, hánykolódott, le akarta szagatni a kötést, s ekkor az ágyhoz gúzsolták. De a kötelet is elszakította, nem volt tőle egy nyugodt pillanatunk. Akkor pihengettünk egy-egy fél óracskát, mikor a frissen kapott csillapító még javában hatott. Majd kezdődött minden előlről: az ágya mellett virrasztó feleségét fölpofozta, az ápolónőket lekurvázta, csupokat vert a földhöz. Harmadik napon hirtelen lecsendesedett. Este tett néhány nyögéscselő lépést, szervei normálisan kezdtek működni, örömmel újságolta minden alkalommal, milyen jó dolog vizelni, szellenteni...

Végre alhattunk. Az ötödik napon - szombat volt - hazaszökött.

- Bemegyek tegnap este a Kisbojtárba, nagyon megkívántam egy sört. A negyedik asztalnál ott áll P. Részeg, mint a seggem, dülöngél, kezében borosüveg. Azt hittem, ott esik össze a szemem előtt. Észrevett, oda kellett mennem. Hatalmas könnyekkel sírt, átkozódott, lecsapta pávatollas kalapját, s mutatta: nullásra van nyírva! Tegnap tartották a tárgyalást, másfél évre ítélték...

P. falusi származású. Csizmájában most is hosszú, kiugrasztható élű tört visel, volt néhány komoly verekedése, egyszer már büntették: ittas állapotban felhasította egy cigányember hasát, úgyhogy visszaeső bűnösnek számított.

Mikor elment, égre-földre esküdözött a „kicsi doktor”-nak - nem iszom én, egy kortyot sem! Isten engem úgy segítjen!

- Bögött, mint egy kisgyerek. Hogy nem ér semmit az élet, addig iszik, míg bele nem pusztul... Valahogy eljöttem onnan, mert már felfordult a gyomrom...

Háborog a miénk is: annyi mindent láttunk, olyan közeli kapcsolatba kerültünk P.-vel is, hogy könnyűszerrel elképzeljük a jelenetet, következményeivel együtt.

- Fantasztikus! - hüledezik egyikünk. - Kéthetes operációval, és iszik!...

Semmi sem fantasztikus már.

*

Hízásra hajlamos, vastag lábú fiatal lány jön - köpenyben, fityulával. Egészségügyi technikumba jár, ide osztották be, gyakorlatra. Minden reggel megméri az érverésünket.

Most is szó nélkül, sorban veszi kézbe mindenki csuklóját, ír valamit a beteglapokra. Néha-nhan már falatoznak. V. riadtan kérdi:

- Mennyi?

- Nyolcvan.

- Micsoda?! Ilyen sok? A reggel még harminchét volt...

Kitör a nevetés. V. nem hall jól, csak a vigyorgó szájakat látja. Értetlenül, sértetten néz végig rajtunk.

- Az a láz volt, bácsi - magyarázza mosolyogva a lány.

- S ez?

- Érverés-számlálás. A bácsinak normális.

V. megkönnyebbülve sóhajt.

*

A második emelet reggeli asszisztensnője bedugja kontyos kis fejét a félig nyitott ajtón: szeme a kötözőasztalkán kutat valami után.

- Csókolom! - harsogjuk kórusban. Persze, a fiatalabbak.

Pirulva köszön, majd zavart, kissé túl sietős mozdulattal felkapja a benzinesüveget, s magas sarkú cipőjében elkopog.

Ez a lány - vagy már asszony, a gyűrűt csak néha látni apró ujján - napok óta tréfáink központja: M. miatt haragudtunk meg rá.

Novokainos injekciót kellett beadnia, érbe. S az ilyen injekcióval nem lehet sietni: a novokain pillanatok alatt elterjed a vérben, ha túl gyorsan fecskendezik, megárt a szívnek.

M. viccelődött az asszisztensnővel, míg az elkötötte a karját, beszúrta a tűt, s a keveréket az érbe nyomta. Ám alig csukódott be az ajtó, M. eldőlt az ágyon, keze próbált néhányat lendülni - erőtlenül, puhán. Szeme lekoppant, pulzusa alig vert.

Rohantunk a lány után:

- Gyorsan, mert elájult!

Sápadtan állt meg az ágy mellett, kapkodva vizet fröcskölt M. halántékára, aki fehér volt, mint a fal. Nagy nehezen sikerült eszméletre téríteni, de még sokáig ernyedten, bágyadtan feküdt a párnán...

Azóta vagyunk fölényesek. Tudja ezt, és szégyenkezik előttünk - kamatostul fizetnénk vissza az ijedelmet.

*

Itt vannak a medikusok: két fiú, két lány. Azaz... csak egy, mert a másik már asszony. Három-három ágyért felelnek (ők töltik ki az illető betegek személyi lapját, tanulmányozzák a hozzájuk tartozó kóreseteket, kötöznek, időnként operációkon asszisztálnak), s minden reggel pontosan érkeznek, valamivel nyolc előtt.

Csevegésük, diákos derűjük mosolyt hint a szalonban. Megnevettet korán ébredt vizsgadrukkjuk, hiányzó jegyzeteik riadt pótlása, mégis inkább tisztelem közülük C-t, ezt a sima hajú, jóképű srácot (az említett fiatalasszony az ő felesége), aki el tudja feledni füzetait, diákgondjait, míg nyolctól tizenegyig három ágyat bízott rá a Főnök.

Az én ágyam is hozzá tartozik. Szívesen diskurál velünk, kikérdez betegségünk legújabb fejleményeiről... Most kissé ideges. Folyton N. ágyán ül, akit ma operációra írtak ki.

*

Ajtó mellett balra az első ágy a G. bácsié. Diagnózis: nyílt érfekély. Hatalmas, tenyérynyi sebek virítanak vastag, izmos lábain. A halványpirostól a liláig minden színárnyalat megtalálható a levedző, eleven húson. Jóval elmúlt hatvan - egy esztendeje húzza így a lábával, s mindegyre magyarázódik:

- Dologidő volt, kérem. Cseke úr, higgye meg, nem gondoltam én akkor semmire, csak mikor este hazamentem a munkából, elővett a fájdalom. Borogattuk, kötöztük mi valahogy...

Már két hete porozzák kötözik, szabadon hagyják, locsolják - a legcsekélyebb eredmény nélkül. Ha csak a klozetre fut ki, napjában egyszer (ágytálat, kacsát mindegyre visszautasított: „Nem nekem való dolgok ezek, a fene, akinek kell!”), máris megpattan a vékony sebkéreg, s csorog a vér lábszárán, bokáján végig.

Mindennap kipödri ősz, gondosan ápolt bajusz-bokrát, haját simára keféli, másodnaponként féltve őrzött Solingen-késsel borotválkozik, s rágódik magában vagy fennhangon a világ sorsán.

Tösgyökeres hóstáti ember, ma is földdel dolgozik, pedig tudja az eszével, hogy vihette volna többre - látja, fiai, lányai majd egy szálíg elpártoltak az ősi munkától, de sebj! Ő húzza, amíg teheti...

Tegnap délután könnyekkel a szemében vallott:

- Nagy baj van itt, érzem én, mert már nem tudnék haza se menni. Nem bírnak a lábaim. Aztán hallottam, mikor a kicsi doktor s az a másik, L. félhalkan mondták egymásnak, hogy hosszú mese lesz ez... Hosszú bizony, nem látni a végét...

Teste oly tömzsi, erős, mint a nyugdíjas birkózóké. Esténként kízó fájdalmai támadnak, s ilyenkor úgy szorítja a vaságyat, azt hisszük, menten elhajlik alatta.

Tizenöt évvel ezelőtt kuláklistán volt: elvitték munkára. Másfél esztendőn át talicskázott, csákányolt, vasutat épített - zúgolódás nélkül, aztán lábszárát megsebezte egy rázuhanó síndarab. Orvosi kezelést nem kapott, csak évek múltán gyógyult be teljesen a seb, de közben még megjárta a békási építőtelepet is.

Mikor a hóstáti közös megalakult, ő is belépett maradék földjével, állataival, szerszámaival. Azóta is a földön feszülnek izmai, kora reggeltől késő estig, nem átkoz senkit, és nem haragszik senkire... Gyakran beszél gyermekkoráról: a feleki domb kitűnő kútjairól, a szamosfalvi nádasról, az első kolozsvári repülőmutatványról...

Tavaly, aratás előtt kibomlott a régi seb helye. Így került hozzánk, a 35-ösbe.

*

Pontban nyolckor kezdődik a napi vizit. Ilyenkor tanácsos ágyban maradni, különben megtörténik, hogy kimaradsz a gyógyszerlistáról, és talán huszonnégy órával még fölöslegesen megnyújtod itt-tartózkodásodat, mert aznap már senki sem törődik veled - az étkezéseket leszámítva.

Ma a kevés szeszélyes napok egyike lehet: a három kezelőorvos rendre érkezik. Besiet először a „kicsi doktor” - alacsony, szinte kopasz, harmincas fiatalember. Aranykeretes szemüvege gúnyosan csillog, ajka szögletén születő mosoly. Átvág a termen a két ágysor között, s belelapoz az asztalon heverő kartotékokba.

- A Főnök nem járt még? - kérdi közben a medikusoktól.

C. hozzálép, fölveszi a beteglapokat, s az ágyak lábaihoz helyezi őket.

A „kicsi doktor” az ilondai fiú ágyára ül - ő operálta -, s finom, matató ujjaival megvizsgálja a sebet.

- Szép - mondja, s visszacsapja a takarót.

*

Az udvarra behajtott a mentő: beteg érkezett. Talán egy haldokló távozik.

Ez a két eset lehetséges. Ilyenkor nem olyan feltűnő, mint a délutáni órákban - déli egy óráig nyüzsgő a kórház. Orvosok, asszisztensek, medikusok. A hátsó épületben meghúzódó laboratóriumokban (röntgen, bakteriológia, izotópok) bejáró pácienseket is kiszolgálják.

A mentőt hangjáról ismerjük föl. S halljuk, mikor érkezik Renault-16-osán a sebészfőorvos, majd a röntgenológus, egy Wartburggal. A kocsitulajdonos orvosok hosszasan túráztatnak; a mentő azonnal indít, s a kapu előtt többször elvakkantja magát.

*

A következő ágy W.-é. Nyolcvan felé közeledő, fogatlan öregember, és rettentő büdös. Csak fintorogva mehatsz el ágya mellett - a lepedő, a pokróc, az ágy hátára akasztott ruhák mélyen magukba szívták a húgy jellegzetes szagát.

Régi betege a kórháznak, prosztatá-operáción esett át, s már egészen jól ment minden szonda nélkül is, mikor újra stagnálni kezdett a vizelet; behozták. A vékony gumicső kísértetiesen megnyújtja tehetetlen hímtagját, ágyában hosszasan fészket rakott az üvegcacsa - a szondások nem tudják visszatartani vizeletüket.

Erdélyi szász családból származik, az első világháborúban kiképző őrmester volt a lovasságnál. Hangján, beszédmódján most is katonás ízek ropogása érzik.

Mulatunk fura szokásain: elalvás előtt egyik karját magasra tartja, mutatóujja a mennyezet felé dőf, és apró, láthatatlan köröket rajzol a levegőbe. A mozdulatok lágysága után zenésznek gondolná az ember, meg is kérdeztük:

- Játszik valamilyen hangszeren, bácsi?

- Komm, komm?

- Hang-sze-ren! Játszik? Hegedű, zongora... - s mutogattuk szeme előtt a mozdulatokat.

- Ah, nicht, meine liebe... Lovaglópálca, az igen!

- Ismeri Wagnert, a muzsikust?

- Wagner?... Hogyne, olvastam róla, az újságban. Üsmerős...

Egész nap az újságot bújja - napokig böngész egy rohadt, négyoldalas lapot. Amelyik hasábal végzett, akkurátusan áthúzza ceruzával.

Mikor jól érzi magát, minket szid, fiatalokat:

- Rossz nevelés, vigyen el az ördög!... Én nevelnék, **minunat**. Feküdj, vigyázz! Feküdj, vigyázz! Ez kell nagylegénynek. Vigyázz, a piculáját!

Szeme zöldesen villog, fogatlan szája erőtlen mosolyra feszül, aprókat kuncogva nevet.

Kétnaponként előveszi kopott ruháit, totyogva-piszmogva felöltözik, s elcsoszog a Rákkutatóhoz - valami fülsebe van, azt kezelteti.

Látogatója nincs. Talán kétszer szökött be hozzá egy ugrifüles, kancsi leányka, tejet hozott, s futott is ki a teremből. Feleségét sohase látni - azt mondja a délelőttös nővér, a vénasszony egyenesen örül, hogy ura a kórházban van. Ha hazamenne, senki sem törődik vele. Nem bírják a szagát.

- Különben is, hej, de nagy kutya volt!

*

Megjött L. doktor is. Rendszerint ő írja fel a gyógyszereket. Ágyról ágyra jár, s az orvosság nevét diktálja az egyetemi hallgatóknak - a regisztert a medikusok kezelik.

Hosszasan időz G. bácsinál.

- Tata, igen gyorsan fogy a lé!

- Mit csináljak, doktor úr, ebből a nagy üvegből nem tudok másként a lábamra tölteni. Nem fogja a kezem... - s mutatja kurta ujjú kezét, kérges bőrű tenyerét.

- Csak azért mondom, ügyeljen, mert ha jönnek az ünnepek, három napig az atyaisten se tud magának semmit felírni!

G. bácsi valahogy visszanyeli a mérget. Szemén látszik, legszívesebben agyoncsapná az orvost. Hiszen az egész folyadék, a napi két liter alig kerül egy lejbe, meghozatná ő kintről is - de hát mért csinálnak viccet a betegségéből?

L. doktor valóban ízléstelen tréfák szerzője. Látom a medikusok arcán, hogy fintorognak egy-egy rosszul irányzott szójátékán... Neki is van néhány operált betege itt, akiket ő kezel. Úgy hírlík, N.-t is ő operálja. N. nem tud róla, nem szólunk neki.

*

A harmadik ágyban huszonhárom éves fiú, B. fekszik. Pamacs-bajusza van és napbarnított arca. Haját hátrafésülve, magasított hullámmal viseli, mint a faluról városra került fiatal-emberek általában.

Nagykapuson született, ott végezte a hét osztályt, aztán Kolozsvárra került szakiskolába, letette a katonai szolgálatot, s most nehézgépész a közműveknél. Dolgozott már hengergépen, volt kotrókezelő és erógépész, szivattyúmester - ami kellett.

- Nálunk úgy megy - magyarázza -, hogy most legutóbb is szivattyúnál dolgoztam. Ott a magyar színház mellett, a Malomárkot fedjük be, én kellett kiszívassam a vizet. Egyik délben csak jön a Moszkvics, benne az igazgató. Odaszólit. Nagy gumicsizmák voltak rajtam, meg sáros munkaruha... Azt mondja, üljek be. Szabadkoztam, így nem mehetek, meg kell állítanom a gépet, átöltözöm, s akkor megyek.

Megvárt, míg végeztem, aztán elmentünk az összes helyekre, ahol a mi embereink dolgoznak, végül kivitt a repülőtér melletti munkatelepre, s mutatott egy gépet. Holnap, azt mondja, itt fogsz dolgozni. Másnapról ott dolgoztam...

Heresérvvel utalták a sebészetre, hogy kiderítsék: nincs is sérve, hanem tbc-s eredetű daganatgócok keletkeztek mindkét herén. Most sztreptomocinnal gyúrnák, próbálják visszafordítani a bajt. Ha nem sikerül, magyarázta a „kicsi doktor”, meg kell operálni, de akkor majd nem lehet gyereke...

B. megijedt, sokat töpreng: nagyon szereti a gyermekeket. S egyelőre komoly szerelmi kapcsolata nincs. Mit csináljon? Egyre a gyerekekről beszél: otthon, Kapuson, ha hét végén hazamegy, egész csapat apróság várja a busznál. Hogyisne, mikor annyit foglalkozik, játszik velük! - nem tud elmenni egy emberpalánta mellett, hogy azt egy kicsit meg ne hoppáztassa. Minden alkalommal megrohanják: mit hoztál, Feri bátyánk? S ő ilyenkor előszedi oldaltáskájából a pár lejre vásárolt savanyúcukrot...

- Úgy érzem, valamicskét mintha visszahúzódt volna. Aztán, ha elengednek s ismét előjön a baj, akkor hagyom magam a kés alá vinni. Esetleg... lenne egy leányasszony ismerősöm, s azt elvenném, van egy kislánya.

*

A Főnök, mint mindig, nyájas és nyugodt. Keskeny bajusza alól kivillannak aranyfogai.

- Kérem a jelenléti naplót - szól a medikusoknak. Ő vezeti a gyakorlati munkát, a diákok ragasztották rá a „főnök” elnevezést.

Minden beteget megvizsgál. Karéjban állnak mellette a hallgatók, s észrevétlen adja át nekik a szót: referáljanak ők a betegségről, diagnózisról, a beteg állapotáról... Aztán valami érthetetlen orvosi nyelven szélesre bontja a témát, gyógymódokat sorol, orvosságokat ismertet, s mindezt mosolyogva, bölcs nyugalommal teszi.

Azt mondják, a sebész főorvoson kívül ő itt a legelfoglaltabb ember: előadások, gyűlések, szemináriumok, orvosi munka, tudományos kutatás...

Most N.-re mosolyog, széles, kreol arcáról oldalt futnak a ráncok, hangja bizalmas.

- Nem izgulunk, ugye?

- Egy kicsit félek, doktor úr.

- Küldje haza azt a kicsit, nehogy megromoljon ebben a melegben... Na!

*

- Ki óhajt borotválkozni, nyiratkozni? Elsőosztályú munka!... Óhajt valaki?

A ferde szájú, lenyalt hajú bejáró borbély kirakja szerszámait az egyik ágyra. Kopott faládikóban hozza őket, s bár mint szakember mocsokmunkát végez, mindig akad egy-két kliense az operáltak közül, akik ágyhoz vannak kötve.

Míg dolgozik, tudálékosan magyaráz.

- ...az a pasas, amelyik befagyasztotta magát... hallották, uraim?

Néhányan, akik nem tudnak róla, odafigyelnek.

- Öreg volt, kérem, és úgy hagyakozott, hogy hűtsék őt le, mint a vágómarhát, zérus fok alá. Mert rákja volt, s ha majd lesz rá gyógyszer, feltámasztják, s meggyógyítják... De micsoda felszerelés kell ahhoz! Mennyi pénzbe kerül!...

- Volt itt egy beteg, egész éjszaka járkált... Elment már? Csuda ember az, kérem, nem tudtak aludni tőle a betegek. Emlékszik, V. úr? Éjjelenként csiszi-csoszi, nappal meg tömte magát... Hogy is bírhatták, árulja el nekem?

N. a múlt éjszaka, talán a félelemtől, centis szakállat eresztett. Szerényen odainti ő is a borbélyt.

- Szépülni?... Igenis, kérem. Törülközője van? Az kell, minden betegnek legyen külön törülközője. Ez az én elvem. Így, na, most szappanozunk... Ma felvágják? Igen? Na, az még egy szép munka lesz. A hasikáján lesz egy gyönyörű vágás, gyerekjáték. Nekem elhíheti, sok mindent láttam... Szesszel, kölnivel? Igenis, szesszel...

Felsőbbséggel sürgölődik az ágyak között. N. arcát nézem: egyes helyeken, a borotválás ellenére, kiütözik a felületesen otthagyt szakáll. A borbély ráadásul meg is vágta a késsel vagy háromszor, s most sietve timsózza-állítgatja a serkenő vért.

- Tessék, az első vágások - erőlteti viccét a borbély.

Ezen nem lehet nevetni: fagyos a hangulat.

*

Z. úgy mered riadt szemével a semmibe, mint egy fülesbagoly. Szétvetett, bepólyált lábfejei hosszan lelógnak az ágyról. Talán ő közülünk a legcsöndesebb: át tud ülni némán, görnyedten egy teljes félnapot, hallgatja szeszélyesen kanyargó beszélgetésünket. Éjszaka alszik, délután alszik, néha bekötözik tyúkszemekkel operált, érzékeny talpát - ilyenkor összeszorítja állkapcsát, éveinek ráncai kínosan egybefutnak, s rövidre vágott, ősz haja az égnek mered.

Keveset tudunk róla. Legrégibb a kórteremben, műtétjének egy hónapja már. De csak a napokban tudott sántikálva talpra állni, így is csak WC-re jár, s ha kedve szottyán, esetleg cigarettázni, a folyosóablak rejtekében.

Beteglapján ennyi áll: téglagyári munkás.

*

A délelőtti nővér nincs sehol. Hosszasan csengetünk utána, semmi eredmény.

G. bácsi lába alatt a lepedő merő lucsok: a sebekből lecsorgó vér összekeveredik a borogatásra használt oldattal, s kegyetlenül marja az öreg bőrét.

Végre bekukkant az asszisztensnő.

- Ki csengetett?

- Mi.

- És mi a baj?

Elmondjuk neki, hogy le kellene cserélni G. bácsi ágycsészéjét. A nővér meg nem találjuk sehol.

- Nem rám tartozik - vágja vissza bosszúsan -, még sok van egy óráig!

És becsapja az ajtót.

Egytől kettőig ugyanis csak az asszisztensnő marad az egész emeleten: a nővér rövid műszakban dolgozik, kisgyereke van.

Szerencsére tudjuk, melyik szekrényben áll a tiszta fehérnemű, ágycsészéje, s délelőtt lakat sincs rajta. M. percek alatt betoppan két lepedővel, meg egy párnahuzattal; lerángatom a régiéket, s kidobom őket a folyosóra. G. bácsi esetlenül forgolódik az ágycsészében, míg ügyel-bajjal alá-feszítjük a tiszta vászondarabot.

Ágycsészéje alatt, a padlón véres géz- és vattahulladékok hevernek szanaszét. B. a klozettről két seprűt szerez, egyiket nekem adja, s nekiállunk takarítani, a szemetet a folyosóra seperve. M. a másik tiszta lepedőt erősíti biztosítótűkkel a pokróchoz...

Aztán V. jajdul föl: kiömlött a kacsája. Ki kell üríteni, s kér egy tiszta lepedőt is - ő következik tehát, s miután minden igényt kielégítettünk, sokáig sikáljuk szappannal a kezünk, majd forró vízzel lemossuk róla a habot.

*

Az ilondai srác ma jobban érzi magát. Tegnap hozta be a mentő, vakbéllel, s alig helyezkedett el tétován, idegenkedve a poloskairtótól szagos ágycsészében, már jött is, hanyag léptekkel, a fehér ruhás „hóhérlégény” - így hívják itt a mütő segédszemélyzetét -, kevéske bátorítót fecskendezett a fiú felsőkarjába, s derekánál támogatva elvezette.

A fiú Kolozsváron jár szakiskolába, most végzi a másodévet az építészeknél - alig töltötte be a tizenévesét. Soha semmi baja nem volt, most is csak úgy vette észre: valami nincs rendjén, hogy fel kellett emelnie egy vasrudat, és elszédült. Erősen belenyilallt a hasába, s elesett. A mester hazazavarta, fél óra múlva már a mentők robottak vele a sebészetre.

Operáció után kábultan, ernyedttaggal aludt. Gyermekien csupasz arcán határtalan nyugalom ömlött szét. Egyszer-egyszer felnyitotta szemét, bágyadtan nézett körül, majd ismét álomba merült.

Estére elillant a csillapító hatása: fogcsikorgatva hánykolódott az ágycsészében, feltépte mellén a flanelkabátot, s míg a nővér csengettük, egyre azt hajtogatta:

- Adjanak valamit, amitől hamarabb végem lesz! Könyörgöm, gyorsan, gyorsan!...

Kacagtunk rajta, szidtuk, mint a bokrot; M. veréssel fenyegette, s ő csak nézett ránk, két rengő cseppel a szeme sarkában, vicsorgott, izzadt: „Meghalok, meg én!” - Aztán jött a nővér, néhányszor megsimogatta a homlokát, s adott neki egy morfiumos injekciót.

A hajnali üvöltéstől eltekintve, csendes éjszakánk volt: reggel a fiú mosolyogva ébredt, s most már itt sántikál, sáros félcipőjében, az ágycsészék között. Úgy várja az első csupor cukros teát, mint gyermek a karácsonyt.

*

A „kicsi doktor” G. bácsi lába fölé hajol:

- Ezt a sebet állandóan öntözni kellene. Mindig legyen nedves...
- L. doktor úr aszonta, csak mikor leszedjük a kötést s miután megszáradt.
- Ugyan, az nem lehet! Akkor nem ér semmit.
- De hát itt hallották a többiek is, mikor mondotta, hogy gyorsan fogy ez a micsoda...
- Nevetséges! Azért írtuk fel, hogy fogyjon.

Látszik a doktoron: elégedetlen. Persze, ezt nem mondhatja meg a betegnek, ezért inkább kifordul az ajtón.

G. bácsi értetlenül néz utána.

- Most már mi a helyzet, Cseke úr? Maga érti? Egyik ezt mond, másik mást, csak a lábam nem akar gyógyulni... Hej, azt a szűzmáriás mindenségit!

Összeszorítja öklét, s mérgében elvörösödik. De ez még semmi.

Később bejön L. doktor is, leszállítja az öreget az ágyból, letolatja a nadrágot, s guggolva kezdi vizsgálgatni a sebeket. Tintaceruzával néhány keresztet rajzol a bőrre, jegyzeteket készít.

- Lesz valami belőle, doktor úr?
- Türelem, ember! - vágja oda idegesen, és kiegyenesedik. - Egyből senkit sem lehet meggyógyítani.
- Csak megkérdeztem, doktor úr...
- Ne kíváncsiskodjék, inkább vigyázzon, hogy a sebek rendesen legyenek kezelve.
- Vigyázok én, doktor úr, de ha egyik így, a másik úgy... én nem tudom...
- Kinek hisz maga? Kinek?!
- Azt én honnan tudjam, doktor úr?

Kételyek köröznek a levegőben - lebegő, láthatatlan, nagy vadmadarak.

*

A ruszin, kinek ágya az ilondai fiúéval szemközt áll, nyugtalan. Pillanatonként mozdul a vackán, sokat cigarettázik és nagyon szenved. Soha nem panaszkodik, de időnként eltorzuló arcáról leolvashatni a fájdalmat.

Vizelési bántalmai vannak, vadhúsok nőttek húgyvezetékén, s most mesterséges úton tágítják. Zárt gumicsövet helyeztek be neki, s mikor kisdolga sürgeti, csak szörnyű kínok között tud könnyíteni magán.

Máramarosba való, valamelyik határmenti tanyára, felesége a visói kórházban fekszik, a gyermekek egyedül maradtak otthon... Harminckét éves, szép szál ember a ruszin, kőbe vésett arcvonásai kimondottan kellemesek. Mellkasa, akár egy atlétáé - mikor mosdik, karján-vállán szelíd bocsokként játszadoznak az izmok.

Mestersége pék, de betegnyugdíjazták. Abból élnek, meg amit a felesége még el tud végezni a havas szigorú körülményei között. Arrafelé még májusban is több centis hó hull, ha egy kicsit beborul az idő. Az állatokkal is nehéz bánni, mert azok nem nézik, hol, merre húzódik a határ. Csak mennek, amerre a szemük lát. S ha egy-egy vihar kerekedik, sokszor egész csordák átszabadulnak Kárpát-Ukrajnába - a kiváltás pedig már bonyodalmas ügyintézés.

Ha megkezdődnek a nagy vadászatok - államférfiak, magas rangú külföldi vendégek sokszor megfordulnak erre felé -, a tanyasi emberek egy kis mellékkeresethez juthatnak. Beállnak hajtóknak: nem sok szakképzettséget, inkább fokozott figyelmet és egy csöpp ravaszságot igényel, ami ott majd mindenkinben megtalálható.

Ma kiveszik a szondát, a beteg saját felelősségére. A ruszin vállalja a kockázatot, csak minél hamarabb hazakerüljön. A menetrend egyetlen adatát ismételve folyton: hánykor indul a személy Máramaros-sziget felé.

*

Künn lélekgyógyító idő van. A kórteremben - még fűtenek - elviselhetetlen a hőség s a felerősödő bűz. Már csak a szondások is fölöttébb szagosak, de még hány gyógyuló vagy stagnáló seb párolog, levedzik a kötések alatt.

A járnai tudó betegek előzőnlik az udvart: a forgalom itt olyan, mint egy kisebbfajta piactéren. Közepén a reggeli öntözéstől ragyogó, friss virágágyás trónol, a kökerítés menti árnyékban parkolóhely. A sebész főorvos kocsija, egy szolgálati Volga, Wartburg, Fiat-1300, Renault-Major... Egy elszáradt fán sárgarab lóg - jelzőharang.

Köpenyes orvosok, flanelkabátos betegek, ápolónők, orvostanhallgatók sietnek egyik épületből a másikba. A kis irodaházból írógép-kattogás szűrődik ki a nyitott ablakon, szépen kibomlottak már előtte a fiatal szilfák.

A hátsó épületben van a belgyógyászat, mögötte füves kert. A fák alatt kékre festett padok. Az utcát magas betonkerítés zárja el szemünk elől. Ha van mit, enni adunk a ketrecbe zárt kísérleti nyulaknak - az idén nyolc, öklömnyi kis fióka született már -, vagy az elhízott, magányos kosnak.

Kavicsos ösvény ropog a papucs alatt, rójuk az udvart körbe-körbe. E kerengő séta: élet, gyöngyöző pohárban.

*

V.-t a betegek szanitécnek keresztelték el: míg meg nem operálták, szorgalmasan ápolt két-három magatehetetlen beteget. Olyan türelemmel, ahogy gyermek tud bánni játékaival.

Lassan, de szépen javuló prosztata-operáció. Neki is szondája van. Arca, bár örökké sovány ember volt, most mintha a csontokra szikkadt volna. Amit adnak neki, beveszi, s vakon ragaszkodik az orvosok szavaihoz. Számára mindez: szentírás.

Medgyes vidéki szász parasztcsaládból származik, régi vágású, jól képzett fémipari szakmunkás, de már nyugdíjba vonult. Életelve: becsület, kötelesség, alkalmazkodás... Ezekkel sokra lehet vinni az életben, s megmaradsz tisztának - hajtogatja, mikor beszédes kedvében van. S ez inkább akkor fordul elő, mikor jól érzi magát. Különben nehezebbre esik a beszélgetés, valami baj van a koncentrációval, mert sokszor szólunk hozzá, hallja is a hangot, de nem érti, mit mondunk, és oda se figyel. Vagy csak megrebben.

Éjjeliszekrényén halomban állnak a könyvek, ezenkívül helyet kérnek még a gyógyszerek, teásüveg, szemüveg, egy csomag „hazai”, citromok, pohár... Az operáció után felesége minden délután mellette volt - aggódó, ügyetlen szeretettel vette körül a szívós, gyermekem embert.

Mert néha bosszantóan együgyű: kitakarózik, s izgatottan figyeli, működik-e a szonda vagy sem. Ha eldugult, ki kell mosni egy hatalmas fecskendővel, s mint valami lusta férgek, úsznak elő a fájdalmat okozó, alvadt vércsafatok. Egyszer-egyszer viszont csak képzelet, hogy fáj, nem kellene oly görcsösen a betegségre gondolnia: határozottan siettetné a gyógyulást. Szidjuk eleget, s ilyenkor pár órára abba is hagyja.

Egy derűs délelőttön maga mellé hívott: beszéljünk hosszabban, s elmesélte egy igen kedves, gyermekkori élményét.

- Még falun laktunk, kicsi lehettem, de betegség a házban nem volt soha. Nagypám, nagyanyám is kilencven évet megéltek, de azok nem idegeskedtek soha, meg hogy fáj a fejem, isten ments! A faluban az volt a szokás, hogy minden héten bementek Medgyesre, a vásárba. A mai jó utak persze akkor nem léteztek. Befogták hát a bivalyokat, felültek a szekérre, s kényelmesen mentek völgyeken, dombokon keresztül, s nem mentek egyedül, mert az útra minden irányból özönlöttek a bivalyfogatok. Odaértek a vásárba... Vettek ételmezt, ami kellett, közben eladták, amit vittek, s dolguk végeztével hazaindultak. Beesteledett, ők megvacsoráztak, úgy menet közben, lefeküdtek a szekérderékba, s jót aludtak. Reggelre értek haza, s nekünk csak ki kellett nyitni a kaput, az állatok jöttek maguktól, az öregek még mindig nem ébredtek föl, úgy kellett őket költeni, hogy keljenek már, mert itthon vannak... Most meg blokkban lakom, képzelje el, beköltöztem, mert lebontottak...

*

Mikor látjuk, mennyit ügyetlenkedik G. bácsi a lábával, nem lehet tovább túrni. Odamegyünk, kivesszük kezéből az orvosságos üveget - most minél több nyugalomra, mozdulatlanságra van szüksége.

A délelőtti nővér alig törődik velem: reggel bejön, aztán elmegy a gyógyszerekért, néhány sürgős injekciót bead, s közben félórákra el-eltűnik. Valamelyik barátnőjével traccsol. Majd felhossa az orvosságokat, s ismét nyoma vész. Amit nem végez el, azt a délutánosra hagyja. Fél egykor már nem is lehet a nyomára bukkanni...

A sebek látványa undorító: ha sokáig kell nézmem, elfog a hányinger, márpedig amíg rendesen meglocsolja az ember, eltelik egy kis idő.

Felváltva segédkezünk: M., B. és én. Sok mindent megszoktam itt, a kórházban, amiről azelőtt álmodni sem mertem volna. Például egy kötözést végignézni a sebészetben. A vér látványa engem felkavar, elriaszt, borzongat, a mostani kényszerhelyzet azonban megerősít. Hárman vagyunk: meg kell csinálnunk! S ezért lessük az orvosoktól a kötözések bűvös mozdulatait, hogy alkalomadtán kötözhezzünk mi is. Hogy a steril kötszert mi is sterilien terítsük a sebre.

És mégis, félünk - nem vagyunk biztosak a dolgunkban. Nem ismerjük ezernyi összefüggésében a mesterséget. Hátha valamit elhibázunk?

Talán mégsem hibázunk. Átkozott helyzet!

*

N. megrándul a szomszédos ágyon: nesztelen teniszcipőiben már mellette áll a „hóhérlegény”.

- Itt a féldecije, ember - mutatja a feltartott fecskendő. - Szódát most nem kap hozzá.

- Turci? - vigyorog kínjában N.

- Az hát, jobb nincs.

S a bűvös folyadék máris az izmokban szaladgál.

- Fél óra múlva majd sétálni viszem - mondja búcsúzóul.

N. remegve végigdől a gubancos takarón.

Szatmár környéki sovány parasztember. A szatmári kórházból hozták ide, végbéldaganattal. A diagnózist azonban csak az utolsó pillanatban sikerült pontosan megállapítani. Kezelték addig mint székrekedéssel, mint bélhurutost, ilyen meg olyan orvosok. Télen aztán két hónap alatt 14 kilót fogyott...

Mikor legelőször levetkőztették, azt hittem, menten széthull ez az ember. Erős szőrzete alatt látni lehetett majd minden csontját. Most is csak kerekre tágult szeme világít: bánatos, könyörgő, tétova emberi tekintet.

Egy héttel ezelőtt megkezdtek az előkészítést: a vizsgálatok megállapították, hogy a belek nem tudják kiüríteni a gyomrot a nagyméretű elzáródás miatt. Ezért csak folyadékokat fogyaszthatott, s érbe táplálták rengeteg szőlőcukorral, vérrel.

- Vajon megcsinálják úgy, hogy ne elől jöjjön ki a rondaság?

- Nem tudom - felelem, és valóban nem tudom, mit lehet itt csinálni.

- Az orvos azt mondta, talán.

- Akkor lehetséges.

Hallgatunk egy darabig. Az injekció most kezd hatni, arca felélénkül.

- Én jól beszívtam!... És ki operál?

- Fogalmam sincs.

- Valaki a szalonbeli doktorok közül?

C., a medikus (részt vesz az operáción, elkérezett hát az órákról) segítségemre siet:

- Nyugodjon meg. Olyan ember operálja, aki ért hozzá.

C. nagyon ragaszkodik ehhez az esetéhez. Valósággal elkényezteti az öregedő embert.

- Most vetik a krumplit - szól át G. bácsinak.

- Most hát - jön válaszként a fájdalmas sóhaj.

*

Rendkívüli nagyvizitre számíthatunk: a sebész főorvos az alsó emeleten inspekciózik. Előkerül valahonnan a déli nővér is, duzzogva-csapkodva valamelyes rendet teremt. Aztán berohan a kicsi doktor, sietősen eligazítja a beteglapokat, fehér köpenye lobban az ajtóban.

Három főnyi csoport lép a terembe: elől a magas, lomha léptű főorvos. Fiatalos, negyvenen inneni ember. Aztán egy korán öszülő, fess fiatalember a belgyógyásatról, s végül egy ismeretlen, idős doktor. Nyomukban a szalonorvosok...

A főorvos éppen csak végigzongorázik az ágyak szélén, megkérdi, kinek mi a betegsége, N. mellett megáll, és kesztyűt kér. A nővér most ide-oda cikázik, a kötözőasztalról steril gumi-kesztyűt kotor elő (csak ő tudja, honnan!), és odaadja.

N.-t felállítják az ágyra. Letolja nadrágját, farral az orvosok felé, s a főorvos félrenézve vájkál egy ideig a daganat körül. Bólint, ellép, a lehúzott kesztyűt könnyedén földre hajítja. A fiatal belgyógyász is kér egy kesztyűt, érdeklődve megismétli ugyanezeket a műveleteket, homloka ráncba szalad - a csapathoz lép, magyaráz valamit, és kivonulnak a teremből.

Negyed óra múlva N.-t a műtőbe viszik: a hóhérlegény karján tántorog végig a folyosón.

*

- Gyerekkoromban zsoké voltam, lehet, azért kaptam a visszértágulást - magyarázza M. a folyosón. - A mi családunkat Zsukon mindenki ismerte, régi lótenyésztő család vagyunk, most már ezek az idők elmúltak. Pedig szívesen tartanék egy jó lovat, nem kell nekem se motor, se autó, azt erre-arra betanítanám, s mehetnék, amerre a szemem lát...

M. harmincéves, házasember. A szamosfalvi vám közelében lakik szüleivel, kertes házban; van egy idomított farkaskutyája, aprócska felesége és hatéves kislánya. Ő maga az autójavító vállalatnál esztergályos.

Szereti a diszkrét, gáláns kalandokat és a kutyákat. Órák hosszat tud mesélni a kutyaidomításról, egészen megbűvölte C-t is, aki most mindenáron kutyakölyköt szeretne vásárolni.

Az operáció - három helyen vágták meg a lábát - úgy-ahogy sikerült. Idő kell, míg a visszerek regenerálódnak. Egyik sebe gennyezik: naponta kell kötözni, s a fiatal orvostanhallgató gondolja, nyugtatja, hogy semmi komolyabb baj.

A valóság nem éppen ez. Négyszemközt megmondta nekem:

- Az orvos a hibás, aki operálta. Kitalálok, hogy ki volt, egészen biztos. Operáció közben köhögött, és egyszerűen a szája elé tette a kezét. Finoman szóltam neki, hogy nem kellene-e fertőtleníteni. Persze, rám mordult: fogjam be a szám, mert csak egy taknyos vagyok mellette... Ugye, köztünk marad?

Csöndben szívjuk a cigarettát.

*

Az emeleti erkélyről udvarra látni. A szemközti épület alagsorában van a boncterem. Ajtaja egész délelőtt nyitva, a boncmester ki-be szaladgál rajta. Alacsony, köpcös alakja csupa ideges feszültség, szuszogva mássza meg a fölfelé vezető pár betonlépcsőt, sokdioptriás szemüvege mögül bizonytalanul pillog a világba.

Szinte mindenki kiközösíti valamiképpen: foglalkozása nem valami irigylésre méltó. Nehéz egy ilyen állást betölteni. Ezer és ezer ismeretlen ellenséget szerzett már magának az évek során - azon halottak hozzátartozóit, akiket ő boncol föl. Pedig ősszel és télen az esetek nagy részét átadja a gyakorlatozó medikusoknak, egészségügyieknek - azoknak úgyszólván a tananyaghoz tartozik. Azt hiszem, ilyenkor még boldog is.

Különben azt mondják, kirívó eset a hasonló foglalkozásúak közt: nem iszik, nem dohányzik, csendes családi életet él. Vasárnaponként sétálni megy, s aki nem ismeri, elnézően megmosolyogja egyetlen figuráját. A háborúban arcát borzalmasan felhasították-szabdalták egy becsapó lövedék repeszei. Plasztikai műtéttel - a hiányzó bőrt combjából pótolták - sikerült valahogy emberi ábrázatot húzni e természetellenesen gömbölyű fejre. Mikor dühös, arcán kirajzolódnak a bőrdarabkák közötti fehér forradások.

Most türelmetlenül toporog a boncterem ajtajában. Az éjszaka tíz napja operált beteg halt meg, agyvérzésben; fia és testvére egyik cigarettát a másik után szívják, fekete gyászruhában várakoznak a koporsót szállító teherautó mellett... S az orvosok még mindig késnek, hogy a halott öregember átessen a számára legszelídebb műveleten, a boncoláson.

*

A betegelőző irodában csönd és hűvösség. Néhány személyi adatot kell közölnöm a léckalitka mögött trónoló tisztviselőnővel: feljegyzi őket egy nyomtatott úrlapra.

Az iroda mellett nyíló kis fülkéből előlép a kórház orvos-statisztikusa. Ő láttamozza a lezárt beteglapokat, ellenőrzi, csoportosítja az adatokat. Hóna alatt most is - több kiló papír.

- Mi van az emberekkel, Margitka? Az idén májusig kétszer annyi betegünk van, mint tavaly ugyanebben az időszakban.

Fáradtan teszi el vastag, fekete keretes szemüvegét.

- Igen, már az ezer-valahánynál tartok... Kapott valami hibát?

- Gituska édes, minden rendben. Egyetlen betegnek hiányzik a szolgálati bizonyítványa, de az sem érdekes, mert az illető rákos... Kézit csókolom!

*

A műtő előtt egy hóhérlegény áll, az ajtófélnek támaszkodva. Lába körül elszórt csikkek hevernek, s hogy közelebb lépek, megérezem a lengedező szeszfelhőt.

- Hogy megy?

- Már vége - morogja, s nagyot köp a cementre.

- Hogy érzi magát az öreg?

- Szarul.

Most néz csak a szemembe.

- Adjon egy tüzet, mert kifogytam.

Órámra nézek: egy órát tartott az operáció. Túl van rajta - most már nem izgul. Gyorsan megviszem a hírt a többieknek.

Pár perc múlva a fiatal orvostanhallgató lép a szobába.

- Mutasd meg N. holmiját.

- Mi van?

- Semmi.

Nem néz rám.

- Jól sikerült?

- Ment valahogy.

N. éjjeliszekrényéről összegyűjti a gyógyszereket, a szőlőcukrosflaskákat s a drótkeretes pápaszemet.

- Az elkülönítőben van - szól hátra búcsúzóul, nehogy valami rosszra gondoljunk.

C. arcát nem láttam ilyen komornak. Megkeresem a feleségét, gondolom előbb, de hát ő nem tudhat semmit. Az előadóteremben rég megkezdődtek a kurzusok...

*

A hullakamrában éjjel-nappal zakatol a hűtőberendezés. Ablakát néha meglegyinti egy-egy szélborzolta ág - hogy bent mi van, senki sem látta közülünk. Az ajtón vaskos lakat fityeg.

Egyhangú, esős vasárnap délutánon fedeztük föl: az erkélyre húzódva nézelődünk lefelé a füveit gyorsan növesztő udvarra, a homályos szürke házakra, a csillogó aszfaltra; s ekkor a kapualj felől visszhangzó trappolás kemény zaja ért hozzánk, majd a szakadó esőben két cipekedő alak jelent meg, görnyedve a súly alatt: kövér, öreg ápolónő és a himlőhelyes kapus. Vászonnal letakart hordágyat hoztak, melyen át csak összefolyó, alaktalan domborulatok rajzolódtak ki. A mosoda melletti ajtó előtt lecsapták terhüket a földre.

A kapus dideregve nyitotta ki a lakatot, belökte az ajtót, akkor fölemelték a hordágyat, s tartalmát nagy lendülettel belódították a tátongó nyíláson. Megkönnyebbülten szaladtak visszafelé, cipőik sarka felcsapta a tócsába gyűlt vizet, a kapus hangosan szitkozódott...

Akkor az alsó emeleten hirtelen megürült egy ágy.

Azóta félve nézek a bólogató, ablaksimogató fákra.

*

Közvetlenül ebéd előtt, a műtő napverte folyosóján még elcsíptem C-t. Köpenyét készül levetni, hazaindulna.

- Gyerünk az ablakba. - Keményen ejti a szavakat, az ablakmélyedésbe von. Kikönyökölnék a hófehér párkányra.

- Mi a baj?
 - Gyógyíthatatlan... Nagyobb, mint gondoltuk.
 - És?
 - Hagyj egy kicsit, hadd nézzek a napba... Rosszul van.
- Szórakozottan számlálom az ágyasban nyílni készülő virágokat.
- Megmarad?
 - Kétséges...
- Szemét lehunyja, bronzos arcán, feketés szakálltövein fogócskát játszik a fény.
- Most... nehéz beszélni. Torkig vagyok. Egy állatot nem vágtam volna ily kegyetlenül!
 - Ő operálta?
 - Ő.
 - Sejtetted?
 - Nem akartam rá gondolni. Azt hittem... tehetek valamit, azért kéreztem be...
 - Mit lehet tenni?
 - Ordítani, köpni, háyni!... Te, ahogy felvágta, az egész szar szétömlött a belső részeibe... Hogy a francba dolgozhat így egy orvos! Nagyvárosi klinikán! Sebészetén!... Mielőtt bevarrta, szórt rá egy kevés antibiotikumot. Tízszer annyit kellett volna, s utána oldószerrel kimosni!... Gondold meg, az még nem bántja a szerencsétlent s egy ilyen tökfej miatt szenved!
 - Szóltál neki?
 - Nem akartam, de szólnom kellett. A múltkorit lenyeltem. Most azt mondta: ha nem hallgatsz, nagyon megjáród!... Hát hogy nyeljem le ezt?
 - Ne nyeld le.
 - Hallgatsz?
 - Egyelőre...

*

Az egész izé szétömlött... szétömlött. Egy mozdulat, és szétömlött!

Itt nem lehet aludni! Horkolnak a fogatlan szájak. Mindjárt kezdődik a délutáni látogatás...

Ilyenkor megtelik a terem szotyogva érkező, hangos emberekkel. Virág, gyümölcs, befőttek, kalácsok, tészták... Különféle illatszerek, ajtónyitogatás...

G. bácsihoz sokan jönnek, alig férnek az ágy körül: gyerekek, menyek, vejek, feleség, sok-sok keményített szoknya, csizmák; rokonok, ismerősök, szomszédok... G. bácsit rengetegen tisztelik. Egy-két unoka is mellette sündörög.

W. bágyadtan köröz mutatóujjával a levegőben. Figyeli az ágya mellett kavargó színes sokaságot - egyedül van.

B.-nek itt a húga. Aztán egy lányismerős, majd az az asszony. Meg barátok. Látogatás előtt rengeteg dohánykölnit locsolt magára, most szagos tőle a terem.

Z. a bátyjával vált tőmondatokat. Kettejük jelenete nyugalmas állókép.

Az ilondai srác az udvaron kószál.

A ruszin a látogatókat figyeli.

V. bácsihoz eljött a felesége, lánya és veje. Szelíden mosolyog rájuk a párnáról, nyeldesi a gonddal hámozott narancsot.

N. ágya üres. Benéz a sógornője, aki Kolozsvárt lakik, röviden elmondom: az operáció sikerült, egyelőre az elkülönítőben van. A holmijára vigyázunk.

Feleségem jön, a gyerekekkel - beszélgetünk. A kölyök minduntalan hazahív. Ilyenkor aludni szokott: ledől mellém az ágyra, tetszik neki a játék.

M. hazament. Csak reggel jön be.

*

Mikor már mindenki elment, döngve csapódik be a nagykapu. A himlőhelyes portás koszos köpenyben áll a kémlelőlyuk előtt - szeszélyes figura. Ha néhány lejt csúszatsz a markába, négy óra után is beereszt a kapun. Másokkal perceként át veszekszik. A múltkor egy fiatalasszonyt szabályosan kidobott az utcára; egy másikat a lépcsőről ráncigált vissza. Pedig...

Mit pedig?

Tudhatja ő, mi történik egy fél óra - óra múlva? Ez sebészet és nem idegszanatórium. Talán nem akarja tudni. Talán igaza is van, csakhogy...

*

Naponta tűnnek el az emberek. Feküdtek melletted, beszélgettél velük, megkérdezték, hány óra, van-e cigarettád, apróbb szívességeket kértek, válladra támaszkodtak, mikor alig volt jártányi erejük, vizet adtál nekik, vagy ők kínáltak meg egy kis hazaival, szóltatok az életről, a munkáról, az emberekről, biztattatok egymást, elalvás előtt hallhattad szelíd lélegzését, vicceken nevettek...

Vagy elviszi őket a mentő, vagy abba az átkozott kamrába kerülnek. Lehet-e mindent kitörölni az emlékezetből?

A dolgok nyers tövében élő ember fanyarul mosolyog korábbi önmagán: minderről tudomása se volt. Még csak nem is érdekelte. De itt - ha akarod, ha nem, búcsúztatod a távozottat. Mert ismerted, mert él benned egy darabka belőle, mert adtál neki és kaptál tőle; és a számlát akaratod ellenére zárja le a...

*

Lassan ejtőernyőzik ránk a homály. Várjuk az estét, pedig későn fekszünk. Mégis, nyugtató, ha már itt az este, a sötétség befejezett tény, s ezután már csak rajtunk múlik - alszunk-e, avagy téblábolunk még. Részletkérdés.

Valahogy agyoncsapjuk a még hátralevő időt.

Lám, G. bácsi a mai újságot olvassa. W. ágytól a mosdóig csoszog lassan, kényelmesen, nevetgél magában, vizet iszik. B. szeretne kiszökni, egyelőre éjjeliszekrényét rendezgeti, almába harap. Valahogy ránk tukmál egy-egy szebb darabot. - Kapusi - magyarázza.

Z. kezével malmozik, s a mennyezetre mered. Az ilondai srác meghűlt a mai napon, fojtottan köhécse, minden roham a sebet támadja.

A ruszin jókedvű: kivették a szondát, nagyszerűen megy minden, örömét megosztja V. bácsival - beszélgetnek. B. bácsinak hirtelen eldugul a szondája, jajgat, homlokán kiüt a verejték, jön az ápolónő, s megszabadítja a fájdalomtól.

Olvasni próbálok. Cornelius Ryan: **A leghosszabb nap**. Egy-egy lapon ezrével hullanak az emberek, ösztönös védekezés ez, vagy csak véletlen?...

Lámpát gyújtunk.

*

G. bácsi hirtelen lecsapja az újságot, sziszeg:

- Fáj a szemem, a fejem... Mi az isten lova ez?

Lecsukja szemhéjait. Aztán: túl nagy a csend. B. odamegy hozzá.

- Mi baj van, bácsi?

- Fáj, fáj...

Nem tudja kinyitni a szemét.

A nővért hívjuk. Lihegve jön, méri az öreg pulzusát, elrohan. Néhány perc, és itt a szolgálatos orvos - hosszasan vizsgálja. Jön a kicsi doktor is, nézi a lihegő, hatalmas testet, s kirohan:

- Még csak ez hiányzott!

N.-hez siet, az elkülönítőbe - menteni a más hibáját.

Érkezik még néhány doktor a belgyógyásatról, sebtiben fölírnak valami injekciókat, s elmennek.

B. tehát marad. Tanácstalanul, bénultan ülünk az ágyszélen. Végre! - itt a nővér a fecskendővel, beadja az injekciót.

G. bácsi csak egy-egy szót nyög, összefüggéstelenül. Nekünk beszél, akik ott ülünk előtte. Aztán már semmit sem érteni, hörög.

Most hányik - a kabát, az ágy megtelik mindenféle rondasággal. Kicsit rebdes a szeme, és -
Kész.

Ennyi volt.

- Nővér! Nővér! - rohan B., fél papucsban.

Mire visszaérnek, G. bácsi teljesen megfeketedett.

*

Az erkélyen ülünk B.-vel, egész belsónk remeg. Akárcsak az esti fények az idelátszó térről. Ott autók szaladgálnak, trolibusz surran, emberek jönnek-mennek. A mozgás megnyugtató látvány, ez a helyzet. Közben megjött a G. bácsi fia: fizetett, s a kapus felengedte. Éppen akkor vitték ki apja letakart testét. A jól megtermett sofőr dermedten állt az ajtóban - nézett, nézett... Aztán káromkodott, összeszedte az öreg dolgait. Csak a bakancs maradt ágya alatt, amivel jött, s egy ócska kalucsni, amit papucs gyanánt használt. Még könnyen belé lehet képzelni azt a lábat...

A távoli villanyrendőr most pirosra vált: elvágja a forgalmat. De az ellenkező csatornán megelevenedik a tömeg, folytonos a mozgás, s ez megnyugtató.

Majd jönnek mások. Ezek az ágyak nem maradnak üresen. S minden mozgás új remény is: javulásban, egészségben, munkában, életben, önmagunkban.

Legyünk erősek - gondoljuk egyszerre B.-vel. Otthagyjuk az erkélyt, visszatérünk a szalonba. A csupasz sodronyú ágy oly hivalkodó a bal sarokban, mint egy tátongó seb.

Kolozsvár, 1967 májusában

EGY ÓRA, ÉLETÜNK

Kora nyári éjszaka vége.

A kocsmá előtt dermedten alszik még a teherautó. Testének megszokott acél-, gumi- és benzinszaga elillan oda, ahová a leszálló este fölszippanjtja a földi lét illatait, s mindent megtölt a mezők, erdők, hegyek, hűvös kövek áramló leheletével.

A teherautó még akkor is alszik, mikor ponyvája alá már felkapaszkodott az első koránkelő. Általában ketten-hárman érkeznek egyszerre, tompán pufog darabos lépteik alatt a földes út, ilyenkor semminek sincs még megnyugtató körvonala: bármely kerítés, híd, fa, épület mögül előugorhat a váratlan borzalom, s mert most éppen asszonyok sejtik egymás közelségét, hallván szomszédjuk ruhaaljának hullámzó suhogását, könnyen áll a kezük keresztvetésre, szájuk mormoló imára.

Három asszony meg egy öregember ül már a teherautó ásitó gyomrában. Vastag ruhájukkal felitattak egy-egy ülepnyi harmatos részt a gyalulatlan deszkapadokról, fájós derékkal koscsugjaikat igazítani hajlonganak, nyögnek hozzá, s a gépkocsi padozata halkán dübörög. De a teherautó még mindig alszik, e négy mocorgó ember csak annyit jelent számára, mint krokodilnak a hátára telepedett, bogarászó madár csapat, s ha álmodik is valamit, abban nemigen zavarja őt az első utasok fészkelődése, mert gép-lelke, melyet a kipufogott gázok, elpárolgó benzingőzök, köhögő motorzajok tesznek érzékelhetővé, most ott kering a tűnő hold udvarában, s csak a sofőr begyújtó szikrájára talál haza rohanást a remegő motorházhoz.

Pihenése pontosan ki van mérve: hajnali hatkor úgy kell indítania, mintha csak az imént hagyta volna abba, de addig van még egy kis idő, pontosan annyi, míg ágyában a sofőr megölelhet néhány álombéli szépasszonyt.

A sofőr a kocsmá utáni házhoz ragasztott szobácskában alszik. Itt még teljes a csend, s hortyogása csak az éberen fészkelődő legyeket riasztja.

Az egész községben talán az erdőőr ébredt legkorábban. Ruhástul dőlt le még az este, sosem szeret öltözéssel bajmóldni. Ásított egy nagyot, felhajtott két bögre vizet, az ajtó fölötti szegről lekasztotta puskáját, tarisznyáját, sörtedíszes kalapját, és bicegve indult a kocsmá felé. Lábai jól ismerték a puhán neszező utat, minden gödröt, kiálló követ számon tartottak, s az erdőőr ilyenkor szabadjára engedi gondolatait. Be kell mennie a városba, a szokásos havi jelentéstétel miatt, s már előre készült erre a kiruccanásra. Ilyenkor mindig elsőnek érkezik a teherautóhoz, s a jobb oldali sarokba húzódik. Elképzeli, hogy egy óra alatt beérnek a városba, éppen mikor az ébredezni kezd az éjszakából, tülekedő vendégek lepik el a gépkocsi-állomás melletti falatozót, szekerek kocognak át a macskaköves téren, a közeli parkban kurta szoknyás diáklányok fecsegnek összefogózva, szinte egy ütemre lépve, mint a katonák, az elsurranó bicikliküllők villanva gomolyítják föl a napsugarakat... Az erdőőr mindezt a falatozó ablaka alatt álló asztaltól nézi végig, míg kényelmesen elmajszol két szál sistersgő vékonykolbászt, s az egészet nyakon önti pár korsó kesernyés sörrel. A gyűlésen aztán... néha megdicsérik, néha nem. De hiszen már öregember! Hetven felé jár, s ha álmában - igaz, ritkán - megijed, összevizezi magát. Gyűlés után majd berúg a cimborákkal, s mindig akad, aki késő délután atyás gonddal feltuszkolja az indulásra kész teherautóra.

Mátyásné a Felszegről lámpást gyújt. Emberének beesett kőarcára imbolygó árnyék vetül: öt napja fekszik így, szinte mozdulatlanul, nagy ritkán megnyitja szemhéjait, és bágyadtan

körül néz a házban. Tegnap kijött az orvos, azt mondta: tüdőgyulladás, és nincs hozzá elég gyógyszere, jó volna a városból is hozni. De nemcsak ezért megy Mátyásné: egyúttal élesztőt is vesz, mert mindig jól fog a háznál, majd felkeresi legkisebb leányát, aki cseléd a Trombitás utcában, vajon el tudna-e jönni, míg az öreg Mátyás talpra áll, mert azért van mit igazítani a ház mellett, egyedül s a beteggel Mátyásné nem győzi. De csak kapna orvosságot, ez most a legfontosabb. És hátha elengedik Erzsit is... Bögrében teát készít a beteg ágya mellé, a külső házból beparancsolja a macskát, hogy ura mégse maradjon szálegyedül, a pincéből kendőbe kötve ölnyi ráncos almát hoz föl: nagy kincs ilyenkor nyár elején, s az Erzsi gazdáinál két gyerek is van. Majorságot, malacokat a szemközt lakó Bírónéra bízta, s még arra is megkérte tegnap este, néha figyeljen befelé, ha Mátyás igen rosszul volna vagy kérne valamit, ne szenvedjen hiányt. Persze Bírónénak is sok a dolga, nagy a család, s ha valamit nem úgy intéz, ahogy kellene, akkor se szólhat semmit. De most már sietnie kell, a kocsmá körül hamar meggyűlnek az emberek, s a sofőr csak 35 jegyet ad ki. Aki nem igyekszik, itthon marad...

Tamás Juli, mindenki tudja, már a negyedik gyermeket hordozza hasában. Ez olyan átokféle, még el sem múlt harminc, s potyog egymás után az áldás. De nem is igen törődnek vele. Persze, ilyenkor jó volna még aludni egyet - nem lehet. Férje már korábban felzavarta sótalan, gyors ölelésével, s most émelyeg a gyomra, és szédül. Elsiet a budira, hirtelen rátör a hányhatnék, utána megkönnyebbül. Szinte nem is érzi testét, hirtelen mozdulatokkal betakarja az alvó gyerekeket, egészen összegubancolták a lepedőt, annyit mocoognak a nagyágyban. Férje ásítva kérdi az órát, ő is felkel. Az istállóban dolgozik, s a gondozók mindig ilyenkor kelnek. Juli most kitapogatja lajbizsebében a listát, rajta amit vásárolni fog: mosószer, villanykörte, cirokseprű, a gyerekeknek édesség, majd kiváltja a rádiót a javítóból - mostanra ígérték, nagyon hiányzik, s a férje sosem mozdulhat az állatok mellől.

- Aztán gyorsan jöjjön, édesanyám! - szuszogja álmosan a legnagyobbik, egy leányka, de apja letácsolja, s tornácig kíséri asszonyát.

- Mit adjak nekik enni? - kérdi.

Már csak virrasztani tud özvegy Botos Klára, öreg is, egyik szemére vak, és igen-igen kövér. Egyedül lakik a malom melletti nagy házban, öt gyereke szétszéledt az ország minden sarkába. Ha rájuk gondol - él, ha magára - látja a közeledő halált. Férjét az első háború kaszálta le még, valahol Doberdo mellett. Ma legkisebb lányához készül, Tordára - az is megvan vagy harminchét éves. Ő még hívja az anyját: elkel a segítség, s legalább nemcsak a malomzajjal diskurál. Hányszor mondták neki, költözzön hozzájuk, de ő márciusban mindig hazajön, nem ereszti a falu, itt akar meghalni, hogy majd eltemessék a Nagydombon, de nyár közeledtével megunja az egyedüllétet. Jövő márciusig megint csak a lánya vendége lesz. Sokáig próbálgatja a lezárt ablaktáblákat, ajtókat.

Most együtt is van a négy ember s az alvó teherautó. Az erdőőr laposakat pislog, szunyókál. A többiek Tamás Julit faggatják a gyerek felől:

- Mikor jön a következő?

- Jaj, még van egy kicsi addig...

Innen is, onnan is szállingózni kezdenek az emberek.

Az iskola titkárnője együtt jön a pappal. A fiatal lány a kényelmes kúriában lakik, a papék kosztján, s úgy él ott, mintha a családhoz tartozna. Bármelyik szobába bemehet, ha kedve tartja, pötyögtetni is leülhet a régi versenyzongorához, a papné fiamnak szólítja. A tisztelete-

sék négy gyereke kirepült a terebélyes fészekből. Na igen, a legkisebb egyetemre jár, de nem sokáig. A legnagyobb lelkész egy Szatmár melletti faluban, a következő betonmunkás egy építőtelepen, s a harmadik katonáéknál eszi a kenyeret, határőr.

A piros arcú, kedélyes tiszteletesnek mindenki illedelmesen köszön, s kérdésekkel árasztják el:

- Hova, hova?

- Új bibliákat hozok, lelkeim, szóljatok majd, akinek kell.

- Az jó lesz, már a miénk úgylis elrongyolódott...

- Aztán szépek-e azok az újak?

- Meglátjuk majd, kedveseim, még én se néztem, de selyemkötésről beszéltek... Hogy van az ura, Mátyásné?

- Néha nagyon nyög szegény, de talán elhalad...

- Látja, fiam, aki az árkot összetéveszti az ágygal!

- Hát az rég volt, tiszteletes úr, mostanság éppen csak beledugja egy kicsit az orrát...

A titkárnő, a sudár Anna egy kerítés mellett ácsorog. Elég gyakran bejár a városba - hol hivatalos papírokkal, hol másért. Most a fizetések után megy. Egy kicsit unja a sok koránkelést, a rázós utat, ha nem kel korán, hamar elfoglalják az ülőhelyeket. Azért támasztja most is a kerítést, hogy ha kijön a sofőr, elsőként kapja meg a jegyet. Markában szorongatja a pontosan kiszámolt pénzt, hat lej ötven, hátha nem kapna vissza pontosan.

A sofőrt a háziak költik. A szelíd, hófehér hajú öregasszony fél hatkor kinyitja szemét, mindennap így tesz - megszokhatta, s első gondolata a másik házban alvó fiatalember. Gyerekük nincs, s nem is volt, örülnek férjével az állandó éjszakai vendégnek: esténként behívják rádiót hallgatni, falatozni, kártyázni, kevés bor is kerül, hamar telik az idő, lefeküsznek. Reggel, mikor a külső zajokból már megbizonyosodtak, hogy a sofőr talpon van, elégedetten visszaalszanak, s estig tovább folyik páros életük magánya, még a fiataleberről is elfelejtkeznek, aki alkonyatra úgylis beállít, és akkor kezdődik minden előlről: rádió, kártya, bor, hajnali ébresztés...

Nagyot nyújtózik a sofőr. Lunguj, kicsit vékony fiatalember, mindig magas nyakú fekete pulóvert és cájgnadrágot hord. Meg csizmát. Tányérsapkája is van, ezt a feje búbjára szokta tolni. Hosszú gatyában támolyog ki a ház mögé, elégedetten vizek, vakaródnak. Aztán a fülledt szobában derékig lemossa magát, az ajtó kulcsra zárva, mert az utasok néha bejönnek ide is; hogy soron kívül jegyet adjon nekik. Ezt megérti, de nem szereti. Zavarják. Úgy mindig csak a jegytömbön lenne a keze. És asszonyok is bejönnek, azt mondják - bocsánat, de nem riasztja őket a félig csupasz férfitest látványa. A jegy a fontos. A sofőr ilyenkor érzi, hogy igazán él. Mindenki reá gondol most valamiképpen, türelmetlenül találgatják, vajon hol tart az öltözésben, meddig időzik még, milyen hangulatban lesz...

Mert egyszer-egyszer megtörténik: mire kilép a kapun, már tömve az autó, és kész lehetlenség abban a gyúródásban rendet teremteni, jegyet adni. Ekkor földühödik és mindenkit leszállít. Nehéz ügy, percekig beszél hiába, senki se mozdul. Akik már fent vannak, helyüket féltik, aztán mégis lekászálódnak, csak a nagyon öregek meg a gyerekek maradnak. Rendben van, azok nehezebben mozognak... A bérletesek is maradhatnak.

Gondosan fésülködik, megolajozza frizuráját, belebújik a csizmába, s leoltja a villanyt. Az ajtó halkán csapódik.

Nagy a gyúródás a kocsi hátuljánál. Ahol a tömeg közepe izgágán hullámszik, ott áll a sofőr. Pipiskedő színes kendők, ágaskodó szalmakalapok nyomakodnak fölébe, s a nyújtogató, hadonászó kezek összegabalyodni látszanak.

Elsőnek Katona Gyuri lép a vashágcsóhoz.

- Foglalj hármat! - kiáltják föl a tömegeből cimborái. Dolgozni jár be naponta a kombináthoz, bérlete van. A faluból négyen dolgoznak ugyanazon a helyen, kenyeres társak, mindenben összetartanak, a közös életmód egymáshoz köti őket. Hajnalban mennek, este jönnek. Gyuri a legfiatalabb közöttük. Gyuri a mindenes. Helyet foglal, cigarettáról, gyufáról gondoskodik, munka után kitölti kocsmában a bort, hangosan nevet társai viccein, szorgalmasan tanulja a tréfákozást. Útközben állandóan mókáznak. Ha lányok is vannak, kétszeres erővel: ölükbe húzzák, megvisítatják őket, de ugratják a menyecskéket is. Van, aki nem állhatja örökös ugrabugrájukat, ám az emberek nagy része rajtuk derül.

- Ezt a beteg gyermeket eressze csak a kabinba - hajtogatja ijedten Varjú Zsiga. - Kórházba kell vinni, alig van két éves...

Bebugyolált, alvó fiúcska fekszik a karján. Nagyon letörhette az arcára is kiülő láz. Sípólva lélegzik, apja az emberek feje fölött mutogatja a sofőrnek, többször is, hogy biztosan észre vegye. Sokévi várakozás után ez az egyetlen gyermek. Az orvos nem tudott biztosat mondani: vigyék be a városba, ott van mivel megvizsgálni. S pont most, mikor permetezni kell a gyümölcsöst, a szőlőt, nyakig állnak a gondban, felesége még kúrálja magát a reumájával, Félixen. Semmiképp sem maradhat itthon, pedig ő a brigádos, szerencsére ott van Kún Marci bácsi, aki tud a dolgról, érti is a mesterséget. Istenem, talán sehol sem lesz fennakadás...

- Üljön be, jó ember - tanácsolja a tiszteletes -, úgymint az lesz a vége. Majd mi is szólunk.

Varjú Zsiga beül, de nem nyugszik meg egészen.

Furcsán szalad a hajdani jegyző. Görnyedt, kopaszodó, lódenes emberke, alkoholtól-fokhagymától bűzlik. Neki is bérlete van. A törvényszéken dolgozik, az iktatóban, jogi tudását nélkülözhetetlennek tartja, s szigorúan szorítja hóna alá a valamikor elegáns disznóbőr aktatáskát. Lábán befűzetlenül klattyog a félretaposott cipő, így tett meg majdnem hat kilométert, mert a községhez tartozó hegyi faluban lakik, hová az út s a hidak állapota miatt autó el se juthat. Legtöbbször az utolsó pillanatban érkezik.

- Sejde, édesanyám, visznek katonának!...

Öt legény lépked elő összefogózva a reggeli homályból, kényesen-kényelmesen. Egy sorban közelednek, csak a sor szélei tántorodnak meg erre-arra, magukkal húzván az egész társaságot.

- Helyet a rekrutáknak! - bömbölik már messziről, s mögöttük lányok vihorásznak, szipognak. Kézről kézre jár egy kotyogó palack.

A sofőr befejezi a jegyosztást, ötöt félretesz a bevonulóknak, de három csitri lányt még maga emel föl a ponyva alá, iskolába mennek, ők se maradhatnak itt.

Tíz ember ácsorog szomorúan, jegy nélkül. Magukban szidják a sofőrt meg a szerencsésüket. Ha vasárnap volna, talán még egyszer fordulna, bár az se biztos. Ma csak közönséges hétköznap van, s reménykednek, hátha a délelőtt folyamán idevetődik egy alkalmi autó, ami ugyancsak ritka látvány, az út miatt. Azért jár autóbusz helyett is - tehergépkocsi.

Bőg már a motor, mintha csak az imént hagyta volna abba. Minden ízében remeg, feszül a felgyurakodott emberek súlyától, dudáját hallatja, tengelye átfordul, s mostanig békésen nyugvó kerekei nekiszabadulnak a messzeségnek.

A ponyva alatt egymásba nyomódnak az utasok. Fejükben láthatatlan óra ketyeg, mely az utazás lassan múló idejét méri. A kocsi hánykódó farában állnak a bevonulók. Tüntette elengedik a fogózót, meg-meghúzzák az üveget, rekedten énekelnek. Egész éjjel rótták a község sikátorait, hagyományosan elsiratták gondtalan legényéletüket, akkor még szép ércesen csengett a régi katonanóta, most már egy-egy magasabb hangnál kínos rikácsolásba fullad. Senkinek se látszik az arca. Belülről nézve egymásba mosódó árnyképek rajzolódnak ki a veresedő ég alja színes hátterével. Nagyobb döccenőknél összeborul a kép, káromkodások harsannak, a nők sápítóznak, mindenki átkozza magában a sofőrt, az autót, majd az egész világot, hallgatják a tiszteletes intelmeit, aki egy-egy keresetlenebb szóért atyai szigorral förmed az illetőre, majd özvegy Botos Klárához fordul: - Na látja, ilyenek ezek mind! A munkába menők tréfálkoznak vele, egy kuncogó menyecskét mindenáron az ölbe taszítanak, a tiszteletes botránkozva föláll, s a kocsi hátsó falának támaszkodik, Anna némán mosolyog, fejét hátraveti, kétoldalt meleg, feszülő testek szorítják, egyik bevonuló legény majdnem le-bucskázik az autóról: röhögik, többen szörnyülködnek, látni már a szemeket, majd az orrokat, a nagyobb és kisebb ráncokat is, kendők mintáit, a regruták gyűrött arcát, az erdőőr álmosan lógázó fejét, lecsurranó nyálát, Mátyásné szigorú homlokán a szőrös bibircsókot is...

...S hirtelen fény-nyaláb vetődik a kocsi sábjára, pont a tiszteletes fejére, hunyorog, úgy tűnik, mintha a felkelő nap pászmája, mely újra árnyékba rántja a szürkésen derengő zugokat, oda-szegezte volna a deszkákhoz, mindenki a papot nézi, a sugaras fény lassan meletet áraszt, az utasok fölengedve mocorognak, s mire eléri a vasúti sorompót, a világ nappali fényben ragyog.

A sofőr mindebből semmit se hall, semmit se lát: az utat figyeli. Egy-egy ereszkedőnél a hátában érzi emberi gondokkal rakott kocsijának súlyát; most él igazán, s ez az illanó óra számára az örökkévalóság.

A macskaköves téren indul az élet.

Az erdőőr átkocog a Malomárok hídján, s beül a falatozóba. Juli megigazítja kendőjét, s karjára veszi az üres koscsugot. A négy ingázó fiú hahotázva talpal a kombináthoz induló autóbusz irányába, özvegy Botos Klára becsoszog a váróterembe, fél óra múlva autóbusz indul Kolozsvár felé. Mátyásné kimért léptekkel siet a patikába, Anna a kirakatokat nézegeti, Varjú Zsiga ölében fiával a kórházba lohol, a hajdani jegyző átcsámpázik a téren, s eltűnik a törvényszék rideg épületében, a regruták kimerülten hunyorognak az út közepén, katonaládáik mellett kutya szimatol, a tiszteletes felkattintja ezüst zsebórája fedelét, s a sofőr, kit egy pillanat alatt már mindenki elfelejtett, egyedül marad a remegő gépkocsi mellett, kispri az összeszemetelt, emberek meletet őrző raketeret, senkinek sincs már ideje vele törődni: megszűnik élni újabb hajnalig, mikor minden kezdődik előlről.

1967

Kovács János: TORNÁCON

Sok prózaíró indul költőként, és amikor Cseke Gábor két kötet vers után epikával jelentkezik, úgy érzem többről van szó, mint egy lírikus alkalmi kiruccanásáról. Inkább hosszasan hangpróbát sejtetek, mely már hét esztendeje edzi a szerzőt, aki nyilvános epikusi jelentkezéséhez elég sokáig gyűjtötte az erőt. Cseke Gábor kísérleteinek kezdete visszanyúl 1963-ig, és ezek szervesen beilleszkednek prózánk társadalmi valóság iránti újabb keletű fokozódó érdeklődésébe. Nagyjából meghatározatlan műfajú írásainak közös nevezője ez az érdeklődés, mely arra készíti a szerzőt, hogy rendszerint kinagyított pillanatsfelvételeket készítsen jelenkori életünkről.

Alig szakad el ez a kötet a riporttól - mégsem tekinthető riportgyűjteménynek -, valójában több is, kevesebb is ennél. Érződik az országjáró újságíró gazdag tapasztalata, a közvetlen forrásból táplálkozó élmény frissesége, és nem kevésbé a riporteri kifejezés gördülékenysége. A Tornác anyagát a legegyszerűbb lenne az irodalmi riportok közé sorolni, ez azonban önmagában mégsem jellemzi Cseke Gábor prózáját. Mert igaz ugyan, a szerző a legtöbb esetben úgy műveli a konkrét életanyag írói átlényegítését, hogy nem oldja fel írásai kötődését a tényvilághoz, mégis a megformálás sokfélesége alkalmatlanná teszi az egybemosó minősítést. Nehéz tehát műfaji szempontból meghatározni ezt a prózát, mert lényegében Cseke Gábor még nem jutott túl a kísérletek fázisán, mert a saját műfaj- és hangkeresése még tart, és egyelőre még mondanivalóját is gyűjtögeti. A képlet a valóságban talán ennél egyszerűbb: mondanivalója annyira nyomasztja, hogy nem a kimondás mikéntje érdekli elsősorban, hanem annak tartalmi teljessége. Bár nem kétséges a műfaji elmosódottság és a tartalmi kisszerűség néhol szembeötlő kölcsönhatása sem.

Legérdekesebb és legjellegzetesebb próbálkozásai a vallomások: a Tornác és a Sebek. Mindkettő a riport és a napló mezsgyéjén jár, ennyiben rokoníthatóak, máskülönben stílárisan egészen ellentétes jellegűek. A kötet címadó Tornác áttételes szerkezetű írás, noha előadási módja elsőszemélyes, a szerző valójában mégis a közvetett kifejezéssel él. Ugyanis a vallomások tulajdonjogát áttestálja egyik gyermekkori barátjára, aki tollba mondja falusi élményeit, és ezek a tornácon elmesélt történetek rendszerint publicisztikai fejtegetésekbe torkollnak. Igaz, helyenként a szerző annyira „beleéli” magát barátja élményeibe, hogy megfélekedezik íródeáki minőségéről, és sorain átsüt a közvetlen tapasztalás, a személyes érzelm forrósága, és gyakran az olvasó is elfeledi bevezetőjének intelmét, mely szerint másnak a nevében fogalmaz. Egy erdélyi falu mindennapi élete tárul elénk - ahogyan azt a hazalátogató barát a tornácról elmélkedve látja. Sok jellegzetes apróság, amiből a mai falu sokszínű, sokrétű, tarka képe bontakozik ki. A gazdasági-társadalmi „alapkérdés”: a bekötőút hiánya - huszonöt éve írunk erről falusi témát kedvelő epikusaink -, aztán babonás hiedelmekkel ismerkedünk, külföldre szakadt hazalátogató rokonnal, tiltott pálinkafőzéssel, kórházi kezelést igénylő betegséggel és az ezzel járó aggodalommal, rossz könyvellátással, jellemtelen brigádossal, és még sok mindennel, ami önmagában érdekes, de legtöbbször elszürkül a mesélő barát emlékezésében. Pedig a tényanyag jelentésszerű is lehetne - illő irodalmi megformálásban -, de éppen itt bicsaklik meg a szerző epikusi tolla. Simára csiszolt és jól kerekített történeteket mond el hűvösre tompított szentimentalizmussal, általánosító gondolatokat bocsát szárnyra szép szavú publicisztika hátán. Mert Cseke Gábor valóban pallérozott tollal műveli a publicisztikát, a mesét kikerekítő és általánosító gondolatai emelkedett szépségűek, de nem hatolnak a mélységbe. Inkább a kifejezés frappírozó erejét csillogtatja meg, mintsem a jelenségek mélységeiben keresné az igazgyöngyöket.

A Sebek nyíltan vállalt vallomásai a szerzőnek; ténybelileg naplószerű beszámoló kórházi hétköznapokról. Lelkiismeretes és lelketlen orvosokról, de főképpen a betegek jelleméről, arról a csatáról, melyet az életért vívnak. Ez a napló nélkülözi a Tornác pallérozott eszmefuttatásait, inkább a nyers valóság nehéz levegőjével, brutális tényeivel és nemegyszer kellemtelen illatával hat olvasójára. De ha csak ennyi lenne ez a mozaikkockákból összeálló vallomás, ha csupán naturalisztikusan reális beszámolót nyújtana, nem érdemelne különösebb figyelmet. Ebben az esetben érdekes, megdöbbentő riport lett volna, de a Sebek több ennél, a tények jelentése megsokszorozódik, és így megérezni a szerző igazi erejét: tényközléseivel gondolatokat sugall. Mert a kórház - a halál tornáca, és ami itt történik, az óhatatlanul az elmúlás gondolatát ébresztgeti bennünk. És amilyen kegyetlen őszinteséggel írja le Cseke Gábor a halál tornácának hangulatvilágát, olyan érzékenyen tereli elmejárásunkat a végső nagy megpróbáltatás felé. Persze a kórház a gyógyulás és a remény szállása is, de azért amikor a kórteremben üresen marad egy ágy, annak más jelentése is van, az, amit a szerző utolsó mondatában telitalálattal ragad meg: „A csupasz sodronyú ágy oly hivalkodó a bal sarokban, mint egy tátongó seb.”

Ami a két vallomásos próza között olvasható, azt mégis talán nevezhetnénk irodalmi riportnak, vagy még inkább novellába oltott tudósításnak. A műfaji mutálás tipikus jelentkezései ezek, a határozatlanságé és a bizonytalanságé: a gyakorlott riportert tétovázik a megformáláskor, ahelyett hogy határozottan belevágna az epika kemény fájába. Vagy pedig megmaradna a riportnál, ami se nem értéktelenebb, se nem alacsonyabbrendű a fikciós alkotásnál. Mert például a Visszapillantó tükör jó ötlet köré épített riportos elbeszélés, és egyaránt megközelíti a társadalmi és egyéni lét alapvető vonatkozásait, anélkül hogy eljutna mélyebb fekvésű tájakra. A riporteri részletezés mellett a szerző kipróbálja ugyan a modern epika olyan eljárásait is, mint a retrospektív idősíki, kétszálú párhuzamos cselekménybonyolítás, de mert a valós helyzetkép kedvéért elejti a kiváló lélektani szituációt, nem tud áttörni a felszínre.

Különös módon, a kötet legrégebbi kelezésű írása, a Kisállomás, sajátos rendezetlenségével, melyben a kezdő sutasága a parabolisztikus fogalmazás abszurdba torkolló sejtelmességével keveredik, éreztet a legtöbbet a szerző epikus vénájából. Ez a kiforrottnak aligha mondható, laza szerkezetű és mondanivalójú elbeszélés láttatja elsősorban Cseke Gábor prózáirói képességeit. Mintha itt kevésbé kötné a riportert tényismerete, szabadabban bánik anyagával, és kevésbé folyamodik publicisztikai kitérőkhöz. Lehet, 1963-ban, újságíróskodásának elején, még kénytelen volt többet adni önmagából. De akárhogy legyen is, ebben az írásban érzem leginkább, hogy Cseke Gábor epikus kezdése legalább annyi sikerrel biztat, mint az első, lírikusi indulása.

A Tornác mérlege végül is nem kedvezőtlen: tehetséget hoz felszínre, noha nem kész epikust, hanem készülő elbeszélőt ismerünk meg ebben a kötetben, olyan író, aki keresi kifejezőeszközeit, és aki talán még szenvedélyesebben az élet igazságát kutatja. Azt az igazságot, amelyet egyedül csak ő mondhat ki.

Cseke Gábor prózája lassú érésűnek ígérkezik, de a nemes almafajok is ősszel adják termésüket.

(1970)

Cseke Gábor - Született 1941. július 29-én Kolozsvárott.

Újságíró, költő, író. A Babeş-Bolyai Tudományegyetem bölcsészkarán végzett (1962), 1962 és 2005 között az Ifjúmunkás, az Előre, majd a Romániai Magyar Szó belső munkatársa. Főbb munkái: *Déli harang* (versek, 1967; <http://mek.oszk.hu/07800/07833>), *Elveszett birtokok* (versek, 1969; <http://mek.oszk.hu/07700/07758>), *Tornác* (próza, 1970), *A tuskó* (gyerekregény, 1979), *Érzelmes levelek* (regény, 1980; <http://mek.oszk.hu/07800/07823>), *Ellenállás* (versek, 1980; <http://mek.oszk.hu/07700/07749>), *Bármely rendelést vállalok* (regény, 1982), *Az ítélet születése* (versek, 1983; <http://mek.oszk.hu/07800/07844>), *A megtalált kulcs* (elbeszélések, 1989), *A bozót* (regény, 1989; második, átdolgozott kiadás 2008), *Álruhában. Mai kalandok* (riportok, 1989), *Kölcsönsorok. Mai román költők* (2005), *Tükörterem* (válogatott versek, 2005), *Lírai tőzsde. Fontos versek* (2006), *Csöndfürész zenéje* (Álmodott versek, 2008; <http://mek.oszk.hu/07800/07892>), *Székelyföldi malmok nyomában* (Pro Print, 2008; Ádám Gyula fotóművésszel közösen); *Jelentések - magamról. Emlékezés ellenfényben* (Polis, 2009). Internetes művei: *Öböl* - versek egy fotógyűjteményhez (<http://irodalom.elender.hu/obol>); *Színes kenguru* - Ötven fénykép és ugyanannyi vers a gyermekorból, Mircea Florin Şandruval közösen (<http://mek.oszk.hu/02300/02354>); *Milos könyve* - napló (<http://cseke.atw.hu/milos>); *Révkalauz*. Szigorúan válogatott versek 1967-2008 (<http://mek.oszk.hu/07700/07743>); *Fehér titok. Mai kalandok* (riportok; <http://mek.oszk.hu/07700/07778>); *Futóbolond. Három történet* (<http://mek.oszk.hu/07700/07744>); *A tolószék utasa* (versfüzér, <http://mek.oszk.hu/07800/07843>)